

Uloga grupnih procesa u subjektivnoj dobrobiti adolescenata u institucijskoj skrbi

Ćosić, Andrea

Doctoral thesis / Doktorski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:519431>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Andrea Ćosić

**ULOGA GRUPNIH PROCESA U
SUBJEKTIVNOJ DOBROBITI
ADOLESCENATA U INSTITUCIJSKOJ
SKRBI**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2024. godine

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Andrea Ćosić

**ULOGA GRUPNIH PROCESA U
SUBJEKTIVNOJ DOBROBITI
ADOLESCENATA U INSTITUCIJSKOJ
SKRBI**

DOKTORSKI RAD

Mentorice:

Prof.dr.sc. Ivana Borić

Izv.prof.dr.sc. Martina Lotar Rihtarić

Zagreb, 2024. godine

University of Zagreb

Faculty of Education and Rehabilitation Sciences

Andrea Ćosić

**THE ROLE OF GROUP PROCESSES IN
THE SUBJECTIVE WELL-BEING OF
ADOLESCENTS IN INSTITUTIONAL CARE**

DOCTORAL THESIS

Supervisors:

Prof. Ivana Borić, PhD

Assoc. Prof. Martina Lotar Rihtarić, PhD

Zagreb, 2024.

Klasa: 643-01/23-01/137
Ur.broj: 251-74/24-07/3
Zagreb, 22. siječnja 2024.

Na temelju članka 28. Statuta Sveučilišta u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, Fakultetsko vijeće Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta na svojoj 4. redovitoj sjednici održanoj dana 22. siječnja 2024. godine donijelo je sljedeću

Odluku

o prihvaćanju ocjene doktorskog rada i imenovanje Povjerenstva za obranu doktorskog rada u sklopu poslijediplomskog doktorskog studija *Prevenicijska znanost i studij invaliditeta*

I.

Fakultetsko vijeće prihvaća izvješće Povjerenstva za ocjenu doktorskog rada pristupnice **Andree Ćosić, mag.paed.soc.** pod naslovom „*Uloga grupnih procesa u subjektivnoj dobrobiti adolescenata u institucijskoj skrbi*“ u okviru poslijediplomskog doktorskog studija *Prevenicijska znanost i studij invaliditeta*.

II.

Imenuje se Povjerenstvo za obranu doktorskog rada pristupnice **Andree Ćosić, mag.paed.soc.** pod naslovom „*Uloga grupnih procesa u subjektivnoj dobrobiti adolescenata u institucijskoj skrbi*“ u sastavu:

1. izv.prof.dr.sc. **Miranda Novak**, Sveučilište u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, predsjednica
2. izv.prof.dr.sc. **Ivana Maurović**, Sveučilište u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, članica povjerenstva
3. izv.prof.dr.sc. **Ivana Vrselja**, Hrvatsko katoličko sveučilište, vanjska članica.

III.

Pristupnica **Andrea Ćosić, mag.paed.soc.** branit će doktorski rad 13. veljače 2024. godine u 10 sati na Sveučilištu u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu u dvorani P10.

Dekan

izv.prof.dr.sc. Ante Bilić Prčić

Dostaviti:

- 1) Članovima Povjerenstva, na znanje
- 2) Andrei Ćosić, na znanje
- 3) U zapisnik FV-a
- 4) U dosje studentice
- 5) Pismohrani

INFORMACIJE O MENTORICAMA

Prof.dr.sc. Ivana Borić

Prof. dr. sc. Ivana Borić rođena je 18.5.1977. godine u Čakovcu. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu završila je 2000. godine te stekla zvanje profesor defektolog – smjer poremećaji u ponašanju. Poslijediplomski znanstveni studij upisala je 2003. godine na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu, modul Poremećaji u ponašanju. Doktorsku disertaciju pod nazivom „Doprinos perspektive korisnica Odgojnog doma Bedekovčina u razumijevanju rizičnosti kod djevojaka“ obranila je 2011. godine i time stekla status doktorice znanosti u području društvenih znanosti, polje edukacijsko-rehabilitacijske znanosti.

Od 2003. godine zaposlena je na Odsjeku za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Nositeljica je 9 predmeta na studiju Socijalne pedagogije na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu: 4 na prijediplomskom i 5 na diplomskom studiju. Na istom Fakultetu, nositeljica je dva predmeta na Doktorskom studiju Prevenicijska znanost i studij invaliditeta te jednog predmeta na Specijalističkom studiju Rana intervencija u edukacijskoj rehabilitaciji. Na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu je od veljače 2016. do prosinca 2022. bila predsjednica Povjerenstva za upravljanje kvalitetom. Od listopada 2018. do listopada 2021. godine obnašala je funkciju pročelnice Odsjeka za poremećaje u ponašanju te voditeljice Vijeća studija Socijalne pedagogije. Aktivno je sudjelovala u organizaciji nekoliko međunarodnih znanstvenih konferencija. Od 2009. do 2015. godine bila je tajnica časopisa *Kriminologija i socijalna integracija*, a od 2019. godine članica je uredništva *Österreichisches Jahrbuch für Soziale Arbeit*.

U okviru znanstvene, nastavne i stručne djelatnosti bavi se područjem alternativne skrbi o djeci i mladima te dječjim pravima, posebno participativnom skupinom prava. Od 2015. je vodila te aktualno vodi znanstvene i stručne projekte koji se bave ovim temama, te sudjeluje u radu međunarodnih organizacija i projekata u navedenim područjima. Aktivno je uključena i u razvoj javnih politika u ovim područjima kroz sudjelovanje u radu radnih skupina te konzultantsku ulogu u državnim institucijama (Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, Ured Pravobraniteljice za djecu, Republike Hrvatske). Angažirana je i kao vanjska suradnica (konzultantica) na projektima Ureda UNICEF-a za Hrvatsku i Svjetske banke. Članica je Vijeća za djecu Republike Hrvatske, Nacionalnog vijeća za razvoj socijalnih politika, aktivno

sudjeluje u radu međunarodne organizacije EUROCHILD (članica je Child Participation Reference Group), međunarodne mreže istraživača u području dječje participacije u alternativnoj skrbi INPAC (International Network on Participation of Children in Alternative Care) te je članica Upravnog odbora međunarodne organizacije EUSARF (European Scientific Association on Residential & Family Care for Children and Adolescents). Nadalje, članica je udruge FICE Hrvatska te Hrvatske udruge socijalnih pedagoga.

Izdvojeni radovi:

- **Borić, I.**, i Mataga Tintor, A. (2022). Studija o participaciji djece iz ranjivih skupina u Hrvatskoj. Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- Gazilj I., **Borić I.**, i Ćosić A. (2021). The Experience of Residential Care from the Perspective of Adolescents and Caregivers. *Journal of Elementary Education*, 14(Spec.Iss), 35-61. <https://doi.org/10.18690/rei.14.Spec.Iss.35-61.2021>.
- **Borić, I.**, Ćosić, A., i Prskalo, I. (2021). Experiences of Adolescent Participation in Educational Institutions in Croatia. *Societies*, 11(4), 147. <https://doi.org/10.3390/soc11040142>.
- **Borić, I.** (2020). Mogućnosti lokalnih zajednica u ostvarivanju dječjih prava iz perspektive djece. *Paediatrica Croatica*, 64(2), 111-122. <https://doi.org/10.13112/PC.2020.16>
- **Borić, I.**, i Ćosić, A. (2019). Deinstitutionalization and transformation of institutions for children with behavioural problems in Croatia. U M. Krajnčan (Ur.), *Celostna obravnava otrok in mladostnikov z vedenjskimi in čustvenimi težavami oziroma motnjami v Strokovnem centru Planina* (str. 111-131). VZ Planina.
- Ćosić, A., i **Borić, I.** (2019). Možnosti za delo s dekletimi z vedenjskimi težavami. (U) Krajnčan, Mitja (Ur.), *Kam z otroki? Strokovni center Maribor - Celostna obravnava otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami v vzgojnih zavodi* (str. 34-54). Strokovni center Maribor.
- **Jedud Borić, I.**, i Mirosavljević, A. (2015). School - Possibility or (new) Risk for Young Females in Correctional Institutions. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 5(1), 131-149.

- Mirosavljević, A., **Jeđud Borić, I.**, i Koller-Trbović, N. (2016). Intervju s obitelji u kvalitativnom istraživanju. *Kriminologija i socijalna integracija*, 24(1), 145-178. <https://doi.org/10.31299/ksi.24.1.6>.
- **Jeđud Borić, I.**, i Mirosavljević, A. (2014). Participatory Research in the Field of Social Pedagogy in Croatia. U F Rauch, A. Schuster, T. Stern, M. Pribila, i A. Townsend (Ur.), *Promoting Change through Action Research*. (str. 173-192). Sense Publishers.
- **Jeđud Borić, I.** (2012). Rodna osjetljivost prilikom procjene rizika i potreba te programiranja intervencija za djevojke s problemima u ponašanju. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(2), 241-274.
- **Jeđud Borić, I.**, i Koller-Trbović, N. (2012). Qualitative approach in social pedagogic research and in education of social pedagogues. U A. Heimgartner, U. Loch, i S. Sting (Ur.), *Empirische Forschung in der Sozialen Arbeit. OFEB Sozialpädagogik* (str. 39-49). Universitat Graz.

Izv.prof.dr.sc. Martina Lotar Rihtarić

Izv.prof.dr.sc. Martina Lotar Rihtarić zaposlena je na Odsjeku za kriminologiju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Znanstveni stupanj doktora znanosti iz socijalne psihologije stekla je 2012. godine obranom disertacije pod naslovom „Odrednice podložnosti vršnjačkom pritisku u adolescenciji“. Nastavnica je na preddiplomskom i diplomskom studiju socijalne pedagogije u okviru kojih je nositeljica kolegija: Penološka psihologija I, Penološka psihologija II, Uvod u znanstveni rad te Evaluacija intervencijskih programa. Nositeljica je kolegija Metode znanstvenog istraživanja na poslijediplomskom doktorskom studiju „Prevenicijska znanost i studij invaliditeta“. Njezini istraživački interesi usmjereni su na područje socijalne psihologije, točnije socijalnog utjecaja (vršnjački utjecaj, stavovi) i penološke psihologije kao dijela primijenjene socijalne psihologije. Stručni interesi su joj usmjereni na evaluaciju psihosocijalnih intervencija. Vodila je projekte „Utjecaj vršnjaka na igranje videoigara kod adolescenata“ i „Prediktori kriminalnog povrata u hrvatskom zatvorskom sustavu“ te je kao suradnik bila uključena u desetak projekata. Objavila je preko 20 znanstvenih radova, 4 poglavlja u knjigama te mentorirala izradu 28 diplomskih radova i jednog doktorskog rada

Izdvojeni radovi:

- Vrselja, I., Lacković, D., i **Lotar Rihtarić, M.** (2023). Perceived anonymity and cyberbullying: what happens when there is a lack of social influence?. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 59(2) <https://doi.org/10.31299/hrri.59.2.3>.
- Löw, A., **Lotar Rihtarić, M.**, i Vrselja, I. (2023). Resource loss, coping strategies and post-traumatic stress disorder symptoms in survivors of the 2020 Croatian earthquake. *BMC Psychology*. <https://doi.org/10.1186/s40359-023-01176-5>.
- Vrselja, I., Pandžić, M., i **Lotar Rihtarić, M.** (2023). Helping After the 2020 Earthquake in Croatia: The Role of Men's and Women's National Identity. *FWU Journal of Social Sciences*, 17(2), 51-61. <http://doi.org/10.51709/19951272/Summer2023/4>.

- Dodig Hundrić, D., **Lotar Rihtarić, M.**, Mandić, S., Ricijaš, N. (2023). The Mediating Effect of Danger Invulnerability in the Relationships Between Sensation Seeking and Gambling Among University Students. *Journal of gambling studies*. <https://doi.org/10.1007/s10899-022-10179-7>.
- **Lotar Rihtarić, M.**, Vrselja, I., i Löw, A. (2022). Relationship between passion for playing video games and behavioral school engagement: Mediation through time spent playing. *Cyberpsychology: journal of psychosocial research on cyberspace*, 16(3), Article 7. <https://doi.org/10.5817/CP2022-3-7>.

ZAHVALA

Ovaj rad nastao je uz doprinos mnogo ljudi koji su me podržavali i ohrabivali te im se želim na početku zahvaliti.

Najprije veliko hvala svim mladima koji su sudjelovali u istraživanju. Hvala za izdvojeno vrijeme, otvorenost, ukazano povjerenje i sudjelovanje. Zahvalna sam što me svakim susretom iznova motivirate da doprinosim temama koje su važne za vašu svakodnevicu. Zahvaljujem se i svim stručnjacima iz ustanova koji su bili pomoć i podrška pri provedbi istraživanja. Vaša podrška, angažman i trud u prikupljanju podataka neizmjereno su mi značili. Hvala ravnateljima i ravnateljicama ustanova na spremnosti na suradnju.

Neizmjereno hvala mojoj prof.dr.sc. Ivani Borić, dragoj mentorici od samih početaka mog profesionalnog razvoja. Hvala na entuzijazmu, dijeljenju znanja, otvorenosti i ohrabivanju. Zahvalna sam što ste u meni prepoznali ljubav prema ovom području i naučili me da treba uživati u procesima. Veliko hvala i mojoj dragoj, drugoj mentorici, izv.prof.dr.sc. Martini Lotar Rihtarić, na otvaranju novih vidika u znanosti, svakoj povratnoj informaciji i učenju zabavne strane kvantitativnih istraživanja. Hvala na motiviranju i podršci, bilo je zadovoljstvo učiti od Vas na ovom putu. Zahvaljujem se i svim ostalim profesorima, kolegicama i kolegama, koji su bili dio mog doktorskog putovanja i dosadašnjeg profesionalnog razvoja. Hvala na dijeljenju znanja i iskustva, podršci i inspiraciji.

I na kraju, posebno hvala mom malom krugu velikih ljudi:

Mami i Tati, hvala na podršci, neizmjerenoj ljubavi i što su u ključnim trenucima govorili „...*ako netko može onda si to ti...*“. Hvala bratu Mislavu i njegovoj Luciji na trenucima opuštanja, ohrabrenju i podršci tijekom mojih istraživačkih putovanja kroz Slavoniju.

Mojoj Eriki, najboljoj prijateljici, hvala na prijateljstvu, ljubavi, dugosatnim razgovorima, trenucima druženja i opuštanja, smijehu i dijeljenju briga. Hvala što si uvijek tu. Hvala i svim mojim drugim dragim prijateljicama koje su me uvijek iznova ohrabrivale, uveseljavale kroz poruke podrške i organizirale druženja daleko od laptopa...a među njima posebno hvala Ireni, Tini, Kiki i Ruži.

Mom Filipu-Anti, hvala za sve. Hvala za svu ljubav, podršku, svaki spontani trenutak bezbrižnosti, opuštanju u prirodi i iskrenoј sreći na kraju svake faze. Najviše hvala na razumijevanju tijekom ovog procesa. Zahvalna sam što si bio moja sigurna luka kojoj sam se vraćala nakon svakog putovanja.

SAŽETAK

Polazeći od Teorije socijalnog identiteta (Tajfel i Turner, 1979) i Odbijanje-identifikacija modela (Branscombe i sur., 1999), cilj ovog rada bio je istražiti grupnu identifikaciju adolescenata u institucijskoj skrbi. Korišten je eksplorativno sekvencijalni nacrt koji je proveden u tri istraživačke faze. U kvalitativnoj fazi podaci su prikupljeni metodom fokus grupe te je u ovoj fazi ukupno sudjelovalo 30 adolescenata. Tematskom analizom definirane su četiri teme koje opisuju doživljaj adolescenata u odnosu na istraživane konstrukte, a temeljem rezultata kreirana su i dva mjerna instrumenta vezana uz diskriminaciju i zadovoljstvo životom. Druga faza odnosila se na provjeru psihometrijskih karakteristika mjernih instrumenata te je u njoj sudjelovalo 107 adolescenata. Zatim je uslijedilo kvantitativno istraživanje u kojem je ukupno sudjelovalo 216 adolescenata. Podaci su prikupljeni metodom papir-olovka, a korišteni mjerni instrumenti su Skala zadovoljstva životom i Skala percipirane diskriminacije, Skala grupne identifikacije u institucijskoj skrbi (Magalhães i Calheiros, 2015a), Skala percipirane socijalne podrške za djecu i adolescente (Malecki i sur., 2019) i Skala trenutnog samopoštovanja (Heatheron i Polivy, 1991). Obrada rezultata uključivala je deskriptivnu analizu, hijerarhijsku regresijsku analizu i testiranje medijatorskih efekata. Glavni nalazi ukazuju da Odbijanje-identifikacija model nije potvrđen u ovoj populaciji. Rezultati su pokazali medijatorski učinak samo jedne dimenzije grupne identifikacije - emocionalne pripadnosti i pozitivne evaluacije grupe, u odnosu između percipirane diskriminacije i trenutnog samopoštovanja, na način da je percipirana diskriminacija negativno povezana s emocionalnom pripadnosti i pozitivnom evaluacijom grupe, a ona pak pozitivno s trenutnim samopoštovanjem. Socijalna podrška značajan je medijator samo u odnosu između jedne dimenzije grupne identifikacije - emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe te zadovoljstva životom. U raspravi su integrirani rezultati dobiveni temeljem oba pristupa i razmotreni u odnosu na socijalni položaj i kontekst života u institucijskoj skrbi, obilježja adolescenata te operacionalizaciju konstrukata. Rezultati donose nove spoznaje vezane uz grupne procese u institucijskoj skrbi i otvaraju prostor za buduća istraživanja u području. Također, predstavljaju važne empirijske spoznaje koje se mogu koristiti za unaprjeđenje kvalitete skrbi u odnosu na smanjivanje diskriminacije i osnaživanje uloge vršnjačke grupe u ostvarivanju subjektivne dobrobiti.

Ključne riječi: *percipirana diskriminacija, grupna identifikacija, socijalna podrška, subjektivna dobrobit, adolescenti, institucijska skrb, mješoviti istraživački pristup;*

EXTENDED SUMMARY

Introduction

The adolescent peer group is an important socialisation environment, and the sense of belonging to this group contributes to many positive outcomes for adolescents. Given the important developmental role of peer groups, it is important to recognise that there are environments in which it is difficult to achieve positive peer interactions and group belonging, such as institutional care. Research on different aspects of group processes with adolescents in care settings has shown the importance of good peer relationships (Huefner et al., 2018; Sonderman et al., 2020) and identification with the group (Magalhães and Calheiros, 2015a; Magalhães et al., 2016) for achieving positive outcomes during their stay in the care setting. In addition, this group of adolescents is often negatively valued and discriminated against by society due to the separation from their own families, and the multiple personal and social risks. Therefore, the care environment should offer adolescents as many opportunities as possible to overcome negative social identities resulting from their social position. Social identity theory (Tajfel & Turner, 1979) and The Rejection-Identification Model (Branscombe et al., 1999), which assumes that identification with a discriminated group can mitigate the negative effects between perceived discrimination and subjective well-being, form the theoretical basis for this study. The literature shows that the model has been tested several times on very different groups and that it was confirmed, partially confirmed, or not confirmed depending on the type of group. The model has not yet been researched or confirmed for a group of adolescents who are placed in institutional care. For this group, only individual studies on constructs of the model can be found (e.g. on group identification or perceived discrimination). The literature also shows that support from group members is also an important element in confirming the model. Therefore, this construct is included in this study in order to clarify the relationships of the model in this population.

Aim and study design

The aim of this study was to investigate the group identification of adolescents in institutional care. For this purpose, a mixed-method approach was used, that is, exploratory sequential design, in which first qualitative and then quantitative are collected.

The first phase of the study involved qualitative research with the aim of gaining a deeper understanding of the characteristics and outcomes of group identification in adolescents in institutional care and developing measurement tools. The second phase of the research involved doing preliminary research, with the aim of verifying the developed and adapted measurement instruments. The third phase of the research was to conduct quantitative research with the aim of testing the Rejection-Identification Model, which is based on the assumption that group identification mitigates the negative effects between perceived discrimination and subjective well-being. The analysis draws conclusions based on the qualitative and quantitative data.

Methodology

A total of 30 adolescents participated in the qualitative phase. The data was collected using the focus group method. A total of 5 focus groups were conducted in different institutions. The data was analysed using thematic analysis. In addition, two measurement instruments for the construct of perceived discrimination and life satisfaction were developed on the basis of the collected data.

A total of 107 young people took part in the quantitative preliminary phase. After factor analysis and the necessary changes to the content, the versions of the measurement instruments to be used in the third phase of the study were finalised.

A total of 216 adolescents participated in the third phase. The measurement instruments used in this phase were the Life Satisfaction Scale and the Perceived Discrimination Scale (created for this research), the Group Identification Scale (Magalhães and Calheiros, 2015a), the Child Adolescence Social Support Scale (Malecki et al., 2019) and the State Self-Esteem Scale (Heatherton and Polivy, 1991). The adolescents completed the instruments individually. They needed a total of 10 minutes to complete the questionnaire. The data analysis comprised a descriptive analysis, a hierarchical regression analysis and a test of mediation effects.

All phases of data collection took place between July 2022 and June 2023. Approval to conduct the study was granted by the Ethics Committee of the Faculty of Education and Rehabilitation Sciences of the University of Zagreb.

Results

In the qualitative part of the study, the results show that the experience of discrimination due to a stay in institutional care is individual and rare. The adolescents most frequently experience discrimination in their relationships with peers outside or inside the institution as well as in close friendships and intimate relationships. It was also found that certain subgroups experience higher levels of discrimination in care, namely adolescents with behavioural problems and those belonging to the Roma national minority. Adolescents feel institutional care is negatively perceived by society, and fear that it affects some of their relationships, and limits their life chances and opportunities. Peer groups in care have their own specific peer culture and norms, and relationships are often situational and discontinuous. Identification with the group is seen as a protective factor for living together. However, adolescents feel little commitment to the group in institutional care and perceive themselves as individuals in comparison to other peers. Commitment is a bond existing between the individual members of the group or in peer subgroups. Group identification is achieved through commitment and the provision of social support. There is a positive perception of the peer group in the institution. Social support from peers includes understanding and emotional support, sharing similar interests as well as help and learning life skills. Adolescents express satisfaction with their lives in various areas, with the lowest satisfaction with themselves and current life circumstances. Peer relationships are complex and depend on various circumstances, including the context of peer group and the individual characteristics of adolescents.

In the quantitative part of the study, the results show that the tested The Rejection-Identification Model (Branscombe et al., 1999) was not confirmed in the population of adolescents in institutional care. Only the dimension of commitment and group evaluation was found to be a partial mediator in the relationship between perceived discrimination and stated self-esteem, in that higher perceived discrimination was associated with lower commitment and group evaluation, and lower commitment and group evaluation was associated with lower self-esteem. It was also expected that group identification would be a significant mediator in the relationship between group identification and life satisfaction, but it turned out that there were no significant mediating effects of any dimension of group identification in this relationship. The results show a direct negative effect of perceived discrimination on state self-esteem and life satisfaction. As for testing the mediating role of social support in the model, the results show that social support was

a significant and partial mediator only in the relationship between one dimension of group identification – commitment and group evaluation – and life satisfaction, in that higher commitment and group evaluation was associated with higher social support, and higher social support was associated with higher life satisfaction, which was expected in the hypothesis. Social support did not prove to be a significant mediator in the relationship between group identification and state self-esteem.

Conclusion

The integration of the results shows that the findings complement each other and provide information for a comprehensive understanding of the research topic. Perceived discrimination is not very common and mostly takes place in peer groups outside the institution (school and local community), inside institutions or in intimate relationships. It is difficult for adolescent in care to live with the expectation that they will be discriminated because others have a negative image of institutional care and the children and young people who are placed there. This data is particularly concerning given that quantitative research data has shown that perceived discrimination has a direct negative impact on the subjective well-being of young people in care, in a way that is negatively related to state self-esteem and life satisfaction. In terms of the dimensions of group identification, commitment and group evaluation emerged as an important dimension for achieving positive outcomes. Self-categorisation appears to be related to some extent to the negative identity ascribed to institutional care, and adolescents feel different from other members of the group. Considering that the peer group in care is discriminated in a certain way, social support plays an important role in achieving positive relationships and creating an emotional connection. Life satisfaction is related to life circumstances in general, relationships with other peers, and the characteristics of peer relationships in a particular institution. The research findings offer new insights into group processes in institutional care and offer scope for future research in this area. The results also provide important empirical findings that can be used to improve the quality of care, reduce discrimination against this group of adolescents and strengthen the role of the peer group in subjective well-being.

Keywords: *perceived discrimination, group identification, social support, subjective well-being, adolescents, institutional care, mix-method approach.*

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Institucijska skrb.....	5
1.2. Grupe i grupni procesi.....	11
1.3. Obilježja adolescentskih grupa u institucijskoj skrbi	12
2. TEORIJSKO POLAZIŠTE ISTRAŽIVANJA	17
2.1. Teorija socijalnog identiteta	17
2.2. Odbijanje-identifikacija model.....	20
2.3. Percipirana diskriminacija	25
2.4. Grupna identifikacija	27
2.5. Socijalna podrška.....	30
2.6. Subjektivna dobrobit	34
3. CILJ, ISTRAŽIVAČKA PITANJA I HIPOTEZE	42
4. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA	44
4.1. Razlozi odabira mješovitog istraživačkog pristupa	45
4.2. Eksplorativno sekvencijalni nacrt istraživanja	49
5. ETIČKI ASPEKTI ISTRAŽIVANJA	51
6. KVALITATIVNI DIO ISTRAŽIVANJA (PRVA FAZA)	53
6.1. Metodologija.....	54
6.2. Rezultati.....	59
7. PREDISTRAŽIVANJE (DRUGA FAZA)	76
7.1. Metodologija	76
7.2. Rezultati i rasprava	84
8. KVANTITATIVNO ISTRAŽIVANJE (TREĆA FAZA)	99
8.1. Metodologija	99
8.2. Rezultati.....	106
9. RASPRAVA	125
9.1. Odnos percipirane diskriminacije, grupne identifikacije, socijalne podrške i subjektivne dobrobiti.....	126
9.2. Odbijanje-identifikacija model u populaciji adolescenata u institucijskoj skrbi	136
9.3. Medijacijska uloga socijalne podrške u Odbijanje-identifikacija modelu.....	141
10. OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA I PREPORUKE ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA	144

11.	ZNANSTVENI I PRAKTIČNI DOPRINOS ISTRAŽIVANJA	146
12.	ZAKLJUČAK.....	149
13.	PRILOZI.....	153
14.	LITERATURA	181
15.	ŽIVOTOPIS AUTORICE	216

POPIS KRATICA

- TSI – Teorija socijalnog identiteta (eng. *Social Identity theory*)
- OI model – Odbijanje-identifikacija model (eng. *Rejection-Identification Model*)

POPIS TABLICA

Tablica 1. Tema Obilježja diskriminacije zbog boravka u institucijskoj skrbi	60
Tablica 2. Tema Obilježja vršnjačkih grupa u institucijskoj skrbi.....	64
Tablica 3. Tema Obilježja grupne identifikacije u skrbi u institucijskoj skrbi	68
Tablica 4. Tema Obilježja socijalne podrške vršnjaka u skrbi.....	70
Tablica 5. Tema Zadovoljstvo životom.....	71
Tablica 6. Broj sudionika u odnosu na ustanove u kojima je provedeno predistraživanje	77
Tablica 7. Zasićenost čestica faktorom i Cronbach alpha Skale percipirane diskriminacije zbog boravka u institucijskoj skrbi	86
Tablica 8. Zasićenost čestica i Cronbach alpha koeficijenti modificirane verzije Skale grupne identifikacije u institucijskoj skrbi	89
Tablica 9. Zasićenje čestica i Cronbach alpha modificirane verzije Skale podrške vršnjaka u ustanovi	91
Tablica 10. Zasićenje čestica i Cronbach alpha modificirane verzije Skale trenutnog samopoštovanja	95
Tablica 11. Zasićenost čestica i Cronbach alpha koeficijent na Skali zadovoljstvo života adolescenata u institucijskoj skrbi (finalna verzija skale za treću fazu istraživanja)	97
Tablica 12. Broj sudionika u odnosu na ustanove u kojima se provelo istraživanje u trećoj fazi	100
Tablica 13. Rezultati faktorske analize i zasićenja čestica na Skali percipirane diskriminacije zbog boravka u institucijskoj skrbi (treća faza)	102
Tablica 14. Rezultati faktorske analize na Skali grupna identifikacija u institucijskoj skrbi (treća faza).....	103
Tablica 15. Deskriptivni podaci ukupnih rezultata na istraživanim varijablama (N=206)	107
Tablica 16. Deskriptivni podaci i razlike između mladića i djevojaka na istraživanim varijablama	108
Tablica 17. Pearsonovi koeficijenti korelacije između percipirane diskriminacije, grupne identifikacije, socijalne podrške, trenutnog samopoštovanja i subjektivne dobrobiti (N=208)...	110
Tablica 18. Hijerarhijska regresijska analiza za predviđanje trenutnog samopoštovanja adolescenata u institucionalnoj skrbi (N=216).....	113

Tablica 19. Hijerarhijska regresijska analiza za predviđanje zadovoljstva životom adolescenata u institucionalnoj skrbi (N=216)	114
--	-----

POPIS SLIKA

Slika 1. Odbijanje-identifikacija model (prilagođeno prema Branscombe i sur., 1999)	21
Slika 2. Prikaz nacrtu istraživanja i postupaka tijekom pojedinih faza.....	50
Slika 3. Prikaz tema dobivenih tematskom analizom	59
Slika 4. Scree Plot Skale percipirane diskriminacije zbog boravka u institucijskoj skrbi	85
Slika 5. Scree Plot Skale grupne identifikacije	88
Slika 6. Scree Plot Skale podrška vršnjaka u ustanovi	91
Slika 7. Scree Plot Skale trenutnog samopoštovanja	93
Slika 8. Scree Plot Skale trenutnog samopoštovanja (ukupno 8 čestica u faktorskoj analizi).....	95
Slika 9. Scree Plot Skale zadovoljstvo životom adolescenata u institucijskoj skrbi	97
Slika 10. Rezultati testiranja medijatorskog učinka grupne identifikacije (samokategorizacije te emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe) u odnosu između percipirane diskriminacije i trenutnog samopoštovanja adolescenata u skrbi (N=185).....	117
Slika 11. Rezultati testiranja medijatorskog učinka grupne identifikacije (samokategorizacije te emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe) u odnosu između percipirane diskriminacije i zadovoljstva životom adolescenata u skrbi (N=186)	119
Slika 12. Rezultati testiranja medijatorskog učinka socijalne podrške u odnosu između grupne identifikacije (samokategorizacije) i trenutnog samopoštovanja adolescenata u skrbi (N=183) 121	
Slika 13. Rezultati testiranja medijatorskog učinka socijalne podrške u odnosu između grupne identifikacije (emocionalna pripadnost i evaluacija grupe) i trenutnog samopoštovanja adolescenata u skrbi (N=181).....	122
Slika 14. Rezultati testiranja medijatorskog učinka socijalne podrške u odnosu između grupne identifikacije (samokategorizacija) i zadovoljstva životom adolescenata u skrbi (N=182).....	123
Slika 15. Rezultati testiranja medijatorskog učinka socijalne podrške u odnosu između grupne identifikacije (emocionalna pripadnost i evaluacija grupe) i zadovoljstva životom adolescenata u skrbi (N=180)	124

1. UVOD

Tijekom adolescencije vršnjačke grupe iznimno su važne za razvoj pojedinca. Predstavljaju ključni izvor učenja o sebi i drugima (Forko i Lotar, 2012), a posebno su važne zbog razvoja samopercepcije, vještine upravljanja sobom i uloge u formiranju identiteta (Corsaro, 2005). Vršnjaci se u tom životnom razdoblju prirodno povezuju u grupe, male skupine iste ili bliske dobi i zrelosti, koje dijele slična iskustva i stvaraju emocionalnu povezanost (Rubin i sur., 2008; Selvam, 2017). Vršnjačka grupa tako omogućava dijeljenje razvojne pozicije i samodefiniranje, integriranje u grupi ljudi izvan obitelji, pružanje emocionalne podrške i ohrabrenje te učenje socijalnih vještina i društvenih uloga (Selvam, 2017). Nadalje, jedan od najvažnijih zadataka tijekom adolescencije je i proces socijalne usporedbe i diferencijacije u odnosu na različite grupe koji utječe i na razvoj pozitivnog socijalnog identiteta pojedinca (Tarrant, 2002). Pri tome je posebno važan osjećaj pripadnosti grupi vršnjaka koji značajno doprinosi individualnom samopoštovanju (Tarrant i sur., 2006) i pozitivnom mentalnom zdravlju adolescenata (Miller i sur., 2015).

Bez obzira na ovu razvojno važnu ulogu vršnjaka, postoje okruženja u kojima je posebno izazovno ostvariti pozitivni utjecaj vršnjaka. Jedno od takvih okruženja je institucijska skrb. Institucijska skrb je oblik alternativne skrbi za djecu izdvojenu iz vlastite obitelji pri čemu se skrb pruža u grupnom okruženju uz stalnu prisutnost stručnih osoba. Jasno je da u svakodnevnom kontekstu institucijskog tipa skrbi, adolescenti utječu jedni na druge te razvijaju osobni i socijalni identitet. Uloga grupe u ovom kontekstu ogleda se i u tome da adolescenti neko vrijeme žive zajedno i dijele isto životno okruženje. Navedeno predstavlja posebnost u odnosu na neke druge vršnjačke grupe, gdje su vršnjaci zajedno određeno vrijeme i ne dijele životni prostor (primjerice, učenike u razredu ili grupu vršnjaka u sportskom klubu). Isto tako, vršnjačka grupa u institucijskoj skrbi zapravo je nametnuta grupa, a ne izabrana, kao što su možda druge vršnjačke grupe s kojima se druže adolescenti koji ne borave u institucijskoj skrbi. Nadalje, institucijska skrb predstavlja izazovan kontekst za pozitivan utjecaj vršnjaka, zbog toga što adolescenti imaju brojna prethodna iskustva nekvalitetnih i diskontinuiranih odnosa, istovremenog pozitivnog i negativnog utjecaja vršnjaka s različitim emocionalnim i ponašajnim problemima te vrlo jasnu

strukturu i pravila tijekom boravka u ustanovi (Roesch-Marsh i Emond, 2021). Kroz literaturu se ističe kako u kontekstu skrbi najviše zabrinjava suživot većeg broja adolescenata koji manifestiraju čitav niz problema u ponašanju (Huefner i sur., 2018; Sonderman i sur., 2020; Weiss i sur., 2005). Osjećaj sigurnosti u institucijskoj skrbi ponekad je ugrožen prisutnošću nasilja i zlostavljanja, kao i ponašanjima koja proizlaze iz traumatskih iskustava drugih vršnjaka (Moore i sur., 2020). Također, istraživanja su pokazala da je potkrepljivanje ponašanja od strane vršnjaka snažan rizičan čimbenik daljnjeg održavanja neprihvatljivih ponašanja (Dishion i sur., 1996; Žižak, 2009). Temeljem svega navedenog jasno je da ovo okruženje može biti dodatni rizičan čimbenik za ovu grupu adolescenata. S druge strane, ukoliko adolescenti u institucijskoj skrbi uspiju ostvariti osjećaj sigurnosti i emocionalne pripadnosti, stvaraju se preduvjeti za uspješno formiranje identiteta i socijalnu integraciju (Krajčan, 2021). Adolescenti tako unutar grupe mogu razvijati osjećaj pripadanja koji kasnije mogu prenositi u druge sredine poput obitelji ili škole (Anglin, 2002). Dakle, uloga grupe vršnjaka u kontekstu institucijske skrbi može imati različite ishode što naravno ovisi o različitim individualnim obilježjima adolescenata, kao i brojnim okolnostima samog života u skrbi. Upravo temeljem navedenih individualnih i životnih okolnosti u znanstvenoj i stručnoj javnosti pojavljuje se dilema hoće li ishod boravka u grupi vršnjaka u institucijskoj skrbi biti pozitivan ili negativan te o kojim čimbenicima to ovisi? Odgovor na ovu dilemu nastoji se dobiti kroz istraživanja, a primjetno je da je istraživački interes u ovom području uvelike usmjeren na razumijevanje negativnih utjecaja koje donosi pripadnost grupi vršnjaka u institucijskoj skrbi. Tako se pokazalo da su čimbenici kao što su slaba vršnjačka podrška, osjećaj narušene vlastite dobrobiti u institucijskoj skrbi te loši odnosi korisnika sa stručnjacima statistički značajno povezani sa sklonošću zlostavljanja drugih i sklonošću bivanja žrtvom vršnjačkog zlostavljanja u domu (Sekol, 2016). Osjećaj nepripadanja grupi i domu ističe se i kao jedan od najčešćih razloga za učestale bjegove iz doma (Attar-Schwartz, 2013; Ratkajec Gašević i Maurović, 2015). Naravno, pregledom literature nailazimo i na istraživanja koja su usmjerena na pozitivne ishode. Rezultati takvih istraživanja su pokazali da upravo u situacijama viktimizacije adolescenti jedni drugima pružaju zaštitu i usmjeravanje jer su odgajatelji često nedostupni, boje se posljedica dijeljenja svojih problema s odraslima ili imaju malo povjerenja da odrasli mogu adekvatno riješiti situaciju (Moore i sur., 2020). Osim toga, prijateljstvo, solidarnost i vršnjačku podršku koja proizlazi iz sličnih životnih iskustava i boli doživljene tijekom institucionalizacije, adolescenti doživljavaju nekad čak i važnijom od podrške odraslih u ustanovi

(Sekol, 2013; Sekol i Maurović, 2017). Pokazalo se i da djeca i mladi u institucijskoj skrbi pokazuju brigu jedni o drugima na vrlo različite načine, od pružanja podrške i savjeta, davanja ohrabrenja i zalaganja jedni za druge do dijeljenja materijalnih dobara (Emond, 2003; 2014). Istraživanje je pokazalo i da je upravo prihvaćanje od strane vršnjaka u skrbi pozitivno povezano s većom učestalosti prosocijalnog ponašanja nakon izlaska iz skrbi (Cardoos i sur., 2015).

U razumijevanju konteksta institucijske skrbi važno je i istaknuti da ovaj oblik skrbi može biti dodatni rizik za socijalnu isključenost, stigmatizaciju i diskriminaciju. Već prije dolaska u skrb adolescenti imaju iskustvo višestrukih čimbenika rizika kao što su problemi u ponašanju, neadekvatna roditeljska skrb, siromaštvo, problemi u školskom okruženju i zajednici koji ih posljedično dovode i do izdvajanja iz obitelji (Águila-Otero i sur., 2020; Ajduković i sur., 2005; Kendrick, 2005; Maurović, 2015; Sovar, 2015; Roche, 2019) i koji ih čine podložnijima za daljnju stigmatizaciju i diskriminaciju. Adolescenti u institucijskoj skrbi stoga su često percipirani od strane drugih kao ranjivi, traumatizirani i problematični (Calheiros i sur., 2015) te doživljavaju formalnu stigmiju od strane sustava i različita diskriminirajuća ponašanja u obitelji, školi i zajednici (Baker, 2017; Gazilj i sur., 2021; Kusturin, 2020; Majdak i Kamenov, 2009; Swerts i sur., 2022). S obzirom na nepovoljni socijalni položaj ovih adolescenata, grupa vršnjaka u skrbi može biti važno mjesto za razvoj osjećaja pripadanja vršnjačkoj grupi, stvaranje identiteta i uspješnije nošenje s deprivacijama koje proizlaze iz boravka u skrbi. Posebice se to odnosi na iskustva diskriminacije i stigmatizacije. S druge strane, zbog individualnih problema u ponašanju svakog pojedinca ili kontekstualnih obilježja ustanove, grupa može biti i poticaj za daljnji razvoj problema u ponašanju, produbljivanje nedostatka odgovarajuće socijalne podrške i nepovoljnog socijalnog položaja. Zbog ove kompleksnosti socijalnog položaja adolescenata u skrbi i prethodno istaknute važnosti vršnjaka u ostvarivanju razvojnih i tretmanskih zadataka, čini se važnim sveobuhvatnije istražiti različite grupne procese u kontekstu institucijske skrbi.

Razumijevanje grupnih procesa u skrbi posebno je važno razmotriti u odnosu na ostvarivanje pozitivnih ishoda. Jedan od važnijih psiholoških konstrukta koji se odnosi na pozitivne ishode pojedinca je i subjektivna dobrobit. Subjektivna dobrobit predstavlja stupanj u kojem osoba procjenjuje da joj je u životu dobro (Diener i sur., 2018a). Iako su istraživanja subjektivne dobrobiti prepoznata kao važna, primjetno je da su rijetka u odnosu na populacije u riziku,

posebice u odnosu na populaciju kao što su adolescenti u institucijskoj skrbi. U posljednjih nekoliko godina ipak je moguće primijetiti veći interes istraživača za razumijevanje subjektivne dobrobiti u populaciji djece i mladih koji borave u institucijskoj skrbi (primjerice, Carvalho i sur., 2021; González-García i sur., 2022; Llosada-Gistau i sur., 2015; Llosada-Gistau i sur., 2020a; Montserrat i sur., 2022; Schütz i sur., 2017; Zhang i Selwyn, 2020). Ipak, manjak istraživačke pozornosti usmjeren na pozitivne ishode adolescenata u skrbi odaje dojam da su istraživanja u ovom području još uvijek dominantno usmjerena na razumijevanje rizičnih obilježja i potreba. Stoga u ovom području postoji potreba za promjenom znanstvenog (ali i stručnog) diskursa u smjeru veće pozornosti na pozitivni razvoj. Navedeno je u skladu i sa suvremenim pogledima na mentalno zdravlje pojedinca, odnosno dualnim modelom mentalnog zdravlja (Greenspoon i Sasklofske, 2001). Tako prema ovom modelu adolescenti istovremeno mogu imati određene probleme mentalnog zdravlja, ali i visoku razinu subjektivne dobrobiti (Antaramian i sur., 2010; Suldo i Shaffer, 2008). Navedeni model pokazao se i značajan u populaciji adolescenata u institucijskoj skrbi, što upućuje na važnost usmjeravanja na ishode dobrobiti u ovoj populaciji (Magalhães i Calheiros, 2017).

Temeljem svega navedenog, motivacija za provedbu ovog istraživanja proizašla je iz promišljanja o prirodi grupnih procesa među vršnjacima u institucijskoj skrbi. Uz spomenutu potrebu boljeg razumijevanja grupe vršnjaka u skrbi, jasan je i nedostatak sveobuhvatnih istraživanja vezanih uz grupni suživot, vršnjačke odnose te pozitivne ishode koje je moguće ostvariti tijekom boravka u skrbi. Čini se kako je i znanstveno i u praksi zanemaren vršnjačko-životni kontekst skrbi te uloga svakodnevnih interakcija između adolescenata. S obzirom na nedostatna znanja iz ovog područja, nameće se pitanje jesu li grupni procesi u skrbi trenutno nedovoljno iskorišten tretmanski resurs koji može doprinijeti pozitivnim ishodima tijekom boravka? Upravo iz svih prethodno navedenih razloga, grupni procesi adolescenata u skrbi zahtijevaju posebnu pažnju istraživača i stručnjaka u ovom području.

Ovaj rad bavi se grupnim procesima adolescenata u institucijskoj skrbi i njihovom ulogom u ostvarivanju subjektivne dobrobiti. Svrha ovog rada je doprinijeti razumijevanju specifičnih grupnih procesa kako bi se rasvijetlile okolnosti koje doprinose ostvarivanju pozitivnih ishoda tijekom boravka u institucijskoj skrbi.

Uvodni dio ovog rada strukturiran je u tri cjeline. Prvi dio govori općenito o kontekstu institucijske skrbi. U tom dijelu pojašnjena je definicija i osnovna obilježja institucijske skrbi, zakonski temelji izdvajanja djece i adolescenata izvan vlastite obitelji. Također, navedena su i istraživanja koja govore o obilježjima adolescenata koji u ovom obliku skrbi borave. Drugi dio uvoda bavi se definiranjem grupnih procesa i predstavlja grupne procese koji će biti u središtu ovog rada. Posljednji, treći dio uvoda, posvećen je obilježjima adolescentskih grupa u institucijskoj skrbi. U ovoj cjelini predstavljeno je na koji način se u institucijskoj skrbi formiraju grupe, kao i koja su osnovna obilježja grupa u ovom obliku skrbi. Ovaj dio rada sadrži i kratki pregled istraživanja u odnosu na pojedine grupne procese te ističe važnost cjelovitijeg istraživanja teme.

1.1. Institucijska skrb

Institucijska skrb odnosi se na specifičan oblik alternativne skrbi za djecu i mlade gdje se skrb i tretman pružaju izvan vlastite obitelji, odnosno u izvanobiteljskom grupnom okruženju i uz stalno prisustvo stručnih osoba. Razlozi za izdvajanje iz obitelji i smještaj u ovaj oblik skrbi su brojni, no najčešće se govori o dvije skupine razloga - razloge vezane uz obiteljske i okolinske rizike koji ugrožavaju redovan razvoj djeteta te razloge koji se odnose na manifestiranje dugotrajnih i ozbiljnih problema u ponašanju od strane djeteta. Institucijski oblik skrbi najčešće se pruža u ustanovama manjeg ili većeg kapaciteta s ciljem da okruženje bude prilagođeno pravima i potrebama djeteta te da u što većoj mjeri nalikuje na obitelj ili grupu (Smjernice za alternativnu skrb o djeci, 2010).

Modaliteti pružanja ovog oblika alternativne skrbi razlikuju se s obzirom na nacionalni i zakonski kontekst svake zemlje, no najprije je važno naglasiti zajedničke, odnosno uobičajene funkcije koje mora imati svaka institucija koja pruža ovaj oblik skrbi. Žižak i Koller-Trbović (1999) u tom smislu navode da su osnovne funkcije institucijske skrbi osiguravanje materijalnih i prostornih uvjeta za život, prisutnost kontinuirane komunikacije svih u ustanovi, osiguravanje skrbi, zaštite i sigurnosti, briga o odgoju i obrazovanju, pružanje prilika za socijalizacijom i resocijalizacijom, iniciranje promjena, socijalna kontrola te stalna evaluacija i unapređenje kvalitete skrbi. Slično

tome navodi i Gilligan (1999), koji kao četiri isprepletene funkcije institucijske skrbi navodi zadovoljavanje tjelesnih i psihičkih razvojnih potreba (održavanje), zaštitu od daljnjih oblika ugroženosti (zaštita), oporavak od stresnih i traumatskih događaja (oporavak) te osnaživanje djeteta za izlazak iz ustanove i povratak u zajednicu (priprema). Uz funkcije skrbi, u svrhu razumijevanja specifičnosti institucijskog konteksta važno je istaknuti i prisutnost tri međusobno povezana psihosocijalna procesa koji se odnose na kreiranje izvanobiteljskog okruženja, reagiranje na psihoemocionalnu bol i probleme u ponašanju te razvijanje osjećaja normalnosti (Anglin, 2002). Navedeni procesi kreiraju svakodnevnu dinamiku skrbi, utječu na međusobne interakcije svih u ustanovi te usmjeravaju djelovanje stručnjaka, kao i ishode za djecu i mlade (Anglin, 2002).

U Republici Hrvatskoj izdvajanje djece i mladih iz obitelji temelji se na različitim zakonskim okvirima, a institucijska skrb može se odvijati u sustavu socijalne skrbi ili sustavu pravosuđa. Ključni zakonski okviri su Obiteljski zakon (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, (2020)), Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23 (2023)) te Zakon o sudovima za mladež (NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19 (2020)) pri čemu je izdvajanje u ustanovu/institucijsku skrb samo jedna u nizu mogućnosti alternativne skrbi koji se propisuje. Svaki od prethodno navedenih zakonskih okvira obuhvaća drugačije razloge izdvajanja djeteta te navodi specifičnu svrhu boravka u institucijskoj skrbi ukoliko se odabere kao najadekvatniji izbor za dobrobit i zaštitu djeteta.

Tako se prema Obiteljskom zakonu (2020) smještaj u institucijsku skrb može ostvariti u okviru zakonskih odredbi koje se odnose na izdvajanje djeteta iz obitelji (čl. 129), mjera za zaštitu osobnih prava i dobrobiti djeteta u nadležnosti centra za socijalnu skrb (čl. 134) i mjera za zaštitu osobnih prava i dobrobiti djeteta u nadležnosti suda (čl. 149). Kao razlozi izdvajanja pritom se ističu situacije koje ugrožavaju zaštitu prava i dobrobiti djeteta, dok je svrha institucijske skrbi ponajprije zaštita života, zdravlja i dobrobiti djeteta. U slučaju izdvajanja djeteta iz obitelji temeljem ovih zakonskih odredbi institucijska skrb pruža se u okviru sustava socijalne skrbi. Nadalje, Zakon o socijalnoj skrbi (2023) propisuje određene socijalne usluge koje obuhvaćaju smještaj djece i mladih u ustanove socijalne skrbi (čl. 107, čl. 109, čl. 115, čl. 116). Ostvarivanje prava na usluge smještaja djece i mladih mogu ostvariti djeca i mladi bez odgovarajuće roditeljske skrbi te djeca i mlađi punoljetnici s problemima u ponašanju, dok je svrha boravka u

ustanovi zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, briga o osobnom rastu i razvoju, intenzivna skrb, odgoj i obrazovanje (Zakon o socijalnoj skrbi, 2023). U slučaju izdvajanja djeteta iz obitelji temeljem ovih zakonskih odredbi, institucijska skrb pruža se u okviru sustava socijalne skrbi. Prema Zakonu o sudovima za mladež (2020), razlog smještaja u institucijsku skrb i tretman prvenstveno se odnosi na izvršavanje odgojnih mjera (upućivanje u odgojnu ustanovu (čl. 15), upućivanje u odgojni zavod (čl. 16) i upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu (čl. 17). Mjera upućivanja u odgojnu ustanovu i upućivanja u posebnu odgojnu ustanovu pruža se u okviru sustava socijalne skrbi, dok se mjera upućivanja u odgojni zavod pruža u okviru sustava pravosuđa. Svrha ovih oblika institucijske skrbi za djecu i mlade s problemima u ponašanju je zadovoljavanje osnovnih životnih potreba i promjena neprihvatljivih oblika ponašanja, posebice onih koja su vezana uz činjenje kaznenih djela. Spomenute odgojne mjere mogu se izreći maloljetnicima u dobi od 14. do 18. godina, kao i mlađim punoljetnicima, u dobi od 18. do 21. godine.

Nakon izdvajanja djeteta iz obitelji, smještaj, skrb i podrška u instituciji tek započinju, a važno je napomenuti da je i sam boravak u skrbi reguliran brojnim smjernicama, zakonskim aktima i pravilnicima, na međunarodnoj i nacionalnoj razini. U tom smislu, najznačajniji su: Standardi skrbi izvan vlastite obitelji za djecu u Europi (2010), Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje (NN 133/12, 2013), Pravilnik o načinu izvršavanja odgojnih mjera posebne obveze, upućivanje u disciplinski centar, pojačana briga i nadzor, pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi, upućivanje u odgojnu ustanovu i upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu (NN 141/2011, 2011), Pravilnik o standardima kvalitete socijalnih usluga (NN 31/2023, 2023), Pravilnik o mjerilima za pružanje socijalnih usluga (NN 110/2022), itd. Svi prethodno navedeni dokumenti naglašavaju da institucijska skrb treba biti okruženje koje odgovara potrebama djeteta i njegovoj trenutnoj životnoj situaciji. Također, naglašavaju da treba voditi računa da djeca imaju osiguranu skrb i podršku u različitim životnim područjima s ciljem prevladavanja sadašnjih rizika, odgovaranja na tretmanske potrebe te osnaživanja za samostalni život nakon izlaska iz skrbi. Osim toga, navedeni pravni okviri također vrlo slično propisuju i organizacijski aspekt institucijske skrbi, odnosno obavezu organizacije odgojnih grupa djece koja se sastoji od 5 do 10 članova koji imaju odvojeni zajednički prostor te unutar kojih se zadovoljavaju životne potrebe, potiče socijalna interakcija, razvoj grupnih odnosa, suradnje i zajedništva, sve uz nadzor i vođenje od strane odraslih stručnih osoba.

Zakonska osnova zasigurno je temeljno polazište za razumijevanje institucijske skrbi za djecu i mlade, no za institucijsku skrb koja se pruža u sustavu socijalne skrbi kontekstualno je važno spomenuti i aktualne procese u praksi, procese deinstitutionalizacije i transformacije ustanova. Ovi procesi odvijaju se u sustavu socijalne skrbi posljednjih petnaestak godina i uvelike utječu na trenutni način pružanja institucijske skrbi za djecu i mlade u Republici Hrvatskoj. Radi se o izuzetno važnim procesima u sustavu skrbi o djeci koji su nastali kao odgovor na dugi trend institucionalizacije djece i mladih, kao i sprečavanje daljnjih nepovoljnih posljedica koje proizlaze iz boravka u institucijama (Borić i Ćosić, 2019; Sovar, 2015). Stoga je glavna ideja deinstitutionalizacije razvoj novih usluga u zajednici za djecu i obitelji u riziku, smanjenje broja djece u ustanovama, razvoj različitih oblika skrbi obiteljskog tipa te poboljšanje kvalitete tretmana za djecu i mlade kojima je potreban institucijski tretman (Borić i Ćosić, 2019). Transformacija ustanova odvija se paralelno uz procese deinstitutionalizacije, a odnosi se na organizacijske, stručne i programske promjene u radu ustanova socijalne skrbi (Poljak, 2021; Sovar, 2015). U Republici Hrvatskoj procesi deinstitutionalizacije i transformacije započinju donošenjem Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine (2006), a zatim i postavljenim okvirima u Planu deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016. (2010) te Planu deinstitutionalizacije, transformacije i prevencije institucionalizacije 2018. – 2020. (2018). Specifičnije, prema prethodno navedenim planovima, ustanove koje su primarno pružale institucijsku skrb za djecu i mlade transformirale su svoje djelovanje i usluge te su počele pružati niz usluga u zajednici i izvaninstitucionalnih oblika, smanjivati kapacitete institucijskog smještaja te unaprjeđivati kvalitetu tretmana za djecu koja se i dalje nalaze u institucijskoj skrbi. Stoga, ovisno o djelatnosti pojedine ustanove i temeljem Zakona o socijalnoj skrbi (2023), skrb o djeci izvan obitelji ostvaruje se kroz nekoliko vrsta socijalnih usluga koje su prethodno spomenute (usluga smještaja (čl. 109), usluga organiziranog stanovanja (čl. 106) i usluga smještaja radi provođenja psihosocijalnih tretmana (čl. 114). Nadalje, ključno je istaknuti da su zaključno s rujnom 2023. sve ustanove koje pružaju institucijsku skrb za djecu i mlade promijenile naziv u centre za pružanje usluga u zajednici. Prije tog razdoblja u praksi su se nazivom razlikovala dva tipa ustanova, dječji domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i odgojne ustanove za djecu s problemima u ponašanju (krovni naziv za odgojne domove, domove za odgoj i posebnu odgojnu ustanovu). Sukladno tome može se primijetiti da postoje dvije dominantne skupine djece i mladih

koji se nalaze u institucijskoj skrbi, a to su djeca i mladi bez adekvatne roditeljske skrbi te djeca i mladi s problemima u ponašanju. U hrvatskoj praksi dakle postoji dio ustanova koje isključivo pružaju skrbi djeci i mladima bez odgovarajuće roditeljske skrbi ili djeci i mladima s problemima u ponašanju, kao i ustanove koje pružaju institucijsku skrb za obje populacije. Budući da su ustanove mijenjale nazive tijekom procesa deinstitutionalizacije te da su se promjene naziva događale tijekom procesa istraživanja i pisanja ovog rada u pojedinim dijelovima rada koristit će se i termini dječji dom i odgojne ustanove. To će posebice biti vidljivo u dijelovima gdje se ističu razlike u obilježjima adolescenata, njihovim rizicima i potrebama. Nadalje, važno je naglasiti da će u ovom radu u središtu pozornosti biti prethodno opisane socijalne usluge koje obuhvaćaju grupni smještaj adolescenata u dobi od 14. do 21. godine prema Zakonu o socijalnoj skrbi (2023). Uz socijalne usluge koje se pružaju u okviru socijalne skrbi, u ovom radu institucijska skrb odnosi se i na institucijsku skrb u okviru sustava pravosuđa (odgojne zavode), temeljenu na prethodno spomenutom Zakonu o sudovima za mladež (2020). Pritom je važno napomenuti da se ustanove u sustavu socijalne skrbi i pravosuđa donekle razlikuju u ciljevima i načinu funkcioniranja, što će biti kasnije u tekstu pojašnjeno. Zajedničko obilježje ustanova važno za temu ovog rada je izvanobiteljski kontekst koji se odnosi na dijeljenje suživota u grupi vršnjaka, uz kontinuiranu prisutnost odgajatelja i stručnih osoba.

Institucijska skrb za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi namijenjena je prvenstveno zaštiti, skrbi i smještaju djeteta izvan obitelji zbog neodgovarajuće roditeljske skrbi, koja se može očitovati na način da roditelji zanemaruju ili zlorabe svoje roditeljske dužnost ili se zbog drugih nepovoljnih okolnosti ne mogu osigurati pozitivan rast i razvoj djeteta. Primjerice, istraživanje autorice Maurović (2015) u hrvatskim dječjim domovima pokazalo je da su najčešći razlozi izdvajanja iz obitelji poremećeni odnosi u obitelji, zanemarivanje djeteta, neadekvatni materijalni uvjeti u obitelji, roditelji ovisnici o opojnim sredstvima te fizičko zlostavljanje djeteta. Istraživanja također pokazuju da se radi o djeci koja su tijekom života prosječno doživjela 5 velikih životnih događaja/stresora, djeci koja su pod značajno većim razvojnim rizicima te imaju veću razinu emocionalnih i ponašajnih problema nego djeca koja odrastaju u vlastitim obiteljima (Maurović, 2015; Sladović Franz 2003). Meta-analiza također pokazuje da je prevalencija problema mentalnog zdravlja u ovoj populaciji djece i mladih iznimno visoka, pri čemu je primjetna visoka prisutnost eksternaliziranih i internaliziranih problema te somatskih teškoća (Westlake i sur., 2023). Ustanove koje pružaju smještaj za djecu bez adekvatne roditeljske skrbi

pod nadležnosti su sustava socijalne skrbi, a radi se o otvorenim ustanovama, gdje se djeca i mladi slobodno kreću izvan i unutar ustanove. Prema adresaru pružatelja socijalnih usluga nadležnog ministarstva¹, trenutno u Hrvatskoj djeluju 22 ustanove koje pružaju uslugu smještaja za ovu populaciju djece i mladih. U smislu organizacijskog konteksta, ovaj oblik skrbi pruža se u većim ustanovama (institucijama) ili manjim stambenim jedinicama (stanovima ili obiteljskim kućama). Osim zbog neadekvatne roditeljske skrbi ili drugih obiteljskih nedaća, dijete i mlada osoba može biti izdvojeno iz vlastite obitelji zbog manifestiranja problema u ponašanju te procijenjenog visokog rizika za ugrožavanje sebe ili osoba iz svog okruženja. Ustanove koje pružaju smještaj za populaciju djece i mladih s problemima u ponašanju stoga predstavljaju institucionalni oblik skrbi gdje se izdvajanjem iz obitelji te smještajem u ustanovu kroz određeno vrijeme nastoji skrbiti za svakodnevne potrebe, utjecati na promjenu problema u ponašanju te poticati pozitivne promjene u životu djece i mladih (Harder i Knorth, 2014; Whittaker i sur., 2016). U ovaj oblik institucijske skrbi upućuju se djeca i mladi koji iskazuju višestruke emocionalne i ponašajne probleme te kompleksne rizike i potrebe u području obitelji, obrazovanja i socijalnih odnosa (Attar-Schwartz, 2008; Gazilj i sur., 2021; González-García i sur., 2017; Harder i sur., 2017). Prema adresaru pružatelja socijalnih usluga nadležnog ministarstva², sveukupno ima 12 ustanova na području Hrvatske koje pružaju institucijsku skrb za djecu i mlade s problemima u ponašanju (11 centara za pružanje usluga u zajednici i 1 centar za odgoj i obrazovanje). Ove ustanove pod nadležnosti su sustava socijalne skrbi, otvorene su ustanove, odnosno bez ograničenja slobode kretanja za korisnike. Smještaj korisnika je organiziran po manjim grupama unutar veće ustanove ili manjim grupama u odvojenim jedinicama organiziranog stanovanja u lokalnoj zajednici. Osim navedenog, institucijski tretman djece i mladih s problemima u ponašanju pruža se i u dvije ustanove u okviru sustava pravosuđa. Radi se o dva odgojna zavoda koji pružaju institucijski tretman za mlade u sukobu sa zakonom. Odgojni zavodi su ustanove zatvorenog tipa, a smještaj korisnika organiziran je po manjim grupama unutar veće ustanove na jedinstvenoj lokaciji.

¹ Republika Hrvatska, Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike; <https://mrosp.gov.hr/adresari/11829>.

² Republika Hrvatska, Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike; <https://mrosp.gov.hr/adresari/11829>.

Opisane ustanove koje pružaju institucijsku skrb razlikuju se u ciljevima i načinu funkcioniranja te populaciji djece i mladih kojima pružaju skrb. No, kao što je prethodno spomenuto, dječji domovi i odgojne ustanove dijele ključno zajedničko obilježje važno za temu ovog rada. Svima je zajedničko da pružaju neki oblik institucijske skrbi koja obuhvaća život u izvanobiteljskom grupnom okruženju. Izvanobiteljsko grupno okruženje pritom obuhvaća život u grupama vršnjaka, uz stalnu prisutnost stručnih osoba, što je važno obilježje za razumijevanje teme ovog rada. Također, uvažavajući prethodno navedene specifičnosti hrvatskog konteksta, a u svrhu lakšeg razumijevanja ovog rada u daljnjem tekstu dominantno će se koristiti pojam institucijska skrb. Pojmovi kao što su dom, dječji dom, odgojni dom, odgojna ustanova, institucija i ustanova u kontekstu ovog rada koristit će se kao sinonimi pojmu institucijska skrb, osim ako pri samom spominjanju nije istaknuto drugačije značenje.

1.2. Grupe i grupni procesi

Udruživanje u grupe proizlazi iz temeljne ljudske potrebe za pripadanjem i donosi niz pogodnosti za pojedinaca kao što su primjerice definiranje vlastitog identiteta, rješavanje nedoumica o svijetu oko nas i uspostavljanje socijalnih normi (Aronson i sur., 2005). U grupama ljudi ostvaruju osjećaj pripadnosti i razvijaju međusobno povjerenje što pomaže pojedincima da uspješno zadovoljavaju različite potrebe i funkcioniraju u svakodnevnom životu (Gitterman, 2019). Grupe su stoga izrazito važne za život pojedinca jer ne samo da imaju važnu ulogu u psihološkim i biološkim obilježjima svojih članova, nego predstavljaju temelj za kolektivna iskustva koja potiču na promjene u društvu (Haslam i sur., 2019). U literaturi je moguće pronaći vrlo raznolike definicije grupa, no neka osnovna obilježja svake grupe ogledaju se u međuovisnosti i interakciji članova grupe, kao i kontinuiranom utjecaju članova jednih na druge (Aronson i sur., 2005). Stoga se grupe najčešće definiraju kao skup ljudi: *koji dijele zajedničku sudbinu ili su u zajedničkom suživotu unutar neke društvene strukture ili imaju interakciju lice u lice* (Brown i Pehrson, 2020). Temeljem ovih različitih definicija, Brown (2006) predlaže i sveobuhvatniju definiciju koja grupu definira *kao dvoje ili više ljudi koji dijele zajednički socijalni identitet i čije postojanje kao grupe priznaju drugi iz okruženja*.

Unutar i između grupa prisutna su brojna ponašanja i psihološki procesi koje zajednički nazivamo grupnim procesima (Brown, 2006; Brown i Pehrson, 2020). Proučavanje grupnih procesa jedan je od temeljnih predmeta bavljenja socijalne psihologije. Tako su unutar područja socijalne psihologije razvijene brojne teorije koje objašnjavaju čitav niz složenih procesa koji se mogu pojaviti u grupama (Fletcher i Clark, 2008; Van Lange i sur., 2011). Nadalje, važno je istaknuti da grupni procesi obuhvaćaju niz složenih konstrukata te da ih najosnovnije možemo podijeliti na unutargrupne i međugrupne procese. Osnovni unutargrupni procesi su primjerice postajanje članom grupe, razvoj međuzavisnosti i proces grupiranja, stvaranje i održavanje odnosa, izvršavanje specifičnih zadataka, razvoj grupne kohezije te stvaranje i razvoj grupnih normi (Brown, 2018; Corey i sur., 2018). S druge strane, neki od međugrupnih procesa su međugrupna diskriminacija, socijalna kategorizacija, međugrupni sukob i suradnja te odnosi manjine/većine, itd. (Brown, 2006; Brown i Pehrson, 2020).

Ovaj rad polazi od pretpostavke da je grupa važna za psihološko funkcioniranje pojedinca, u čemu važnu ulogu ima i razvoj socijalnog identiteta. Stoga je teorijsko polazište rada specifična teorija u području socijalne psihologije - Teorija socijalnog identiteta (Tajfel, 1978). Navedena teorija polazi od toga da ljudi osjećaj vlastite vrijednosti dijelom grade temeljem pripadnosti određenim grupama i određivanju vrijednosti grupe kojoj pripadaju u odnosu na druge grupe oko njih (Ellemers i Haslam, 2011; Scheepers i Ellemers, 2019; Tajfel i Turner, 1979). U okviru teorije nastoje se razumjeti brojni grupni procesi, a u ovom radu u središtu pozornosti bit će procesi grupne identifikacije i diskriminacije. O odabranim grupnim procesima koji su predmet istraživanja detaljnije će se govoriti u narednim poglavljima (poglavlja 2.3. i 2.4.).

1.3. Obilježja adolescentskih grupa u institucijskoj skrbi

Jedan od važnijih teorijskih pristupa na kojima se temelji institucijska skrb za djecu i mlade je grupno-interaktivni pristup. Ovaj pristup razvija se sredinom dvadesetog stoljeća s ciljem da se znanja o grupnim procesima i principima funkcioniranja tretmanskim grupa primjene u radu s odgojnim grupama mladih (James, 2011; Žižak, 2009). Ciljevi na kojima počiva navedeni pristup obuhvaća usklađivanje pojedinca i grupe na razini ciljeva i ponašanja, razvoj grupne odgovornosti, mogućnosti pozitivnog utjecaja vršnjaka tijekom tretmana, normalizacija

negativnih životnih iskustva u grupi vršnjaka sa sličnim iskustvima te veća motivacija za promjenom u grupnom okruženju (James, 2011; Žižak, 1999). Spomenuta teorijska utemeljenost očituje se i kroz organizacijski aspekt, budući da su adolescenti smješteni u odgojne grupe i da veći dio svakodnevnice provode u manjim grupama vršnjaka uz prisutnost odgajatelja. Prema tome, odgojne grupe u ovom kontekstu smatraju se formalnim životnim grupama koje nastaju sukladno određenom kriteriju s ciljem zajedničkog života u određenom vremenu i prostoru (Žižak, 2009). Životna grupa u institucijskoj skrbi važan je čimbenik koji istovremeno u strukturiranom, ali i neformalnom obliku treba pružiti osnovno mjesto za stvaranje emocionalne sigurnosti te učenje o sebi i drugima (Krajncan, 2021). Stoga se odgojne grupe u ovom kontekstu smatraju zamjenskim okruženjem koje bi trebalo nadomjestiti neke funkcije života u obitelji (Jeđud, 2009). Boravak u grupi prvenstveno obuhvaća poticanje iskustava koja razvijaju osjećaj pripadanja, brige i poštovanja, samopoštovanje te razvijanje odnosa nalik prijateljskim i obiteljskim odnosima (Anglin, 2002). To doprinosi i razvoju osjećaja normalnosti što u ovom kontekstu znači da se djeci i mladima nastoji organizirati život koji je što sličniji životu vršnjaka koji nemaju iskustvo boravka u ustanovi. Osim toga, ove grupe imaju i ključnu ulogu u odnosu na socijalizaciju adolescenata, pogotovo u odnosu na učenje, razmišljanje i pamćenje, identifikaciju, motivaciju za promjenom i uspješnije emocionalno ponašanje (Krajncan, 2021). Kao što je primjetno, odgojne grupe u skrbi usmjerene su na zadovoljavanje temeljnih fizioloških i psihosocijalnih potreba, ali i ostvarivanje zadataka kao što su socijalizacija i resocijalizacija. U tom smislu u odgojnim grupama u institucijskoj skrbi prisutno je ispreplitanje obilježja životnih i tretmanskih grupa (Žižak, 2009) te navedeno treba imati na umu prilikom razumijevanja ovih grupa.

Grupe su najčešće formirane na osnovu dobi, spola i razine rizika, ali i zakonskog zahtjeva za smještaj ako govorimo o adolescentima koji su upućeni na izvršavanje odgojnih mjera. Pri tome, formiraju se odgojne grupe od 5 do 10 pojedinca koji su pod nadzorom stručnih djelatnika (odgajatelja) te se unutar manje grupe zadovoljavaju tretmanske i životne potrebe. Članovi odgojnih grupa zatim čine jednu veliku životnu grupu na razini cijele ustanove unutar koje se ostvaruju različite interakcije, dinamika i životne situacije. Također, u ustanovi postoje i naknadno formirane grupe, formirane na osnovu uključivanja korisnika u određene sadržaje slobodnog vremena u domu (npr. dramska, sportska, likovna) te su prisutne i različite grupe koje

se formiraju neformalno i kroz svakodnevne interakcije korisnika (Maurović, 2010). U institucijskoj skrbi tako su prisutne različite grupe, a djeca najviše vremena provode u svojoj odgojnoj grupi s čijim članovima dijele zajednički životni prostor te obavljaju dnevne zadatke i rutine (Maurović, 2010). Grupe u institucijskoj skrbi vrlo su isprepletene, složene i ovise o samoj organizaciji rada pojedine ustanove.

U ovom istraživanju grupom vršnjaka smatrat će se cjelokupna grupa unutar ustanove/organizacijske jedinice. Ovakvo definiranje grupe u skladu je s definicijama koje grupu opisuju kao skupinu ljudi koja koegzistira u zajedničkom prostoru i dijeli zajedničku sudbinu (Brown, 2006).

Pregledom literature primjetno je da je tek nekoliko nedavnih istraživanja usmjereno na istraživanje različitih aspekata grupnih procesa adolescenata u institucijskoj skrbi. Tako je moguće pronaći istraživanja vezana uz teme kao što su interakcije između vršnjaka (Huefner i sur., 2018; Sonderman i sur., 2020), grupna identifikacija (Magalhães i Calheiros, 2015a) i percepcija grupe (Magalhães i Calheiros, 2015b). Vezano uz interakciju vršnjaka u skrbi, istraživanje s 886 adolescenata u skrbi, pokazalo je prisutnost pozitivnih i negativnih utjecaja vršnjaka u skrbi, pri čemu se primijetilo da su niže stope ozbiljnih problema u ponašanju mladih tijekom boravka u instituciji bile povezane s pozitivnim utjecajem vršnjaka (Huefner i sur., 2018). Također, odnosi između adolescenta u odgojnim grupama važan su čimbenik koji utječe na socijalnu klimu ustanove te se pokazalo kako je pozitivna socijalna klima povezana sa manjom razinom agresivnog ponašanja, vršnjačkog nasilja i socijalnih problema među adolescentima u tretmanu (Leipoldt i sur., 2019). Istraživanje provedeno s 400 adolescenata iz skrbi (Magalhães i Calheiros, 2015a) pokazalo je da je pozitivna percepcija grupe u pozitivnoj korelaciji s dimenzijama grupne identifikacije (samokategorizacija, privrženost i pozitivna grupna evaluacija), kao i da je neprimjereno ponašanje u negativnoj korelaciji s navedenim dimenzijama. Pokazala se i značajna pozitivna povezanost između nekih dimenzija grupne identifikacije i duljine boravka u instituciji. Duljina boravka bila je povezana s višom razinom samokategorizacije adolescenata u odnosu na grupu u domu, što ukazuje da se kroz boravak u instituciji adolescenti prilagode institucionalnim uvjetima života i osjećaju veću pripadnost grupi (Magalhães i Calheiros, 2015a). Nadalje, rezultati istraživanja s 356 adolescenata iz skrbi

pokazalo je da oni koji izvještavaju o nižim razinama eksternaliziranih problema, doživljaju većeg poštovanja od strane stručnjaka i nediskriminacije od strane društva izvan ustanove, pozitivnije vrednuju grupu adolescenata s kojima se nalaze u institucijskoj skrbi (Magalhães i sur., 2016). Također, pokazalo se da kada adolescenti percipiraju višu razinu poštovanja od strane stručnjaka i sustava, predaniji su grupi i imaju niže razine emocionalnih problema (Magalhães i sur., 2016). Magalhães i suradnici (2016) na temelju tih rezultata zaključuju da adolescenti koji percipiraju višu razinu diskriminacije zato što se nalaze u skrbi, pokušavaju sakriti pripadnost toj grupi (imaju nižu razinu grupne identifikacije), što zasigurno ima i negativan učinak na njihovo mentalno zdravlje. Prethodno navedeno ukazuje na važnost produblјivanja spoznaja o grupnim procesima adolescenata u institucijskoj skrbi. Dubljim razumijevanjem moglo bi se pridonijeti kvalitetnijim vršnjačkim odnosima, što posljedično može doprinijeti i boljim ishodima skrbi i tretmana.

Vezano uz socijalnu poziciju ove grupe adolescenata, rizici za socijalnu isključenost i diskriminaciju produblјuju se ulaskom u skrb i deprivacijama koje doživljavaju tijekom boravka u skrbi (Kendrick, 2005; Kendrick i sur., 2008). Adolescenti u institucijskoj skrbi spadaju u posebno ranjivu skupinu te se kroz istraživanja pokazalo da su često percipirani na negativan način, kao ranjivi, traumatizirani i problematični (Calheiros i sur., 2015). Na temelju kvalitativnog istraživanja s mladima koji su izašli iz skrbi Kusturin (2020) zaključuje kako se ova skupina mladih tijekom i nakon skrbi susreće s visokom razinom diskriminacije i stigmatizacije u društvu, posebice u područjima obrazovanja i zapošljavanja. Iskustvo diskriminacije ima negativni utjecaj na socijalni identitet ove grupe adolescenata, kao i na ishode njihovog mentalnog zdravlja (Magalhães i sur., 2016). Primjerice, istraživanje s adolescentima u institucijskoj skrbi pokazalo je i da oni koji percipiraju višu razinu osobne diskriminacije i diskriminaciju prema tome što se nalaze u skrbi, izvještavaju o nižoj razini identifikacije s grupom u instituciji (Magalhães i sur., 2018).

Temeljem prikazanih istraživanja može se zaključiti kako je za ovu specifičnu grupu adolescenata iznimno važno osigurati pozitivan razvoj u odnosu na grupu vršnjaka s kojima se nalaze u ustanovi. Okolnosti boravka u institucijskoj skrbi imaju važnu ulogu u tome kako adolescenti doživljavaju sami sebe i svoj život, pri čemu su njihovi doživljaji vrlo različiti, od

pogleda na sebe kao žrtve okolnosti, lošeg djeteta do djeteta koje je uspjelo preživjeti nedaće te ovise o njihovim životnim putevima i putevima kroz sustav skrbi (Schofield i sur., 2017). Uz okolnosti skrbi, adolescencija je razdoblje u kojem je razvoj identiteta ključni razvojni zadatak te okruženje skrbi treba pružiti mladima što više mogućnosti nadvladavanja negativnih aspekata socijalnih identiteta koji proizlaze iz njihove socijalne pozicije. Poticanje pozitivnog razvoja u odnosu na grupu vršnjaka doprinosi i ostvarivanju funkcija institucijske skrbi koje su prethodno spomenute od autora Gilligan (1999). Specifičnije, uspostavljanjem odnosa pripadanja i emocionalne povezanosti s grupom vršnjaka u ustanovi odgovara se na potrebe adolescenata u skladu s njihovom razvojnom fazom u kojoj se razvijaju kao socijalna bića (funkcija održavanja), sprečavaju se mogućnosti za negativne utjecaje među vršnjacima koji imaju probleme u ponašanju (funkcija zaštite) te se omogućava sigurno okruženje u kojem se mogu oporaviti od stresnih i traumatskih događaja (funkcija kompenzacije). Ove funkcije ponekad je izazovno ostvariti zbog suživota adolescenata koji manifestiraju različite emocionalne i ponašajne probleme. Također, važno je naglasiti kako adolescenti unutar grupa u skrbi mogu biti emocionalno povezani, a i istovremeno vršiti negativni utjecaj u smislu poticanja na rizična ponašanja (Huefner i sur., 2018; Lee i Thompson, 2009).

Iako je pripadnost vršnjačkoj grupi u institucijskoj skrbi važna, time se ne umanjuje važnost pripadanja ostalim socijalnim grupama (npr. vršnjačke grupe u školi, zajednici, grupe vezane uz aktivnosti slobodnog vremena i sl.) kako bi se smanjila diskriminacija i osiguralo lakše uključivanje ovih adolescenata u društvo tijekom boravka u (i nakon izlaska iz) ustanove. Navedeno se ujedno i odnosi na doprinos ostvarivanja zadnje, četvrte funkcije institucijske skrbi – priprema djeteta za samostalan život i povratak u obitelj i zajednicu (Gilligan, 1999). Iako je važnost grupe za adolescente u institucionalnoj skrbi aktualizirana u literaturi, primjetno je da neka važna pitanja kao što su međuodnos diskriminacije i grupne identifikacije, grupne identifikacije i dobiti te razvijanje identiteta u odnosu na odgojnu grupu nisu potpuno razjašnjena.

2. TEORIJSKO POLAZIŠTE ISTRAŽIVANJA

2.1. Teorija socijalnog identiteta

Teoriju socijalnog identiteta (u nastavku: TSI) predložili su sredinom 70-ih godina Tajfel i Turner (1979) koji su svojim istraživanjima paradigme minimalne grupe uvidjeli da proces grupne identifikacije može imati važne implikacije za međugrupno ponašanje i unutargrupno favoriziranje (Brown, 2006). TSI je jedna od najznačajnijih teorija socijalne psihologije budući da je u vrijeme nastanka bila prva teorija koja je sustavno pojasnila koncept socijalnog identiteta. Stoga, iako se razvila kao pojedinačna teorija, danas predstavlja cjeloviti teorijski pristup unutar kojeg su se razvile brojne druge teorije i pretpostavke vezane uz unutargrupno i međugrupno ponašanje (Cameron 2004; Ellemers i Haslam, 2011). Doprinos teorije upravo se ogleda u tome što je naglašena razlika između osobnog (poimanje sebe kao individue) i socijalnog identiteta (poimanje sebe kao člana neke grupe) (Jelić, 2009). TSI polazi od toga da ljudi osim što se doživljavaju kao pojedinci, također se doživljavaju i kao pripadnici određenih grupa (Brown, 2006). Teorija stoga omogućava pojašnjavaње specifičnih grupnih procesa, odnosno određenih obilježja ponašanja i psiholoških procesa koji se događaju unutar grupa (Brown i Pehrson, 2020). Najznačajniji grupni procesi obuhvaćeni ovom teorijom su grupna identifikacija, međugrupna diskriminacija i favoriziranje vlastite grupe (Brown, 2006; Brown i Pehrson, 2020).

Socijalni identitet je onaj dio pojma o sebi koji je stvoren na temelju pripadnosti određenoj grupi, uključujući evaluaciju grupe i emocionalno značenje koje osoba pridaje toj pripadnosti (Tajfel, 1978). Osnovna pretpostavka teorije je da ljudi teže pozitivnom socijalnom identitetu koji proizlazi iz pripadnosti grupi koja je pozitivno vrednovana u odnosu na druge grupe s kojima osoba uspoređuje grupu kojoj pripada (Tajfel, 1978). Ljudi traže i žele vidjeti sebe u pozitivnom svjetlu te će vrednovanjem grupa kojima pripadaju pokušati postići pozitivan socijalni identitet pri čemu će socijalnom usporedbom vidjeti grupu kojoj pripadaju pozitivnijom i superiornijom od drugih skupina (Brown i Pehrson, 2020). Riječ je o procesu uspostavljanja pozitivnog razlikovanja u odnosu na druge grupe, a vrijednost svoje grupe pojedinac određuje tako da je uspoređuje s drugim grupama (Brown, 2006). U trenutku kada socijalni identitet postane za osobu istaknutiji, osobe se manje opažaju kao jedinstveni pojedinci, a više kao slični prototipni

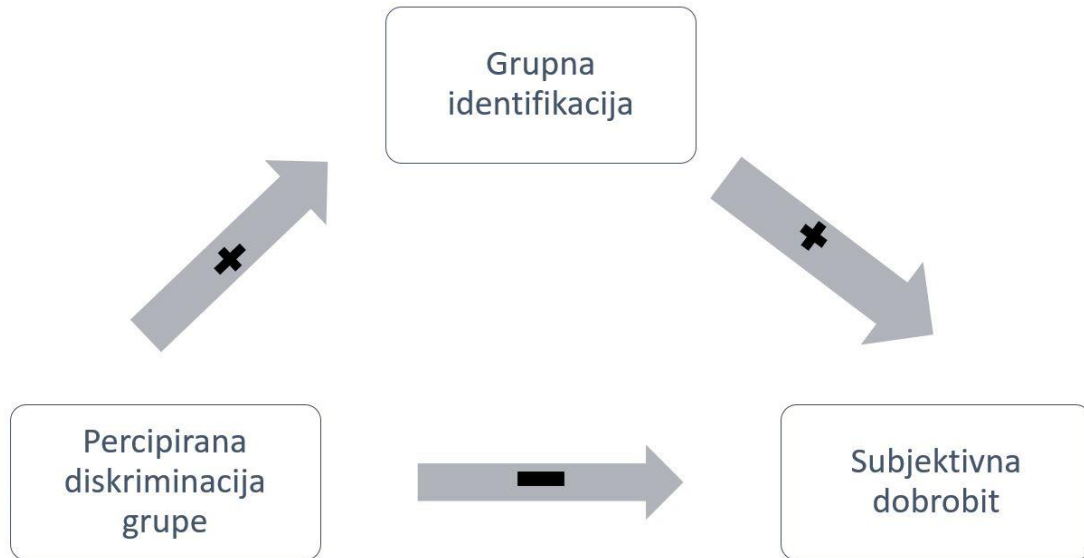
predstavnicima grupe kojoj pripadaju (Tajfel, 1978). Također, identifikacija unutar grupe važan je dio samopoimanja pojedinca koji utječe na njegove stavove i ponašanje, odnosno svijest o pripadnosti društvenoj skupini usmjerava razmišljanje i ponašanje pojedinca na slične obrasce koje koriste i ostali članovi grupe (Tajfel, 1978). Nadalje, rezultat međusobnih grupnih usporedbi od ključne je važnosti jer doprinosi osobnom samopoštovanju, a kada pojedinac opaža da pripada grupi koja je društveno diskriminirana u odnosu na druge grupe, identifikacija s grupom može imati negativni utjecaj na osobnu dobrobit i vlastito samopoimanje (Brown, 2006). Ovisno o razini u kojoj pojedinci internaliziraju pripadnost nekoj grupi kao važan aspekt vlastitog samopoimanja, težiti će povoljnijim usporedbama između njihove socijalne grupe i ostalih grupa kako bi se postigao pozitivan socijalni identitet. Kao rezultat procesa formiranja i održavanja pozitivnog socijalnog identiteta može se pojaviti međugrupna diskriminacija ili međugrupni sukob (Ellemers i Haslam, 2011). Koncept socijalnog identiteta može se razumjeti i kroz tri dimenzije: kognitivnu (svijest o pripadnosti grupi ili samokategorizacija u grupu), evaluativnu (vrednovanje grupe pozitivnom ili negativnom) te emocionalnu (osjećaj privrženosti grupi) (Brown, 2006; Brown i Pehrson, 2020; Tajfel, 1978). Važno je naglasiti da ove tri dimenzije socijalnog identiteta mogu funkcionirati neovisno jedna o drugoj i imati različite utjecaje na stupanj favoriziranja grupe kojoj pojedinac pripada. Primjerice, osoba može imati svijest da pripada nekoj grupi, ali s druge strane ne mora biti privržena toj grupi te je može negativno vrednovati (Brown i Pehrson, 2020). Osnovni principi teorije vezani su i uz tri važna obilježja: (1) psihološke procese koji razjašnjavaju na koji način je socijalni identitet različit od individualnog identiteta (procesi socijalne kategorizacije, usporedbe i socijalne identifikacije), (2) strategije održavanja pozitivnog identiteta i (3) socijalni kontekst koji određuje koje strategije održavanja identiteta će osoba koristiti (Ellemers i Haslam, 2011).

Kod TSI u središtu pažnje je razumijevanje odnosa individue i grupe, te se teorija može primarno promatrati iz konteksta socijalne psihologije i sociologije. Stručnjaci u oba područja se slažu u tome da je socijalni identitet dio samopoimanja koji se konstruira ovisno o socijalnom kontekstu, pri čemu socijalna psihologija veću važnost pridaje međuodnosu pojedinca i grupe (posebice odnosu kategorizacije i međugrupne diskriminacije), dok su u sociologiji u fokusu strukturalni utjecaji društva u formiranju socijalnog identiteta (Deaux, 2000).

U ovom radu kao okvir razumijevanja teorije i njezinih postavki, teorija će se promatrati iz konteksta psiholoških procesa formiranja i održavanja socijalnog identiteta. Capozza i Brown (2000) navode da je teorija socijalnog identiteta jedna od najpopularnijih u području socijalne psihologije te da ta popularnost proizlazi iz tri glavna razloga. Najprije, radi se o teoriji koja je postala nadopuna drugim dominantnim teorijama o međugrupnim procesima i grupnim sukobima. Drugi razlog je utemeljenost teorije na kognitivnim i motivacijskim procesima koji objašnjavaju međugrupno ponašanje i proces samokategorizacije, dok je treći razlog taj što TSI omogućuje razumijevanje odnosa individue i grupe te analizu međugrupnog ponašanja koje je istovremeno individualno (potaknuto individualnim psihološkim procesima) i grupno (potaknuto internalizacijom grupnog identiteta članova jedne grupe) (Capozza i Brown, 2000). Iako je izvorno teorija razvijena da bi pojasnila međugrupne pojave, posebice diskriminaciju i predrasude (Tajfel, 1970), teorija sve više dobiva na važnosti prilikom objašnjavanja značaja socijalne povezanosti i identifikacije s određenom grupom (Cruwys i sur., 2014). Primjerice, pregledom literature primjetno je da su istraživanja usmjerena na razumijevanje odnosa socijalnog identiteta sa stresom (Haslam, 2004; van Dick i Haslam, 2012), subjektivnom dobrobiti (Hoffmann i sur. 2020; Jetten i sur. 2017; Outten i sur., 2009) i socijalnom podrškom (Haslam i sur., 2009; Wakefield i sur., 2019) pri čemu pokazuju da je identifikacija s nekom grupom ljudi i razvijeni pozitivan socijalni identitet pozitivan prediktor psihološke dobrobiti pojedinca. Brown (2020) naglašava kako je teorija socijalnog identiteta odavno izašla iz okvira socijalne psihologije te da su njezine pretpostavke integrirane u brojna druga područja kao što su međugrupne emocije, nacionalizam i patriotizam, ponašanje u organizacijama, mentalno zdravlje, dobrobit i socijalna neuroznanost. Osim znanstvenog razmatranja, osnovne pretpostavke teorije mogu se koristiti i kao temelji u praksi, za kreiranje intervencija koje su usmjerene na unapređenje dobrobiti pojedinaca, grupnih interakcija i socijalnih odnosa u određenim grupama (Ellemers i Haslam, 2011). Primjer jedne takve intervencije je „*GROUPS4HEALTH*“, psihosocijalna intervencija koja je namijenjena socijalno izoliranim pojedincima s ciljem učenja znanja i vještina potrebnih za učinkovito razvijanje i održavanje pozitivnih socijalnih identiteta i povezanost s različitim grupama iz vlastitog okruženja (Haslam i sur., 2016).

2.2. Odbijanje-identifikacija model

Polazeći od ključnih postavki TSI pri čemu se pretpostavlja da pojedinci teže pozitivnom socijalnom identitetu i razvijaju osobno samopoštovanje pripadajući određenoj grupi, zanimljivo je promotriti procese koji se događaju kada pojedinci pripadaju grupama koje su negativno vrednovane ili diskriminirane od strane društva. Pitanje koje se tada nameće je pomoću kojih procesa pojedinci nastoje razviti ili održati pozitivan socijalni identitet te kako na njihovu dobrobit utječe diskriminirani položaj grupe kojoj pripadaju? Odgovor na to pitanje nude Branscombe i suradnici (1999) koji predlažu Odbijanje-identifikacija model (eng. *Rejection-Identification Model*; u nastavku OI model). Modelom se predlaže da zajednički socijalni identitet članova diskriminirane grupe pruža osnovu za davanje, primanje i korištenje socijalne podrške koja članovima te grupe omogućuje resurse koji im pomažu oduprijeti se diskriminaciji koju doživljavaju izvana zbog pripadnosti toj grupi (Branscombe i sur., 1999; Giamo i sur., 2012). Kada pojedinac pripada diskriminiranoj grupi, potrebe za pripadanjem i kontrolom te samopoštovanje su ugroženi, no te se potrebe mogu zadovoljiti kroz identifikaciju s grupom (Betts i Hinsz, 2013). Iako pojedinac pripada diskriminiranoj grupi i percipira diskriminaciju, identifikacija s tom grupom može zadovoljiti potrebu za pripadanjem te davanjem i primanjem socijalne podrške. Pojedinac na neki način dobiva socijalnu podršku koja mu pomaže nositi se s diskriminacijom (Branscombe i sur., 1999). Pri tome, grupna identifikacija u grupama marginaliziranog društvenog statusa posreduje pozitivan odnos između diskriminacije i subjektivne dobrobiti pojedinca, čime umanjuje negativne učinke diskriminacije koju članovi doživljavaju izvana. Model polazi od toga da grupna identifikacija s diskriminiranom grupom može imati i pozitivne ishode za subjektivnu dobrobit pojedinca jer omogućava pojedincu socijalnu podršku i ispunjava potrebu za pripadanjem (Crabtree i sur., 2010) te stvara pozitivan osjećaj jedinstva s ostalim članovima grupe koji dijele ista obilježja (Branscombe i sur., 1999; Giamo i sur., 2012). Pojedinci koji percipiraju diskriminaciju na temelju pripadnosti marginaliziranoj društvenoj grupi, imaju veći stupanj grupne identifikacije s marginaliziranom grupom, a povećani stupanj grupne identifikacije pozitivno doprinosi subjektivnoj dobrobiti pojedinca (Branscombe i sur., 1999; Giamo i sur., 2012). Model je prikazan na slici 1.

Slika 1. Odbijanje-identifikacija model (prilagođeno prema Branscombe i sur., 1999)

U istraživanju u kojem je prvi put potvrđen model, autori Branscombe i suradnici (1999) krenuli su od pretpostavke da percipirana diskriminacija može imati pozitivne i negativne učinke u odnosu na subjektivnu dobrobit pojedinca, pri čemu identifikacija s diskriminiranom skupinom posreduje između percipirane diskriminacije i pozitivnih ishoda. U navedenom istraživanju ispitivale su se razlike u atribuiranju predrasuda kod stanovnika SAD-a afričkog podrijetla pri čemu se nastojao istražiti odnos atribuiranja predrasuda s grupnom identifikacijom, neprijateljstvom prema pripadnicima bijele rase i indikatorima subjektivne dobrobiti (osobno samopoštovanje, kolektivno samopoštovanje i prisutnost negativnog afekta). U istraživanju je potvrđeno da se negativne posljedice doživljavanja sebe kao žrtve rasnih predrasuda mogu ublažiti ukoliko osoba ima višu razinu grupne identifikacije s marginaliziranom skupinom (Branscombe i sur., 1999).

Model je ubrzo postao zanimljiv brojnim istraživačima i provjeravan je u odnosu na vrlo različite vrste grupa. Tako se model višestruko potvrdio u grupama gdje su sudionici bili pripadnici nacionalnih (Bariser, 2020; Latrofa i sur., 2009; Schmitt i sur., 2003), etničkih (Ball i sur., 2023; Branscombe i sur., 1999; Brugger, 2021; Cronin i sur., 2012; Giamo i sur., 2012) i vjerskih manjina (Vang i sur., 2019; Doane i Elliot, 2015), ukazujući na to da veća razina grupne identifikacije može biti adaptivna strategija pri održavanju dobrobiti pojedinca koji

doživljava diskriminaciju jer pripada određenoj grupi. Model je također istraživani u odnosu na identifikaciju s grupom istog roda (Leonardelli i Tormala, 2003; Schmitt i sur., 2002). U ženskim grupama u odnosu na rodnu identifikaciju pokazalo se da percepcija diskriminacije šteti dobrobiti žena te je djelomično potvrđeno da se žene prilikom nošenja s negativnim posljedicama percipirane diskriminacije u većoj mjeri rodno identificiraju s grupom žena kako bi očuvale vlastitu dobrobit (Schmitt i sur., 2002). U istraživanju koje su proveli autori Leonardelli i Tormala (2003) također vezano uz rodnu identifikaciju grupe žena, potvrđene su postavke OI modela. Za razliku od ženske grupe, model nije potvrđen u odnosu na rodnu identifikaciju muškaraca s grupom muškaraca, odnosno percipirana diskriminacija njihove grupe nije imala značajni utjecaj na dobrobit muškaraca (Schmitt i sur., 2002).

Osim u odnosu na rodnu identifikaciju, model je provjeravan i u odnosu na dobnu diskriminaciju starijih skupina gdje je također potvrđen (Garstka i sur., 2004). Model je također potvrđen u grupama osoba s invaliditetom (Bogart i sur., 2018; Fernández i sur., 2012). Kada se radi o istraživanjima u kojima članovi pripadaju grupama koje imaju narušeno mentalno zdravlje rezultati istraživanja su pokazali da identifikacija s takvom grupom može imati i pozitivan i negativan efekt na subjektivnu dobrobit pojedinca. Da grupna identifikacija posreduje pozitivan odnos između percipirane diskriminacije i subjektivne dobrobiti pojedinca te umanjuje negativne učinke diskriminacije koju članovi doživljavaju izvana pokazala su istraživanja u kojima su sudionici bili članovi grupe osoba s problemom prekomjerne težine (Magallares i sur., 2014). Na istom uzorku moguće je pronaći i istraživanja koja odbacuju model (Wellman i sur., 2022). Model je djelomično potvrđen u istraživanju koje su proveli Crabtree i suradnici (2010) s grupama podrške osoba s problemima mentalnog zdravlja (anksioznost, bipolarni poremećaj, depresija, psihoza, shizofrenija i sl.). Rezultati ukazuju na to da identifikacija s diskriminiranom grupom istovremeno ima izravni negativni efekt na samopoštovanje jer pojedinac pripada grupi koja je stigmatizirana od strane društva, ali i neizravni pozitivan efekt na samopoštovanje ukoliko grupa pruža socijalnu podršku i podupire strategije nošenja s diskriminacijom (Crabtree i sur., 2010). S druge strane, istraživanje koje su proveli Klik i suradnici (2019) ukazuje da je grupna identifikacija osoba s problemima mentalnog zdravlja pozitivno povezana s procesom traženja pomoći i može biti važna za one koji doživljavaju diskriminaciju zbog problema s mentalnim zdravlje. Spomenuta istraživanja tako ukazuju da je kod istraživanja efekata grupne identifikacije na dobrobit u grupama koje

imaju narušeno mentalno zdravlje, važno uzeti u obzir još neka obilježja grupe, kao što je primjerice socijalna podrška članova grupe.

Moguće je pronaći i istraživanja koja nisu potvrdila model. Tako je istraživanje koje su proveli Cruwys i Gunaseelan (2016) pokazalo da je u grupama osoba s dijagnosticiranom depresijom, percepcija izraženije diskriminacije bila povezana s nižom subjektivnom dobrobiti, a identifikacija s grupom imala je negativan efekt na subjektivnu dobrobit pojedinca. Autori zaključuju kako je identifikacija s grupom izložila osobe štetnim utjecajima grupe i neadekvatnim modelima u nošenju s mentalnim problemima (Cruwys i Gunaseelan, 2016). Slično su pokazali i rezultati studije koja je testirala model na populaciji bivših zatvorenika (Kyprianides i sur., 2019). Istraživanje je provedeno na uzorku od 199 bivših zatvorenika te su rezultati pokazali značajan medijatorski efekt grupne identifikacije u odnosu između diskriminacije i dobrobiti, na način da je diskriminacija pozitivno povezana s grupnom identifikacijom, a negativno s dobrobiti (Kyprianides i sur., 2019). Rezultati navedenih istraživanja ukazuju i da grupna identifikacija u kontekstu pojedinih diskriminiranih grupa ne mora imati pozitivne posljedice na dobrobit pojedinca.

U odnosu na dob, vidljivo je i da je model provjeravan u grupama starijih, srednjoj odrasloj i adolescentskoj dob, pri čemu je najmanji broj istraživanja proveden na populaciji adolescenata. To je iznenađujuće jer u tom razdoblju posebni značaj imaju odnosi s vršnjacima i pripadanje vršnjačkoj grupi. Odnosi s vršnjacima tada predstavljaju razvojnu potrebu i omogućuju razvoj self relacija prema drugima u okruženju izvan vlastite obitelji (Begovac, 2020). Vršnjačke grupe postaju mjesto najvažnijeg socijalizacijskog fokusa te izvor socijalnog učenja, postizanja autonomije te razvoja privrženosti, naklonosti i vršnjačkog razumijevanja (Car, 2013). Budući da vršnjaci pružaju prilike za razvoj prosocijalnih ponašanja i emocionalnih kompetencija, grupe vršnjaka tijekom adolescencije tako postaju glavni kontekst povezan sa zdravim funkcioniranjem (Lam i sur., 2014). Istraživanja su pritom pokazala da je veća identifikacija s vršnjačkom grupom značajno povezana s pozitivnim mentalnim zdravljem adolescenata (Bizumic i sur., 2009; Miller i sur., 2015; Paricio i sur., 2020; Savolainen i sur., 2018). Isto tako, istraživanja pokazuju međuodnos grupne identifikacije i vrednovanja sebe na način da je veća razina grupne identifikacije s vršnjacima povezana s pozitivnijim vrednovanjem sebe i višim samopoštovanjem (Tanti i sur., 2011; Tarrant, 2002; Tarrant i sur., 2006). Adolescenti

koji članstvo u grupi smatraju vrlo važnim za njih i imaju pozitivan osjećaj pripadnosti grupi, izvještavaju i o značajno manje problema u ponašanju od onih koji pripadaju grupi, ali nemaju pozitivne osjećaje vezane uz pripadnost toj grupi (Newman i sur., 2007). Za zaštitu od rizičnih ponašanja i problema s mentalnim zdravljem, u vršnjačkim grupama adolescenata posebno su važna obilježja koja određuju kvalitetu takvih odnosa (npr. osjećaj povezanosti, dobra komunikacija, podrška, uključenost i pripadnost grupi) (Miller i sur., 2016). Grupe vršnjaka stoga mogu biti značajan zaštitni čimbenik za adolescente izložene stresu (Grych i sur., 2015). Isto tako, adolescenti su jako zaokupljeni socijalnom usporedbom, važno im je udruživanje s njima sličnima te razmjena sličnih osjećaja i iskustva (Rudan, 2004). Samim time postaju i osjetljiviji ukoliko dobivaju negativne reakcije na sebe od strane drugih vršnjaka (Lacković-Grgin, 2006). Kako bi to izbjegli, adolescenti se najčešće udružuju s onima s kojima dijele slična obilježja te su vrlo pristrani u odabiru grupa na temelju stereotipnih informacija koje stvaraju o drugima (Rubin i sur., 2008). U istraživanjima s adolescentima koji imaju iskustva diskriminacije, model OI nije jednoznačno potvrđen. Tako su primjerice Armenta i Hunt (2009) u svom istraživanju provjeravali OI model na uzorku osoba koje doživljavaju diskriminaciju zbog etničke pripadnosti te su rezultati pokazali da oni koji doživljavaju višu razinu diskriminacije, ujedno se u manjoj mjeri identificiraju s grupom te imaju niže samopoštovanje (Armenta i Hunt, 2009). Na temelju rezultata istraživanja je zaključeno da oni adolescenti koji pripadaju grupi koja je marginalizirana izvana, skloni su distancirati se od te grupe i pridati veću važnost ostalim socijalnim identitetima kako bi održali pozitivnu samoevaluaciju i osjećaj pripadanja (Armenta i Hunt, 2009; Tarrant, 2002). S druge strane, istraživanja koja su u fokusu imala etički identitet pojedinih adolescenata potvrđuju OI model i njegove pretpostavke (Meca i sur., 2020; Tabbah i sur., 2016). No, skrivanje pripadnosti ili distanciranje od grupe kojoj, s obzirom na neka obilježja, pripadaju pritom može imati negativni učinak na dobrobit i mentalno zdravlje. Navedeno se potvrdilo u istraživanjima koja su na populaciji adolescenata u institucijskoj skrbi proveli Magalhães i suradnici (2016) te Magalhães i suradnici (2018).

Pregledom literature moguće je istaknuti dva ključna zaključka. Prvi je da je vidljivo da je model višestruko provjeravan u vrlo različitim grupama te da je ovisno o vrsti grupe potvrđen, djelomično potvrđen ili nije potvrđen. Posebno je važno istaknuti da cjeloviti model nije provjeravan u grupi adolescenata koji se nalaze u institucijskoj skrbi. U odnosu na tu grupu adolescenata u skrbi, moguće je samo pronaći istraživanja pojedinih konstrukata iz OI modela

(primjerice kao što su grupna identifikacija ili percipirana diskriminacija) (Magalhães i sur., 2016; Magalhães i sur., 2018). Istraživanja pojedinih konstrukata u populaciji adolescenata u skrbi ukazuju na potrebu sveobuhvatnijeg istraživanja i provjere OI modela. Drugo, čini se da je s obzirom na kompleksnost konstrukta u OI modelu pojednostavljeno pretpostaviti da je grupna identifikacija jedini konstrukt koji na neki način posreduje u odnosu između percipirane diskriminacije i dobrobiti pojedinca. Pregledom istraživanja čini se da je kod potvrđivanja OI modela važan element i podrška od članova grupe. Stoga je u budućim istraživanjima OI modela potrebno uključiti i taj konstrukt kako bi se bolje pojasnili međuodnosi u modelu.

2.3. Percipirana diskriminacija

Diskriminacija predstavlja ponašajnu komponentu stigme (Thornicroft i sur., 2007), a riječ je o ponašanjima koja nastaju kao rezultat stereotipnih vjerovanja prema određenoj grupi ljudi. Prema tome, diskriminaciju možemo definirati kao neopravdano negativno ponašanje prema članovima grupe zbog njihove pripadnosti određenoj grupi, temeljem negativnih generalizacija i vjerovanja o toj grupi (Aronson i sur., 2005). Diskriminatorna ponašanja najčešće su usmjerena prema karakteristikama koje su izvan kontrole određene osobe (npr. spol, invaliditet, etnička pripadnost, socijalni status). Iskustvo diskriminacije može biti vrlo neugodno za pojedinca i njegovu dobrobit, ukazuje da pojedinac nije prihvaćen, da ga drugi gledaju negativno (Schmitt i Branscombe, 2002) te da se prema njemu nepravedno postupa u odnosu na druge članove društva (Major i sur., 2007). Diskriminacija može obuhvaćati otvorena (agresivno ponašanje, verbalno i neverbalno neprijateljstvo) ili suptilna ponašanja (izbjegavanja kontakta, uskraćivanja jednakog ponašanja i pružanja jednakih prilika) (Al Ramiah i sur., 2010). U skladu s tim, osoba može doživjeti stvarno iskustvo diskriminacije (npr. neopravdano ponižavanje i odbijanje od okoline) ili unaprijed očekivati (anticipirati) da će do diskriminacije doći. U slučaju anticipirane diskriminacije, osoba samoinicijativno prihvaća diskriminatorne stereotype prema grupi kojoj pripada, internalizira negativna očekivanja od drugih te unaprijed odustaje od određenog ponašanja (Rusch i sur., 2005, prema Thornicroft i sur., 2007).

Pregled istraživanja vezanih uz međuodnos percipirane diskriminacije i dobrobiti pokazala su da bez obzira radi li se o djeci, adolescentima ili odraslima, povezanost je negativna te je

percipirana diskriminacija praćena s nižim mentalnim zdravljem i nižom dobrobiti pojedinca (Schmitt i sur., 2014). Longitudinalno istraživanje koje su proveli Yang i suradnici (2019) pokazalo je također da iskustvo diskriminacije ima negativan utjecaj na mentalno zdravlje tijekom adolescencije, smanjuje samopoštovanje i potiče uključivanje u rizićna ponašanja kao što je zlouporaba sredstava ovisnosti (Yang i sur., 2019). Ulaskom u sustav socijalne skrbi ili pravosuća, adolescenti postaju formalno stigmatizirani (službena etiketa koju dobivaju od strane društvenih institucija) te se njihovim boravkom u skrbi i tretmanu povećavaju okolnosti i za daljnju neformalnu stigmatizaciju i diskriminaciju od strane bližnjih iz okoline (Majdak i Kamenov, 2009). Nacionalna i inozemna istraživanja s djecom i mladima u alternativnoj skrbi (pogotovo institucijskoj skrbi) kontinuirano govore o njihovom doživljaju stigme i diskriminirajućih ponašanja jer se nalaze u skrbi (Baker, 2017; Calheiros i sur., 2021; Kusturin, 2020; Gazilj i sur., 2021; Sekol, 2013; Voice, 2015) pri ćemu se najviše istiću iskustva izbjegavanja i izrugivanja od strane vršnjaka u školi, nemogućnost dobivanja prakse/posla jer su u domu, nazivanje pogrđnim imenima od strane osoba iz okoline te općeniti ponižavajući odnos i neprijateljski stav osoba iz okoline. Calheiros i suradnici (2015) u skladu s time naglašavaju paradoksalnu poziciju koju ima institucijska skrbi: s jedne strane glavna svrha je zaštita dobrobiti djece i mladih, dok s druge strane institucionalizacija ima nepovoljni utjecaj na dobrobit i zdravlje ove skupine zbog negativne etikete od strane šireg društva. Temeljeno na ovoj premisi isti autori proveli su istraživanje sa 176 osoba iz opće javnosti te su došli do rezultata da su djeca u skrbi najćešće percipirana negativno kao zloćesta, usamljena, tužna, deprivirana što ukazuje na prisutnost stigme i diskriminacije (Calheiros i sur., 2015). Do sličnih rezultata dolaze i Wendt i suradnici (2017) koji zaključuju kako negativna percepcija i diskriminatorna ponašanja prema ovoj skupini djece i mladih proizlaze iz njihove socijalne pozicije gdje ih se istovremeno vidi kao žrtve (rizićan obiteljski kontekst i izdvajanje iz obitelji) i kao primatelje skrbi (potreba za zaštitom i promjenom problema u ponašanju). Nadalje, istraživanja su pokazala da i sama negativna percepcija institucija kao takvih od strane društva, primjerice nizak socijalni status usluge i stereotipni pogledi na djecu i stručnjake u ustanovi mogu imati štetan utjecaj na izgradnju identiteta i dobrobit ove skupine djece (Kools, 1997). U kvalitativnom istraživanju o iskustvu boravka u skrbi, pokazalo se da i sami adolescenti ustanovu opisuju kroz negativne metafore (poput psihijatrija, dom za problematićne ili zatvor) te da kao jedan od negativnih aspekata boravka istiću sliku lokalne zajednice o njima koja im

pripisuje negativne etikete i optužuje za delinkventne događaje u zajednici (Gazilj i sur., 2021). Nepovoljan utjecaj na razvoj identiteta posebno je primjetan kada je prisutna neformalna stigma i diskriminacija (od strane važnih osoba iz okoline, vršnjaka, prijatelja, roditelja, nastavnika, ostalih članova zajednice i sl.). U tom slučaju adolescenti svoj identitet mogu poistovjećivati sa stigmatizirajućim identitetom koji im je nametnut iz bliske okoline (Majdak i Kamenov, 2009). Također, u longitudinalnom istraživanju koje su proveli An, Lee i Chung (2020) s 553 djece u različitim oblicima skrbi pokazalo se i da s dužim boravkom u skrbi percipirana stigma raste te kroz određeno vrijeme dovodi do nižeg samopoštovanja i povećanja agresivnog ponašanja.

Pregledom istraživanja jasno je da se radi o grupi adolescenata koja je višestruko stigmatizirana i diskriminirana, pri čemu su najviše zastupljene teme percepcija i iskustva diskriminacije adolescenata i djece, te percepcija ove grupe mladih od strane okruženja. Upravo zbog nepovoljne socijalne pozicije koja je ulaskom u sustav intervencija socijalne skrbi/pravosuđa nažalost sastavni dio intervencije, za ostvarivanje dobrobiti ovih adolescenata, čini se važnim produbiti razumijevanje međuodnosa percipirane diskriminacije i pripadnost grupi tijekom boravka u institucijskoj skrbi.

2.4. Grupna identifikacija

Grupna identifikacija jedan je od ključnih koncepata socijalne psihologije koji se koristi u razumijevanju pojava kao što su predrasude, grupno samopoštovanje, međugrupno favoriziranje i pristranost (Brown, 2000; Brown i Pehrson, 2020; Taipale, 2019). Prema Teoriji socijalnog identiteta, grupna identifikacija definira se kao samokategorizacija pojedinca kao člana neke grupe u odnosu na zajednička obilježja i stereotipe te emocionalno značenje grupe za pojedinca (Tajfel, 1978; Tajfel i Turner, 1979). Kada se pojedinac poistovjeti s određenom grupom, on usmjerava percepciju i ponašanje na način da se ponaša i misli u skladu s prevladavajućim normama i vrijednostima grupe te da je spreman primati i davati podršku ostalim pripadajućim članovima grupe (Haslam, 2004). Također, grupna identifikacija definira se kao osjećaj pripadnosti i zajedništva s članovima neke grupe (Sani i sur., 2015; Wakefield i sur., 2016). Upravo zbog emocionalne komponente u odnosu na grupu kojoj pojedinac pripada, grupna identifikacija kvalitativno je različiti pojam od običnog članstva u grupama. Zapravo, radi se o

konstruktu za koji možemo reći da odgovara na tri ključna pitanja koja se odnose na to kako je biti članom određene grupe, da li je grupa važna za pojedinca i njegov život te voli li osoba provoditi vrijeme s članovima grupe (Wakefield i sur., 2016).

Moguće je primijetiti da se grupna identifikacija odnosi na pojavu poistovjećivanja s grupom koja je praćena osjećajem privrženosti prema grupi i njezinim članovima. U literaturi je moguće pronaći različite nazive konstrukta – grupni identitet (eng. *group identity*), unutar grupni identitet (eng. *in-group identity*), socijalna identifikacija (eng. *social identification*) i grupna identifikacija (eng. *group identification*) što dovodi do višeznačnog razumijevanja i načina na koji se pristupa mjerenju konstrukta (Henry i sur., 1999; Milanov i sur., 2014). Isto tako, koncept grupne identifikacije usko je povezan s konceptom socijalnog identiteta i grupne kohezije. Radi jasnije operacionalizacije konstrukta grupne identifikacije u okviru ovog rada u nastavku će se istaknuti ključne razlike između grupne identifikacije i socijalnog identiteta te grupne identifikacije i grupne kohezije. Socijalni identitet odnosi se isključivo na samokategorizaciju osobe kao pripadnika neke grupe (osoba se definira kao član na temelju zajedničkih atributa, ne mora poznavati članove grupe), dok se grupna identifikacija događa u grupama čiji su članovi u međusobnoj interakciji te se više odnosi na unutargrupne procese (kako se članovi poistovjećuju međusobnom i s grupom općenito) i više govori o različitim razinama privrženosti među članovima grupe (Henry i sur., 1999). Grupna identifikacija razlikuje se od grupne kohezije po tome što govori o tome koji je odnos individue prema članstvu u grupi, dok kohezija uključuje grupnu razinu odnosa između članova grupe (Henry i sur., 1999). Ono što je također moguće primijetiti kroz literaturu je da postoji generalno slaganje da je grupna identifikacija multidimenzionalni konstrukt, no ne postoji jasno slaganje o tome koje sve dimenzije konstrukt uključuje (Milanov i sur., 2014). Najpoznatiji model konstrukta je model grupne identifikacije autora Henrija Tajfela koji razlikuje kognitivnu (svijest o vlastitoj pripadnosti određenoj grupi), evaluativnu (koliko se grupa smatra dobrom ili lošom) i emocionalnu (osjećaj privrženosti grupi) dimenziju grupne identifikacije (prema Brown, 2006). Iako su se dimenzije različito nazivale kroz brojne studije vidljivo je da u srži zapravo brojne potvrđuju Tajfelovo trodimenzionalno viđenje grupne identifikacije (primjerice, Cameron, 2004; Ellemers i sur., 1999; Henry i sur., 1999). Tako Cameron (2004) na temelju pet istraživanja s 1078 sudionika pripadnika različitih grupa govori o sljedeće tri dimenzije grupne identifikacije: važnost grupe za pojedinca (eng.

centrality), unutargrupna evaluacija (*eng. ingroup affect*) i unutargrupna povezanost (*eng. ingroup ties*) (Cameron, 2004). Milanov i suradnici (2014) u pregledu literature ukazuju na različitost operacionalizacije ovog konstrukta te zaključuju kako je za razumijevanje ključno imati na umu pet karakteristika grupne identifikacije: (1) važnost koju pojedinac pripisuje grupi i važnost grupe za njegov osobni identitet, (2) percepcija sebe kao prototipnog člana grupe, (3) emocionalna povezanost s članovima grupe, (4) ponašajna međuovisnost članova grupe i (5) pozitivna ili negativna evaluacija grupe. Nadalje, u nastojanju da se objedini dosadašnje razumijevanje i način operacionalizacije grupne identifikacije, autori Leach i sur. (2008) predložili su dvofaktorski hijerarhijski model koji uključuje (1) samodefiniranje (*eng. self-definition*) i (2) uključenost (*eng. self-investment*) (Leach i sur., 2008). Samodefiniranje (*eng. self-definition*) obuhvaća samostereotipiziranje (*eng. individual self-stereotyping*) koje se odnosi na percepciju sličnosti osobe s grupom i unutargrupnu homogenost (*eng. in-group homogeneity*) koja se pak odnosi na percepciju zajedničkih obilježja članova. Drugi faktor, uključenost, obuhvaća dimenzije solidarnost (*eng. solidarity*), zadovoljstvo (*eng. satisfaction*) i centralnost (*eng. centrality*). Solidarnost se odnosi na privrženost grupi, zadovoljstvo na osjećaj zadovoljstva zbog pripadnosti grupi, a centralnost na važnost grupe za osobni identitet pojedinca (Leach i sur., 2008). Model ukazuje da se pojedinci na različite načine poistovjećuju s određenom grupom, a autori su za potrebe daljnjih istraživanja razvili i skalu koja uključuje 14 čestica koje mjere prethodno opisane dimenzije (Leach i sur. 2008). Sami autori potvrdili su dimenzionalnost modela u sedam studija u različitim grupama, gdje su rezultati ukazali na dobru unutarnju konzistentnost i konstruktnu valjanost skale (Leach i sur., 2008). Također, u literaturi je vidljivo da je ovaj model višestruko prihvaćen kao način operacionalizacije grupne identifikacije u istraživanjima gdje su sudionici bili pripadnici određenog naroda ili etičke manjine (primjerice, La Barbera i Capone, 2016; Lovakov i sur., 2015; Jans i sur., 2015; Roth i Mazziotta, 2015; Souza i sur., 2019).

Uzimajući u obzir populaciju i kontekst ovog istraživanja, ključno je razumjeti na koji način se grupna identifikacija kao konstrukt operacionalizira u grupama koje su slične ili jednake grupi adolescenata u institucijskoj skrbi. Magalhães i Calheiros (2015a) u tom pogledu primjećuju da istraživanja konstrukta grupne identifikacije uključuju adolescente u redovnoj populaciji, dok su adolescenti u skrbi istraživački relativno zanemarena skupina kada se radi o ovoj temi. U skladu s tim, spomenute autorice su provele istraživanje s ciljem boljeg razumijevanja grupne

identifikacije adolescenata u skrbi u Portugalu na uzorku od 438 adolescenata. Za mjerenje grupne identifikacije u prethodno opisanom istraživanju primijenjena je adaptirana Tarrantova skala grupne identifikacije za adolescente (Tarrant, 2002). Rezultati istraživanja potvrdili su trodimenzionalnu strukturu grupne identifikacije u ovom specifičnom uzorku kroz sljedeće tri dimenzije: (1) samokategorizacija koja uključuje percepciju adolescenata vezanu uz pripadnost grupi (vidi sebe kao člana te grupe), (2) evaluacija grupe koja se odnosi na pozitivno ili negativno vrednovanje grupe kojoj pripada i (3) emocionalna pripadnost grupi koja uključuje percepciju adolescenata o emocionalnoj povezanosti s ostalim članovima grupa. Ovakvo trodimenzionalno razumijevanje konstrukta u skladu je s dimenzijama koje je predložio i utemeljitelj teorije socijalno identiteta - Tajfel (1978). Predloženi upitnik kojim se mjerio konstrukt pokazao je dobre metrijske karakteristike, a sastoji se od 13 tvrdnji koje se grupiraju u navedena 3 faktora; (1) samokategorizacija (šest čestica), (2) evaluacija grupe (četiri čestice) i (3) emocionalna pripadnost (tri čestice). Istraživanjem je utvrđena sadržajna valjanost od strane stručnjaka koji rade s adolescentima u institucijskoj skrbi te visoka unutarnja konzistencija svih dimenzija (Magalhães i Calheiros, 2015a). Budući da se u navedenom istraživanju radi o provjeravanju konstrukta grupne identifikacije s adolescentima u institucijskoj skrbi, prethodno navedeno trodimenzionalno razumijevanje grupne identifikacije autora Magalhães i Calheiros (2015a) može se smatrati relevantnim okvirom za istraživanje s adolescentima u institucijskoj skrbi u hrvatskom kontekstu.

2.5. Socijalna podrška

Pregledom istraživanja vezanih uz grupnu identifikaciju može se primijetiti da je u međuodnosu između identifikacije i dobrobiti pojedinca, važan i efekt socijalne podrške unutar i/ili izvan grupe (primjerice, Crabtree i sur., 2010; Haslam i sur., 2005; Haslam i sur., 2016a; Häusser i sur., 2020). Haslam i suradnici (2018) u tom pogledu, a na temelju pregleda recentne literature, ističu pretpostavku da ukoliko se pojedinac identificira kao pripadnik neke grupe, bit će i spremniji davati i primati socijalnu podršku te će pozitivnije percipirati podršku koju dobiva. Navedeni proces će na kraju doprinijeti i pozitivnoj povezanosti između grupne identifikacije i dobrobiti (Haslam i sur., 2012). Grupna identifikacija zapravo omogućuje članovima grupe da razviju

osjećaj pripadnosti temeljene na članstvu u grupi, te istraživanja pokazuju da socijalna podrška ima posredničku ulogu između identifikacije i pozitivnih ishoda pojedinca (McKimmie i sur., 2020). Kada se ljudi identificiraju s grupom, istraživanja pokazuju tri načina na koji se otvara prostor za socijalnu podršku: (1) pojedinci očekuju pružanje podrške, (2) daju podršku jedni drugima te (3) pozitivnije percipiraju podršku koju primaju od strane članova grupe (Jetten i sur., 2017). Razumijevanje socijalne podrške kao medijatora u odnosu između grupne identifikacije i subjektivne dobrobiti, vidljivo je i kroz dodatna pojašnjenja OI modela (Branscombe i sur., 1999) u kojima autori govore o mogućoj pretpostavci, da osobama koje su stigmatizirane, identifikacija s grupom predstavlja temelj za pružanje socijalne podrške, koja zatim može umanjiti negativne efekte diskriminacije. Dakle, moguće je pretpostaviti kako subjektivna dobrobit nije rezultat grupne identifikacije same po sebi, već je rezultat podrške koju pojedinac prima i pruža članovima grupe kojoj pripada. Isto tako, za buduća istraživanja važna pretpostavka je da pozitivni odnos identifikacije s grupom i dobrobiti može biti ograničen ako u grupi nema dovoljno podrške od članova grupe (Häusser i sur., 2020).

Socijalna podrška definira se kao postojanje ili dostupnost osoba koje nam daju do znanja da o nama brinu, vole nas i cijene (Taylor, 2011). Radi se o percepciji i/ili iskustvu primanja pomoći od drugih ljudi (Aronson i sur., 2005) i jednom od ključnih motiva zbog kojeg se ljudi uopće udružuju u grupe (Forsyth, 2010). Socijalna podrška višedimenzionalan je konstrukt koji se može konceptualizirati u odnosu na različite načine i elemente (Drageset, 2021; Sarason i Sarason, 2009). Primjerice, Evans i Fisher (2021) navode kako koncept socijalne podrške možemo razlikovati s obzirom na tip podrške koju osoba prima (primjerice, emocionalna ili instrumentalna podrška), aspekt podrške (strukturalni ili funkcionalni), utjecaj (pozitivna ili negativna) ili način pristupa u mjerenju (primljena ili percipirana). U odnosu na tip podrške koji osoba može primiti jedna od prvih i najpoznatijih taksonomija socijalne podrške je podjela Housea (1981, prema Evans i Fisher) koji razlikuje emocionalni, instrumentalni, informacijski i validacijski tip podrške. Emocionalna podrška podrazumijeva brižna ponašanja prema drugima, dok se validacijska odnosi na podršku kojom se osoba ohrabruje i jača pozitivnu sliku o sebi. Instrumentalna podrška podrazumijeva konkretnu pomoć putem resursa i usluga, dok informacijska podrazumijeva ponašanja kao što su davanje savjeta i informacija o rješavanju nekog problema. I u recentnijoj literaturi vrste socijalne podrške poimaju se vrlo slično. Tako Sarafino i Smith (2011), navode četiri osnovne vrste, odnosno uz emocionalnu, instrumentalnu i

informacijsku podršku ističu još i mrežu podrške. Mreža podrške odnosi se na dostupnost drugih za zajedničko provođenje vremena i dijeljenje interesa. Taylor (2011) također naglašava da se kroz literaturu ističu sljedeći tipovi podrške koje osoba može primiti: informacijska podrška (savjet, uputa, povratna informacija), emocionalna podrška (empatija, suosjećanje, pozitivno vrednovanje) i instrumentalna podrška (usluge, materijalna dobra). Svi prethodno spomenuti tipovi podrške predstavljaju kvalitativno različite načine na koje ljudi primaju socijalnu podršku. Osim toga, kada se govori o mjerenju primljene socijalne podrške (što je značajno za okvire planiranog istraživanja), važno je imati na umu da se ovdje radi o funkcionalnom aspektu socijalne podrške koji podrazumijeva uvjerenje pojedinca da ima na raspolaganju socijalnu mrežu (Zvizdić, 2015). Radi se o percipiranoj socijalnoj podršci koja se definira kao opća procjena razine do koje osoba subjektivno očekuje podršku ili smatra da je dobila podršku od svoje socijalne mreže (Drageset, 2021; Zvizdić, 2015).

I teorija i empirija podupiru da je socijalna podrška od ključne važnosti za dobrobit djece i mladih, bez obzira radi li se o djeci i adolescentima u riziku ili u redovnoj populaciji (Demaray i Malecki, 2014). U tom smislu, socijalna podrška ključna je u situacijama stresa i može djelovati na dva načina. Prvi je da osobe zbog podrške problem doživljavaju manje stresnim, a drugi da izvori podrške pomažu pojedincu u suočavanju sa stresnim situacijama (Aronson i sur., 2005). Također, pokazalo se i da jedan izvor socijalne podrške može utjecati na drugi na način da može ublažiti teškoće koje osoba ima s nekim drugim izvorom socijalne podrške. Primjerice, ako su obiteljski odnosi neadekvatni, odnos s bliskim prijateljem djetetu može kompenzirati neadekvatnu podršku u obitelji (Sladović Franz, 2003; Vasta i sur., 1997). U kontekstu ovog rada članovi grupe predstavljali bi izvor socijalne podrške izvan vlastite obitelji vezan uz specifičan grupno-tretmanski kontekst institucijske skrbi. Adolescenti u institucijskoj skrbi suočavaju se s brojnim stresnim okolnostima poput neadekvatnih odnosa u obitelji i izdvajanja iz iste (Campos i sur., 2019) iskustvima diskriminacije i stigme (Kusturin, 2020; Voice, 2015) te smanjenim uspjehom u školi i otežanim pristupom obrazovanju (Garcia-Molsosa i sur., 2021; González-García i sur., 2017). Također, javljaju se i stresori koji proizlaze iz samog života u ustanovi (Bravo i Del Valle, 2003) kao što su domska supkultura, ranjivost na početku tretmana, deprivacije i stigmatizacija, loši odnosi s odgajateljima i visoka stopa vršnjačkog nasilja (Sekol, 2013, 2016). Uz stresore koji proizlaze iz samog života u ustanovi, Maurović (2013) je u svojem istraživanju utvrdila kako su adolescentima visoki izvori stresa i brige oko vlastite budućnosti,

kao i brige vezane uz budućnost roditelja. Socijalni položaj djece i mladih u institucijskom tretmanu često je diskriminirajući jer se radi o tome da su u ustanove smješteni oni koji su bili ili su još uvijek u velikoj mjeri odbačeni od strane vršnjaka iz redovne populacije (Attar-Schwartz, 2009; Žižak i Koller-Trbović, 1999). Važno je i naglasiti da se radi o djeci i mladima koja gube neke osobe iz socijalne mreže jer su izdvojena iz svoje primarne sredine (Bravo i Del Valle, 2003). U kvalitativnom istraživanju koje su proveli Ferreira i sur. (2019) s 29 adolescenata u institucijskoj skrbi pokazalo se da adolescenti kao značajne i dostupne izvore podrške posebno cijene vršnjake izvan i u ustanovi, odgajatelje i obitelj. Osim toga, rezultati spomenutog istraživanja ukazuju da je socijalna podrška povezana s pozitivnim mentalnim zdravljem i smanjivanjem negativnih učinaka problema u ponašanju koje ovi mladi manifestiraju. Socijalna podrška iz različitih izvora može biti psihosocijalni resurs u smanjivanju utjecaja životnih stresora koje ovi adolescenti doživljavaju (Magalhães i sur., 2021). Međusobna socijalna podrška u grupi adolescenata važan je zaštitni čimbenik koji doprinosi smanjivanju daljnjih problema u ponašanju te povećanju pozitivnih ishoda tretmana (Calheiros i sur., 2020; Moore i sur., 2020; Sonderman i sur., 2020). Vidljivo je da istraživanja pokazuju da članovi odgojne grupe mogu biti izvor socijalne podrške te da podrška od članova može doprinijeti ublažavanju negativnih ishoda boravka u institucijskoj skrbi. Stjecanje povjerenja u članove grupe, prihvaćanje i prisutnost podupirućeg grupnog okruženja doprinosi pozitivnoj vršnjačkoj kulturi i pozitivnim tretmanskim ishodima (Leipoldt i sur., 2022) te može smanjiti pojavnost vršnjačkog nasilja tijekom boravka u skrbi (Moore i sur., 2020; Sekol i Farrington, 2016). Pozitivni odnosi s drugim vršnjacima važni su u ovom kontekstu jer mogu pomoći u izgradnji pozitivnog identiteta i pomoći adolescentima da promjene vlastiti doživljaj sebe kao žrtve ili problema (Schofield i sur., 2017). Istraživanja su pokazala i prisutnost nekih specifičnih prethodno navedenih tipova podrške. Primjerice na temelju rezultata istraživanja s adolescentima (Moore i sur., 2020; Sekol, 2013) vidljivo je kako je grupa vršnjaka ključna u davanju emocionalne i instrumentale podrške kako bi se adolescenti osjećali sigurno i zaštićeno od potencijalne vršnjačke viktimizacije u ustanovi. Također, u istraživanju koje su proveli Calheiros i sur. (2020) s adolescentima u skrbi socijalna podrška pokazala se jednim od važnijih medijatora u odnosu između socijalne percepcije sebe (kako misle da ih drugi vide) i percepcije sebe. Osim toga, rezultati kvalitativnog istraživanja s adolescentima u skrbi, govore o prisutnosti emocionalne i validacijske podrške među mladima jer vršnjaci razumiju iskustvo života u skrbi i pomažu u integriraju tih iskustava, što pozitivno

doprinosi njihovoj dobrobiti i pozitivnijoj percepciji ostvarenih prava (Magalhães i sur., 2018). S obzirom na specifična obilježja zajedničkog suživota u institucijskoj skrbi te prikazana istraživanja OI modela čini se relevantnim u daljnjem istraživanju dublje razumjeti odnos socijalne podrške s grupnom identifikacijom i ishodima dobrobiti kod ove grupe adolescenata. Na temelju rezultata dosadašnjih istraživanja (primjerice, Crabtree i sur., 2010; Klik i sur., 2019) opravdano je pretpostaviti kako bi socijalna podrška mogla imati medijatorski učinak u odnosu između grupne identifikacije i dobrobiti pojedinca.

2.6. Subjektivna dobrobit

Subjektivna dobrobit predstavlja višedimenzionalan psihološki konstrukt koji govori o stupnju u kojem osoba procjenjuje, vjeruje ili osjeća da joj je u životu dobro (Diener i sur., 2018a). Radi se o važnom psihološkom konstrukt jer se razumijevanjem subjektivne dobrobiti nastoji pojasniti što zapravo čini dobar život pojedinca (Diener i sur., 2018b). Upravo zato primjetan je i veliki interes istraživača za razumijevanje ovog konstrukta, što dovodi i do određenih izazova vezanih uz razumijevanje koncepta, operacionalizaciju i mjerenje (Cooke i sur., 2016; Diener i sur., 2018a; Diener i sur., 2017; Eger i Maridal, 2015; Pocrnić i Bratko, 2021). Izazovi vezani uz operacionalizaciju i mjerenje posebno su vidljivi kada se radi o razumijevanju subjektivne dobrobiti kod djece i mladih. U tom smislu, sve se više zagovara pristup u kojem se saznanja o dobrobiti djece i mladih mogu najbolje razumjeti kada dolaze iz perspektive same djece i mladih za koje se smatra da su najrelevantniji stručnjaci za vlastite živote (Fattore i sur., 2019; Tadić Vujčić i sur., 2018). S konceptualne strane kroz istraživanja vidljivo je da se mogu razlikovati hedonistički i eudemonijski pristup subjektivnoj dobrobiti (Cooke i sur., 2016; Tadić, 2010). Hedonistički pristup polazi od dvije komponente pri čemu prva (kognitivna komponenta) podrazumijeva zadovoljstvo pojedinca svojim cjelokupnim životom ili određenim domenama, dok se druga komponenta (afektivna) odnosi na pozitivne i negativne emocionalne reakcije koje osoba doživljava (Diener i sur., 2017). Prema eudemonističkom pristupu ključni aspekti subjektivne dobrobiti su osobni rast, razvoj pojedinca i prihvaćanje sebe (Ryan i Deci, 2001). Iako se radi o dva različita pristupa konceptualizaciji, istraživanja su pokazala njihovo međusobno preklapanje i srednje visoku pozitivnu povezanost što ukazuje da mjere isti široki

konstrukt - dobrobit (Maddux, 2018). Stoga istraživanja zapravo upućuju da je dobrobit važno razumjeti kao višedimenzionalan konstrukt koji uvažava oba konceptualna pristupa (Ryan i Deci, 2001). Također, literatura ukazuje da je operacionalizacija i mjerenje subjektivne dobrobiti kod djece i adolescenata posebno izazovno područje za istraživače pri čemu su djeca u riziku i/ili u institucijskoj skrbi istraživački poprilično zanemarena skupina (Llosada-Gistau i sur., 2015; Gilman i Handwerk, 2001) budući da nedostaje empirijskih podataka i razumijevanja granica konstrukta. Vodeći se time u ovom doktorskom radu oba pristupa će se na određeni način uvažiti kako bi njihova sinergija doprinijela boljem razumijevaju teme.

Eudemonistički pristup bit će operacionaliziran kroz konstrukt samopoštovanja (samovrednovanje sebe kao pojedinca). Lyubomirsky i suradnici (2005) ističu da istraživanja, ali i svakodnevno životno iskustvo potvrđuju da pojedinci koji su sretniji, procjenjuju sebe pozitivnije te da su samopoštovanje i dobrobit dva konstrukta koja je konceptualno teško razdvojiti. Pojedinci koji imaju visoko samopoštovanje, sebe percipiraju pozitivnijima, mogu se nositi s različitim životnim problemima te time imaju i veće zadovoljstvo životom (Diener, 2012). Također, istraživanja s adolescentima u institucijskoj skrbi potvrđuju da samopoštovanje značajno doprinosi objašnjenju subjektivne dobrobit (Barendregt i sur.; 2016; Carvalho i sur., 2021). S obzirom na navedeno, na koncept samopoštovanja može se gledati iz eudemonističkog pristupa subjektivnoj dobrobiti.

Hedonistički pristup bit će operacionaliziran kroz konstrukt zadovoljstva životom (kognitivna komponenta subjektivne dobrobiti). Zadovoljstvo životom odražava procjenu pojedinca u odnosu na život u cijelosti i pojedina područja života (npr. posao ili zdravlje) (Diener i sur., 2018a). Procjena zadovoljstva životom tako može pružiti informacije o načinu na koji pojedinci grade opće zadovoljstvo u životu i koja specifična područja života procjenjuju kao dobre ili loše (Diener i sur., 2018b). Također, zadovoljstvo specifičnim područjima života može biti dobar pokazatelj dobrobiti neke grupe ljudi jer iz njihove perspektive ukazuje na to što je za tu grupu posebno relevantno da bi ostvarili subjektivnu dobrobit (Diener i sur., 2003).

2.6.1. Samopoštovanje

Samopoštovanje predstavlja psihološki konstrukt koji obuhvaća vrednovanje sebe i vlastitu afektivnu reakciju na vrednovanje sebe (Lacković-Grgin, 1994). Središnji je aspekt samopoimanja koji obuhvaća spoznaju koju pojedinac ima o samom sebi (Lebedina-Manzoni i sur., 2008). Najčešće se definira kao samoevaluacija pojedinca u odnosu na samog sebe (Coopersmith, 1967) ili kao pozitivan ili negativan stav prema sebi (Rosenberg, 1965). Radi se zapravo o sveobuhvatnoj procjeni vlastite vrijednosti i važnosti te čini ključno obilježje pozitivnog razvoja osobe (Minev i sur., 2018). S obzirom na relevantnost ovog psihološkog konstrukta za svakodnevno funkcioniranje pojedinca, samopoštovanje je predmet brojnih istraživanja. Veliki interes dovodi i do mnogobrojnih načina na koji se ovaj konstrukt operacionalizira i mjeri (Jelić, 2012). Stoga je važno naglasiti da u literaturi nailazimo na dva pristupa shvaćanju samopoštovanja u odnosu na stabilnost: samopoštovanje kao stabilnu crtu ličnosti koja se odnosi na globalni osjećaj vlastite vrijednosti te kao trenutno stanje koje se mijenja s obzirom na situacijske i kontekstualne promjene u životu pojedinca (Brown i Marshall, 2006; Jelić, 2012). Boravak u skrbi specifičan je situacijski kontekst u kojem se adolescent nalazi kroz određeni vremenski period pa će se u svrhu ovog istraživanja samopoštovanje operacionalizirati kao trenutno stanje. To je u skladu i s istraživanjima u području koja ukazuju na promjenjivost razine samopoštovanja kod adolescenata u odnosu na trenutak dolaska u skrb i protek vremena tijekom boravka u skrbi (An i sur., 2020; Wright i sur., 2019). U skladu s time, samopoštovanje kao trenutno stanje naglašava da su kroz život moguće promjene načina kako evaluiramo sebe te da te promjene mogu biti povezane s povećanom osobnom osjetljivošću i oslanjanjem na procjenu drugih (Heatheron i Wyland, 2003). Navedeno je u skladu i s prethodno spomenutom pretpostavkom koja govori da ovisno o tome u kojoj se mjeri osoba identificira s grupom, na njezinu dobrobit će utjecati trenutne okolnosti i status grupe kojoj pripada u društvu (Jetten i sur., 2017).

Konstrukt samopoštovanja nadovezuje se i na teorijski okvir ovog istraživanja. Prema teoriji socijalnog identiteta, konstrukt samopoštovanja važan je u objašnjenju međugrupne diskriminacije. Odnos samopoštovanja i međugrupne diskriminacije pritom se može promatrati na dva načina: 1) ljudi pokazuju međugrupnu diskriminaciju kako bi postigli veću razinu

samopoštovanja te 2) prethodno nisko samopoštovanje, koje može biti zbog pripadnosti stigmatiziranoj grupi, potiče međugrupnu diskriminaciju kako bi se ponovno postigla veća razina samopoštovanja (Brown, 2006). Tako primjerice pojedinac može postići višu razinu samopoštovanja ako dođe do povoljne usporedbe između grupe kojoj pripada i osoba izvan grupe. Ako pojedinac pripada skupini koja je negativno obilježena, pripadnost grupi može rezultirati niskim samopoštovanjem jer dolazi do nepovoljne usporedbe u odnosu na druge skupine (Major i sur., 2018). Grupna identifikacija, koja je središnji fenomen ovog istraživanja, stoga prethodi međugrupnoj diskriminaciji, jer prvo pojedinac mora sebe identificirati kao člana neke grupe, da bi ju vrednovao u odnosu na druge grupe. Potreba za pozitivnim doživljavanjem grupe kojoj pojedinac pripada može zatim djelovati da pretjerano pozitivno ocjenjuje tu grupu, a negativno vanjsku grupu. Također, prema OI modelu (Branscombe i sur., 1999) osobe koje percipiraju višu grupnu pripadnost, trebale bi imati višu razinu samopoštovanja, unatoč diskriminaciji koju doživljavaju zbog pripadnosti toj grupi. Tako pripadnost diskriminiranoj grupi s jedne strane može predstavljati problem i dovesti do nepovoljnih ishoda, a s druge strane, ako se ostvari grupna pripadnost, a potencijalno i podrška, grupa može pomoći pojedincu da se nosi s negativnim učincima pripadanja diskriminiranoj grupi (Major i sur., 2018). Budući da teorija socijalnog identiteta naglašava razlikovanje osobnog i socijalnog identiteta, u literaturi se govori o važnosti razlikovanja osobnog i socijalnog samopoštovanja (Jelić, 2009). Socijalno samopoštovanje se stoga definira kao procjena vlastite vrijednosti kao pripadnika neke grupe, a može biti temeljeno na svim grupama kojima pripadamo (opće) ili vezano uz određenu grupu kojoj pripadamo (specifično) (Jelić, 2009). Iako se socijalno samopoštovanje koristi kao mjera prilikom istraživanja postavki teorije socijalnog identiteta, u ovom istraživanju neće se uzeti u obzir. Razlog tome je što je prema OI modelu ishod grupne identifikacije subjektivna dobrobit, koja zapravo govori o dobrobiti na razini pojedinca. Stoga je opravdano očekivati, ukoliko su pretpostavke OI modela točne, da će grupna identifikacija biti praćena i višim individualnim samopoštovanjem. Stoga, budući da je OI model središnji teorijski model istraživanja, samopoštovanje će se operacionalizirati na individualnoj razini i kao trenutno stanje adolescenata tijekom boravka u institucijskoj skrbi.

U okviru ovog istraživanja, samopoštovanje je važno razumjeti i kao socijalni konstrukt koji se formira u interakciji s drugima, kroz promatranje vlastite socijalne pozicije i korištenjem ponašanja koja potiču prihvaćenost od drugih (Leary i Baumeister, 2000). Tovarović (2021) pritom naglašava kako percepcija i mišljenja od strane značajnih drugih utječe na konstrukciju mišljenja o sebi i formiranje identiteta adolescenata, što može predstavljati snažan prediktor samopoštovanja. Ako se uzme u obzir socijalni status populacije adolescenata čiji će se članovi uključiti u ovo istraživanje (izdvajanje iz obiteljske i lokalne sredine, boravak u institucijskoj skrbi, korištenje usluga socijalne skrbi ili izvršavanje mjera iz sustava pravosuđa) jasno je da se radi o poziciji koja može nepovoljno utjecati na razinu samopoštovanja. Jozefiak i suradnici (2017) pritom naglašavaju kako nisko samopoštovanje u ovoj populaciji ne iznenađuje, njihova prethodna životna iskustva, problemi u ponašanju, kao i trenutno iskustvo života u instituciji nepovoljno utječu na razinu samopoštovanja. U općoj populaciji adolescenata, nisko samopoštovanje je čimbenik rizika za razvoj depresivnih i anksioznih problema (Fiorilli i sur., 2019; Orth i sur., 2008) te čimbenik povezan s većom pojavom agresije, antisocijalnog ponašanja i delinkvencije (Donnellan i sur., 2005; Trzesniewski i sur., 2006) te ostalih rizičnih ponašanja kao što su zlouporaba sredstava ovisnosti, vršnjačko nasilje, suicidalnost i rizična seksualna ponašanja (Wild i sur., 2004). S druge strane, visoko samopoštovanje značajan je zaštitni čimbenik za dobrobit i pozitivno psihološko zdravlje tijekom adolescencije (Boden i sur., 2008; Gurung i sur., 2019; Moksnes i Espnes, 2013; Orth i sur., 2012). U usporedbi s općom populacijom adolescenata primjetno je da adolescenti koji se nalaze u institucijskoj skrbi imaju nižu razinu samopoštovanja (primjerice, Greger i sur., 2016; Majdak i Kamenov, 2009; Pinheiro i sur., 2021). No, važno je istaknuti da istraživanja pokazuju da je viša razina samopoštovanja kod adolescenata u institucijskoj skrbi jedan od ključnih zaštitnih čimbenika za njihovo uspješno psihosocijalno funkcioniranje (Costa i sur., 2019; Zabern i Bouteyre, 2018), što je u skladu i s prethodno spomenutim rezultatima u općoj populaciji adolescenata. U međuodnosu stigmatizacije i samopoštovanja, Majdak i Kamenov (2011) su na uzorku od 272 maloljetnika koji se nalaze u izvaninstitucionalnim ili institucionalnim mjerama zbog problema u ponašanju utvrdile da oni maloljetnici koji su smješteni u institucijsku skrb i koji percipiraju da su u većoj mjeri stigmatizirani od strane vršnjaka, obitelji i nastavnika imaju lošije samopoimanje. Na temelju toga autorice zaključuju da se maloljetnici u ustanovama nose s većom razinom stigme, što nepovoljno utječe i na njihovu sliku o sebi. Značajni efekti stigme na smanjeno

samopoštovanje i porast antisocijalnog ponašanja pronađeni su i u longitudinalnom istraživanju koje su proveli An i suradnici (2020) s 553 djece i mladih u različitim oblicima izvanobiteljske skrbi (udomiteljstvo i institucijska skrb). Unatoč navedenim rezultatima, prethodno spomenuta istraživanja ne daju jasan odgovor na pitanje je li učinak diskriminirajućih ponašanja na samopoštovanje direktan ili je posredovan nekim grupnim procesima. Zbog neistraženosti ovih međuodnosa, čini se važnim kroz istraživanje dobiti odgovor na pitanje koja je uloga grupnih procesa u odnosu između percipirane diskriminacije i samopoštovanja.

2.6.2. Zadovoljstvo životom

Zadovoljstvo životom odnosi se na kognitivnu komponentu subjektivne dobrobiti te obuhvaća procjenu kroz dva aspekta: globalni osjećaj zadovoljstva životom u cjelini i zadovoljstvo pojedinim područjima života kao što su primjerice posao, obitelj i zdravlje (Diener, 1996; Penezić, 2006). Pregledom istraživanja koja se bave zadovoljstvom životom različitih populacija, Kovčo Vukadin i sur. (2016) zaključuju kako je zadovoljstvo životom samostalna komponenta unutar koncepta dobrobiti koji se može istraživati odvojeno od pozitivnog i negativnog afekta, odnosno druge dvije komponente subjektivne dobrobiti. Osim toga, konstrukt zadovoljstva životom iznimno je važan u razdoblju adolescencije i kroz istraživanja je prepoznat kao jedan od ključnih čimbenika za pozitivan razvoj adolescenata (Proctor, 2022; Soares i sur., 2019).

Istraživanja na temu zadovoljstva životom ukazuju da u usporedbi s općom populacijom adolescenti u institucijskoj skrbi imaju niže razine zadovoljstva životom (Dinisman i sur., 2012; Evans i sur., 2022; Llosada-Gistau i sur., 2015; Sastre i Ferriere, 2000). Nadalje, u usporedbi adolescenata u različitim oblicima alternativne skrbi, adolescenti u institucijskoj skrbi ponovno postižu nižu razinu zadovoljstva životom u odnosu na one u udomiteljskim obiteljima što dodatno ukazuje na specifičnu poziciju i ranjivost mladih u institucijskoj skrbi (Llosada-Gistau i sur., 2020a). Istraživanja koja su provedena samo na populaciji adolescenata u riziku (Đuran, 2020; Rew i sur., 2019; Wendt i sur., 2019;) ili u institucijskoj skrbi ukazuju da u prosjeku izvještavaju o srednjim razinama zadovoljstva životom (Attar-Schwartz i Huri, 2019; Orúzar i sur.; 2019; Paljević, 2013; Schiff i sur., 2006). Kada se sagledaju istraživanja koja su se bavila spolnim

razlikama, većina istraživanja ukazuje da mladići u skrbi izvještavaju o višoj razini zadovoljstva životom (Llosada-Gistau i sur., 2020a; Lipschitz-Elhawi i sur., 2008; Refaeli i sur., 2019). No, moguće je naići i na istraživanja koja izvještavaju o višim razinama zadovoljstva životom kod djevojaka u skrbi (Schiff i sur., 2006) te se stoga može zaključiti da u odnosu na spolne razlike rezultati istraživanja nisu jednoznačni. Primijećeno je i da zadovoljstvo životom također može varirati tijekom boravka u skrbi. Istraživanja tako primjerice ukazuju na pozitivne promjene u razinama zadovoljstva životom koje su bile povezane s podržavajućim okruženjem tijekom skrbi (Gilman i Barry, 2003; Gilman i Handwerk, 2001). Kao značajni čimbenici koji doprinose nižoj razini zadovoljstva životom kod adolescenata u skrbi ističu se i veći broj promjena smještaja i tipa skrbi, bjegova iz ustanove, nezadovoljstvo odgajateljima i ustanovom (Llosada-Gistau i sur., 2020a) te nedostatak osjećaja pripadnosti ustanovi (Lipschitz-Elhawi i sur., 2008).

Zanimljivo je da u odnosu na socijalnu podršku vršnjaka istraživanja nisu jednoznačna te je moguće pronaći ona čiji rezultati govore u prilog pozitivnoj (Llosada-Gistau i sur., 2020a; Singstad i sur., 2021) ili izostanku značajne povezanosti (Lipschitz-Elhawi i sur., 2008) socijalne podrške vršnjaka u ustanovi s razinom zadovoljstva životom. Prikazana istraživanja daju uvid u generalna obilježja razine zadovoljstva životom, no da bi se kroz boravak u skrbi moglo u većoj mjeri potaknuti zadovoljstvo životom kod adolescenata, potreban je odmak od isključivo statističkih pokazatelja te dublje razumijevanja što čini zadovoljstvo životom u ovoj populaciji adolescenata. Ovo otvara dodatno pitanje i izazov vezan uz operacionalizaciju i mjerenje ovog konstrukta u ovom specifičnom kontekstu. U literaturi je moguće pronaći istraživanja koja govore u prilog specifičnim područjima koja čine zadovoljstvo životom kod ove grupe adolescenata. Primjerice, istraživanje koje su proveli Llosada-Gistau i suradnici (2015) pokazalo je da u odnosu na opću populaciju djece, djeca u skrbi dodatno ističu područja kao što su osjećaj sigurnosti, način korištenja vremena i doživljaj prilika koje imaju u životu. Autori pritom zaključuju kako je potrebno dublje istražiti specifična područja koja čine zadovoljstvo životom adolescenata u ustanovama te prilikom istraživanja uključiti i perspektivu mladih. Nadalje, Wood i Selwyn (2017) proveli su fokus grupe sa 140 djece i mladih u alternativnoj skrbi kako bi stekli uvid u to koja područja života smatraju ključnim područjima te se pokazalo da su im važna sljedeća područja: odnosi (zadovoljstvo odnosima u obitelji, prijateljima, kontaktom sa socijalnim radnikom, odgajateljem i kućnim ljubimcima), poštivanje prava (na zaštitu od

zlostavljanja, nasilja, stigme i diskriminacije, na razgovor sa socijalnim radnikom, na participaciju vezanu uz skrb), doživljaj vlastite otpornosti (ispunjene potrebe za pripadanjem, ljubavi i srećom, odnos povjerenja s jednim odraslim, dobri odnosi u školi, mogućnost uključivanja u aktivnosti slobodnog vremena) i prilika za oporavak (prilika za promjenom ponašanja i sličnim prilikama kao i ostali vršnjaci, nada u bolji život, dostupnost resursa za nošenje s problemima, razvoj životnih vještina, razumijevanje vlastite prošlosti i okolnosti koje su dovele do izdvajanja). Nadalje, Llosada-Gistau i suradnici (2020b) proveli su istraživanje koristeći mješoviti istraživački pristup te su istovremeno primijenili upitnik koji ispituje zadovoljstva područjima života djece, dok su u nekim ustanovama imali fokus grupe s adolescentima. Rezultati su pokazali da su adolescenti u fokus grupi govorili o svim područjima u upitniku (zadovoljstvo ustanovom, zdravlje, materijalni resursi, slobodno vrijeme, odnosi s ljudima, škola, lokalna zajednica i osobnost), no istaknuli su još dodatnih šest tema koje smatraju važnim za zadovoljstvo vlastitim životom: odnosi s prijateljima (u i izvan ustanove), život u ustanovi, pravo na sudjelovanje i donošenje odluka u vezi vlastitog života te odnosi s odgajateljima. Kroz pregled istraživanja, jasno je da je u razumijevanju zadovoljstva životom, odnosno područja koja njemu doprinose, ključno uvažiti specifičan kontekst ove skupine adolescenata koji se razlikuje od adolescenata koji nemaju iskustvo boravka u institucijskoj skrbi. Prikazana istraživanja zadovoljstva životom adolescenata u skrbi ukazuju da se najčešće govori o sljedećim životnim područjima: odnosi s drugima (obitelj, vršnjaci, stručnjaci u skrbi), uvažavanje prava (posebice prava na participaciju) te život i tretman u ustanovi. Vidljivo je da ni istraživanja nisu posve ujednačena oko prijedloga područja i da su područja koja se predlažu vezana uz specifični kontekst skrbi koji je istraživani. S obzirom na specifičnosti skrbi, čini se da bi se izazovima u razumijevanju konstrukta trebalo pristupiti u suradnji s adolescentima. Navedeno je u skladu s pristupom koji ističe da je prilikom istraživanja konstrukata vezanih uz subjektivnu dobrobit poželjno krenuti od perspektive populacije koja se istražuje jer se radi o konstruktima koji polaze od jedinstvenog iskustva svakog pojedinca (Casas, 2016; Tadić Vujčić i sur., 2019).

3. CILJ, ISTRAŽIVAČKA PITANJA I HIPOTEZE

Cilj ovog istraživanja je istražiti grupnu identifikaciju adolescenata u institucijskoj skrbi. U tu svrhu koristit će se mješoviti istraživački pristup, specifičnije eksplorativno sekvencijalni nacrt u kojem se prvo prikupljaju kvalitativni, a zatim kvantitativni podaci.

Prva faza je provedba kvalitativnog istraživanja s ciljem dubljeg razumijevanja obilježja i ishoda grupne identifikacije kod adolescenata u institucijskoj skrbi te razvijanja mjernih instrumenata.

Istraživačka pitanja na koja će se odgovoriti kvalitativnim pristupom:

1. Kako adolescenti opisuju doživljaj diskriminacije zbog boravka u institucijskoj skrbi?
2. Kako adolescenti opisuju grupnu identifikaciju i socijalnu podršku u kontekstu institucijske skrbi?
3. Što je za adolescente u institucijskoj skrbi zadovoljstvo životom?
4. Koji je odnos percipirane diskriminacije, grupne identifikacije i socijalne podrške?
5. U kojem su odnosu percipirana diskriminacija, grupna identifikacija i socijalna podrška, sa samopoštovanjem i zadovoljstvom životom kod adolescenata u institucijskoj skrbi?

Druga faza je kvantitativno predistraživanje s ciljem provjere kreiranih i prilagođenih mjernih instrumenata.

Treća faza je provedba kvantitativnog istraživanja s ciljem provjere Odbijanje-identifikacija modela koji polazi od pretpostavke da grupna identifikacija ublažava negativni učinak između percipirane diskriminacije i subjektivne dobrobiti. Pri interpretaciji generirat će se zaključci temeljem kvalitativnih i kvantitativnih podataka.

Istraživački problemi na koje će se odgovoriti kvantitativnim pristupom i pripadajuće hipoteze:

P1: Utvrditi relativni doprinos percipirane diskriminacije, grupne identifikacije i socijalne podrške pri objašnjenju samopoštovanja i zadovoljstva životom.

H1: Razina samopoštovanja bit će negativno povezana s percipiranom diskriminacijom, a pozitivno s grupnom identifikacijom i socijalnom podrškom.

H2: Razina zadovoljstva životom bit će negativno povezana s percipiranom diskriminacijom, a pozitivno s grupnom identifikacijom i socijalnom podrškom.

H3: Percipirana diskriminacija, grupna identifikacija i socijalna podrška bit će značajni prediktori samopoštovanja i zadovoljstva životom pri čemu će doprinos navedenih prediktora biti podjednak bez obzira o kojem kriteriju je riječ.

P2: Ispitati medijatorski efekt grupne identifikacije u odnosu između percipirane diskriminacije i samopoštovanja, odnosno percipirane diskriminacije i zadovoljstva životom.

H4: Grupna identifikacija bit će značajan medijator u odnosu između percipirane diskriminacije i samopoštovanja i to tako da je percipirana diskriminacija pozitivno povezana s grupnom identifikacijom, a grupna identifikacija je također pozitivno povezana sa samopoštovanjem.

H5: Postoji i negativan direktni efekt percipirane diskriminacije na samopoštovanje.

H6: Grupna identifikacija bit će značajan medijator u odnosu između percipirane diskriminacije i zadovoljstva životom tako da je viša percipirana diskriminacija pozitivno povezana s grupnom identifikacijom, a grupna identifikacija pozitivno povezana sa zadovoljstvom životom.

H7: Postoji i negativan direktni efekt percipirane diskriminacije na zadovoljstvo životom.

P3: Ispitati medijatorski efekt socijalne podrške u odnosu između grupne identifikacije i samopoštovanja, odnosno grupne identifikacije i zadovoljstva životom.

H8: Socijalna podrška bit će značajan medijator u odnosu između grupne identifikacije i samopoštovanja, tako da je viša grupna identifikacija povezana s višom socijalnom podrškom, a viša socijalna podrška s višim samopoštovanjem.

H9: Socijalna podrška bit će značajan medijator u odnosu između grupne identifikacije i zadovoljstva životom, tako da je viša grupna identifikacija povezana s višom socijalnom podrškom, a viša socijalna podrška s višim zadovoljstvom životom.

4. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Istraživanje se temelji na mješovitom istraživačkom pristupu te će se u poglavlju koje slijedi prikazati metodološki okvir istraživanja koji se odnosi na cjeloviti nacrt istraživanja. Kako bi se odgovorilo na istraživačka pitanja i probleme korišten je eksplorativno sekvencijalni nacrt (Creswell i Plano Clark, 2018) koji započinje primjenom kvalitativnog istraživačkog pristupa, dok se u sljedećim fazama koristi kvantitativni istraživački pristup. Na kraju se na temelju prikupljenih podataka iz svih faza generiraju zaključci o temi istraživanja.

Ovo poglavlje sastoji se od dvije zasebne cjeline. Prva cjelina pojašnjava koji su razlozi odabira mješovitog istraživačkog pristupa u razumijevanju teme istraživanja. Druga cjelina posvećena je sažetom prikazu nacrta istraživanja. U tom dijelu ukratko će se pojasniti ciljevi pojedine faze, obuhvaćeni uzorci i primijenjeni postupci. Detaljan prikaz svake faze istraživanja prikazat će se u posebnim poglavljima (kvalitativni dio istraživanja (poglavlje 6.), predistraživanje (poglavlje 7.) i kvantitativno istraživanje (poglavlje 8.)).

4.1. Razlozi odabira mješovitog istraživačkog pristupa

Mješoviti istraživački pristup podrazumijeva istraživanja u kojima se kvalitativni i kvantitativni pristup koriste zajedno, odnosno istraživač prikuplja, analizira, integrira i izvodi zaključke koristeći oba pristupa kako bi razumio istraživački problem (Tashakkori i Creswell, 2007). U tom pogledu Creswell (2015) naglašava četiri ključne karakteristike mješovitog istraživačkog pristupa: (1) istovremeno prikupljanje kvantitativnih i kvalitativnih podataka kao odgovora na istraživačka pitanja, (2) korištenje rigoroznih kvalitativnih i kvantitativnih metoda (3) integracija kvalitativnih i kvantitativnih podataka korištenjem specifične vrste mješovitog istraživačkog nacrtu i (4) postavljanje istraživačkog nacrtu unutar određene filozofije ili teorije. Osnovna dobit mješovitog istraživačkog pristupa je u prikupljanju kvalitativnih i kvantitativnih podataka te integriranju podataka u zajedničku spoznaju (Creswell, 2015). Pristupi se koriste zajedno, upravo kako bi se neke spoznaje dovele na višu razinu i neutralizirali nedostaci oba pristupa. Time se osiguravaju snažniji znanstveni dokazi jer spoznaja postaje potvrđena s oba pristupa i kroz različite metode (Sekol i Maurović, 2017).

Razlozi odabira mješovitog istraživačkog pristupa u ovom istraživanju temelje se na teorijskom i empirijskom pregledu literature prikazanom u uvodnom dijelu rada. Kombiniranje kvalitativnog i kvantitativnog pristupa u ovom istraživanju smatra se utemeljenim budući da ni kvantitativne ni kvalitativne metode nisu dovoljne same po sebi da bi se dobio odgovor na postavljeni cilj i istraživačke probleme. Nadalje, pregledom literature uočena je potreba za sveobuhvatnim istraživanjem u području koja je vidljiva kroz uočene nedostatke u odnosu na populaciju, istraživačku metodologiju i dostupna istraživanja te dosadašnja proturječna saznanja iz provedenih istraživanja. U nastavku teksta svaki razlog će biti pojedinačno objašnjen i argumentiran.

U odnosu na populaciju, **populacija adolescenata u institucijskoj skrbi istraživački je zanemarena populacija**, posebno u temama koje se odnose na ulogu grupnih procesa, odnose s vršnjacima u skrbi i subjektivnu dobrobit. S obzirom na istraživačku zanemarenost, korištenje mješovitog pristupa istraživanju, dat će nove perspektive i cjelovitu sliku istraživane teme u odnosu na ovu populaciju. Također, korištenje kvalitativnog pristupa daje doprinos sagledavanja

rezultata u populaciji „*iznad brojeva*“, pogotovo u razumijevanju perspektive adolescenata, davanju prilike da se njihova iskustva razumiju u socijalnom kontekstu te da se kvantitativni podaci dopune njihovim doživljajima i opisima.

Nadalje, prethodno prikazani rezultati istraživanja (primjerice, Armenta i Hunt, 2009; Tabbah i sur., 2016) ukazuju da je model Odbijanje-identifikacija višestruko istraživano u različitim grupama adolescenata u odnosu na njihovu etičku pripadnost, no istraživanja nisu jednoznačno potvrdila model. Također, model nije testiran i potvrđen u populaciji adolescenata koji imaju iskustvo života u institucijskoj skrbi, dok istraživanja modela u grupama koje imaju probleme mentalnog zdravlja (Cruwys i Gunaseelan, 2016; Crabtree i sur., 2010) ili pripadaju depriviranim grupama kao što su zatvorenici (Kyprianides i sur., 2019) također nisu jednoznačna. **S obzirom na odabrani teorijski model, primjetan je istovremeni nedostatak u odnosu na istraživanja u populaciji koja je u fokusu istraživanja i proturječna saznanja.** Kombiniranjem kvalitativnih i kvantitativnih podataka želi se doprinijeti boljem razumijevanju modela i odnosa između istraživanih konstrukata.

Metodološki nedostatak primjetan je u neujednačenosti operacionalizacije i mjerenju konstrukata grupne identifikacije i subjektivne dobrobiti. Uz ovu problematiku veže se i nedostatak valjanih i pouzdanih instrumenata za mjerenje konstrukata u populaciji adolescenata koji borave u institucijskoj skrbi. Pregledom literature tako nisu pronađeni mjerni instrumenti koji su prikladni za mjerenje percipirane diskriminacije u odnosu na boravak u ovom obliku skrbi. Tematski približno sličan instrument u hrvatskom kontekstu je Upitnik neformalne stigmatizacije maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja autorica Kamenov i Majdak (2010), no nije u potpunosti adekvatan za mjerenje konstrukta u ovom istraživanju. Vezano uz konstrukt grupne identifikacije primjetno je da su instrumenti u većoj mjeri namijenjeni mjerenju u odnosu na pripadnost rasi i naciji ili u odnosu na grupu vršnjaka općenito (npr. u školskom okruženju). Pregledom literature pronađen je samo jedan instrument koji je prilagođen adolescentima u institucijskoj skrbi na španjolskom i portugalskom govornom području (Magalhães i Calheiros, 2015a). U odnosu na konstrukt subjektivne dobrobiti, odnosno komponentu zadovoljstva životom, ključno je istaknuti da su adolescenti u institucijskoj skrbi istraživački zanemarena skupina. Pregledom istraživanja u hrvatskom kontekstu pronađen je mjerni instrument koji je korišten za mjerenje afektivne komponente subjektivne dobrobiti,

odnosno sreće u populaciji adolescenata u institucijskoj skrbi (Maurović, 2015), koji nije primjeren i za mjerenje komponente zadovoljstva životom. Nadalje, Casas (2016) naglašava kako je prilikom mjerenja komponenti subjektivne dobrobiti vrlo važno uključiti perspektivu samih adolescenata kao iskustvenih stručnjaka vlastitih života jer se zapravo radi o konstrukt koji se temeljni na osobnoj procjeni svakog pojedinca. Dublje razumijevanje ovog konstrukta i uvažavanje perspektive sudionika, u istraživačkom smislu, više je u prirodi kvalitativne metodologije (Ajduković i sur., 2008; Creswell, 2015; Richardson i sur., 2011). Polazi se od pretpostavke da su adolescenti vrijedan izvor informacija i najrelevantniji sudionici za opisivanje područja koja su od značaja za njihovo zadovoljstvo životom. Ovom nedostatku nastojalo se odgovoriti planiranim korištenjem kvalitativnog pristupa u prvoj fazi, koje je zatim služilo kao ishodište kreiranju određenih skala koje su bile primijenjene u kvantitativnom istraživanju. Metodološki je također važno istaknuti da mješoviti istraživački pristup korištenjem kvantitativnog pristupa s jedne strane doprinosi generalizaciji spoznaja za populaciju adolescenata u institucijskoj skrbi i nadilazi spoznaje dosadašnjih dominantno kvalitativnih istraživanja u hrvatskom kontekstu (primjerice, Herceg Babić, 2014; Gazilj i sur., 2021; Kusturin, 2002; Kusturin, 2020; Oreb i Majdak, 2013).

Na kraju, **nedostatak u odnosu na istraživanja ove teme primjetan je u neistraženosti odnosa između percipirane diskriminacije i dobrobiti adolescenata koji se nalaze u institucijskoj skrbi.** Odnosima između konstrukata se pristupa opisno i vrlo sporadično u okviru širih istraživačkih tema u području (npr. elementi tretmana, kvaliteta života u skrbi i nakon skrbi, vršnjačko nasilje i sl.). Kroz rezultate istraživanja u području, vidljivo je da su grupna identifikacija (Magalhães i Calheiros (2015a) i socijalna podrška (Calheiros i sur., 2020; Ferriera i sur., 2020; Moore i sur., 2020; Sonderman i sur., 2020) istaknuti kao važni čimbenici koji su povezani s pozitivnim ishodima kod adolescenata. Isto tako, istraživački je zanemaren kontekst institucijske skrbi koji uvelike podrazumijeva socijalnu integraciju pojedinca unutar grupe vršnjaka. Stoga je za razumijevanje ove istraživačke teme iznimno važno uzeti u obzir kontekst institucijske skrbi i sinergiju različitih vrsta grupa (životnih, tretmanskih, adolescentskih), kao i perspektivu mladih koji svakodnevno borave u skrbi. Jasno je da preklapanje životnog i tretmanskog konteksta u institucijskoj skrbi za adolescente predstavlja veliki izazov za istraživače i odgovaranje na pojedina istraživačka pitanja (Daly i sur., 2018). Stoga se dodatna kvaliteta u odgovoru na postavljena istraživačka pitanja ovog istraživanja vidi u korištenju mješovitog

istraživačkog nacrt, gdje se kombiniranim istraživačkim pristupom integriraju statistički podaci s pričama i osobnim iskustvima sudionika istraživanja (Creswell, 2015).

S obzirom na prethodno opisane nedostatke, **mješoviti istraživački nacrt omogućiti će sinergiju u konstruiranju znanja zajedno s adolescentima u njihovom specifičnom životnom okruženju (tipično za kvalitativni pristup) te razumijevanju međuodnosa konstrukata i generalizaciju podataka za cjelokupnu populaciju u institucijskoj skrbi (tipično za kvantitativni pristup)**. To je u skladu i s razlozima za korištenje mješovitog istraživačkog pristupa o kojima govori Bryman (2006) – razumijevanje konteksta, integriranje različitih pogleda i vjerodostojnost. U ovom istraživanju kombinacija pristupa tako omogućava kontekstualno razumijevanje zajedno s generalizacijom podataka, otkrivanje odnosa i trenda između varijabli kroz kvantitativno istraživanje i istovremeno otkrivanje značenja među sudionicima istraživanja kroz kvalitativno istraživanje te poboljšanje integriteta rezultata. Budući da se radi o dinamičnom tretmanskom i životnom kontekstu, ne manje važan argument za korištenje mješovitog pristupa je i korisnost podataka u praksi (Bryman, 2006), odnosno kombiniranje oba pristupa i integriranje spoznaja može biti korisno praktičarima u odgovaranju na specifične socijalne potrebe i rizike adolescenata u institucijskoj skrbi.

Nadalje, važno je istaknuti da mješoviti istraživački nacrti podrazumijevanju različite vrste istraživačkih nacrt. Tako se mješoviti istraživački nacrti razlikuju u tome kojem pristupu se daje prioritet u istraživanju (jednaka ili različita uloga), vremenska točka u kojoj slijede pristupi (istovremeno ili sekvencijalno) te u kojoj fazi istraživanja se podaci integriraju (Creswell, 2015; Teddlie i Tashakkori, 2009; Sekol i Maurović, 2017). Pregledom literature vidljivo je da postoje četiri osnovne vrste mješovitog nacrt (Creswell, 2015; Creswell i Plano Clark, 2018; Schoonenboom i Johnson, 2017):

- 1) Eksplanatorni sekvencijalni nacrt u kojemu istraživanje započinje s primjenom kvantitativnih metoda, a zatim se u drugom koraku podaci prikupljaju kvalitativnim metodama. Ovaj istraživački nacrt tako je karakterističan za istraživanja u kojima se uz pomoć kvalitativnih podataka sveobuhvatnije razumiju kvantitativni podaci.
- 2) Eksplorativni sekvencijalni nacrt podrazumijeva da se prvo koristi kvalitativni, a zatim kvantitativni pristup. Cilj je generaliziranje rezultata kvalitativnog istraživanja, razjašnjavanje nepoznate pojave ili testiranje mjernih instrumenata.

- 3) Konvergentno paralelni nacrt odnosi se na istraživanje u kojem se kvalitativni i kvantitativni istraživački pristup odvijaju istovremeno i neovisno jedan o drugome. Integracija istraživačkih pristupa odvija se u fazi interpretacije podataka. Koristi se za sveobuhvatnije razumijevanje neke pojave ili validaciju rezultata pojedinih pristupa.
- 4) Ugrađeni mješoviti nacrt podrazumijeva nacрте u kojima je jedan pristup dominantan. Ovisno o tome koji je pristup dominantan, drugi pristup se uvodi kako bi se prikupljanjem različitih vrsta podataka razumjeli različiti dijelovi istraživačkog problema.

Za potrebe ovog istraživanja odabran je eksplorativni sekvencijalni nacrt. Radi se o nacrtu u kojem oba pristupa imaju jednaku važnost, a podaci se prikupljaju sekvencijalno na način da se prvo provodi kvalitativno, a zatim kvantitativno istraživanje. Kvalitativno istraživanje odabrano je kao prva faza istraživanja zbog neistraženosti teme u ovoj populaciji u hrvatskom kontekstu te zbog nedostatka prikladnih mjernih instrumenata. Kvantitativno istraživanje odabrano je s ciljem mogućnosti generalizacije zaključaka vezanih uz temu istraživanja. Na kraju, očekivano je da će primjena mješovitog istraživačkog pristupa te integracija kvalitativnih i kvantitativnih podataka doprinijeti sveobuhvatnijem razumijevanju uloge grupnih procesa u subjektivnoj dobrobiti kod adolescenata u institucijskoj skrbi. U tekstu koji slijedi bit će predstavljeni ciljevi i ključni postupci tijekom svake faze.

4.2. Eksplorativno sekvencijalni nacrt istraživanja

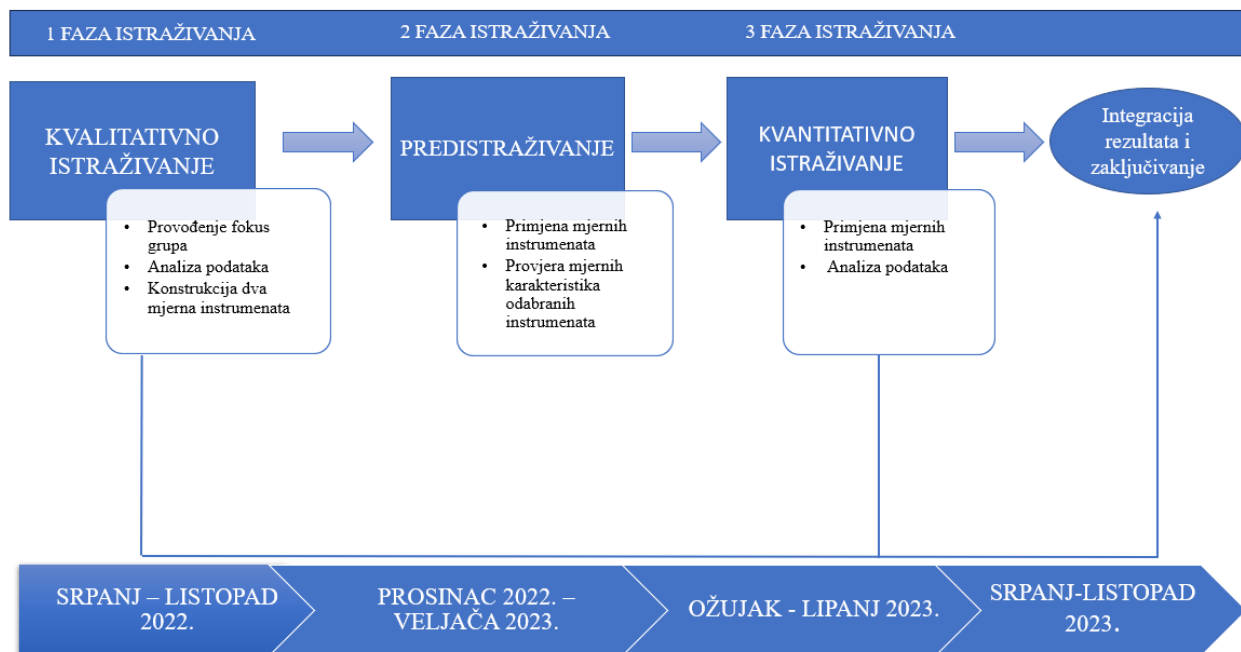
Kako bi se ostvario postavljeni cilj istraživanja, eksplorativno sekvencijalni nacrt istraživanja sastoji se od tri faze. Svaka faza ima svoje specifične ciljeve, dok se na kraju zaključci istraživanja generiraju temeljem rezultata dobivenih iz kvalitativnih i kvantitativnih podataka.

Prva faza istraživanja temeljena je na kvalitativnom pristupu kako bi se stekao dublji uvid u temu istraživanja i dobile smjernice za konstrukciju mjernih instrumenata za mjerenje dva konstrukta – zadovoljstvo životom i percipirana diskriminacija adolescenata u skrbi.

Druga faza istraživanja temelji se na kvantitativnom predistraživanju kako bi se provjerile mjerne karakteristike novokreiranih i prilagođenih mjernih instrumenata.

Treća faza istraživanja odnosi se na kvantitativno istraživanje kako bi se kreirani i prilagođeni instrumenti primijenili na većem uzorku adolescenata u institucijskoj skrbi, a sve u svrhu ostvarivanja glavnog cilja ovog istraživanja.

Radi veće preglednosti, postupci pojedinih faza istraživanja prikazani su na slici 2.

Slika 2. Prikaz nacrt istraživanja i postupaka tijekom pojedinih faza

Sudionici istraživanja bili su adolescenti u dobi od 14. do 21. godine koji su u datom trenutku istraživanja minimalno mjesec dana boravili u institucijskoj skrbi. U istraživanje su uključene sve ustanove koje pružaju institucijsku skrb za djecu i mlade bez odgovarajuće roditeljske skrbi ili s problemima u ponašanju. Na području Republike Hrvatske ukupno postoje 34 ustanove koje pružaju ovaj oblik skrbi (Prilog 1). Uzorci u sve tri faze istraživanja gotovo su obuhvatili cjelokupnu populaciju adolescenata u institucijskoj skrbi. Sažeti prikaz ustanova koje su sudjelovale u pojedinoj fazi, kao i broj adolescenata koji su sudjelovali u pojedinoj fazi prikazan je u prilogu 2.

Cjelokupno istraživanje odvijalo se u razdoblju od srpnja 2022. do lipnja 2023. godine (Slika 2).

5. ETIČKI ASPEKTI ISTRAŽIVANJA

U ovom istraživanju sudjelovali su adolescenti koji borave u institucijskoj skrbi te koji zbog iskustva života u izvanobiteljskoj skrbi pripadaju ranjivoj skupini djece i mladih. Upravo iz tih razloga, istraživanje je pažljivo planirano, a tijekom pripreme i provedbe vodilo se Etičkim kodeksom istraživanja s djecom (Ajduković i Kolesarić, 2020). Također, postupak provedbe ovog istraživanja odobrilo je Etičko povjerenstvo Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (Prilog 3). koje je donijelo mišljenje da je istraživanje usklađeno s Etičkim kodeksom Sveučilišta u Zagrebu (Sveučilište u Zagrebu, 2007). Također, važno je istaknuti da se istraživanje provodilo od strane istraživačice koja ima prethodno iskustvo u izravnom radu i istraživanju s djecom i mladima u institucijskoj skrbi. Na taj način dodatno se zaštitila dobrobit adolescenata koji su sudjelovali u istraživanju.

Nakon dobivene suglasnosti Etičkog povjerenstva, krenulo se u terenski dio istraživanja. Tako je prije provedbe svake istraživačke faze ustanovama koje su u nadležnosti Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike poslan dopis sa zamolbom za sudjelovanjem ustanove u istraživanju. Za odgojne zavode koji su u nadležnosti Ministarstva pravosuđa i uprave, prije kontaktiranja upravitelja/ice ustanove, putem dopisa zatražena je suglasnost Središnjeg ureda za zatvorski sustav. Nakon dobivenih suglasnosti od strane ustanova, istraživačica je sa svakom ustanovom stupila u osobni kontakt te se odgajateljima/osobi zaduženoj za daljnje dogovore oko istraživanja poslao informativni letak za adolescente (Prilog 4a i 4b). Svrha ovog letka bila je da se na razumljiv i jednostavan način adolescentima u ustanovi pojasne ciljevi i procedura istraživanja.

Sudionici istraživanja bili su adolescenti stariji od 14. godina, koji sukladno Etičkom kodeksu s djecom, mogu samostalno dati svoj pristanak za sudjelovanje u istraživanju (Ajduković i Keresteš, 2020). Stoga se tijekom postupaka prikupljanja podataka adolescentima predstavio pisani pristanak (Prilog 5a i 5b). Pristanak je sadržavao informacije o ciljevima i postupcima istraživanja, načinima na koje će se zaštititi njihova privatnost i identitet, kao i pojašnjenju u koje svrhe će se koristiti dobiveni podaci i u kojem obliku. Također, u pristanku je jasno navedena i mogućnost odustajanja u svim faza istraživanja, kao i mogućnost naknadnog kontaktiranja istraživačice ukoliko postoje dodatne potrebe/upiti. Nakon usmenog predstavljanja od strane istraživačice, pisani su se primjerci podijelili adolescentima te im je dano vrijeme da samostalno

pročitaju suglasnost. Pisani pristanci podijeli su se u dva primjerka, jedan je nakon potpisivanja ostao kod adolescenata, dok je drugi zadržala istraživačica. Tek nakon što su adolescenti potpisali suglasnosti, smatralo se da su pristali na istraživanje te se nakon toga započelo s provedbom istraživanja. Također, adolescente se informiralo o iznimci vezanoj uz povjerljivost podataka, a da prema točki 4.2. Etičkog kodeksa istraživanja s djecom (2020), ako istraživački tim uoči teškoće ili probleme koji predstavljaju ozbiljan rizik za život, zdravlje i dobrobit djeteta ili druge osobe, obavezno svoja zapažanja mora priopćiti stručnjacima koji rade u ustanovi radi osiguravanja nužne pomoći. Nakon istraživanja, odgajatelje se zamolilo da informiraju i roditelje/skrbnike o provedbi istraživanja prema unaprijed pripremljenom pismu (Prilog 6a i 6b) o svim detaljima istraživanjima na razumljiv način, što je sukladno odredbama Etičkog kodeksa istraživanja s djecom (2020) i točkom 3.5. Kodeksa.

Nadalje, budući da se istraživanje provodilo s adolescentima u skrbi u njihovom životnom okruženju, bilo je važno posebno poštovati načelo minimalnog utjecaja i remećenja redovnog života mladih. U tom smislu, istraživačica je posebnu pažnju posvetila tome da istraživanje ne remeti redovite aktivnosti u ustanovi (vrijeme za učenje, savjetovanje, odlazak na liječenje/terapije, odlazak u školu), uvijek imajući na umu najbolji interes adolescenata. Posebna se pažnja posvetila komunikaciji s adolescentima te im se pristupilo s poštovanjem i uvažavanjem specifičnog konteksta i potreba. Dobrobit ovih adolescenata zaštitila se i na način da je tijekom cijelog procesa istraživanja bilo omogućeno da postavite pitanja istraživačicama, izraze mišljenje o sudjelovanju ili traže pomoć od odgajatelja ili istraživačica ako im istraživanje izazove nelagodu. Tijekom provedbe poštovalo se načelo dobrovoljnog sudjelovanja svih uključenih u istraživanje. Svim zainteresiranim adolescentima, ukoliko su htjeli, pružena je jednaka mogućnost za uključivanje u istraživanje bez obzira na spol, nacionalnost, religiju ili druga obilježja, a sve u skladu s kriterijima za odabir uzorka. Što se tiče mjernih instrumenata, pazilo se da ne ugrožavaju prava ni dostojanstvo sudionika i istraživača. Pri odabiru se pažljivo promišljalo o potrebama ove grupe adolescenata. Primjerice, predviđeno je da je potrebno kreirati materijale koji su kratki i pisani jednostavnim jezikom. Također, u slučajevima kada se radilo o adolescentima koji imaju teškoće u čitanju, koristila se pomoć i podrška istraživačice pri primjeni mjernih instrumenata. Prije provedbe istraživanja, prepoznata su dva potencijalna rizika u odnosu na adolescente, sudionike istraživanja: prisjećanje na negativna iskustva diskriminacije te prisjećanje na negativna iskustva s vršnjacima tijekom boravka u institucijskoj skrbi. S obzirom na to, s

odgajateljima/stručnim osobama u ustanovi, dogovoreno je da se u slučaju pojavljivanja osjećaja nelagode, sudionici istraživanja mogu javiti njima (odgajateljima) u ustanovi ili osobi koja provodi istraživanje koja će ih potom uputiti u odgovarajući oblik podrške. Informacija o ovome bila je navedena i u uvodnom dijelu mjernih instrumenata i u suglasnosti. Također, procijenjeno je da se u kvalitativnom dijelu istraživanja, nelagoda može pojaviti tijekom fokus grupa i razgovora o suživotu s grupom vršnjaka, pri čemu neki vršnjaci mogu biti i prisutni u grupi dok pojedinac iznosi vlastite doživljaje o drugima iz grupe. Stoga je istraživačica prije početka fokus grupe naglasila važnost poštovanja stavova i mišljenja svih prisutnih. Iako su tijekom pripreme planirani načini podrške ukoliko do prethodno opisanih situacija dođe, tijekom provedbe istraživanja, nije se pokazala potreba niti su se pojavili unaprijed predviđeni rizici. Na samom kraju istraživanja, istraživačica se zahvalila sudionicima na pomoći i trudu te je ukoliko je bilo, odgovorila na postavljena pitanja sudionika. Naglašeno je i da će se po završetku istraživanja, poslati informacije s osnovnim rezultatima, u formi za odrasle kao i u formi za adolescente. Važno je i istaknuti da se posebna pažnja posvetila i tajnosti čuvanja svih prikupljenih podataka i suglasnosti te su svi prikupljeni podaci arhivirani pažljivo te su bili dostupni samo istraživačici i mentoricama doktorskog rada.

6. KVALITATIVNI DIO ISTRAŽIVANJA (PRVA FAZA)

U poglavlju koje slijedi bit će opisana prva faza istraživanja. Radi se o kvalitativnom istraživanju s ciljem dubljeg razumijevanja obilježja i ishoda grupne identifikacije kod adolescenata u institucijskoj skrbi. Također, cilj ove faze istraživanja je i temeljem podataka razviti mjerne instrumente za konstrukte zadovoljstva životom i percipirane diskriminacije zbog boravka u institucijskoj skrbi.

Poglavlje je podijeljeno u dvije cjeline. U prvoj cjelini detaljno je opisana metodologija istraživačke faze te su kroz podpoglavlja opisani sudionici, metoda te postupak prikupljanja podataka i obrada. U drugoj cjelini predstavljeni su rezultati istraživanja.

6.1. Metodologija

6.1.1. Sudionici

Kriteriji za uključivanje adolescenata u istraživanje bili su dob i boravak u institucijskoj skrbi od minimalno mjesec dana. Minimalan boravak u institucijskoj skrbi od mjesec dana definiran je kao kriterij sukladno očekivanjima da je adolescentima potrebno najmanje mjesec dana za prilagodbu na grupni način života, svakodnevni ritam u skrbi te uključivanje u tretmanske i programe obrazovanja ustanove. Kako bi se postigao kriterij maksimalne raznolikosti uzorka (Patton, 2015) u istraživanje su uključene ustanove različitog tipa, odnosno s različitim korisničkim skupinama: adolescenti bez odgovarajuće roditeljske skrbi i adolescenti s problemima u ponašanju. Nadalje, raznolikost uzorka se odnosila i na različitost u donosu na spol, dob, razinu rizika, duljinu boravka, izrečenu odgojnu mjeru (odnosno zakonsku osnovu smještaja u institucijsku skrb). Važno je istaknuti da su se opisani kriteriji uključivanja adolescenata u istraživanje uzimali u obzir i u drugim fazama istraživanja koje će biti opisane kroz kasnija poglavlja (poglavlje 7. i 8.)

Ukupno je u kvalitativnom istraživanju sudjelovalo 30 adolescenata, 16 mladića i 14 djevojaka, u dobi od 14 do 20 godina, iz ukupno 5 ustanova u Hrvatskoj: Odgojni zavod u Turopolju, Odgojni zavod u Požegi, Centar za pružanje usluga u zajednici Rijeka, Centar za pružanje usluga u zajednici Zagreb (podružnica Antun Gustav Matoš) i Centar za odgoj i obrazovanje Lug (Odjel posebne odgojne ustanove). Dakle, sudionici su bili adolescenti iz dječjih domova, odgojnih ustanova i odgojnih zavoda. Riječ je o namjernom uzorku sudionika, koji je prikladan za temu istraživanja, budući da adolescenti u skrbi borave u suživotu te najbogatiji su izvor podataka o vršnjačkim grupnim procesima i vlastitoj subjektivnoj dobrobiti. Odabrani uzorak usklađen je sa strategijama uzorkovanja u kvalitativnim istraživanjima kako ih opisuje Patton (2015), tj. radi se o relevantnom uzorku za temu istraživanja koji omogućava raznolikost iskustva, cjelovitost i dubinsko razumijevanje istraživačkih koncepata.

Duljina boravka u trenutnoj ustanovi u rasponu je od mjesec dana do pet godina. Prosječno, najveći broj sudionika u trenutnoj ustanovi boravi između jedne i dvije godine. Što se tiče prethodnog iskustva boravka u institucijskoj skrbi, 18 sudionika ima prethodno iskustvo boravka

u nekoj drugoj ustanovi (sigurnoj kući, dječjem domu, domu za odgoj ili odgojnom domu), s tim da od njih 18, njih 10 ima iskustvo boravka u dvije ili više ustanova na duži period od godinu dana. Za ostale sudionike, ustanova u kojoj trenutno borave je ujedno i prvo iskustvo institucijske skrbi. Adolescenti koji nisu imali iskustvo dužeg smještaja u instituciji, navodili su kao svoja prethodna iskustva boravak u udomiteljskoj obitelji, prihvatnoj stanici, boravak na timskoj procjeni, u istražnom zatvoru i sl., sve u trajanju od 1 dana do mjesec dana.

6.1.2. Metoda prikupljanja podataka

U istraživanju su korištene dvije metode prikupljanja podataka: fokus grupa i intervju. Fokus grupa glavna je metoda prikupljanja podataka te je u skladu s ciljem istraživanja i na ovaj način, nastojala se postići sinergija grupne interakcije koja dovodi do prikupljanja većeg broja informacija nego u individualnim razgovorima (Skoko i Benković, 2009). Prilikom provedbe istraživanja u institucijskom okruženju, fokus grupa prepoznata je kao korisna metoda za isticanje grupne dinamike i razgovor o zajedničkoj percepciji života i odnosa u ustanovi (Dyson, 2005). Također, odabrana metoda u skladu je s ciljem istraživanja te je adolescentima omogućila prirodnost razgovora o temi i razmatranje razmišljanja o zajedničkom suživotu kroz grupni razgovor (Milas, 2009).

Ukupno je provedeno 6 fokus grupa i 1 intervju. Specifičnije, jedna fokus grupa provedena u Odgojnom zavodu u Turopolju, Odgojnom zavodu u Požegi, Centru za pružanje usluga u zajednici Zagreb (podružnica Antun Gustav Matoš) te Centru za odgoj i obrazovanje Lug. U Centru za pružanje usluga u zajednici Rijeka, provedene su dvije fokus grupe, jedna za mladiće, druga posebno za djevojke budući da se djevojke i mladići nalaze na različitim odjelima/lokacijama.

Fokus grupe sastojale su se od 2 do 9 članova i bile su homogene po spolu i po pripadnosti određenoj ustanovi. Broj članova u fokus grupi varirao je od ustanove do ustanove. Iako je prije dolaska u ustanove bilo predviđeno da od 5 do 8 članova, ovisno o interesu i motivaciji, sudjeluje u fokus grupi, navedeno se nije moglo ostvariti zbog niza razloga. Naime, u ponekim ustanovama je interes za sudjelovanje mladih pao prilikom dolaska same istraživačice, kod nekih mladih se pojavio otpor prema sudjelovanju zbog snimanja diktafonom, dok neki mladi u trenutku provedbe jednostavno nisu sudjelovali zbog trenutnog niskog raspoloženja, problema u ponašanju,

promjena u rasporedu i obaveza i slično. Ove sve okolnosti vezane su uz svakodnevnu dinamiku života u skrbi, no to je rezultiralo variranjem brojke sudionika u fokus grupama. Najveći broj sudionika bio je u Odgojnom zavodu u Požegi gdje su na sudjelovanje bile spremne sve djevojke koje su se u trenutku provedbe nalazile u smještaju, dok su se u ostalim ustanovama mladi uključivali u odnosu na zainteresiranost na sudjelovanje i vlastite mogućnosti sudjelovanja.

Fokus grupe provodile su jedna ili dvije osobe iz istraživačkog tima, socijalne pedagoginje s prethodnim iskustvom provedbe istraživanja i rada s mladima u skrbi. Prosječno su trajale od 60 do 90 minuta. U skladu s ciljem i istraživačkim pitanjima, kreiran je Vodič za razgovor u fokus grupi (Prilog 7). Vodič se sastoji od uvodnih, ključnih i zaključnih pitanja, a tematski pokriva sljedeća područja: iskustvo diskriminacije zbog boravka u skrbi, zadovoljstvo trenutnim životom i samopoštovanje, socijalna podrška vršnjaka u ustanovi i grupna identifikacija s drugima u skrbi. Primjer pitanja za sudionike su: *Kako je živjeti u grupi vršnjaka u domu? Osjećaš li kao da pripadaš ustanovi/grupi u kojoj živiš, na temelju čega to procjenjuješ? Kakvu podršku možeš dobiti od vršnjaka u grupi? Jeste li imali iskustvo da se netko nepravedno ponašao prema tebi samo zato što si u ustanovi (u školi/u zajednici/vršnjaci izvan doma)? Ako da, navedite primjer, pojasnite.* U okviru vodiča za fokus grupu, kreirana je i vinjeta vezana uz tematsko područje diskriminacije (Prilog 8). Vinjete se vrlo široko koriste u kvalitativnim istraživanjima i koristan su način za razgovor o kompleksnim i osjetljivim temama, posebno prilikom istraživanja s djecom i mladima (Barter i Renold, 2000; Budd i Kademir, 2018). U ovom istraživanju vinjeta je korištena sa svrhom pojašnjenja diskriminacije zbog boravka u skrbi (ukoliko adolescenti nisu bili upoznati s pojmom) i kako bi se potaknulo adolescente da otvorenije govore o svojim iskustvima. Intervju je proveden samo s jednim sudionikom koji je bio spriječen sudjelovati u terminu kada je bila zakazana fokus grupa, a pokazao je interes za sudjelovanjem u istraživanju. Stoga se s jednim sudionikom proveo intervju, prema istom vodiču za pitanja kao i fokus grupe.

6.1.3. Postupak provedbe

Poziv za sudjelovanje adolescenata u istraživanju poslan je ustanovama sukladno prethodno opisanim kriterijima i procedurom opisanom u poglavlju 5. (Etički aspekti istraživanja). Istraživačica je osobno posjetila svaku ustanovu i provela fokus grupe s adolescentima koji su bili zainteresirani za sudjelovanje. Prije početka provedbe istraživanja, sudionicima su podijeljene

suglasnosti za pristanak sudjelovanja u istraživanju (Prilog 5a). Nakon potpisivanja suglasnosti, krenulo se s daljnjom provedbom istraživanja. Također, prije samog početka provedbe fokus grupe i intervjua, s mladima se i provjerila suglasnost u vezi snimanja diktafonom. Tako su svi razgovori snimani i kasnije doslovno prepisani, osim razgovora koji su provedeni u odgojnim zavodima. Naime, zbog sigurnosnih pravila odgojnih zavoda nije bilo moguće snimanje razgovora. Zbog ovog razloga, u odgojnim zavodima fokus grupe provodile su dvije istraživačice, jedna je vodila razgovor, dok je druga vodila bilješke. Bilješke su vođene detaljno, a prema unaprijed pripremljenom protokolu koji je bio povezan s Vodičem za fokus grupu (Prilog 7). Bilješke je vodila iskusna istraživačica u radu s mladima u skrbi te su one bile detaljne, uz nastojanje da se zabilježi što više autentičnih izjava mladih. Provedene fokus grupe bile su dinamične, a mladi zainteresirani za temu istraživanja. Kao što je prethodno spomenuto, najveći broj sudionica bio je u Odgojnom zavodu u Požegi, njih ukupno 9. U ovom slučaju bile su uključene sve djevojke koje se trenutno nalaze u Zavodu, a veći broj sudionika od predviđenog nije utjecao na kvalitetu provedbe. Naprotiv, budući da sve ove djevojke čine jednu odgojnu grupu u zavodu, sudjelovanje svih djevojkica je upravo doprinijelo prikupljanju podataka o temi ovog rada. Iako su u pripremi istraživanja procijenjeni određeni rizici vezani uz prisjećanje na negativna iskustva diskriminacije ili narušene vršnjačke odnose u ustanovi koji bi narušavali tijek razgovora do takvih situacija nije došlo tijekom provedbe. Odgajatelji i drugo stručno osoblje ili su bili povremeno prisutni ili nisu bili prisutni uopće za vrijeme provedbe fokus grupa.

Nakon provedbe fokus grupa, istraživačica je vodila i terenske bilješke u svrhu refleksije na provedene razgovore, boljeg razumijevanja prikupljenih podataka te unaprijeđena daljnjeg istraživanja.

6.1.4. Metoda obrade podataka

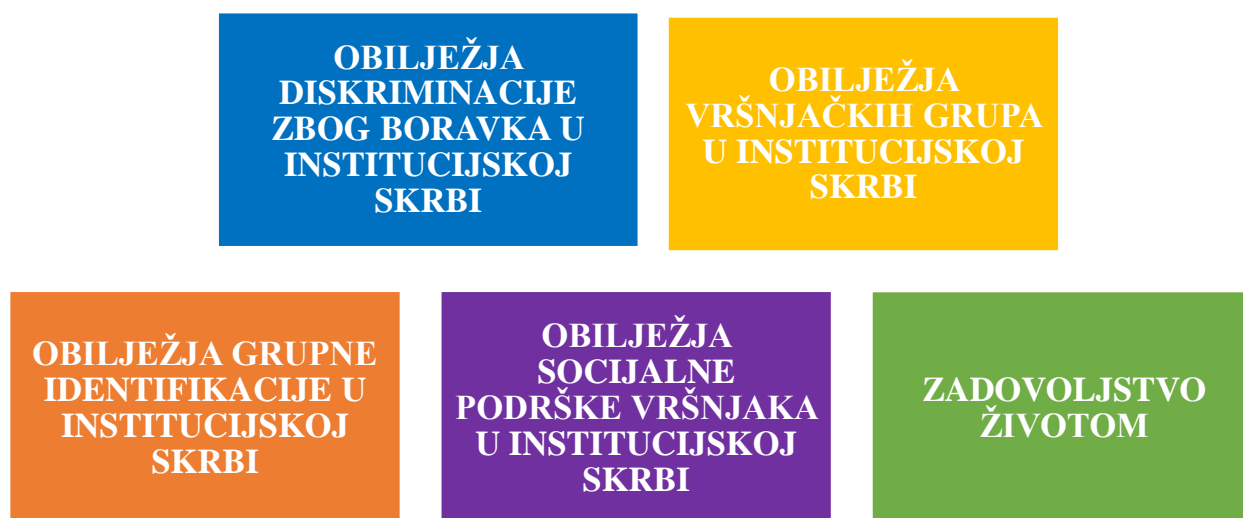
Kvalitativni podaci analizirani su tematskom analizom. Tematska analiza predstavlja metodu kojom se identificiraju i analiziraju obrasci (teme) u odnosu na postavljena istraživačka pitanja (Braun i Clarke, 2020). S obzirom da se u ovom istraživanju polazi od definiranog teorijskog modela koji će se ispitivati, koristila se teorijski utemeljena tematska analiza (Braun i Clark, 2013) pomoću koje su se identificirale ključne teme u podacima. Teorijski utemeljena tematska analiza sastoji se od sljedećih faza: *upoznavanje s podacima* (prijepis, višestruko čitanje i

bilježenje početnih ideja), *kodiranje* (kodiranje dijelova podataka na sistematičan način, generiranje inicijalnih kodova), *traženje tema* (razvrstavanje kodova u potencijalne teme, prikupljanje podataka važnih za temu), *revidiranje tema* (provjera prikladnosti i relevantnosti tema u odnosu na definirane kodove i sve prikupljene podatke), *definiranje tema* (analiza i definiranje specifičnosti sadržaja i naziva svake teme, slaganje cjelovite priče) *te pisanje izvještaja* (interpretacija podataka, povezivanje dobivenih tema s istraživačkim pitanjima i literaturom) (Brown i Clarke, 2006).

Specifičnije, nakon doslovnog prijepisa razgovora i uređivanja bilješki koje su vođene u odgojnim zavodima, slijedila je prva faza obrade koja se odnosila na detaljno čitanje svih prijepisa te kreiranje okvira za analizu. Okvir za analizu temeljio se na ključnim istraživačkim područjima te Odbijanje-identifikacija teorijskom modelu. Radi se o sljedećim područjima: percipirana diskriminacija zbog boravka u skrbi, grupna identifikacija s vršnjacima u skrbi, socijalna podrška vršnjaka u skrbi, zadovoljstvo životom i trenutno samopoštovanje. Nakon toga su podaci analizirani u skladu s prethodno opisanim koracima autorica Brown i Clarke (2006).

6.2. Rezultati

Tematskom analizom definirano je ukupno **5 tema s pripadajućim kategorijama** (Slika 3.). U daljnjem tekstu rezultati će se prikazati u odnosu na postavljena istraživačka pitanja kroz teme i kategorije. Unutar teksta **TEME** će biti označene velikim podebljanim slovima. Svaka tema sastoji se od **kategorija** koje su unutar teksta označene malim podebljanim slovima. Kako bi se dodatno ilustrirali rezultati navest će se i pojedini citati adolescenata. Citati će biti navedeni u zagradama, označeni ukošenim slovima, a sudionici će biti prikazani kroz šifru.

Slika 3. Prikaz tema dobivenih tematskom analizom

6.2.1. Obilježja diskriminacije zbog boravka u institucijskoj skrbi

Prvo istraživačko pitanje odnosilo se na to kako adolescenti opisuju doživljaj diskriminacije zbog boravka u institucijskoj skrbi. Tema pod nazivom **OBILJEŽJA DISKRIMINACIJE ZBOG BORAVKA U INSTITUCIJSKOJ SKRBI** daje odgovor na ovo istraživačko pitanje. Tema je opisana kroz ukupno šest kategorija koje su prikazane u Tablici 1.

Tablica 1. Tema Obilježja diskriminacije zbog boravka u institucijskoj skrbi

TEMA	KATEGORIJE
OBILJEŽJA DISKRIMINACIJE ZBOG BORAVKA U INSTITUCIJSKOJ SKRBI	Različito razumijevanje diskriminacije
	Pojedinačna i rijetka iskustava diskriminacije
	Specifične osnove diskriminacije
	Okruženja i odnosi u kojima dolazi do diskriminacije
	Skriivanje i očekivanje diskriminacije
	Načini nošenja s diskriminacijom

Adolescenti u skrbi vrlo **različito razumiju pojam diskriminacija**. Tako dio njih diskriminaciju opisuje kao odbacivanje člana iz neke grupe, a dio kao izbačenost i nevoljenost u nekom društvu. Također, govoreći o diskriminaciji, najviše govore kroz primjere nepravednog ponašanja prema pojedincima temeljem boje kože, nacionalnosti ili vjere. Dio mladih ne razumije što znači diskriminacija i nisu se do sada susreli s tim pojmom pa im je pojam diskriminacije zbog boravka skrbi pojašnjen korištenjem vinjete (vidjeti u poglavlju 6.2.1).

Sudionici generalno ističu kako nisu imali česta iskustva diskriminacije zbog boravka u skrbi, dok neki ipak opisuju **pojedinačna i rijetka iskustva diskriminacije zbog boravka u skrbi**. Pojedini adolescenti doživjeli su ruganje od strane vršnjaka u školi ili društva vršnjaka izvan škole. Adolescenti također navode da su vrlo rijetke situacije u kojima doživljavaju

diskriminaciju na praksi ili na poslu ukoliko su zaposleni. Oni koji se nalaze duže u skrbi ili su imali prethodno iskustvo boravka u nekoj drugoj ustanovi, ističu kako su se znali naći u situaciji da se netko prema njima nepravedno ponaša samo zato što su u skrbi, posebice kada su bili mlađi i u osnovnoj školi (*...meni da, u osnovnoj, znači ja sam bila a, ono b, rugali su mi se jer sam u domu i onda sam promijenila školu na kraju zbog toga...(S9)*). Ističu kako ruganje vršnjaka nije prisutno tako često jer se razumiju razlozi zbog kojih je neka osoba u skrbi (*...ja sam imala puno prijatelja koji su u domu ili su bili, to je isto kao da sam ja njih odbacivala ili im se ismijavala....a nisam..okej..bio si u domu imaš svoje razloge nisi sigurno bezveze tamo...(S7)*). Adolescenti koji se nalaze u ustanovama zatvorenog tipa (odgojnim zavodima) ističu kako su zadovoljni jer nakon izlaska iz ustanove neće imati dosje. Vide to kao pozitivnu okolnost koja doprinosi da ne budu diskriminirani zbog prijašnjih ponašanja i sukoba sa zakonom.

Opisujući iskustva diskriminacije, sudionici su se posebno osvrnuli na romsku nacionalnost i probleme u ponašanju kao **specifične osnove na temelju kojih se doživljava diskriminacija**. Tako dio njih opisuje vlastito iskustvo ili svjedočenje diskriminaciji zbog romskog porijekla (*...govorili su mi da sam prljava i smrdim...(S21)*). Oni koji imaju vlastito iskustvo naglašavaju situacije ruganja u kojima su se našli, kao i vlastiti osjećaj izoliranosti zbog pripadnosti nacionalnoj manjini (*...kad sam došao u školu..htio sam se družiti s djecom..ali kad su oni vidjeli to je cigan vamo-tamo kao da smrdim...ja sam htio družiti se, oni su se micali od mene, i zezali me..htjeli su se potući...(S29)*). Dio mladih govori o tome da su se drugi prema njima nepravedno ponašali zbog prijašnjih problema u ponašanju ili ih trenutno diskriminiraju jer iskazuju rizična ponašanja. Adolescenti iz dječjih domova istaknuli da su doživjeli i ismijavanje vršnjaka zbog gubitka roditelja ili doživljenog nasilja u obitelji (*...ovaj jedan iz mog razreda me ismijavao jer me tata tukao...njemu je to bilo smiješno...(S3)*). Ovdje su primijećene i predrasude o vršnjacima iz drugih ustanova. Tako, primjerice, adolescenti iz dječjih domova smatraju da je u odgojnim domovima i odgojnim zavodima prisutan negativan utjecaj vršnjaka. Pritom adolescenti iz ustanova gdje su mladi bez odgovarajuće roditeljske skrbi svoju vršnjačku grupu doživljavaju pozitivnijom i s puno pozitivnih utjecaja (*...pa dečki tamo nisu baš dobri..u tim popravnim domovima.. tamo kreće pušenje, krađa, da dalje ne spominjem..tu u našem..tu dobro utječemo...(S28)*). Adolescenti koji borave u odgojnim ustanovama i sami smatraju da se u takvom tipu ustanova „lako uvučesh u probleme“.

Kada su se adolescenti specifično osvrnuli na određena **okruženja i odnose u kojima doživljavaju diskriminaciju**, naglašavaju da je u školi često prisutno ruganje od strane vršnjaka, a i da su se našli u situacijama kada su im se rugali i drugi mladi koji ne idu s njima u razred. Neki sudionici opisuju da su doživjeli direktno provociranje, fizički napad ili prijetnje zbog boravka u skrbi (*...došli neki klinici iza škole..i ti mali klinici...moj frend spomene da sam u domu i ovaj jedan klinac..zašto si u domu..kaj te mama ostavila, kaj si toliko ružan...(S27)*). Također, adolescenti problematiziraju to da su njihovi vršnjaci u školi nisko informirani o tome koji su razlozi izdvajanja iz obitelji i kako je živjeti u izvanobiteljskoj skrbi. Primjećuju i da je dio vršnjaka indiferentan prema tim informacijama i da ne pridaju posebnu pažnju kada saznaju da je netko iz doma. Primjerice, ovakva ponašanja su prisutna kada su u razredu ili školi još neki učenici koji imaju iskustvo skrbi. Za nastavnike ne primjećuju da ih diskriminiraju, štoviše ističu ih kao osobe koje im pomažu u situacijama kada dožive diskriminaciju od strane vršnjaka u školi. Nadalje, adolescenti naglašavaju kako njihovi vršnjaci izvan ustanove imaju loše mišljenje o tome kako je živjeti u skrbi, a tome svakako doprinosi i neugledan vanjski izgled ustanove (*...jedan koji mi nije prijatelj..taj mi je rekao...ja si ne bi mogao zamisliti da živim u domu..ja bi se ubio..doslovno je takve riječi koristio...(S28)*). Iskustva diskriminacije posebno problematiziraju i u bliskim prijateljskim odnosima. Mnogi ističu kako je izdvajanje iz obitelji bio razlog za prekid prijateljstva i da dio njihovih prijatelja iz primarne okoline teško prihvaća da se oni sada nalaze u domu (*..ima jedan jedini frend koji me nazvao kad su svi saznali da sam u domu...(S27)*). Pritom opisuju i rijetke kontakte s prijateljima iz okoline iz koje su izdvojeni. Govore o tome da su im prijatelji slabo informirani o njihovim razlozima izdvajanja iz obitelji i životu u skrbi. Različita ponašanja prijatelja, kao što su nepozivanje na rođendane, manjak druženja izvan škole, izoliranost iz grupa na društvenim mrežama opisuju kao nepravedna. U tom smislu govore i o partnerskim odnosima, pri čemu su neki doživjeli da im se partner/partnerica ruga zbog toga što žive u institucijskoj skrbi/domu. Pritom je važno istaknuti da dio adolescenata ima i pozitivna iskustva te opisuju kako su njihovi bliski prijatelji prihvatili odlazak u skrb (*...svi(prijatelji)..normalno prihvaćaju što sam u domu...(S8)*). Neki su čak opisali i oproštajni susret s prijateljima kao znak podrške prije svog odlaska. Sudionici koji se nalaze u odgojnim ustanovama problematiziraju da doživljavaju puno više nepravednih ponašanja od strane okruženja/zajednice nego oni adolescenti koji borave u dječjim domovima.

Dio adolescenata istaknuo je **skrivanje i očekivanu diskriminaciju zbog boravka u skrbi**. Pritom naglašavaju kako taje vlastiti boravak u skrbi od prijatelja i rodbine. Razlog skrivanja opisuju kroz osjećaj srama, straha od odbacivanja te nesigurnost u reakciju okoline, prijatelja, i vršnjaka kada bi podijelili da se trenutno nalaze u skrbi (...*nikome nisam rekla i neću...*(S22)); *ma ima toga dosta, neki od nas se srame pričati da si iz doma i tako nešto...mislim ne znam..ima cura koje su bile tu koje je bilo sram reći da su u domu...*(S6). Skrivanje boravka u ustanovi posebno je prisutno u bliskim prijateljskim odnosima i u romantičnim vezama, posebno ukoliko partner/partnerica nema iskustvo boravka u skrbi (...*malo se sramim toga, ja sam u takvom društvu u kojem dečki imaju potpuno drugačiji pogled na svijet..misle da je tu katastrofa...*(S28)). Mladi govore i o tome da će iskustvo života u skrbi skrivati i u budućnosti jer ako drugi saznaju nije sigurno što će se dogoditi i što će misliti o njima. Očekuju da bi ih prijatelji mogli izbjegavati kada bi im rekli da su u ustanovi. Često iz tog razloga za njihov boravak zna samo jedna osoba, često najbolji prijatelj/ica. Općenito govoreći o priznanju drugima da su u skrbi, govore kako je važno reći samo odabranim ljudima, ljudima kojima se može vjerovati. Zbog iskustva skrbi adolescenti očekuju da će doživjeti diskriminaciju. Smatraju da drugi ljudi imaju predrasude o boravku u skrbi i da to može negativno utjecati na njihove prilike u budućnosti (...*možda će se netko mene plašiti što sam bio tu...*(S13)... *možda da netko sazna da sam bila tu, možda me neće zaposliti...*(S19)). Smatraju kako i sada mogu očekivati da će drugi ako saznaju da su u domu misliti da su oni loše osobe, da će iskazivati samo probleme u ponašanju poput nasilja ili krađe (...*mogu reći da smo kradljivice i da se nismo promijenile...da ćemo raditi probleme...*(S21)). Mladi smatraju kako drugi ljudi misle da je glavni razlog smještaja isključivo loše ponašanje osobe te da ne uzimaju u obzir i druge čimbenike.

Kada dođe do diskriminacije, adolescenti opisuju specifične **načine nošenja s diskriminacijom**. U tom smislu mladi navode kako su im vršnjaci izvor podrške, bilo kroz razgovor, bilo kroz aktivno zauzimanje za članove svoje grupe pa i fizičkim napadima na druge. Kada se nađu sami u situaciji diskriminacije poneki ističu da osjećaju težinu zbog ruganja, a najčešći načini nošenja sa situacijom su fizička obrana, traženje podrške od odgajatelja te ignoriranje. Ističu kako je potrebno da pojedini nastavnici u školi više obrate pozornost i zaštite ih kada dožive nepravedna ponašanja zbog boravka u skrbi (...*da bi profesori u školi morali nešto poduzeti, da mi ne moramo sami poduzeti; nitko drugi neće ništa poduzeti ako mi to ne riješimo međusobno...*(S3)).

6.2.2. Obilježja grupne identifikacije i socijalne podrške u institucijskoj skrbi

Drugo istraživačko pitanje odnosilo se na to kako adolescenti opisuju grupnu identifikaciju i socijalnu podršku u kontekstu institucijske skrbi. Odgovori na ovo istraživačko pitanje dobiveni su kroz tri teme: **OBILJEŽJA VRŠNJAČKIH GRUPA U INSTITUCIJSKOJ SKRBI, OBILJEŽJA GRUPNE IDENTIFIKACIJE U INSTITUCIJSKOJ SKRBI I OBILJEŽJA SOCIJALNE PODRŠKE VRŠNJAKA U INSTITUCIJSKOJ SKRBI.**

Tema **OBILJEŽJA VRŠNJAČKIH GRUPA U INSTITUCIJSKOJ SKRBI** opisana je kroz tri kategorije koje su prikazane u Tablici 2.

Tablica 2. Tema *Obilježja vršnjačkih grupa u institucijskoj skrbi*

TEMA	KATEGORIJE
OBILJEŽJA VRŠNJAČKIH GRUPA U INSTITUCIJSKOJ SKRBI	Posebnosti vršnjačkih odnosa
	Nedostaci života u vršnjačkoj grupi
	Specifičnosti vršnjačke kulture u skrbi

U kategoriji **posebnosti vršnjačkih odnosa**, adolescenti govore o tome kako postoji manjak kvalitetnih odnosa te kako su odnosi usmjereni na određenu korist, kao što je primjerice razmjena resursa (...*ima tu puno cinkanja, dukanja, svatko gleda kako da njemu bude dobro...(S14)*). Govore i o niskoj povezanosti vršnjaka, lošim odnosima, kao i nesigurnosti kod uspostavljanja i održavanja prijateljstava. Poseban se ističe odolijevanje vršnjačkom pritisku visoko rizičnih vršnjaka. Odnose koje ostvaruju opisuju kao uvažavajuće odnose bez bliskosti (...*meni su svi poznanici, mogu sa svima popričati, dati savjet, dati cigaretu, nije problem, mogu se ponašati kao da smo prijatelji, ali nismo...prijatelj je samo jedan, koji će ti pomoći kada je najgore...(S30)*). Problematiziraju i stalnu fluktuaciju članova grupe koja doprinosi diskontinuitetu kod uspostavljanja odnosa (...*ode stara ekipa, ali ono cijelo vrijeme se gradi ekipa, sad se gradi..prije je bila izgrađena, ali su je srušili...(S2)*). Neki mladi govore i o umoru zbog

kontinuiranog građenja novih odnosa u grupi, kao i žaljenjem za korisnicima koji su otišli i grupom koja je bila prije. Osim toga, adolescenti ističu da imaju vrlo različite rasporede dana te da se tek povremeno stignu vidjeti i družiti, što isto tako ne doprinosi dobrim odnosima. Mladi vršnjake u skrbi opisuju kao poznanike, ne kao prijatelje te navode da unutar grupe svatko ima nekoga s kim je malo bliskiji. Nadalje, smatraju kako u ustanovama ima dobrih odnosa i da su prijateljstva moguća, ali naglašavaju kako nedostaje “pravih prijatelja” što upućuje na manjak istinske povezanosti i bliskosti s vršnjacima u skrbi (*...nije neki razvijen odnos..ali nisam si u ratu s njima...(S28)*). Ističe se važnost pronalaska jednog bliskog prijatelja koji često ima ulogu da štiti osobu tijekom boravka u skrbi (*...bolje da imaš nekoga s kim možeš razgovarati i sve to. Lakše ćeš ponijeti taj period...(S4)*). Dio mladih druženje s odgajateljima smatra boljim i korisnijim od druženja s vršnjacima. Mladi opisuju vršnjačke podskupine kao sigurno mjesto u odnosu na cijelu grupu u ustanovi. Govore kako u podskupinama ili odgojnim grupama imaju veće povjerenje u članove i bolji suživot. Pritom opisuju da je život u manjim grupama jednostavno sigurniji i ugodniji (*...izaberemo si neke ili nekoga tko nam više odgovara (S22); „nemam potrebe biti dobra s nekima ovdje...(S24)*). U tom smislu ističu nejednaku bliskost sa vršnjacima u grupi te kako imaju potrebu za zbližavanjem s onima koji su im sličniji po ponašanju i karakteru. Adolescenti opisuju i zadovoljstvo zajedničkim vremenom koje provode u odgojnoj grupi, kao i kada se mogu družiti po sobama. Stalna međusobna interakcija i suživot u grupi doprinosi svakodnevnom učenju komunikacijskih vještina. Vježbanje i okušavanje u komunikaciji s vršnjacima mladi vide kao pozitivnu stranu života u skrbi (*...komunikacija između osoba koje su ista generacija kao i mi...sada imamo i ove iz osnovne..to je malo komplicirano jer bi ovo trebalo biti samo za ove za srednje...(S27)*). Osim toga, vršnjački odnosi zahtijevaju puno dogovaranja, prilagođavanja, posebice u odnosu na zajednički suživot i dnevni ritam (*...nitko ne treba da se tu svi slažemo, no opet nekako moramo kada živimo zajedno...(S20)*). Mladi su i često jedni drugima medijatori u situacijama vršnjačkih sukoba (*...netko dođe do konflikta, pa druga uskače i smiri...(S8)*).

Vršnjačke odnose koji su kontinuirano opterećeni sukobima mladi doživljavaju kao ključni **nedostatak života u grupi vršnjaka** (*...ne prođe jedan dan da se nitko ne svađa...(S8)*). U tom pogledu ističu da se stalno prenose razni tračevi i da često jedni drugima podmeću razne probleme (*...ima tu kod nas i puno spletkarenja, tračeva...(S19)*). Jasno opisuju i prisutnost neprimjerenih ponašanja kao što su vrijeđanje, psovanje i krađe. Govore i o tome da sukobi

posebno znaju nastati kada je netko lojalniji odgajatelju nego vršnjačkoj grupi. Nesuglasice nastaju i zbog dvoličnih ponašanja ili međusobnog neuvažavanja, posebice ako netko ne želi mijenjati svoje rizično ponašanje. Nadalje, u vršnjačkoj grupi kao poseban nedostatak ističe se istovremena prisutnost vrlo različitih mladih u odnosu na teškoće mentalnog zdravlja, razinu problema u ponašanju i dob. Adolescenti u tom kontekstu ističu teškoće u prilagođavanju članovima grupe koji imaju vrlo izražene probleme mentalnog zdravlja. Često se u pojedinim grupama radi o jednom pojedincu koji onda narušava dinamiku cijele grupe. U pojedinim ustanovama mladi su istaknuli i da osjećaju fizičku ugroženost od strane nekih vršnjaka u ustanovi te da primjećuju da pojedini članovi imaju negativni utjecaj na ostale u grupi. Negativni utjecaj rizičnih vršnjaka u ustanovi posebno problematiziraju mladi iz odgojnih ustanova. Pritom mladi iz odgojnih zavoda smatraju kako to može samo doprinijeti pogoršavanju problema u ponašanju na individualnoj razini (*...samo ako se družim s nekime napraviti ću neki problem..kako se kaže s kim si takav si..a ja takav ne želim biti...(S29)*). U odgojnim domovima također ističu kako ih u ovom kontekstu posebno smeta izloženost traumama i rizičnim ponašanjima drugih vršnjaka, primjerice prisutnost samoozljeđivanja, fizičkim napadima i izraženoj agresiji prema drugima i sl. (*...smatram da ako sam došla od doma gdje su bile svađe da ne moram to ovdje slušati...(S8)*). Problematiziraju i nediferenciranost smještaja u ustanovama u odnosu na dob, odnosno istovremeni boravak u grupi djece mlađe životne dobi i adolescenata. Smatraju kako bi grupe trebale biti organizirane na način da su izjednačene po dobi te izražavaju teškoće u održavanju odnosa s korisnicima mlađe dobi. Pritom i izražavaju nezadovoljstvo automatskom odgovornošću starijih korisnika kada dođe do sukoba između starijih i mlađih (*...nama treba naša generacija; ako ima odjel za mlađe onda tamo trebaju biti, a ne pomiješati mlađe sa starijima. I onda dok ovaj mlađi malo provocira...a stariji je kriv...(S2)*). Mladi govore i o doživljaju rijetkih pozitivnih utjecaja u grupi te ističu da posebno problematično može biti ako su mladi s izraženijim problemima u ponašanju broičano nadmoćniji. Adolescenti opisuju i prisutnost rizičnih ponašanja tijekom boravka u ustanovi, kao što su konzumiranje duhanskih proizvoda, skitnja i bježanje iz ustanove, za koje vide da se povremeno pojavljuju u grupi. S obzirom na to govore i o povremenom osjećaju nemoći u sprečavanju rizičnih ponašanja koja se događaju među vršnjacima u grupi. Manjak privatnosti i kolektivna odgovornost također su istaknute kao nedostaci grupnog suživota. Adolescente u tom pogledu posebno smeta što kada dođe do nekih problema u ustanovi svi zajedno osjećaju posljedice i kazna se odnosi na sve (*...što god druge*

rade mi radi drugih trebamo ispaštati i tad se mijenjaju pravila i ponašanje...(S7)). Zbog toga dio mladih ima osjećaj da trpi kazne zbog loših ponašanja drugih. Ističu i nezadovoljstvo mijenjanjem pravila kada u grupu dolazi novi član grupe (*..kad čuju kakve cure im dolaze, onda moraju postrožiti pravila..prošle godine kada nisu bile nove..bila su sto puta blaža pravila...(S6)*). Mladi govore o osjećaju nepravde jer se ritam svih mijenja, a najčešće se radi o prelasku na stroži režim pravila. Kao nedostatak ističu i teškoće u zadržavanju tajni i osobnih informacija (*..nema u ovoj ustanovi...to se brzo sve širi...ne možeš imati tajne..odmah cijeli dom sazna...(S6)*).

U kategoriji **specifičnosti vršnjačke kulture u skrbi** opisani su odnosi, nepisana pravila i neformalni obrasci mišljenja i djelovanja vršnjačke grupe. Adolescenti ističu kako je istovremeno neobično, ali i zanimljivo živjeti u grupi vršnjaka. Vršnjačka kultura bogata je neformalnim pravilima koja na svakodnevnoj razini unaprijed definiraju odnose i ponašanja. Vršnjačka pravila za dobar život u grupi odnose na neke osobine i ponašanja pojedinaca (npr., ne biti umišljen i bahat, biti spreman dijeliti, ne cinkati, ne tračati), smanjivanje rizičnih ponašanja (npr., ne bježati iz ustanove, truditi se mijenjati svoja neprimjerena ponašanja, biti normalan i ne raditi probleme) i zajednički život (npr., raditi svoja zaduženja, prilagoditi se grupi, završiti školu, dogovarati se oko pravila i zajedničkih stvari, slušati odgajatelje). U grupama djevojaka se posebno istaknulo i pravilo koje se odnosi na nemiješanje u tuđe ljubavne veze. U okviru vršnjačke kulture tijekom boravka, mladi posebice ističu ranjivost prilikom dolaska u ustanovu. Govoreći iz perspektive članova grupe u koju dolazi novi član, govore o nizu očekivanja koja imaju u odnosu na novog člana. Primjerice, naglašavaju kako će se novi član uklopiti ako nije razmažena i bahata osoba, ako ne postavlja puno pitanja i ako se postavi dobronamjerno. Uz očekivanja od novih članova, mladi opisuju kako često zauzimaju ulogu savjetovatelja novom članu te da je podrška vršnjaka jako važna na početku smještaja. Smatraju kako je osobi koja je tek došla važno dati savjete i usmjeravanje kako funkcionira ustanova, koja su pravila ponašanja i posljedice kršenja pravila te kako se ponašati prema ostalim članovima grupe. Dotaknuli su se i vlastitog iskustva ulaska u ustanovu te pritom govore o osjećaju straha prilikom dolaska u ustanovu te da je taj strah kod mladih veći kada je riječ o prvom smještaju izvan obitelji (*...teško je u toj situaciji da se ne bojiš, pogotovo ako si prvi put tu negdje došao...(S5)*). U tom smislu koriste opise kao „*biti kao kip*“ te „*moraš stisnuti zube kada dolaziš u dom*“. Pritom su i opisivali osjećaj olakšanja nakon prihvaćanja ostalih iz grupe. Mladi govore i o tome da im je važno povezivanje s vršnjacima u

skrbi te velik dio njih govori o tome da su zadovoljni životom u grupi. Ponašanja koja pozitivno djeluju na vršnjačke odnose su mogućnost prilagođavanja drugim članovima grupe, iskrenost i dijeljenje materijalnih sredstava. Kod dijeljenja materijalnih sredstava, posebno se misli na spremnost za dijeljenje duhanskih proizvoda te razmjenu materijalnih stvari koje kao pojedinci posjeduju. Važno je i međusobno pomaganje oko snalaženja tijekom boravka u skrbi, održavanje prijateljstva kao i informiranje o međusobnim odnosima. Vrednuju se dobri međuljudski odnosi, dogovori, izbjegavanje sukoba kao i izbjegavanje (distanciranje) vršnjaka koji se ponašaju rizično.

Tema **OBILJEŽJA GRUPNE IDENTIFIKACIJE U INSTITUCIJSKOJ SKRBI** opisana je kroz tri kategorije koje su prikazane u Tablici 3.

Tablica 3. Tema *Obilježja grupne identifikacije u skrbi u institucijskoj skrbi*

TEMA	KATEGORIJE
OBILJEŽJA GRUPNE IDENTIFIKACIJE U INSTITUCIJSKOJ SKRBI	Različito ostvarene grupne identifikacije
	Pozitivna evaluacija grupe i pripadnost kao zaštitni čimbenik
	Različito i individualnost

Adolescenti prepoznaju važnost grupne identifikacije i opisuju **različito grupa u odnosu na razinu grupne identifikacije**. Oni adolescenti koji uspijevaju ostvariti dobre vršnjačke odnose na razini manjih grupa govore jedni o drugima kao o braći i ističu međusobnu povezanost i zaštitu. U nekim grupama se postiže i osjećaj povezanosti kao u obiteljima, ali ne u svima (...*pa dobri smo si, kako da vam kažem, ko braća...*(S2)). S druge strane, adolescenti opisuju i grupe u kojima borave i gdje prisutna emocionalna pripadnost. U grupama u kojima nema pripadnosti grupi naglašavaju da se u grupi svi poštuju, imaju dobre međuljudske odnose, no da ne postoji dublja emocionalna povezanost (...*pa da, mi jesmo dobri s njima..i to, ali nismo toliko povezani, nećemo odmah raditi stvari koje i oni rade...*(S3)); *ovdje ekipe nema, tu se svi družimo, ali ekipe nema...*(S30)). Isto tako, primjetan je osjećaj niske emocionalne pripadnosti u odnosu na grupu

vršnjaka u cijeloj ustanovi. Dio mladih pritom i problematizira uopće smisao pripadnosti ustanovi i grupi vršnjaka u skrbi (*...ovo neću prihvatiti kao da mi je dom, da mi je kuća, ne osjećam se kao doma..koliko god mi pruže priliku doma..kolikogod mi pomognu financijski ili drugačije ovo mi nikada neće biti dom...(S28)*).

Iako su mladi istaknuli različitost u odnosu na pripadnost grupi, istaknuli su doživljaj grupe u ustanovi kao pozitivne, odnosno **pozitivnu evaluaciju grupe vršnjaka u skrbi**. Pozitivan pogled na grupu vidljiv je kroz pozitivne osjećaje prema grupi i opis osjećaja zajedništva (*...svi za jednog, jedan za sve...(S4)*). Istaknuli su da **pripadnost grupi može biti važan zaštitni čimbenik tijekom boravka u skrbi**. Primjerice, ako osoba pripada grupi zaštićena je od nasilja unutar ustanove, ali je zaštićena i od nasilja od strane vršnjaka izvan ustanove. Mladi ističu kako se samim dolaskom u skrb podrazumijeva da će netko stati uz ostale članove grupe i time si olakšati boravak u skrbi (*...da ti netko čuva leđa jer nije lijepo kad su svi oko tebe, a ti buljiš u pod..bolje da imaš nekoga s kim možeš razgovarati i sve to.lakše ćeš podnijeti taj period...(S4)*). U skladu s time govore da osoba koja ne pripada vršnjačkoj grupi tijekom boravka u skrbi može biti izgubljena tijekom boravka. Upravo temeljem ovih promišljanja, neki mladi izrazili su i vlastito zadovoljstvo jer su prihvaćeni među vršnjacima s kojima svakodnevno borave.

Kada su bili pitani o tome kako se vide u usporedbi s vršnjacima koji su u skrbi i koji nemaju iskustvo skrbi, naglašavaju svoju **individualnost i različitost** u odnosu na obje vršnjačke grupe. Kao zajednička obilježja adolescenata u skrbi vide probleme u ponašanju (primjerice otpor prema školi ili bijeg iz ustanove) te razloge dolaska u skrb (*...kad gledaš na isto smo svi, svi smo tu u istim problemima...(S5)*). S druge strane, vrlo jasno ističu kako su oni svi u grupi jako različiti kao pojedinci. U odnosu na vršnjake koji nemaju iskustvo skrbi, školovanje vide kao sličnost. Različitost od grupe vršnjaka koji nemaju iskustvo skrbi vide u manifestiranju rizičnih ponašanja te izostanku redovnih uvjeta života tijekom odrastanja. Tako posebice ističu da su različiti u obilježjima kao što su gubitak roditelja, život u domu, problemi s mentalnim zdravljem i dobri obiteljski odnosi.

Tema **OBILJEŽJA SOCIJALNE PODRŠKE VRŠNJAKA U INSTITUCIJSKOJ SKRBI** opisana je kroz tri pripadajuće kategorije koje su vidljive u Tablici 4.

Tablica 4. Tema *Obilježja socijalne podrške vršnjaka u skrbi*

TEMA	KATEGORIJE
OBILJEŽJA SOCIJALNE PODRŠKE VRŠNJAKA U INSTITUCIJSKOJ SKRBI	Razumijevanje i podrška u teškim trenutcima
	Razmjena sličnih interesa i druženje
	Učenje životnih vještina i pomaganje

Adolescenti govore o raznovrsnosti socijalne podrške koju primaju i daju vršnjacima u skrbi. Najprije, opisuju da si međusobno pružaju **razumijevanje i podršku u teškim trenutcima**. Svjesni su životnih priča koji svatko od njih donosi sa sobom te naglašavaju da zajedničkim životom razvijaju empatiju za različite životne priče. Osim toga, česte su i situacije kada pojedinci prolaze teška životna razdoblja te si u tim situacijama pružaju podršku i utjehu (*...pa podrška smo si ako netko prolazi kroz nešto teško...podržat ću, reći svoje osobno mišljenje...(S28)*). Mladi ističu i kako međusobno dijele neke tajne i kako se povezuju kroz priče i slična proživljena teška iskustva (npr., narušeni obiteljski odnosi i nasilje u obitelji). Podrška vršnjaka posebice je važna u situacijama gubitka kontrole ili izražene ljutnje (*...mene ona jedina može smiriti, na primjer to je dobro, kada dođe do konflikta kada mi se zamračí ona me jedina smiri...(S7)*) te kao pomoć u svakodnevnim situacijama kroz boravak u skrbi (npr., pomoć kod učenja i izvršavanja zaduženja). Kroz svakodnevicu, dijele se i brojni savjeti za životne situacije, od ljubavnih savjeta do savjeta kako mijenjati vlastita ponašanja. Socijalna podrška vidljiva je i kroz **razmjenu sličnih interesa i druženje**. U tom smislu, međusobno razmjenjuju slične interese i hobije (npr., interes za videoigre, sport i glazbu). Druženja se najčešće odvijaju kroz zajedničko sudjelovanje u slobodnim aktivnostima koje se organiziraju u ustanovi (npr. odlasci na izlet i sportske aktivnosti). U tom smislu naglašavaju da je pozitivna strana života s vršnjacima razmjena različitih stilova života i učenje o drugima (*...mogu pričati s nekim cijelo vrijeme,*

imam par dobrih prijatelja, pričamo o nogometu. X....s njim o svemu, ali najviše o igricama...(S27)). Socijalna podrška je opisana i kao dijeljenje materijalnih resursa (npr. duhana, odjeće i mobitela). Mladi opisuju i humor kao način zajedničke zabave i važan dio njihovih odnosa. Slične interese i međusobnu podršku mladi opisuju i kroz zajedničko sudjelovanje u rizičnim aktivnostima kao što su sudjelovanje u tučnjavama ili bježanje iz ustanove. Podršku opisuju i kroz **učenje životnih vještina i pomaganje**. Naglašavaju kako svakodnevni suživot otvara prilike za međusobno pomaganje i dogovaranje oko kućanskih zaduženja (*...pa ako netko ne zna kuhati pomogne se, ako ne zna upaliti mašinu pomogne se..to je jedino što je pozitivno...(S7)*). Pritom mladi opisuju da međusobno uče jedni od drugih kuhati, pospremati, da si pomažu oko učenja za školu ili oko sitnih popravaka (npr. popravak bicikla).

6.2.3. Zadovoljstvo životom

Treće istraživačko pitanje odnosi se na to što je za adolescente u institucijskoj skrbi zadovoljstvo životom. Odgovor na ovo istraživačko pitanje dobiven je kroz temu **ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM**. Ova tema saturirana je kroz pet kategorija koje su prikazane u Tablici 5.

Tablica 5. Tema Zadovoljstvo životom

TEMA	KATEGORIJE
ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM	Stabilnost i resursi kao temelj zadovoljstva životom
	Samokritičnost i nezadovoljstvo samim sobom
	Generalno nezadovoljstvo vlastitim životom
	Relativno zadovoljstvo ostvarenim odnosima
	Želje za bezbrižnu budućnost

Opisujući što je za njih zadovoljstvo životom, adolescenti generalno ističu da je to **stabilnost i postojanje resursa**. Resursi koji su važni za zadovoljstvo su prema njihovim opisima većinom materijalni te se odnose se na zaposlenje i financijsku stabilnost. Također, opisuju i da je osoba zadovoljna kada je sretna, mirna i ima dobre obiteljske odnose. Važan dio zadovoljstva životom čine i bliski odnosi s drugima, pa je tako zadovoljstvo biti roditelj, imati ljude koji brinu o tebi, imati partnera i biti zaljubljen (...*kad te dečko zagrlji, razveseli te čim uđeš u prostoriju, smiješ se cijeli dan, vidiš njega, e to je zadovoljstvo životom...*(S6)). Govoreći o zadovoljstvu samim sobom primjetna je **samokritičnost, kao i nezadovoljstvo samim osobom**. U skladu s time, neki mladi govore o tome da su polovično zadovoljni samim sobom, dok veći dio njih govori o nezadovoljstvu. Posebno su samokritični prema vlastitoj osobnosti i ponašanju (...*imam mana koliko očeš, ali imam i dobrih strana...*(S4)). Neki govore i o pomirenosti sa svojom osobnosti te naglašavaju kako su neopterećeni time što drugi misle o njima (...*takav sam kakav sam, zaboli me što drugi misle o meni...*(S27)). Područja s kojima su pojedini mladi zadovoljni su tjelesna težina, osobine kao što je humor, zadovoljstvo postignutom promjenom u ponašanju te zadovoljstvo trenutnim ponašanjem i raspoloženjem. Kada govore o **generalnom zadovoljstvu životom**, opisuju ga kroz nezadovoljstvo i težinu. Mladi pritom ističu da su nezadovoljni trenutnim životom zbog toga što se nalaze u ustanovi, zbog prijašnjih životnih okolnosti (...*sa svojim životom nisam baš zadovoljan jer nisam ga baš lijepo prošao..više sam ga prošao u mucu i patnji..u suzama..više nego u lijepim trenucima..tako da nisam zadovoljan...*(S30)). Postavljaju i dilemu oko toga kako netko može biti sretan u životu dok se nalazi u skrbi. Smatraju da se zadovoljstvo životom gradi kroz život, a ipak i postoji dio njih koji ističe da je generalno zadovoljan svojim životom u cijelosti. Odnosi s drugim ljudima važan su dio zadovoljstva životom te mladi govore o **relativnom zadovoljstvu ostvarenim odnosima** s drugim ljudima. Opisuju kako su zadovoljni nastavnicima u školi i ostvarenim prijateljstvima. No, neki od njih ističu i kako su nezadovoljni odnosima u školi. Osim škole, dio njih je zadovoljan svojom ljubavnom situacijom te trenutnim odnosima s roditeljima i obitelji. Zadovoljstvo životom opisano je i kroz različite **želje za bolju budućnost**. Smatraju kako će u budućnosti biti zadovoljni ako će imati završeno školovanje te stalan posao. Zadovoljstvo u budućnosti vide i kroz osigurane materijalne resurse kao što su financijska neovisnost o drugima, osigurano stambeno pitanje, dovoljna količina novca za život i financijska sigurnost prilikom izlaska iz ustanove (...*pa da nađemo posao, stan, da imamo obitelj svoju...*(S10)). Želje za bezbrižnu

budućnost uključuju i dobre odnose s drugim ljudima oko sebe, ostvarivanjem u partnerskom odnosu, poboljšanju odnosa s obitelji te osnivanju vlastite obitelji. Na kraju, bolja budućnost opisana je i kroz želju za samostalnosti i stabilnosti te izlazak iz ustanove (*...da se mogu brinuti sama o sebi i ne ovisim o nikome (S25)...kada izađem iz doma, tad ću biti zadovoljan...(S1)*). Pritom dio mladih naglašava da se želi vratiti u vlastitu obitelj, dok dio govori o želji za samostalnošću. Mladi naglašavaju kako im je važno da nakon izlaska iz skrbi imaju psihološku i financijsku stabilnost (*...da sam financijski i mentalno stabilan, koliko toliko, da imam stan u kojem se može živjeti...(S30)*) te da nisu etiketirani zbog prethodnog iskustva boravka u skrbi.

6.2.4. Odnos percipirane diskriminacije, grupne identifikacije i socijalne podrške

Četvrto istraživačko pitanje odnosilo se na to koji je odnos percipirane diskriminacije, grupne identifikacije i socijalne podrške. Odgovor na ovo istraživačko pitanje dobiven je posredno, sagledavanjem specifičnih prethodno opisanih tema i njihovih međuodnosa. U svrhu odgovora na pitanje analiziran je međuodnos između tema obilježja diskriminacije zbog boravka u skrbi, obilježja grupne identifikacije i socijalne podrške vršnjaka.

Diskriminacija se najčešće opisuje kao pojedinačno i rijetko iskustvo. Adolescenti o njoj govore samostalno, ne povezujući je posebno u odnosu na druge istraživačke konstrukte. Mladi izražavaju percepciju o negativnom dojmu institucijske skrbi u društvu, ističući osjećaj srama i straha kada se suoče s izazovom dijeljenja informacija o svom životu izvan obitelji. Također, među samim mladima prisutna je diskriminacija onih koji se nalaze u odgojnim ustanovama, onih koji imaju probleme u ponašanju i onih koji su pripadnici romske nacionalne manjine. Primjećuje se da su vršnjaci iz okruženja slabo informirani o tome koji su razlozi izdvajanja iz obitelji i kako je živjeti u izvanobiteljskoj skrbi. U bliskim prijateljskim odnosima adolescenti imaju iskustva prekida prijateljstva, prorjeđivanja kontakata i druženja te odbacivanje iz društva. Povezanost diskriminacije, identifikacije s grupom i socijalne podrške vidljiva je kroz opis strategija nošenja s diskriminacijom. Adolescenti opisuju da se udružuju kada dolazi do diskriminacije zbog boravka u skrbi u odnosu na nekog člana u grupi. U toj situaciji pružaju različite oblike podrške, kao što su savjeti, utjeha te udruživanje i fizički napad na pojedinca/grupu koja vrši diskriminaciju. Mladi vrlo različito opisuju ostvarenost grupne identifikacije s vršnjacima u skrbi.

Pritom je u nekim grupama opisana kao obiteljska i prijateljska povezanost, dok u nekim grupama naglašavaju da nema ostvarene emocionalne pripadnosti. Niski osjećaj emocionalne pripadnosti je primijećen u odnosu na grupu vršnjaka u cijeloj ustanovi. Također, istaknut je doživljaj individualnosti i različitosti u odnosu na grupu vršnjaka u skrbi. Bez obzira na to, istovremeno su prisutni različiti oblici socijalne podrške, od emocionalne podrške do razmjene materijalnih resursa. Također, ostvarivanje socijalne podrške važna je strategija nošenja sa specifičnostima i nedostacima života u vršnjačkoj grupi. Ukoliko netko u grupi pokazuje izrazito rizična ponašanja u odnosu na većinu članova grupe, mladi ističu da će taj član biti isključen. Pojedini adolescenti opisuju i vlastito distanciranje od grupe, ako procjenjuju da se ne žele uključiti u rizična ponašanja poticana u grupi.

6.2.5. Odnos percipirane diskriminacije, grupne identifikacije i socijalne podrške sa samopoštovanjem i zadovoljstvom života

Peto istraživačko pitanje odnosilo se na to koji je odnos percipirane diskriminacije, grupne identifikacije i socijalne podrške sa samopoštovanjem i zadovoljstvom životom. Kao i u prethodnom potpoglavlju, odgovor na ovo istraživačko pitanje dobiven je posredno, sagledavanjem odnosa svih prethodno opisanih tema. Stoga će se u daljnjem tekstu prikazati primijećeni međudnosi između svih tema.

U prethodnom istraživačkom pitanju naglašeno je da se diskriminacija najviše doživljava kao individualno iskustvo te je prisutna između samih vršnjaka u skrbi, od strane vršnjaka iz okruženja, u bliskijim odnosima pa sve do razine društva/zajednice. U sagledavanju svih tema pritom se posebno ističe da mladi negativno doživljavaju sam koncept institucijske skrbi, odnosno da negativno vrednuju činjenicu da su izdvojeni iz obitelji i da žive u ustanovi. Pritom adolescenti problematiziraju i brojne pretpostavke za koje smatraju da drugi imaju o njima (problematični, loši, oni koji ne mijenjaju svoje ponašanje) te imaju očekivanje da će se percepcija drugih o njima odraziti na neke njihove okolnosti u budućnosti (pronalazak posla, i partnerstva). S druge strane, upravo iste okolnosti vide i kao važne odrednice zadovoljstva životom pa je u tom smislu vidljiv međudnos tema. Također, kroz analizu primjetno je da adolescenti koji su u odgojnim ustanovama opisuju više iskustva diskriminacije zbog boravka u skrbi. Također, i sami vršnjaci koji žive u dječjim domovima ih percipiraju negativnije te na neki

način diskriminiraju. Ako se promatra međuodnos različitih tema, mladi u odgojnim ustanovama nezadovoljniji su grupom vršnjaka u skrbi, samim sobom i životom u cijelosti.

Grupna identifikacija je prepoznata kao važno obilježje grupe vršnjaka te se na nju gleda kao na zaštitni čimbenik tijekom boravka u skrbi. Mladi ističu individualnost i različitost u grupi, no kao zajednička obilježja vide razloge boravka u skrbi i rad na promjeni ponašanja. U odnosu na vršnjake koji nemaju iskustvo skrbi, sebe vide kao različite najviše zbog izdvajanja iz obitelji i života u izvanobiteljskoj skrbi. Emocionalnu povezanost više opisuju kroz suživot u odgojnim grupama ili kroz ostvarena prijateljstva s jednim sličnim vršnjakom u skrbi. Načini povezivanja s podskupinama uključuju razumijevanje zajedničkih životnih iskustava, emocionalnu podršku, sudjelovanje u zajedničkim aktivnostima te dijeljenje sličnih interesa i hobija. Iako ne govore o doživljaju snažne pripadnosti grupi u ustanovi, opisuju različite načine pružanja socijalne podrške u svakodnevnom životu.

Adolescenti ističu različita područja zadovoljstva životom koja su isprepletana s doživljajem institucijske skrbi. Primjetno je da oni adolescenti koji govore o postignutim promjenama u ponašanju ujedno izražavaju i zadovoljstvo životom. Kroz zadovoljstvo životom osvrću se i na šanse za bolju budućnost koje se isprepliću s pozitivnim stranama skrbi i prilikama koje su im ponuđene u okviru tretmana. U doživljaju zadovoljstva životom, izraženo je generalno nezadovoljstvo sobom, prijašnjim okolnostima i sadašnjim životom u skrbi. Kroz zadovoljstvo životom, zapravo posredno govore i o doživljaju samih sebe. Pritom su izrazito samokritični ili indiferentni prema svojoj osobnosti i ponašanju. Iako govore o doživljaju sebe kroz temu zadovoljstva životom, u okviru ovog istraživačkog pitanja ne mogu se dati potpuni odgovori u odnosu na koncept samopoštovanja. Na kraju, važno je napomenuti da su primijećeni odnosi između istraživanih konstrukata isprepleteni, promjenjivi i različiti te ovise o balansu pozitivnih i negativnih aspekata vršnjačkih odnosa, obilježjima grupe adolescenata te obilježjima pojedine ustanove.

7. PREDISTRAŽIVANJE (DRUGA FAZA)

U poglavlju koji slijedi bit će opisana druga faza istraživanja. Radi se o predistraživanju s ciljem provjere kreiranih i prilagođenih mjernih instrumenata. Cilj je dakle bio provjera razumljivosti čestica, utvrđivanja faktorske strukture i pouzdanosti skala koje su se planirale primjeniti u trećoj fazi istraživanja.

Poglavlje je podijeljeno u dvije ključne cjeline. U prvoj cjelini detaljno je opisana metodologija istraživačke faze te su kroz poglavlja opisani sudionici, korišteni mjerni instrumenti i način prikupljanja podataka. U drugoj cjelini predstavljeni su rezultati u odnosu na metrijske karakteristike primijenjenih mjernih instrumenata.

7.1. Metodologija

7.1.1. Sudionici

U predistraživanju ukupno je sudjelovalo 107 adolescenata iz 12 ustanova koje pružaju institucijsku skrb u Republici Hrvatskoj. Radi se o prigodnom uzorku za ovu fazu istraživanja, a detaljan prikaz sudionika po ustanovama nalazi se u Tablici 6. U uzorak su bili uključeni adolescenti iz različitih tipova ustanova, odnosno iz ustanova koje pružaju tretman i skrb za djecu i mlade bez adekvatne roditeljske skrbi, za djecu i mlade s problemima u ponašanju ili za obje populacije.

Od ukupno 107 adolescenata, u uzorku je bilo 46 (43%) mladića, 60 (56.1%) djevojaka i 1 (0.9%) osoba koja se izjasnila putem odgovora drugo. Upravo zbog malog broja osoba koje su zaokružili neki drugi odgovor na pitanju „*Kojeg si spola?*“, a uvažavajući prava na anonimnost i privatnost sudionika, u tablici 6. prikazani su podaci u odnosu na muški i ženski spol u pojedinoj ustanovi, dok je odgovor koji se odnosi na „*neki drugi odgovor/drugo*“ izdvojen i prikazan bez pripadnosti određenoj ustanovi.

U odnosu na dob, sudionici su u dobi između 14 i 20 godina ($M=16.56$, $SD=1.630$). U odnosu na nacionalnost, 78.5% sudionika izjasnilo se kao Hrvat/ica, 12.1% kao Rom/kinja, 2.8% kao

Srbin/kinja, 1.9% kao Bošnjak/inja te 3.7% kao drugo. Pod drugu nacionalnost, sudionici su navodili pripadnost albanskoj, mađarskoj, slovačkoj i slovenskoj nacionalnosti. U uzorku je 43% mladih iskazalo da su prethodni razred završili s vrlo dobrim uspjehom, njih 32.7% s dobrim uspjehom, 12.1% s odličnim uspjehom, 2.8% s dovoljnim i 5.6% s nedovoljnim uspjehom. Osim toga, ukupno je 2.8%, sudionika iskazalo da prethodne školske godine nisu išli u školu. Dužina boravka u trenutnoj ustanovi je između 2 mjeseca pa sve do 13 godina. Ukupno je 56.1% adolescenata imalo iskustvo institucijske skrbi u nekoj drugoj ustanovi prije trenutnog smještaja.

Tablica 6. Broj sudionika u odnosu na ustanove u kojima je provedeno predistraživanje

Naziv ustanove	Broj mladića	Broj djevojaka	Drugi odgovor	Ukupno
1. Odgojni zavod u Turopolju	14	-		14
2. Odgojni zavod u Požegi	-	6		6
3. Centar za pružanje usluga u zajednici Rijeka	4	5		9
4. Centar za pružanje usluga u zajednici Zagorje	-	3		3
5. Centar za pružanje usluga u zajednici Zadar	5	1		7
6. Centar za pružanje usluga u zajednici Klasje	1	4		5
7. Udruga Breza	-	14		14
8. Zajednica mladih Velika Gorica (Centar za pružanje usluga u zajednici SOS Dječje selo Lekenik)	9	2		11
9. Kuća Emaus (Caritas zagrebačke nadbiskupije)	6	4		10
10. Zajednica mladih Zagreb (Centar za pružanje usluga u zajednici SOS Dječje selo Lekenik)	2	8		10
11. Centar za pružanje usluga u zajednici Vladimir Nazor Karlovac	1	5		6
12. Centar za pružanje usluga u zajednici Banija Karlovac	5	8		13
Ukupno	46	60	1	106

7.1.2. Mjerni instrumenti

U ovom dijelu teksta bit će opisani primijenjeni mjerni instrumenti na opisanom uzorku sudionika te postupak odabira čestica za završnu verziju pojedine skale. Ukupno je primijenjeno pet mjernih instrumenata za mjerenje ključnih konstrukata ovog istraživanja: percipirana diskriminacija, grupna identifikacija, socijalna podrška vršnjaka, zadovoljstvo životom i subjektivna dobrobit. Rezultati vezani uz provjeru metrijskih karakteristika bit će opisani kasnije (u poglavlju 7.2. rasprava i rezultati).

7.1.2.1. Skala percipirane diskriminacije zbog boravka u institucijskoj skrbi (DIS-SKRB)

Za mjerenje percipirane diskriminacije zbog boravka u institucijskoj skrbi konstruiran je novi mjerni instrument. Preliminarna verzija skale koja je korištena u ovoj fazi istraživanja nastala je temeljem nekoliko ključnih koraka koji su uobičajeni za konstrukciju skale (DeVellis i Thorpe, 2022). Specifično, u konstrukciji ove skale radilo se o sljedećim koracima: (1) određivanje granica konstrukta mjerenja, (2) osmišljavanje većeg broja čestica koje imaju potencijal biti uključene u završnu verziju skale, (3) određivanje formata odgovaranja i (4) primjena čestica na uzorku sudionika i (5) odabir čestica za završnu verziju skale koja će se koristiti u trećoj fazi istraživanja.

Glavno polazište skale je teorijski i empirijski pregled literature opisan u uvodnom dijelu ovog rada. Temeljem pregleda spoznaja, konstrukt percipirane diskriminacije u ovom radu definiran je kao ponašajna komponenta stigme (Thornicroft i sur., 2007), odnosno neopravdano negativno ponašanje prema članovima grupe zbog njihove pripadnosti određenoj grupi, temeljem negativnih generalizacija i vjerovanja o toj grupi (Aronson i sur., 2005). Riječ je o ponašanjima koja nastaju kao rezultat stereotipnih vjerovanja prema određenoj grupi ljudi. Također, literatura ukazuje da diskriminacija može obuhvaćati otvorena (agresivno ponašanje, verbalno i neverbalno neprijateljstvo) ili suptilna ponašanja (izbjegavanja kontakta, uskraćivanja jednakog ponašanja i

pružanja jednakih prilika) (Al Ramiah i sur., 2010). U situacijama diskriminacije, osoba može doživjeti stvarno iskustvo diskriminacije (npr. neopravdano ponižavanje i odbijanje od okoline) ili unaprijed očekivati (anticipirati) da će do diskriminacije doći zbog pripadnosti određenoj grupi te odustati od određenog ponašanja (Rusch i sur., 2005; prema Thornicroft i sur., 2007). Stoga navedene oblike ponašanja te obilježja diskriminacije također treba imati na umu tijekom kreiranja skale. Nadalje, u mjerenju konstrukta percipirane diskriminacije, literatura ukazuje da su moguća dva pristupa mjerenju: pristup s jednom razinom (eng. *one-step*; je li netko doživio diskriminaciju temeljem pripadnosti određenoj grupi) ili pristup s dvije razine (eng. *two-step*; prvo se postavlja pitanje je li osoba doživjela nepravedna ponašanja, a zatim pitanje kojem identitetu pripisuje doživljena iskustva) (Allen, 2019). Za kreiranje ove skale odabran je pristup s jednom razinom koji dakle podrazumijeva da osoba samoiskazom izvještava o doživljaju nepravednog ponašanje zbog pripadnosti određenoj grupi. Znači, adolescente se pitalo jesu li doživjeli pojedina nepravedna ponašanja zbog boravka u institucijskoj skrbi te su zatim bile navedene situacije nepravednog ponašanja za koje su trebali procijeniti odnose li se na njih i njihovo iskustvo. Ovaj pristup odabran je budući da se cijelo istraživanje odnosi na razumijevanje specifičnog konteksta kao što je institucijska skrb te zbog lakšeg razumijevanja sadržaja pitanja od strane adolescenata.

Osim teorijsko-empirijskog polazišta, u svrhu kreiranja skale provedeno je također i kvalitativno istraživanje koje je prethodilo ovoj fazi istraživanja. Temeljem obrade podataka kvalitativnom analizom izdvojeni su podaci koji se odnose na diskriminaciju zbog boravka u institucijskoj skrbi. Zatim su na osnovi ovih koraka doneseni prijedlozi čestica koje će sadržavati skala.

Nakon pregleda literature i uvažavanja zaključaka kvalitativnog dijela istraživanja, krenulo se u osmišljavanje čestica. Ideja je bila kreirati što je moguće veći broj čestica te je početno osmišljeno 30 čestica. U skladu s teorijom planirano je da čestice obuhvaćaju tri dimenzije: 1) otvorena diskriminirajuća ponašanja drugih, 2) suptilna diskriminirajuća ponašanja drugih, te 3) anticipiranu diskriminaciju kao očekivanje pojedinca da će do diskriminacije doći zbog iskustva boravka u institucijskoj skrbi. Sukladno predloženim dimenzijama, kreirano je 16 čestica koje obuhvaćaju otvorena diskriminirajuća ponašanja. Primjer čestice za ovu dimenziju je „*Vršnjaci mi se rugaju i ismijavaju me jer sam u domu.*“; Nadalje, ukupno 9 čestica obuhvaća suptilna diskriminirajuća ponašanja. Primjer čestice za ovu dimenziju je „*Nisam prihvaćen u društvu*

vršnjaka otkako sam u domu“. Na kraju, ukupno 5 čestica odnosilo se na dimenziju anticipirane diskriminacije, a primjer čestice je „*Mislim da bi me dečko/cura ostavio/la kada bi saznao da sam u domu.*“. Kao tip odgovora odabran je stupanj slaganja (1-od uopće ne vrijedi za mene, do 5-u potpunosti vrijedi za mene).

7.1.2.2. Skala grupne identifikacije (Group Identification Scale; Magalhães i Calheiros, 2015a)

Skala grupne identifikacije adolescenta u institucijskoj skrbi autorica Magalhães i Calheiros, (2015a) nastala je adaptacijom skale „*Group Identification Scale*“ (Tarrant, 2002). Sadrži ukupno 13 tvrdnji koje su raspoređene u tri dimenzije: (1) samokategorizacija (šest čestica), (2) evaluacija grupe (četiri čestice) i (3) emocionalna pripadnost (tri čestice). Primjeri tvrdnji za dimenziju samokategorizacije su: „*Drago mi je što pripadam ovoj grupi mladih*“; „*Vidim se kao važan član ove grupe mladih*“; primjeri za dimenziju evaluacija grupe su: „*Trudim se sakriti drugima da pripadam ovoj grupi*“; „*Smišljam izgovore kada moram reći da pripadam ovoj grupi mladih*“; dok su za dimenziju emocionalne pripadnosti primjeri: „*Nisam se dobro uklopio/la s ostalim članovima grupe*“; „*Nije mi ugodno kada sam s ovom grupom mladih*“. Za svaku tvrdnju sudionik označava svoj stupanj slaganja u rasponu od 0 (uopće se ne slažem) do 10 (potpuno se slažem). S obzirom na obilježja populacije, odnosno lakše ispunjavanje mjernog instrumenta u ovom istraživanju, navedeni raspon odgovora smanjio se na raspon od 1 do 5, tako da 1 znači uopće se ne slažem, a 5 u potpunosti se slažem. Viši rezultat na skali ukazuje na višu razinu grupne identifikacije. Ukupni rezultat dobiva se sumiranjem pojedinih rezultata na pojedinoj subskali. Sedam čestica skale formulirano je u suprotnom smjeru tako da viši rezultat ukazuje na nižu grupnu identifikaciju te ih je potrebno rekodirati prije računanja ukupnih rezultata. Rezultati dosadašnjih istraživanja pokazuju sadržajnu valjanost i dobru unutarnju konzistentnost na populaciji adolescenata koji se nalaze u institucijskoj skrbi (Magalhães i Calheiros, 2015a). Unutarnja konzistentnost cijele skale iznosi $\alpha=.85$. Za pojedine subskale utvrđeni su sljedeći Cronbach alpha koeficijenti: samokategorizacija $\alpha=.93$, evaluacija grupe $\alpha=.86$ i emocionalna pripadnost $\alpha=.75$. Nakon dobivene suglasnosti autorica za korištenje skale, provedena je metoda dvostrukog prijevoda. Spomenuta metoda podrazumijeva da je skala prvo s engleskog prevedena na hrvatski jezik, a zatim je hrvatska verzija prevedena na engleski jezik od

strane dviju nezavisnih prevoditelja. Zatim su prijevodi uspoređeni, analizirane su sličnosti i razlike te je usuglašena konačna hrvatska verzija skale koja se koristila u istraživanju.

7.1.2.3. Skala percipirane socijalne podrške za djecu i adolescente (Child and Adolescents Social Support Scale; Malecki i sur., 2019)

Originalna skala koristi se za mjerenje percipirane socijalne podrške iz više izvora: roditelji, učitelji, prijatelji iz razreda, bliski prijatelji, osobe iz škole te svaki izvor podrške predstavlja posebnu subskalu. U svrhu ovog istraživanja koristila se samo subskala „Prijatelji“ koja je modificirana u smislu da je sudionicima dana uputa da trebaju procijeniti podršku vršnjaka u ustanovi u kojoj borave. Navedeno znači da se modificirani dio odnosio na objekt procjene (s prijatelji na vršnjaci u ustanovi) pri čemu je zadržan smisao originalnih čestica. Korištena subskala sastoji se od 12 tvrdnji. Svaka tvrdnja odnosi se na jednu od četiri vrste podrške (emocionalnu, informativnu, instrumentalnu i validacijsku), po tri čestice za svaku od vrsta podrške. Primjer čestice za emocionalnu podršku je: „*Vršnjaci u ustanovi razumiju moje osjećaje.*“; primjer čestice za informativnu podršku je: „*Vršnjaci u ustanovi daju mi dobre savjete.*“; primjer čestice za instrumentalnu podršku je: „*Vršnjaci u ustanovi dijele svoje stvari sa mnom.*“; dok je primjer za čestice za validacijsku podršku: „*Vršnjaci u ustanovi govore da im se sviđa ono što radim.*“; Zadatak sudionika je da pročita tvrdnju i da za svaku označi koliko često percipira prisutnost navedene podrške. Procjena učestalosti označava se na skali od 6 stupnjeva pri čemu 1 znači nikada, a 6 uvijek. Ukupni rezultat dobiva se sumiranjem odgovora na svim česticama. Viši rezultat ukazuje na višu razinu percipirane podrške od strane vršnjaka. Skala pokazuje dobre metrijske karakteristike (Malecki i sur., 2019). Za korištenje skale u ovom istraživanju dobivena je suglasnost autora, a prevedena je na hrvatski jezik metodom dvostrukog prijevoda.

7.1.2.4. Skala trenutnog samopoštovanja (State Self-esteem; Heatherton i Polivy, 1991)

Skala se koristi za mjerenje samopoštovanja kao trenutnog stanja sudionika. Sastoji se od ukupno 20 tvrdnji koje mjere tri dimenzije samopoštovanja: kompetencijsko (7 čestica), socijalno (7 čestica) i tjelesno samopoštovanje (6 čestica). Za svaku tvrdnju sudionici odgovaraju na skali od 5 stupnjeva, ovisno o stupnju slaganja, pri čemu 1 znači uopće ne vrijedi za mene a 5 potpuno vrijedi za mene. Primjer tvrdnje za kompetencijsko samopoštovanje je: „*Osjećam se frustrirano*

kada moram izvesti neki zadatak.“; primjer tvrdnje za socijalno samopoštovanje je: „*Brine me što drugi misle o meni*“, a primjer tvrdnje za tjelesno samopoštovanje je: „*Trenutno sam zadovoljan svojim fizičkim izgledom.*“. Trinaest čestica formulirano je u suprotnom smjeru te ih je potrebno rekodirati pri računanju ukupnog rezultata. Ukupni rezultat može se izračunati za svaku dimenziju, a ukupan rezultat na cijeloj skali predstavlja opće stanje samopoštovanja sudionika. Ukupni rezultat dobiva se sumiranjem odgovora na pojedinim česticama. Viši rezultat ukazuje na višu razinu samopoštovanja, ukupno i na pojedinim dimenzijama. Na adolescentskoj populaciji potvrđena je visoka unutarnja pouzdanost cjelokupne skale ($\alpha=.92$) (Linton i Marriott, 1996). Skala je prevedena metodom dvostrukog prijevoda, na isti način kao i prethodno opisane dvije skale.

7.1.2.5. Skala zadovoljstva životom adolescenata u institucijskoj skrbi (ZŽ-SKRB)

U svrhu mjerenja konstrukta zadovoljstva životom primijenjena je novo kreirana skala. Preliminarna verzija skale korištena u ovoj fazi istraživanja nastala je jednako kao i prethodno opisana skala, temeljem ključnih koraka koji su uobičajeni za konstrukciju skala, a koje opisuju autori DeVellis i Thorpe (2022).

Vezano uz prvi korak i jasnoću definiranja konstrukta, glavno polazište je teorijski i empirijski pregled literature opisan u uvodnom dijelu ovog rada. Temeljem pregleda literature konstrukt zadovoljstva životom u ovom radu definiran je kao kognitivna komponenta subjektivne dobrobiti te obuhvaća procjenu kroz zadovoljstva pojedinim područjima života (posao, obitelj, slobodno vrijeme, zdravlje, financije, self, grupa kojoj osoba pripada) (Diener, 1996; Penezić, 2006). Radi se o evaluacijskom procesu u kojem osoba ocjenjuje kvalitetu svoga života prema vlastitom jedinstvenom setu kriterija (Pavot i Diener, 1993, prema Bratko i Sabol, 2006). Nadalje, u jasnoći definiranja konstrukta uzeta su u obzir i istraživanja zadovoljstva životom s adolescentima koji imaju iskustvo institucijske skrbi (primjerice, Llosada-Gistau i sur., 2020; Wood i Sewyn, 2017). Temeljem pregleda relevantnih istraživanja zaključeno je kako su za zadovoljstvo životom ove populacije adolescenata važna područja odnosa u obitelji i s prijateljima, zadovoljstvo školom i poslom, životom u ustanovi, zdravljem, materijalnim resursima, samim sobom te prilikama za promjenu ponašanja i boljom budućnosti. Osim teorijsko-empirijskog pregleda literature, a u svrhu jasnoće konstrukta koji će se mjeriti provedeno je i kvalitativno istraživanje koje je prethodilo ovoj fazi istraživanja. Temeljem podataka prikupljenih fokusnim grupama i obradom

podataka kvalitativnom analizom, a u svrhu kreiranja nove skale, izdvojeni su podaci koji se odnose na zadovoljstvo životom specifično za adolescente u institucijskoj skrbi u hrvatskom kontekstu. Zatim su na osnovi zaključaka kvalitativne faze te pregleda teorijsko-empirijskih saznanja definirani prijedlozi životnih područja, odnosno čestica koje će sadržavati skala.

Nakon definiranja konstrukta mjerenja krenulo u osmišljavanje čestica koje obuhvaćaju područja zadovoljstva životom adolescenata u institucijskoj skrbi. Definirano je 12 područja/čestica te je ideja bila kreirati što je moguće veći broj područja/čestica. Radi se o sljedeće definiranim područjima zadovoljstva životom: odnosi s obitelji, školom/poslom, zdravljem (psihičkim i fizičkim), osjećajem fizičke sigurnosti, načinom provođenja slobodnog vremena, fizičkim izgledom, količinom novaca koje osoba ima na raspolaganju, samim sobom, svojom ljubavnom situacijom i šansama za dobru budućnost. U trećem koraku kao tip odgovora odabrana je procjena stupnja zadovoljstva. Broj stupnjeva odgovora bio je od 1 do 5, pri čemu 1 znači jako nezadovoljan, a 5 jako zadovoljan.

Zaključno, verzija Skale korištena u drugoj fazi istraživanja sastoji se od ukupno 12 čestica kojima se procjenjuje zadovoljstvo u pojedinim prethodno spomenutim područjima života. Primjeri tvrdnji su: „*Koliko si zadovoljan/a svojom ljubavnom situacijom?*“; „*Koliko si zadovoljan/a životom u domu/ustanovi?*“. Zadatak sudionika je da na skali od 5 stupnjeva, gdje 1 znači vrlo nezadovoljan, a 5 vrlo zadovoljan, označiti u kojoj mjeri je zadovoljan/na prethodno navedenim područjima života.

Uz prethodno opisane mjerne instrumente, još su prikupljeni podaci sudionika koji se odnose na dob, spol (muški, ženski ili neki drugi odgovor) te nacionalnost kojoj pripadaju (hrvatskoj, romskoj, bošnjačkoj, srpskoj ili nekoj drugoj). Nadalje, od sudionika se tražilo da navedu koliko dugo se nalaze u trenutnoj ustanovi na način da upišu broj godina i mjeseci koji su proveli u trenutnoj ustanovi. Također, tražio se podatak jesu li prije boravili u institucijskoj skrbi. Ukoliko su naveli da imaju prethodno iskustvo boravka u institucijskoj skrbi, bilo je potrebno navesti u kojim ustanovama su ranije boravili te koliko dugo. Na kraju ovog dijela, sudionike se pitalo i za školski uspjeh prethodnog razreda na način da su trebali zaokružiti završnu ocjenu koju su imali na kraju prošle školske godine. Osim ocjena od 1 do 5, kao odgovor je ponuđen i nisam išao/la u školu.

7.1.3. Postupak

Poziv za sudjelovanje adolescenata u istraživanju poslan je ustanovama sukladno prethodno opisanim kriterijima u kvalitativnoj fazi istraživanja. Postupak informiranja ustanova i tijekom dogovora oko provedbe istraživanja za potencijalno zainteresirane adolescente bio je jednak kao i u prethodnoj fazi istraživanja. Prikupljanje podataka je provedeno u prostorima pojedine ustanove. Pri dolasku u ustanovu, adolescentima je predstavljeno istraživanje te su oni koji su odlučili sudjelovati potpisali informirani pristanak u dva primjerka (Prilog 5b). Nakon toga je uslijedilo ispunjavanje mjernih instrumenata, u manjim grupama, od 3 do 10 sudionika ovisno o ustanovi. Odgajatelji i druge stručne osobe nisu bile prisutne tijekom prikupljanja podataka. Ukupno trajanje ispunjavanja mjernih instrumenata u ustanovi trajalo je oko 15 minuta. Podaci su prikupljeni od prosinca 2022. godine do veljače 2023. godine.

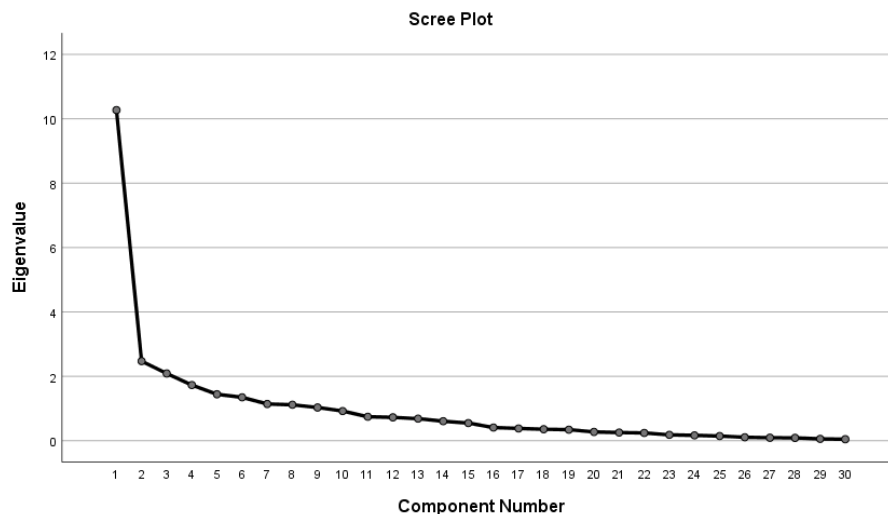
7.2. Rezultati i rasprava

7.2.1. Skala percipirane diskriminacije zbog boravka u institucijskoj skrbi (DIS-SKRB)

Skala DIS-SKRB kreirana je za potrebe ovog istraživanja, a u preliminarnoj verziji sastojala se od 30 čestica. Prije provedbe faktorske analize ispitanici su potrebni preduvjeti, odnosno provjerena je Kaiser-Meyer-Olkinova mjera i Bartteletov testa sfericiteta. Rezultati Kaiser-Meyer-Olkinovog testa ($KMO=.768$) i Bartteletov testa sfericiteta $\chi^2(435) = 1767.762$ $p<.000$ ukazuju da su podaci pogodni za faktorsku analizu. Nakon toga provedena je faktorska analiza, pri čemu se odluka o zadržavanju faktora donosila na temelju grafičkog prikaza scree plot, vrijednosti karakterističnih korijena (*eng. eigenvalues*), postotka objašnjene varijance i interpretabilnost samih faktora.

Zatim je provedena faktorska analiza u koju su prvotno bile uključene sve čestice i gdje su bila zadana 3 očekivana faktora s obzirom na teorijsko utemeljenje. Prema Cattellovom scree-testu pokazuje se jedan značajan faktor (Slika 4.) koji objašnjava 32.5% varijance. Dobivene vrijednosti karakterističnih korijena ukazuju na prisutnost tri faktora čiji je karakteristični korijen već od 1. Vodeći se načelom parsimonije te uvidom u sadržaj čestica koje su zasićene pojedinim

faktorom, a koji nije odgovarao teorijskom očekivanju te je ukazivao na neinterpretabilnost trofaktorskog rješenja, zaključeno je kako je ipak riječ o jednom značajnom faktoru.

Slika 4. Scree Plot Skale percipirane diskriminacije zbog boravka u institucijskoj skrbi

Provjerena su faktorska zasićenja čestica značajnim faktorom te su izbačene čestice koje imaju najniža zasićenja tim faktorom. Cilj je bio skratiti skalu te su u prvom koraku uklonjene čestice čija su zasićenja faktorom bila niža od 0.40. Radi se o sljedećih 5 čestica: „Iako sam u domu, prijatelji iz škole me pozivaju na druženja (rođendane, zabave, izlaske...)“ „Nakon što sam završio u domu, moji prijatelji se i dalje druže sa mnom.“, „Iako sam u domu mogu odabrati slobodu aktivnosti koju želim.“, „Fizički su me napali zbog toga što sam u domu.“ i „Zato što sam u domu kriv sam za svaku lošu stvar koja se dogodi u školi“.

Kako je skala i dalje bila preduga, u drugom koraku su izbacivane one čestice koje su nakon prethodnog izbacivanja imale najniža zasićenja (niža od .50). Prema tome u ovom su koraku izbačene 4 čestice: „Zato što sam u domu, kriv sam za svaku lošu stvar koja se dogodi u kvartu“, „Iako sam u domu mogu odabrati slobodnu aktivnost koju želim“ i „Prijatelji su mi okrenuli leđa nakon što sam završio u domu.“, Neki na poslu/praksi se ne žele družiti sa mnom.“. Nakon izbacivanja ovih čestica, uočeno je da su se snizila zasićenja na dvije čestice te da ona sada imaju vrijednost niže od .50. Sukladno tome, odlučeno je da će se izbaciti čestica „Ne mogu dobiti posao/praksu koju želim jer sam u domu.“; Za sljedeću česticu, odlučeno je da će se preformulirati kako bi bila jednoznačna i sadržajno jasnija sudionicima. Radi se o čestici: „Bojim se da će drugi misliti da sam loša osoba kada saznaju da sam u domu“ koja je promijenjena u

česticu „*Drugi će misliti da sam loša osoba kada saznaju da sam u domu.*“; Navedena promjena sada obuhvaća samo jednu komponentu ponašanja (*drugi će misliti, drugi govore, bolje da ne kažem drugima i sl.*), te je time sadržajno sličnija ostalim česticama u skali.

Slijedom svih navedenih koraka, dobivena je verzija skale koja se sastoji od 21 čestice (Tablica 7). Zasićenja čestica jednim faktorom kreću se od .51 do .83. Zasićenja svih čestica prikazana su u Tablici 7. Ovim faktorom objašnjeno je 43.07% varijance svih čestica. Cronbach alpha iznosi .92 što ukazuje na visoku pouzdanost tipa unutarnje konzistencije.

Tablica 7. Zasićenost čestica faktorom i Cronbach alpha Skale percipirane diskriminacije zbog boravka u institucijskoj skrbi

Čestice	Faktor 1
Nisam prihvaćen u društvu vršnjaka otkako sam u domu.	.83
Vršnjaci govore da sam nasilan ili da kradem jer sam u domu.	.79
Zato što sam u domu, drugi ljudi mi govore da nikada neću promijeniti svoje ponašanje.	.78
Mislim da me novo društvo ne bi prihvatilo kada bi saznali da sam u domu.	.78
Zato što sam u domu drugi ljudi govore da sam kriminalac, zločest, propalica.	.77
Zato što sam u domu drugi ljudi govore da samo radim probleme.	.74
Neki prijatelji su se prestali družiti sa mnom nakon što sam završio u domu.	.69
Neki iz škole su me izbacili iz grupa na mobitelu (npr. Whatsapp, Viber) jer sam u domu.	.66
Vršnjaci me omalovažavaju jer sam u domu.	.64
Zbog toga što sam u domu, imam problema s pronalaskom posla/prakse.	.61
Bolje da ne kažem drugima da sam u domu jer će mi se rugati.	.61
Vršnjaci me nazivaju pogrđnim imenima (domac, propalica, kriminalac..).	.61
U razredu me izbjegavaju jer sam u domu.	.60
Vršnjaci mi se rugaju i ismijavaju me jer sam u domu.	.59
Mislim da bi me dečko/cura ostavio kada bi saznao da sam u domu.	.59
Neki u školi se ne žele družiti sa mnom jer sam u domu.	.58

Drugi me čudno gledaju kada kažem da živim u domu.	.58
Nastavnici se ponašaju lošije prema meni jer sam u domu.	.53
Provocirali su me na tučnjavu jer sam u domu.	.53
Bojim se da će drugi misliti da sam loša osoba kada saznaju da sam u domu.	.51
Neki na praksi/poslu se ne žele družiti samnom jer sam u domu.	.51
Cronbach α skale	.92

Zatim su sadržajno promijenjene dvije čestice. Uvidom u sadržaj čestica i rezultate zasićenja čestica faktorom odlučeno je da će se isključiti jedna čestica budući da se time ne mijenjaju parametri skale, a radi se o vrlo sličnim sadržajima. Najprije, izbačena je čestica: „Zato što sam u domu drugi ljudi govore da sam kriminalac, zločest, propalica.“ zbog presličinoga sadržaja čestice s česticama „Zato što sam u domu, drugi ljudi mi govore da nikada neću promijeniti svoje ponašanje“ i „Zato što sam u domu drugi ljudi govore da samo radim probleme.“. Osim navedenog, za završnu su verziju spojene čestice „Neki se u školi ne žele družiti sa mnom jer sam u domu“ i „Neki se na praksi/poslu ne žele družiti samnom jer sam u domu“. Nakon spajanja ta čestica glasi „Neki u školi/na poslu se ne žele družiti sa mnom jer sam u domu.“. Posljednje opisana promjena učinjena je temeljem terenskih bilješki i prijedloga mladih tijekom provedbe istraživanja. Naime, jedan dio mladih ili nema trenutno iskustvo školovanja ili nije zaposleno te bi kada se radilo o dvije čestice jednu od njih ostavili neispunjenom. Stoga je odlučeno da će se ove dvije čestice spojiti da obuhvaćaju stvarno iskustvo mladih i da se većina sudionika koji će potencijalno sudjelovati može poistovjetiti sa situacijom ili škole ili posla. Nakon ovih izmjena, skala ima ukupno 19 čestica koje će se primijeniti u sljedećoj fazi istraživanja.

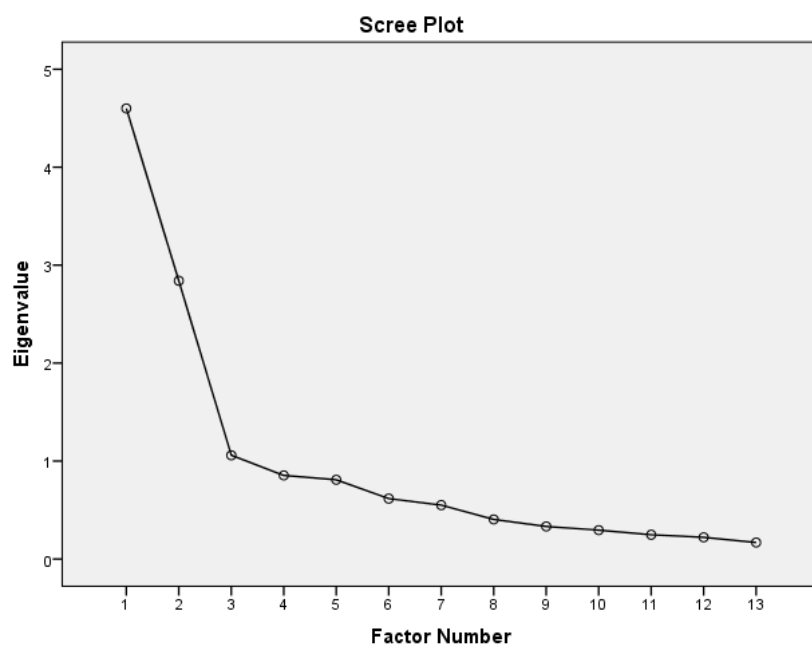
7.2.2. Skala grupne identifikacije (Group Identification Scale; Magalhães i Calheiros, 2015a)

Primijenjena skala grupne identifikacije sadržavala je ukupno 13 čestica koje su prema autoricama raspoređene u tri faktora: (1) samokategorizacija (šest čestica), (2) evaluacija grupe (četiri čestice) i (3) emocionalna pripadnost (tri čestice).

Provedbi faktorske analize prethodila je provjera potrebnih preduvjeta. Preduvjeti, odnosno rezultati Kaiser-Meyer-Olkinovog testa ($KMO=.798$) i Bartlettovog testa sfericiteta $\chi^2 (78) =$

638.313 $p < .000$ ukazuju kako su podaci pogodni za daljnju faktorsku analizu. Stoga je provedena faktorska analiza, pri čemu se odluka o zadržavanju faktora dalje donosila na temelju vrijednosti Cattelovog scree plot, karakterističnih korijena (*eng. eigenvalues*), postotku objašnjene varijance i interpretabilnost samih faktora.

Prema Cattelovom scree-testu (Slika 5.) izdvajaju se dva faktora. Dobivene vrijednosti karakterističnih korijena ukazale su na prisutnost tri faktora čiji je karakteristični korijen već od 1, koji objašnjavaju 55.43% svih čestica. Prvi faktor objašnjava 32.22%, drugi 18.73%, a treći 4.47% varijance. Budući da su dobivene razlike u broju faktora u odnosu na dva kriterija napravljene su daljnje provjere čestica. Tako je uvidom u sadržaje raspoređenih čestica, zaključeno da čestice nisu logično raspoređene niti su raspoređene prema prethodnim prijedlozima autora skale. Primjerice, čestica „*Osjećam da me ova grupa mladih sputava.*“ grupira se zajedno u jedan faktor s česticama „*Osjećam se nelagodno kada sam s članovima ove grupe*“ i „*Ja sam osoba koja govori negativno o ovoj grupi mladih.*“, što nije jednako prijedlogu autoricama skale. Prema autoricama skale, prva spomenuta čestica trebala bi biti zasićena faktorom „*evaluacija grupe*“, dok su druge dvije čestice zasićene faktorom „*emocionalna pripadnost.*“;

Slika 5. Scree Plot Skale grupne identifikacije

Temeljem ovako dobivenih rezultata, provedena je daljnja faktorska analiza s Varimax rotacijom na svih 13 tvrdnji. Sada se u analizi zadala ekstrakcija čestica na dva faktora, vodeći se pokazateljima na Cattelovom scree-testu. Ova dva faktora objašnjavaju 50.23 % varijance svih čestica. Pri tome, jedan faktor objašnjava 31.93%, a drugi 18.30%. Kao što je vidljivo u Tablici 8., zasićenja čestica na prvom faktoru kreću se od .52. do .88. Ovaj faktor jednak je po sadržaju čestica faktoru koji autorice navode i u originalnoj skali, a naziva se samokategorizacija. Nadalje, zasićenja čestica na drugom dobivenom faktoru kreću se od .48 do .80. Razmatrajući sadržaj čestica na ovom faktoru, također je važno primijetiti da faktor čine sve čestice koje su negativno formulirane. Navedeno može biti potencijalni razlog zbog kojeg se čestice ove skale grupiraju u dva značajna faktora. Prema teorijskim znanjima, ovaj faktor može se nazvati emocionalna pripadnost i evaluacija grupe. Cronbach alpha koeficijent za faktor samokategorizacije iznosi .88, a za faktor emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe .83 što ukazuje na visoku pouzdanost tipa unutarnje konzistencije obje subskele. S obzirom na zadovoljavajuće dobivene parametre, ovako dobivena verzija koristila se u trećoj fazi istraživanja.

Tablica 8. Zasićenost čestica i Cronbach alpha koeficijenti modificirane verzije Skale grupne identifikacije u institucijskoj skrbi

Čestice	Faktor 1	Faktor 2
Drago mi je što pripadam ovoj grupi mladih.	.88	
Vidim sebe kao važan dio ove grupe mladih.	.83	
Jako sam povezan s ovom grupom mladih.	.81	
Pripadam ovoj grupi mladih.	.71	
Smatram da sam isti kao i ostali u grupi.	.63	
Mislim da je ova grupa mladih važna.	.52	
Osjećam da me ova grupa mladih sputava.		.80
Trudim se sakriti da pripadam ovoj grupi mladih.		.72
Smišljam izgovore kako bih sakrio da pripadam ovoj grupi mladih.		.68
Živcira me kada moram reći da pripadam ovoj grupi mladih.		.65
Osjećam se nelagodno kada sam s članovima ove grupe.		.58
Ja sam osoba koja govori negativno o ovoj grupi mladih.		.54

Ne uklapam se dobro s ostalim članovima ove grupe.		.48
Cronbach α	.88	.83

Nadalje, temeljem terenskih bilješki, sadržajno je promijenjena čestica „*Ja sam osoba koja negativno govori o ovoj grupi mladih.*“ u česticu „*Ja sam osoba koja kritizira ovu grupu mladih.*“; Navedeno je sadržajno promijenjeno jer je primijećeno da riječ „kritizira“ u većem intenzitetu opisuje negativan stav prema grupi i sličnije je originalnom značenju čestice iz engleske verzije skale.

Za skalu grupne identifikacije odlučeno je da će se u daljnjem istraživanju zadržati svih 13 čestica. Prema provedenoj analizi, čestice su raspoređene u dva faktora koji objašnjavaju 50.23 % varijance svih čestica. Na osnovi sadržaja tvrdnji i teorijskih saznanja zaključeno je kako prvi faktor odgovara konceptu samokategorizacije, a drugi faktor konceptu emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe. Prvi faktor samokategorizacije zasićen je s ukupno 6 čestica te objašnjava 31.93% varijance mjenog konstrukta. Drugi faktor naziva emocionalna pripadnost i evaluacija grupe zasićen je s ukupno 7 čestica (Tablica 8.) te objašnjava 18.3% varijance mjenog konstrukta.

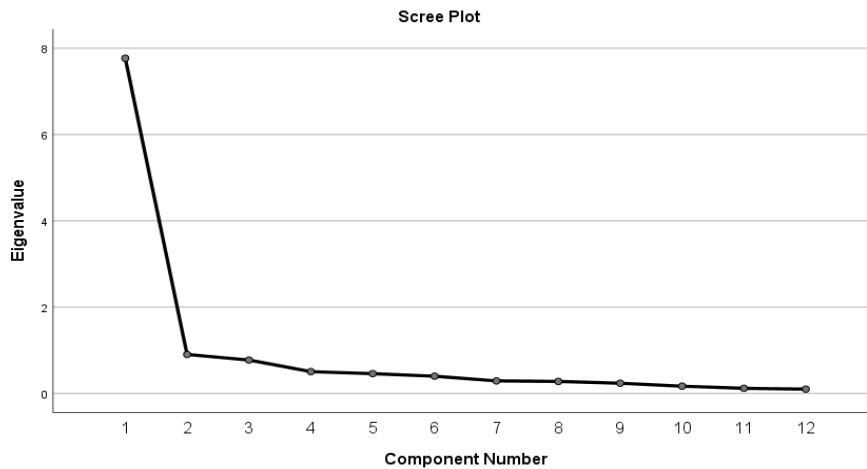
7.2.3. Skala percipirane socijalne podrške za djecu i adolescente (Child and Adolescents Social Support Scale; Malecki i sur., 2019)

Kao što je prethodno spomenuto, u svrhu ovog istraživanja koristila se samo modificirana verzija subskale „Prijatelji“ koja sada glasi „Vršnjaci u ustanovi“. Subskala se sastoji od 12 tvrdnji, a za svaku tvrdnju sudionici procjenjuju koliko često dobivaju određenu podršku od strane vršnjaka u ustanovi.

Rezultati Kaiser-Meyer-Olkinovog testa ($KMO=.907$) i Bartteletov testa sfericiteta $\chi^2 (66) = 1045.592$ $p<.000$ ukazuju kako su podaci pogodni za faktorsku analizu. Stoga je dalje provedena faktorska analiza, pri čemu se odluka o zadržavanju faktora donosila na temelju grafičkog prikaza scree plota, vrijednosti karakterističnih korijena (*eng. eigenvalues*), postotka objašnjene varijance i interpretabilnost samih faktora.

Prema Cattelovom scree-testu postoji jedan značajni faktor (Slika 6.). Dobivene vrijednosti karakterističnih korijena također ukazuju na prisutnost samo jednog faktora čiji je karakteristični

korijen već od 1. Temeljem ovih kriterija, može se zaključiti kako skala ima jednofaktorsku strukturu, što je u skladu i s podacima koje navode autori skale.

Slika 6. Scree Plot Skale podrška vršnjaka u ustanovi

Rezultati pokazuju kako jedan faktor objašnjava 64.74% varijance mjenog konstrukta. Zasićenja pojedinih čestica na faktoru kreću se od .70 do .88 (Tablica 9.). Nadalje, Cronbach alpha iznosi .95 što ukazuje na visoku pouzdanost tipa unutarnje konzistencije. S obzirom na dobivene rezultate i razmatranjem terenskih bilješki, odlučeno je zadržavanje svih čestica.

Tablica 9. Zasićenje čestica i Cronbach alpha modificirane verzije Skale podrške vršnjaka u ustanovi

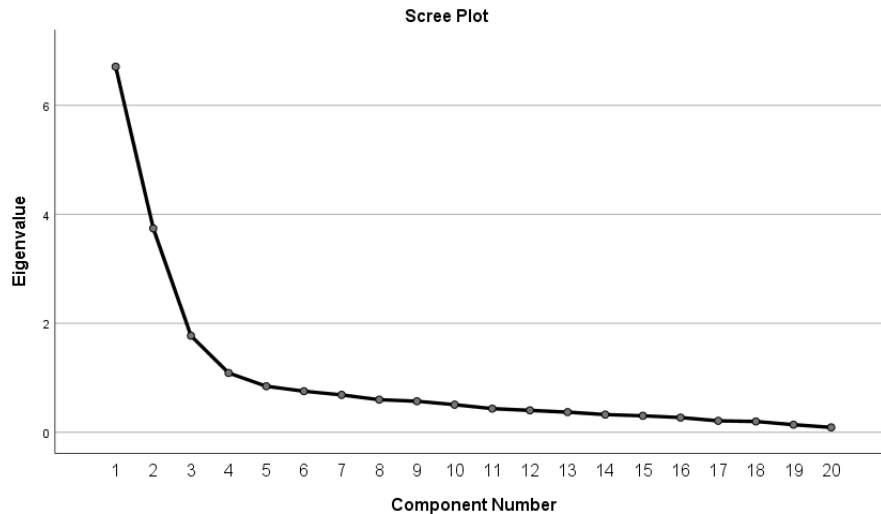
Čestice Koliko često vršnjaci u ustanovi...?	Faktor 1
...pomažu mi kada trebam pomoć.	.88
...daju mi dobre savjete.	.88
...odvajaju vrijeme kako bi mi pomogli riješiti probleme.	.87
...daju mi ideje kada ne znam što napraviti.	.84
...dijele svoje stvari sa mnom.	.83
...provode vrijeme sa mnom kada sam usamljen.	.79
...zalažu se za mene ako se drugi ponašaju prema meni loše.	.78
...objašnjavaju mi stvari koje ne razumijem.	.78

...govore da im se sviđa ono što radim.	.77
...pristojno mi kažu kada napravim neku pogrešku.	.76
...razumiju moje osjećaje.	.71
...pristojno mi kažu što misle kako nešto radim.	.70
Cronbach α	.95

7.2.4. Skala trenutnog samopoštovanja (State Self-esteem; Heatherton i Polivy, 1991; Webster i sur., 2020)

Skala trenutnog samopoštovanja sastoji se od 20 čestica. Prije provedbe faktorske analize provjereni su preduvjeti za provedbu, Kaiser-Meyer-Olkinova mjera i Bartteletov testa sfericiteta. Rezultati Kaiser-Meyer-Olkinovog testa ($KMO=.827$) i Bartteletov testa sfericiteta $\chi^2(190) = 1797.182$ $p < .000$ ukazuju kako su podaci pogodni za faktorsku analizu. Nakon toga provedena je faktorska analiza pri čemu se odluka o zadržavanju broja značajnih faktora donijela uzimajući u obzir Cattellov scree-test, vrijednosti karakterističnih korijena (*eng. eigenvalues*), postotak objašnjene varijance i interpretabilnosti samih faktora.

U faktorskoj analizi prvotno je zadana ekstrakcija tri faktora, sukladno očekivanjima koja su se temeljila na rezultatima dobivenim od strane autora skale. Cattellov scree-test (Slika 7.) ukazuje na tri značajna faktora. Dobivene vrijednosti karakterističnih korijena također pokazuju na tri značajna faktora čiji je karakteristični korijen već od 1, koji zajedno objašnjavaju 55.43% varijance mjerenog konstrukta. Prvi faktor objašnjava 33.54% varijance, drugi faktor 18.7%, a treći faktor 8.85% varijance. Zasićenja čestica na prvom faktoru kreću se od .59 do .76, a drugom od .62 do .86 te na trećem od .35 do .81.

Slika 7. *Scree Plot Skale trenutnog samopoštovanja*

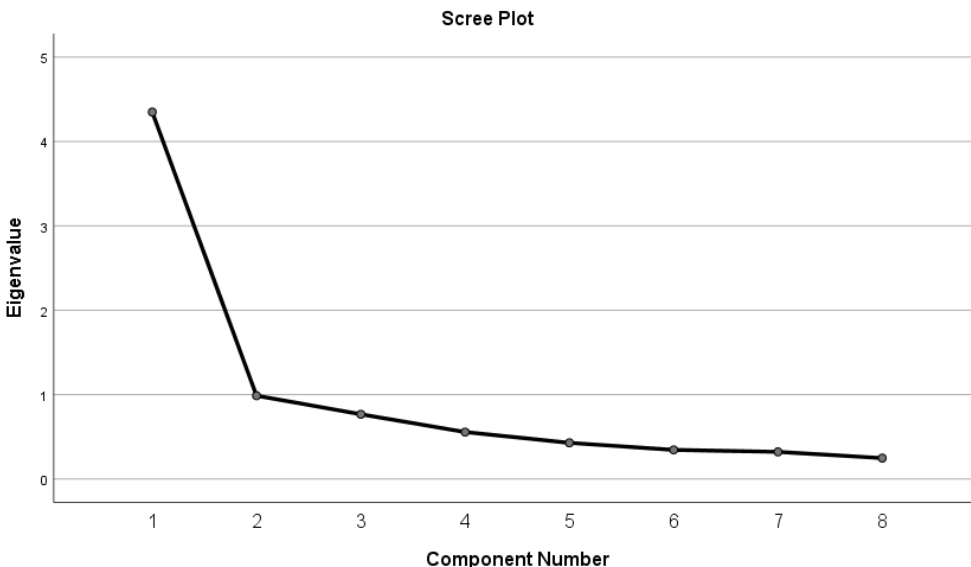
Pri uvidu u sadržaj čestica vidljivo je da se faktori grupiraju na način da su u jedan faktor grupirane sve pozitivno formulirane čestice, u drugi faktor sve negativno formulirane čestice te u treći faktor sve čestice koje se odnose na sadržaje koji započinju s „*brine me...*“ Interpretacija navedena tri značajna faktora nije smisljena niti u skladu s faktorskom strukturom dobivenom od strane autora skale. Podaci također pokazuju i da je više čestica istovremeno zasićeno s dva faktora. Primjerice, čestica „*Osjećam kao da nisam dobar u onome što radim.*“ zasićena je prvim (.57) i drugim faktorom (.72).

Kako dobiveni rezultati ukazuju na potrebu za skraćivanjem skale izbacivanjem čestica koje imaju preniska zasićenja ili su zasićena s dva ili više faktora u daljnjoj analizi je uzeta u obzir i skraćena verzija ove skale koja se sastoji od ukupno 6 čestica, u kojoj po dvije čestice mjere svaku od prethodno opisanih dimenzija samopoštovanja (Webster i sur., 2020). Radi se o sljedećim dimenzijama (pripadajućim česticama): 1) fizičko samopoštovanje („*Zadovoljan sam trenutnim izgledom svoga tijela.*“ i „*Osjećam se neprivlačno.*“), 2) socijalno samopoštovanje („*Brinem se da ću ispasti budalast ili blesav.*“ i „*Brine me što drugi ljudi misle o meni.*“ 3) kompetencijsko samopoštovanje („*Osjećam kao da nisam dobar u onom što radim.*“ i „*Osjećam se frustrirano kada moram izvesti neki zadatak.*“). Kako analizirani podaci nisu potvrdili predloženu skraćenu verziju skale, u sljedećem koraku cilj je bio kreirati skraćenu verziju skale od 6 čestica, dvije po svakoj dimenziji, ali odabrati one parove čestica za svaku dimenziju koji prikazuju prihvatljivo zasićenje faktorom (više od .50).

Stoga su u daljnjem koraku najprije isključene čestice s najnižim zasićenjima i čestice koje su istovremeno zasićene s više faktora. Vodeći se ovim kriterijima u odnosu na početno primijenjenih 20 čestica isključeno je ukupno 12 čestica. U isključivanju ovih 12 čestica, isključene su i neke koje se sadržajno nalaze u skraćenoj verziji skale autora Webster i sur. (2020) budući da su pokazale niska zasićenja.

Nakon isključivanja 12 čestica u odnosu na kriterij zasićenja, kod kompetencijskog samopoštovanja ostale su čestice „*Osjećam kao da nisam dobar u onom što radim*“ i „*Osjećam da trenutno imam manje sposobnosti za školu od drugih ljudi*“. Vidljivo je da se samo prva navedena čestica nalazi i u skraćenoj verziji Webster i sur. (2020). Kod fizičkog samopoštovanja ostale su čestice „*Osjećam se neprivlačno.*“ i „*Nezadovoljan sam svojom tjelesnom težinom*“. Ovdje se isto tako samo prva navedena čestica nalazi i u skraćenoj verziji. U odnosu na socijalno samopoštovanje ostale su čestice „*Brine me kakav dojam ostavljam na druge ljude.*“, „*Nezadovoljan sam sobom.*“, „*Brinem se da ću ispasti budalast ili blesav.*“, „*Brine me što drugi ljudi misle o meni.*“

U daljnjem koraku u odnosu na ovih 8 čestica ponovno je provedena faktorska analiza. Cattellov scree-test (Slika 8.) pokazao je jedan faktor. Dobivene vrijednosti karakterističnih korijena također ukazuju na značajnost samo jednog faktora čiji je karakteristični korijen već od 1. Temeljem pokazatelja, zaključeno je kako skala samopoštovanja ima jedno faktorsku strukturu koja objašnjava 54.35% varijance samopoštovanja. Zatim su izbačene dvije čestice s najnižim zasićenjima uz praćenje sadržaja, tj. zastupljenost dva para po svakom području samopoštovanja. Radi se o česticama koje pripadaju području socijalnog samopoštovanja: „*Nezadovoljan sam sobom.*“ (zasićenje čestice faktorom je .68) i „*Brine me kakav dojam ostavljam na druge ljude.*“ (zasićenje čestice faktorom je .74). Zadržane dvije čestice koje mjere socijalno samopoštovanje istovjetne su česticama u skraćenoj verziji.

Slika 8. Scree Plot Skale trenutnog samopoštovanja (ukupno 8 čestica u faktorskoj analizi)

Zatim je ponovno provedena faktorska analiza za preostalih 6 čestica. Cattellov scree-test i dobivene vrijednosti karakterističnih korijena ukazuju na značajnost samo jednog faktora, a ovim česticama objašnjeno je 57.64% mjerenog konstrukta.

Završna verzija skale za treću fazu istraživanja sastoji se od ukupno 6 čestica koje čine 1 faktor naziva trenutno samopoštovanje. Po dvije čestice sadržajno pokrivaju tri područja samopoštovanja: područje kompetencijskog („Osjećam kao da nisam dobar u onome što radim.“, „Osjećam da trenutno imam manje sposobnosti za školu od drugih ljudi.“), socijalnog („Brinem se da ću ispasti budalast ili blesav.“, „Brine me što drugi ljudi misle o meni.“) i fizičkog samopoštovanja („Nezadovoljan sam svojom tjelesnom težinom.“, „Osjećam se neprivlačno.“). Zasićenja čestica kreću se u rasponu od .65 do .86 (Tablica 10.). Cronbach alpha iznosi .84, što ukazuje na visoku pouzdanost tipa unutarnje konzistencije.

Tablica 10. Zasićenje čestica i Cronbach alpha modificirane verzije Skale trenutnog samopoštovanja

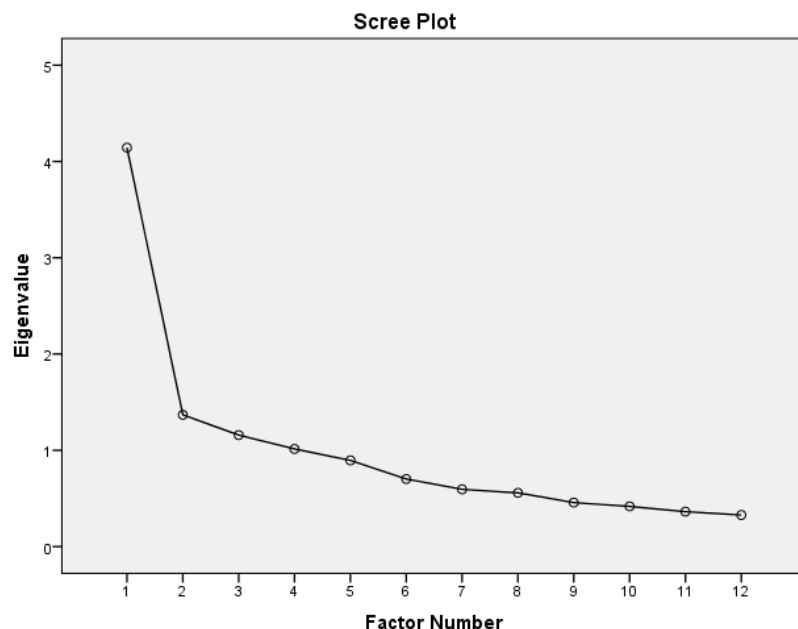
Čestice	Faktor 1
Osjećam kao da nisam dobar u onom što radim.	.86
Osjećam se neprivlačno.	.81
Brinem se da ću ispasti budalast ili blesav.	.78

Osjećam da trenutno imam manje sposobnosti za školu od drugih ljudi.	.76
Nezadovoljan sam svojom tjelesnom težinom.	.65
Brine me što drugi ljudi misle o meni.	.65
Cronbach α	.84

7.2.5. Skala zadovoljstva životom adolescenata u institucijskoj skrbi (ZŽ-SKRB)

Skala zadovoljstva životom kreirana je za potrebe ovog istraživanja, a u preliminarnoj verziji sastojala se od 12 čestica. Prije provedbe faktorske analize, provjereni su potrebni preduvjeti, odnosno provjerena je Kaiser-Meyer-Olkinova mjera i Bartteletov testa sfericiteta. Rezultati Kaiser-Meyer-Olkinovog testa ($KMO=.802$) i Bartteletov testa sfericiteta $\chi^2 (66) = 332.375$ $p<.000$ ukazuju kako su podaci pogodni za faktorsku analizu. Stoga je dalje provedena faktorska analiza, pri čemu se odluka o broju značajnih faktora prvenstveno donosila na temelju Cattelovog scree-testa, a razmatrani su i karakteristični korijeni, postotak objašnjene varijance te interpretabilnosti samih faktora.

Cattelov scree-test (Slika 9.) pokazuje jedan značajni faktor. Nadalje, samo prvi faktor ima karakteristični korijen viši od 1. Temeljem ovih kriterija, može se zaključiti kako skala ima jedno faktorsku strukturu. Jedan faktor objašnjava 28.82 % varijance svih čestica. Zasićenja pojedinih čestica na faktoru kreću se od .35 do .64.

Slika 9. Scree Plot Skale zadovoljstvo životom adolescenata u institucijskoj skrbi

U daljnjem skraćivanju skale, kriterij za izbacivanje čestica bio je zasićenost niža od .40. S obzirom na ovaj kriterij, izbačena je samo jedna čestica koja se odnosi na procjenu zadovoljstva ljubavnom situacijom. Nakon toga je ponovno provedena faktorska analiza s preostalim česticama te zadržane čestice i dalje ukazuju na jedan faktor koji sada objašnjava 36.45% varijance svih čestica. Zasićenosti čestica faktorom se sada kreću od .48 do .69, a detaljan prikaz zasićenja pojedinih čestica prikazan je u Tablici 11. Cronbach alpha koeficijent za skalu ZŽ-SKRB iznosi .81 što ukazuje na visoku pouzdanost tipa unutarnje konzistencije.

Tablica 11. Zasićenost čestica i Cronbach alpha koeficijent na Skali zadovoljstvo života adolescenata u institucijskoj skrbi (finalna verzija skale za treću fazu istraživanja)

Čestice Koliko si zadovoljan/a...?	Faktor 1
Fizičkim izgledom	.69
Zdravljem (psihičkim i fizičkim)	.67
Načinom na koji provodiš slobodno vrijeme	.67
Samim sobom	.66
Šansama za bolju budućnost	.65
Osjećajem fizičke sigurnosti	.62
Odnosima s prijateljima	.56

Životom u domu/ustanovi	.56
Količinom novaca koje imaš	.50
Školom/poslom	.48
Odnosima s obitelji	.48
Cronbach α	.81

Nadalje, temeljem terenskih bilješki uočeno je kako sadržajno postoji potreba za modificiranjem čestice koja se odnosi na zadovoljstvo odnosima s obitelji. Adolescenti su tijekom istraživanja izrazili nejasnoću na koju „*obitelj*“ se odnosi ova čestica, odnosno zadovoljstvo kojom obitelji procjenjuju budući da neki imaju iskustvo života i u biološkoj i u udomiteljskoj obitelji. Navedeni prijedlog je uvažen te je ova čestica modificirana kako bi bila razumljivija u sljedećoj fazi istraživanja i obuhvatila zadovoljstvo odnosima s obitelji koju adolescenti smatraju primarnom obitelji izvan ustanove. Dakle, čestica „*Koliko si zadovoljan/a odnosima s obitelji?*“ preformulirana je u česticu „*Koliko si zadovoljan/a odnosima s onima koje ti smatraš svojom obitelji?*“. Za istraživane koncepte nije bilo ključno misle li pritom na udomiteljsku ili biološku obitelj te kakva imaju prethodna iskustva vezano uz to područje svog života, već je samo važno da procijene zadovoljstvo odnosima s obitelji izvan institucijske skrbi.

Razmatrajući sve prikazane pokazatelje odlučeno je da će verzija Skale ZŽ-SKRB u daljnjem istraživanju sadržavati ukupno 11 čestica koje obuhvaćaju procjenu zadovoljstva u područjima fizičkog izgleda, zdravlja (psihičkog i fizičkog), slobodnog vremena, budućnosti, fizičke sigurnosti, količine novaca, odnosa s obitelji, prijateljstva, škole/posla, života u ustanovi te zadovoljstva samim sobom.

8. KVANTITATIVNO ISTRAŽIVANJE (TREĆA FAZA)

U poglavlju koje slijedi bit će opisana treća faza istraživanja. Radi se o kvantitativnom istraživanju ovog rada s ciljem provjere Odbijanje-identifikacija modela (Branscombe i sur., 1999) u populaciji adolescenata u institucijskoj skrbi, odnosno provjera hipoteza koje su postavljene na temelju navedenog modela. Model polazi od pretpostavke da grupna identifikacija ublažava negativne efekte percipirane diskriminacije na subjektivnu dobrobit. Također, provjerilo se i potencijalno proširenje originalno Odbijanje-identifikacija modela s konstruktom socijalne podrške, odnosno medijatorska uloga socijalne podrške u odnosu između grupne identifikacije i subjektivne dobrobiti. Subjektivna dobrobit u ovom radu operacionalizirana je kroz dvije mjere-zadovoljstvo životom i trenutno samopoštovanje.

8.1. Metodologija

8.1.1. Sudionici

U ovoj fazi istraživanja ukupno je sudjelovalo 216 adolescenata iz 18 ustanova koje pružaju institucijsku skrb u Republici Hrvatskoj. Iako se u ovoj fazi radi o prigodnom uzorku, važno je istaknuti da je ovim uzorkom obuhvaćeno otprilike 72.24% cjelokupne populacije. Prema Godišnjem statističkom izvješću, u uslugama koje se odnose na pružanje institucijske skrbi za djecu i mlade ukupan broj adolescenata od 14. do 21. godine iznosi 299 (Republika Hrvatska, Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, 2023). Detaljan prikaz broja sudionika u ovoj fazi po ustanovama nalazi se u Tablici 12. Kao i u prethodnim fazama, u uzorak su bile uključene ustanove koje pružaju različiti tip institucijske skrbi za adolescente, no u ovoj fazi je upućen poziv za sudjelovanje adolescenata iz svih ustanova koje nisu bile uključene u dosadašnjim fazama istraživanja. Kriteriji za uključivanje samih adolescenata bili su dob od 14 do 21. godine te minimalni boravak u ustanovi od mjesec dana.

Nadalje, vidljivo je da je u uzorku bilo 116 (53.7%) mladića, 97 (44.9%) djevojaka i 3 (1.4%) onih koji su zaokružili neki drugi odgovor i izjasnili se kao drugo (Tablica 12). Upravo zbog malog broja onih koji su zaokružili neki drugi odgovor na pitanju spola te uvažavajući prava na

anonimnost i privatnost, u Tablici 12. prikazani su pokazatelji u odnosu na mladiće i djevojke u pojedinoj ustanovi, dok su odgovori onih koji su se odlučili za „neki drugi odgovor“ izdvojeni i prikazani bez pripadnosti pojedinoj ustanovi. Sudionici su u dobi između 14 i 20 godina ($M=16.05$, $SD = 1.430$). Po nacionalnosti 79.2% sudionika izjasnilo se kao Hrvat/ica, 11.6% kao Rom/kinja, 1.9% kao Srbin/inja, 1.9% kao Bošnjak/inja te 3.7% kao drugo. Pod drugu nacionalnost, sudionici su navodili pripadnost albanskoj, mađarskoj, njemačkoj, švicarskoj i talijanskoj nacionalnosti. U uzorku je 43.5% mladih iskazalo da su prethodni razred završili s vrlo dobrim uspjehom, njih 32.2% s dobrim uspjehom, 12.5% s odličnim uspjehom, 1.4% s dovoljnim i 4.2% s nedovoljnim uspjehom. Osim toga, ukupno je 1.9% sudionika izvijestilo da prethodne školske godine nisu pohađali školu. U odnosu na vrstu ustanove, od onih koji su sudjelovali u istraživanju ukupno je 105 mladih (48.5%) smješteno u dječje domove, dok je 111 (51.4%) onih koji se nalaze u odgojnoj ustanovi. Dužina boravka u trenutnoj ustanovi gdje su smješteni kreće se u rasponu od 1 mjesec do 16 godina ($M_{mjeseci}=30.92$). Ukupno je 84 (38.9%) adolescenata imalo iskustvo boravka u drugoj ustanovi prije trenutnog smještaja.

Tablica 12. Broj sudionika u odnosu na ustanove u kojima se provelo istraživanje u trećoj fazi

Naziv ustanove	Broj mladića	Broj djevojaka	Drugi odgovor	Ukupno
1. Centar za pružanje usluga u zajednici Zagreb – Dugave	27	12		39
2. Centar za pružanje usluga u zajednici Vrbina Sisak	2	2		4
3. Centar za pružanje usluga u zajednici Ivanec	14	-		14
4. Centar za pružanje usluga u zajednici Osijek	9	5		14
5. Centar za pružanje usluga u zajednici Pula	5	4		9
6. Centar za pružanje usluga u zajednici Ruža Petrović	4	6		10
7. Centar za pružanje usluga u zajednici Mali Lošinj	12	-		12
8. Zajednica mladih Osijek (Centar za pružanje usluga u zajednici SOS Ladimirevci)	3	7		10
9. Udruga Nova Budućnost	3	1		4
10. Centar za pružanje usluga u zajednici Zagreb – podružnica Antun Gustav Matoš i podružnica Ivan Goran Kovačić	4	13		17

11. Centar za pružanje usluga u zajednici Maestral	6	8		14
12. Centar za pružanje usluga u zajednici Split	5	9		14
13. Centar za pružanje usluga u zajednici sv. Ana	8	4		12
14. Centar za pružanje usluga u zajednici Maslina	2	7		9
15. Centar za pružanje usluga u zajednici Lipik	5	9		14
16. Centar za pružanje usluga u zajednici Kuća sretnih ciglica Slavonski Brod	3	4		7
17. Centar za pružanje usluga u zajednici Svitanje	3	-		3
18. Centar za pružanje usluga u zajednici Ivana Brlić Mažuranić	1	6		7
Ukupno	116	97	3	213
Ukupno				216

8.1.2. Mjerni instrumenti

U provedbi ove faze istraživanja primijenjeno je pet mjernih instrumenata čije su mjerne karakteristike provjerene u prethodnoj istraživačkoj fazi. U nastavku će se kratko opisati ono što je ključno za primjenu u trećoj fazi.

Skala percipirane diskriminacije zbog boravka u institucijskoj skrbi (DIS-SKRB)

U svrhu mjerenja percipirane diskriminacije zbog boravka u skrbi, kreirana je nova skala koja se sastoji od ukupno 19 čestica. Primjeri tvrdnji su: „*U razredu me izbjegavaju jer sam u domu.*“; „*Drugi će misliti da sam loša osoba kada saznaju da sam u domu.*“, „*Neki prijatelji su se prestali družiti sa mnom nakon što sam završio u domu.*“. Mogući raspon odgovora sudionika je od 1 do 5, pri čemu 1 znači uopće ne vrijedi za mene, a 5 u potpunosti vrijedi za mene. Ukupni rezultat dobiva se sumiranjem odgovora na pojedinim česticama, pri čemu viši rezultat ukazuje na višu razinu percipirane diskriminacije zbog boravka u institucijskoj skrbi.

Zbog izmjena u česticama skale nakon analize rezultata iz druge faze istraživanja, na ovoj skali ponovljena je faktorska analiza i na podacima prikupljenim u ovoj fazi istraživanja. Prije provedbe faktorske analize provjerena je prikladnost podataka za primjenu analize. Vrijednost Kaiser-Meyer-Olkinovog testa iznosi .937, a Bartlettov test iznosi $\chi^2(78) = 2970,095$ $p < .000$ iz

čega je vidljivo kako su podaci prikladni za faktorsku analizu. Prema Cattelovom scree-testu pokazuje se jedan značajan faktor, jednako kao i u predistraživanju te on objašnjava 55.16% varijance. Zasićenja čestica faktorom prikazana su u Tablici 13.

Tablica 13. *Rezultati faktorske analize i zasićenja čestica na Skali percipirane diskriminacije zbog boravka u institucijskoj skrbi (treća faza)*

Čestice	Faktor 1
Nisam prihvaćen u društvu vršnjaka otkako sam u domu.	.83
Vršnjaci me omalovažavaju jer sam u domu.	.82
U razredu me izbjegavaju jer sam u domu.	.81
Vršnjaci govore da sam nasilan ili da kradem jer sam u domu.	.80
Mislim da me novo društvo ne bi prihvatilo kada bi saznali da sam u domu.	.79
Vršnjaci me nazivaju pogrđnim imenima (domac, propalica, kriminalac..).	.78
Neki prijatelji su se prestali družiti sa mnom nakon što sam završio u domu.	.78
Drugi me čudno gledaju kada kažem da živim u domu.	.76
Vršnjaci mi se rugaju i ismijavaju me jer sam u domu.	.76
Bolje da ne kažem drugima da sam u domu jer će mi se rugati.	.75
Zato što sam u domu drugi ljudi govore da samo radim probleme.	.75
Drugi će misliti da sam loša osoba kada saznaju da sam u domu.	.75
Neki u školi/na poslu se ne žele družiti sa mnom jer sam u domu.	.72
Neki iz škole su me izbacili iz grupa na mobitelu (npr. Whatsapp, Viber) jer sam u domu.	.71
Provocirali su me na tučnjavu jer sam u domu.	.67
Zato što sam u domu, drugi ljudi mi govore da nikada neću promijeniti svoje ponašanje.	.66
Nastavnici se ponašaju lošije prema meni jer sam u domu.	.65
Zbog toga što sam u domu, imat ću problema s pronalaskom posla/prakse.	.62
Mislim da bi me dečko/cura ostavio kada bi saznao da sam u domu.	.57
Cronbach α skale	.95

Zasićenja čestica faktorom kreću se od .57 do .83, a pritom je važno naglasiti kako čestica „*Neki u školi/na poslu se ne žele družiti sa mnom jer sam u domu.*“ koja je dobivena spajanjem dvije čestice u jednu pokazuje zadovoljavajuće zasićenje faktorom te možemo zaključiti kako je navedeno spajanje bilo opravdano. U ovoj fazi istraživanja unutarnja konzistencija skale pokazala se nešto višom u odnosu na predistraživanje te iznosi .95.

Skala grupne identifikacije (Group Identification Scale; Magalhães i Calheiros, 2015a)

Skala grupne identifikacije koristi se za mjerenje grupne identifikacije pojedinca s grupom adolescenata u institucijskoj skrbi. Sastoji se od 13 čestica, pri čemu u ovom istraživanju 6 čestica ispituje samokategorizaciju, a 7 emocionalnu pripadnost i evaluaciju grupe. Primjer čestice za dimenziju samokategorizacije je: „*Mislim da je ova grupa mladih važna.*“; Primjer čestice za drugu dimenziju je: „*Trudim se sakriti da pripadam ovoj grupi mladih.*“; Zadatak sudionika bio je za svaku česticu označiti svoj stupanj slaganja na skali od 5 stupnjeva, pri čemu 1 znači uopće se ne slažem a 5 u potpunosti se slažem.

Provedena faktorska analiza potvrdila je dvofaktorsko rješenje dobiveno kao i u prethodnoj fazi istraživanja (Tablica 14.). Prije provedbe faktorske analize provjerena je prikladnost podataka za primjenu analize. Vrijednost Kaiser-Meyer-Olkinovog testa iznosi .860, a Bartlettov test iznosi $\chi^2(78) = 1365,563$ $p < .000$ iz čega je vidljivo kako su podaci prikladni za faktorsku analizu. Prvi faktor objašnjava 30.05 % varijance i čine ga čestice koje mjere samokategorizaciju. Drugi faktor objašnjava 29.06 % varijance i čine ga česticama koje se odnose na emocionalnu pripadnost i evaluaciju grupe. Zajedno, ova dva faktora objašnjavaju 59.11% varijance grupne identifikacije. U ovom istraživanju Cronbach alpha za dimenziju samokategorizacije iznosi .89, a za dimenziju emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe .85.

Tablica 14. Rezultati faktorske analize na Skali grupna identifikacija u institucijskoj skrbi (treća faza)

Čestice	Faktor 1	Faktor 2
Karakteristični korijen	5.53	2.15
Objašnjena varijanca	30.05%	29.06%
Drago mi je što pripadam ovoj grupi mladih.	.85	
Jako sam povezan s ovom grupom mladih.	.85	

Pripadam ovoj grupi mladih.	.80	
Vidim sebe kao važan dio ove grupe mladih.	.73	
Mislim da je ova grupa mladih važna.	.71	
Smatram da sam isti kao i ostali u grupi.	.71	
Trudim se sakriti da pripadam ovoj grupi mladih.		.78
Živcira me kada moram reći da pripadam ovoj grupi mladih.		.74
Smišljam izgovore kako bih sakrio da pripadam ovoj grupi mladih.		.74
Osjećam da me ova grupa mladih sputava.		.74
Osjećam se nelagodno kada sam s članovima ove grupe.		.72
Ja sam osoba koja govori negativno o ovoj grupi mladih.		.61
Ne uklapam se dobro s ostalim članovima ove grupe.		.61
Cronbach α	.89	.85

Ukupan rezultat na skali dobiva se sumiranjem rezultata na pojedinoj dimenziji. Sve čestice koje pripadaju dimenziji emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe potrebno je rekodirati prije računanja ukupnog rezultata. Viši rezultat označava višu razinu samokategorizacije ili emocionalne pripadnosti i pozitivniju evaluaciju grupe.

Skala percipirane socijalne podrške za djecu i adolescente (Child and Adolescents Social Support Scale; Malecki i sur., 2019)

Percipirana socijalna podrška vršnjaka mjerila se modificiranom subskalom „Prijatelji“. na način da se umjesto „prijatelji“ koristio izraz „vršnjaci u ustanovi“, pri čemu je zadržan smisao originalnih čestica. Sastoji se od ukupno 12 čestica te se percipirana socijalna podrška mjeri na jednoj dimenziji. Za svaku česticu sudionik mora označiti koliko često prima određenu vrstu podrške od strane vršnjaka u ustanovi. Mogući raspon odgovora je od 1 do 6, pri čemu 1 znači nikada, a 6 uvijek. Primjeri čestica su: „Vršnjaci u ustanovi...“*razumiju moje osjećaje.*“, „...*pomažu mi kada trebam pomoć.*“, „...*dijele svoje stvari sa mnom.*“. Ukupan rezultat dobiva se sumiranjem pojedinih čestica. Viši rezultat znači češću percepciju podrške od strane vršnjaka u ustanovi. U ovoj fazi istraživanja, Cronbach α iznosi .95, jednako kao i u predistraživanju.

Skala zadovoljstvo životom adolescenata u institucijskoj skrbi (ZŽ-SKRB)

Skala se koristi za mjerenje zadovoljstva životom adolescenata u institucijskoj skrbi u odnosu na određena životna područja. Radi se o skali koja je kreirana za potrebe ovog istraživanja i sastoji se od ukupno 11 čestica. Skala mjeri zadovoljstvo životom na jednoj dimenziji. Na česticama sudionik mora procijeniti u kojoj mjeri je *zadovoljan/a odnosima s obitelji, školom/poslom, zdravljem (psihičkim i fizičkim), osjećajem fizičke sigurnosti, načinom provođenja slobodnog vremena, fizičkim izgledom, količinom novaca koje ima na raspolaganju, samim sobom, svojom i šansama za dobru budućnost*. Za svaku česticu sudionik odgovara na skali od 1 do 5, pri čemu 1 znači jako nezadovoljan/a, a 5 jako zadovoljan/a. Ukupni rezultat dobiva se sumiranjem pojedinih čestica, pri čemu viši rezultat ukazuje na višu razinu zadovoljstva životom. Unutarnja konzistencija skale pokazala se jednakom kao i u predistraživanju, a iznosi .81.

Skala trenutnog samopoštovanja (State Self-esteem; Heatherton i Polivy, 1991; Webster i sur., 2020)

Skala trenutnog samopoštovanja koristi se za mjerenje samopoštovanja kao trenutnog stanja sudionika. Na ovoj skali samopoštovanje se mjeri na jednoj dimenziji. Skala se sastoji od ukupno 6 čestica od kojih se po dvije sadržajno odnose na kompetencijsko, dvije na socijalno i dvije na tjelesno samopoštovanje. Za svaku tvrdnju sudionici odgovaraju na skali od 5 stupnjeva, ovisno o stupnju slaganja, pri čemu 1 znači uopće ne vrijedi za mene, a 5 potpuno vrijedi za mene. Primjer tvrdnje za kompetencijsko samopoštovanje je „*Osjećam da trenutno imam manje sposobnosti za školu od drugih ljudi.*“; Primjer tvrdnje za socijalno samopoštovanje je „*Brine me što drugi misle o meni*“, a primjer tvrdnje za tjelesno samopoštovanje je „*Nezadovoljan sam svojom tjelesnom težinom.*“. Ukupni rezultat dobiva se sumiranjem svih čestica, a sve čestice potrebno je rekodirati prije izračuna ukupnog rezultata tako da viši rezultat ukazuje na višu razinu samopoštovanja. Cronbach α u ovom dijelu istraživanja iznosi .85.

Uz prethodno opisane mjerne instrumente o sudionicima su se prikupljali identični dodatni podaci kao i u predistraživanju (dob, spol, nacionalnost, duljina boravka u trenutnoj ustanovi, prethodno iskustvo boravka u institucijskoj skrbi i školski uspjeh).

8.1.3. Postupak

Zamolba za sudjelovanjem adolescenata u istraživanju poslana je svim ustanovama u Republici Hrvatskoj koje nisu sudjelovale u jednoj od prethodnih faza istraživanja. Nakon dobivene suglasnosti za provedbu, istraživačica je putem elektroničke pošte poslala dodatni poziv za sudjelovanje u istraživanju namijenjen adolescentima (4b). Nakon što su odgajatelji adolescentima predstavili istraživanje i okupili zainteresirane sudionike, dogovoren je termin provedbe istraživanja. Istraživanje je provedeno u prostorima pojedine ustanove, uz prisutnost istraživačice. Na početku istraživanja adolescentima je predstavljen cilj i svrha te su im naglašena etička načela vezana uz dobrovoljnost sudjelovanja, mogućnosti odustajanja u svakom trenutku te zaštita i povjerljivost osobnih podataka. Adolescenti koji su pristali sudjelovati potpisali su informirani pristanak u dva primjerka (Prilog 5b). Nakon toga je uslijedilo ispunjavanje mjernih instrumenata, u formi papir-olovka, u grupama od 3 do 10 sudionika. Ukupno ispunjavanje trajalo je oko 10 minuta, a podaci prikupljeni od ožujka 2023. do lipnja 2023. godine.

8.2. Rezultati

8.2.1. Deskriptivna analiza

Prije provedbe analiza kojima će se odgovoriti na istraživačke probleme kvantitativne faze istraživanja, testirano je odstupaju li distribucije statistički značajno od normalne te je provedena deskriptivna analiza podataka. Pri određivanju normalnosti distribucija analizirani su indeksi simetričnosti (engl. *skewness*) i spljoštenosti (engl. *kurtosis*) te se odluka odstupaju li distribucije značajno od normalne donosila na temelju kriterija koje je predložio Kim (2013). Prema Kimu (2013) za uzorke od 50-300 sudionika, što je u skladu i s uzorkom ovog istraživanja, distribucija je normalna ukoliko se Z-vrijednosti indeksa simetrije i spljoštenosti nalaze u rasponu od -3.29 do 3.29. Dobivene vrijednosti prikazane u Tablici 15. ukazuju da distribucija ukupnih rezultata za varijable zadovoljstvo životom, percipirana diskriminacija i trenutno samopoštovanje odstupaju značajno od normalne distribucije, no pritom je važno naglasiti kako samo indeksi za varijablu percipirane diskriminacije ukazuju na ozbiljnu nesimetričnost i spljoštenost, dok je kod ostalih varijabli riječ o graničnim vrijednostima. Za varijable samokategorizacija, emocionalna

pripadnost i evaluacije grupe te percipirana socijalna podrška vršnjaka distribucije rezultata ne odstupaju značajno od normalne distribucije.

U odnosu na ukupne rezultate na varijablama, relativno visoki prosječni rezultat adolescenti postižu na obje varijable subjektivne dobrobiti, dakle i na zadovoljstvu životom i na trenutnom samopoštovanju (Tablica 15). Relativno visoke rezultate postižu i na varijabli emocionalne pripadnosti i evaluaciji grupe te ovaj rezultat govori o tome da se adolescenti uglavnom ili potpuno slažu u tome da osjećaju pripadnost grupi vršnjaka u institucijskoj skrbi te da tu grupu vršnjaka vide u pozitivnom svjetlu. S druge strane, na varijabli samokategorizacije, u prosjeku, sudionici postižu srednju vrijednost raspona skale što znači da niti se slažu niti ne slažu da vide sebe kao pripadnika grupe mladih u institucijskoj skrbi.

Na varijabli percepcije socijalne podrške sudionici u prosjeku ostvaruju rezultat koji se nalazi na sredini raspona skale. Navedeno ukazuje na to da adolescenti procjenjuju da podršku vršnjaka u ustanovi primaju ponekad. Najniži prosječni rezultat postižu na varijabli percipirane diskriminacije. Dobiveni rezultati ukazuju da adolescenti percipiraju da rijetko ili gotovo nikada ne doživljavaju situacije diskriminatornog ponašanja zbog toga što se nalaze u institucijskoj skrbi.

Tablica 15. *Deskriptivni podaci ukupnih rezultata na istraživanim varijablama (N=206)*

Varijabla	Broj čestica	M	SD	Min	Max	Zskewness	Zkurtosis
Percipirana diskriminacija	19	32.89	17.966	19	95	9.082	4.901
Samokategorizacija	6	19.14	6.793	6	30	-1.919	-2.444
Emocionalna pripadnost i evaluacija grupe	7	25.73	7.611	7	35	-3.028	-2.156
Socijalna podrška vršnjaka	12	44.71	17.364	12	72	-1.811	-2.444
Zadovoljstvo životom	11	41.77	7.926	17	55	-3.325	-0.065
Trenutno samopoštovanje	6	21.59	6.75	6	30	-4.033	-1.081

Legenda. M=aritmetička sredina; SD=standardna devijacija; Min=minimalna vrijednost; Max=maksimalna vrijednost; Zskewness – mjera simetričnosti, Zkurtosis-mjera spljoštenosti.

Također, testirane su razlike u svim varijablama s obzirom na spol sudionika. Za testiranje razlika s obzirom na spol, odabrani su statistički testovi ovisno o tome jesu li rezultati na varijablama u odnosu na spol normalno distribuirani kod mladića i djevojaka. Kriteriji za određivanje normalnosti distribucije ponovno su bile apsolutne vrijednosti indeksa simetričnosti i spljoštenosti te se odluka odstupaju li distribucije značajno od normalne donosila na temelju kriterija koje je predložio Kim (2013). Za mladiće i djevojke, distribucije rezultata ne odstupaju značajno od normalne za varijable samokategorizacije, emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe te percipirane podrške vršnjaka (Tablica 16). Stoga su se razlike u odnosu na spol za prethodno navedene varijable testirale t-testom. Nadalje, iz Tablice 16. vidljivo je da distribucije rezultata i za mladiće i za djevojke značajno odstupaju na varijablama zadovoljstvo životom, percipirana diskriminacija i trenutno samopoštovanje. Mann-Whitney testom testirana je značajnost razlika na tim varijablama u odnosu na spol.

Iz Tablice 16. vidljivo je kako je statistički značajna razlika između mladića i djevojaka u percipiranoj podršci vršnjaka i zadovoljstvu životom. Mladići u većoj mjeri percipiraju učestalost dobivene podrške od strane vršnjaka u ustanovi nego djevojke, a mladići ujedno i izražavaju više zadovoljstvo životom od djevojaka.

Tablica 16. *Deskriptivni podaci i razlike između mladića i djevojaka na istraživanim varijablama*

Varijabla		N	M (SD)	Z_{skewness}	Z_{kurtosis}	t
Samokategorizacija	m	111	19.66 (7.222)	-1.941	-1.952	0.532
	ž	95	19.15 (6.355)	-0.677	-1.497	
Emocionalna pripadnost i evaluacija grupe	m	109	25.68 (7.514)	-2.512	-1.359	0.005
	ž	92	25.67 (7.767)	-1.941	-1.620	
Socijalna podrška vršnjaka	m	107	48.04 (17.187)	-2.146	-1.476	2.584*
	ž	90	41.80 (16.504)	-0.846	-1.174	
Varijabla		N	C(Q)	Z_{skewness}	Z_{kurtosis}	U
Zadovoljstvo životom	m	110	45.00 (11.00)	-3.147	0.369	3414.50 0**
	ž	94	40.00 (11.00)	-1.915	0.044	
Percipirana diskriminacija	m	109	23.00 (16.00)	7.991	5.77	4773.50 0
	ž	96	25.50 (22.00)	4.333	0.108	

Trenutno samopoštovanje	m	116	24.00 (9.25)	-4.269	-0.031	4528.50
	ž	92	22.00 (9.75)	-1.629	-1.632	0

Legenda. m – mladići; ž – djevojke; M- aritmetička sredina; SD-standardna devijacija; Zskewness – mjera simetričnosti; Zkurtosis-mjera spljoštenosti; C-medijan, Q=interkvartilni raspon; t= t-test; U=Mann–Whitney test; *p < 0.05; **p < 0.01.

U odnosu na spol, sudionici su osim muškog i ženskog spola mogli označiti i još jednu opciju – neki drugi odgovor/drugo. Kao što je već bilo istaknuto u opisu uzorka, ukupno je troje sudionika zaokružilo ovu opciju, dok je jedna osoba uz zaokruženi odgovor na praznu crtu upisala transrodna osoba. S obzirom na mali broj sudionika u ovoj podgrupi, nije opravdano računati ni prikazati deskriptivne podatke.

8.2.2. Uloga percipirane diskriminacije, grupne identifikacije i socijalne podrške u subjektivnoj dobrobiti

Prvi istraživački problem bio je utvrditi relativni doprinos percipirane diskriminacije, grupne identifikacije i socijalne podrške pri objašnjenju samopoštovanja i zadovoljstva životom. Vezano za ovaj istraživački problem postavljene su tri hipoteze. Prva hipoteza glasila je da će razina trenutnog samopoštovanja biti negativno povezana s percipiranom diskriminacijom, a pozitivno s grupnom identifikacijom i socijalnom podrškom. Druga hipoteza odnosila se na očekivanje da će razina zadovoljstva životom biti negativno povezana s percipiranom diskriminacijom, a pozitivno s grupnom identifikacijom i socijalnom podrškom. Treća hipoteza ovog istraživačkog problema glasila je da će percipirana diskriminacija, grupna identifikacija i socijalna podrška biti značajni prediktori samopoštovanja i zadovoljstva životom pri čemu je doprinos navedenih prediktora podjednak bez obzira o kojem kriteriju je riječ.

Kako bi se provjerile prve dvije hipoteze izračunat je Pearsonov koeficijent korelacije. U Tablici 17. prikazani su koeficijenti korelacije između istraživanih varijabli.

Tablica 17. Pearsonovi koeficijenti korelacije između percipirane diskriminacije, grupne identifikacije, socijalne podrške, trenutnog samopoštovanja i subjektivne dobrobiti (N=208)

Varijable	2	3	4	5	6
1. Percipirana diskriminacija	-0.11	-0.42**	-0.22**	-0.31**	-0.48**
2. Samokategorizacija	-	0.43**	0.54**	0.43**	-0.05
3. Emocionalna pripadnost i evaluacija grupe		-	0.32**	0.28**	0.33**
4. Socijalna podrška vršnjaka			-	0.44**	0.05
5. Zadovoljstvo životom				-	0.28**
6. Trenutno samopoštovanje					-

Legenda. *p < 0.05; **p < 0.01.

Rezultati pokazuju da je percipirana diskriminacija značajno negativno povezana sa svim istraživanim varijablama, osim samokategorizacijom. Ta dimenzija grupne identifikacije je jedina varijabla koja uopće nije povezana sa percipiranom diskriminacijom. Dakle, rezultati ukazuju da adolescenti koji percipiraju da imaju više iskustva diskriminacije zbog boravka u skrbi, iskazuju nižu emocionalnu pripadnost i negativniju percepciju grupe, percipiraju rjeđu podršku vršnjaka u institucijskoj skrbi te iskazuju niže zadovoljstvo životom i niže trenutno samopoštovanje.

Samokategorizacija značajno je pozitivno povezana s emocionalnom pripadnosti i evaluacijom grupe, percipiranom podrškom vršnjaka i zadovoljstvom životom. Oni adolescenti koji više percipiraju da pripadaju grupi mladih u ustanovi ujedno imaju i višu privrženost grupi te percipiraju da češće dobivaju podršku vršnjaka u ustanovi. Osim toga, oni koji u većoj mjeri kategoriziraju sebe kao člana grupe u skrbi, ujedno imaju i više zadovoljstvo životom.

Druga dimenzija grupne identifikacije, emocionalna pripadnost i evaluacija grupe, značajno je pozitivno povezana s percipiranom podrškom vršnjaka, zadovoljstvom životom i trenutnim samopoštovanjem. Navedeni rezultati govore u prilog tome da adolescenti koji imaju višu razinu emocionalne pripadnosti grupi u skrbi te vide grupu pozitivnije ujedno percipiraju da češće dobivaju podršku od vršnjaka u ustanovi, imaju višu razinu zadovoljstva životom i više trenutno samopoštovanje.

Nadalje, rezultati još ukazuju da je percipirana socijalna podrška od vršnjaka u institucijskoj skrbi značajno pozitivno povezana s višom razinom zadovoljstva životom. Varijabla zadovoljstvo životom značajno je povezana s višom razinom trenutnog samopoštovanja. Adolescenti koji su više zadovoljni vlastitim životom, imaju i veće trenutno samopoštovanje.

Iz prikazanih rezultata pokazalo se da je razina samopoštovanja značajno negativno povezana s percipiranom diskriminacijom, u skladu s očekivanim pretpostavkama te je taj dio prve hipoteze potvrđen. Trenutno samopoštovanje značajno je pozitivno povezano samo s jednom dimenzijom grupne identifikacije, emocionalnom pripadnosti i evaluacijom grupe, dok nije povezano s drugom dimenzijom grupne identifikacije. Stoga je dio hipoteze prema kojem je razina trenutnog samopoštovanja pozitivno povezana s grupnom identifikacijom, djelomično potvrđen. Rezultati su također pokazali da nema statistički značajne povezanosti između učestalosti primanja vršnjačke podrške i trenutnog samopoštovanja, stoga je ovaj dio hipoteze odbačen. Prva hipoteza djelomično je potvrđena i to samo u dijelu da je razina samopoštovanja negativno povezana s percipiranom diskriminacijom, a pozitivno s jednom dimenzijom grupne identifikacije, dimenzijom emocionalna pripadnost i evaluacija grupe.

Rezultati korelacijske analize potpuno su potvrdili drugu postavljenu hipotezu budući da pokazuju da je razina zadovoljstva životom značajno negativno povezana s percipiranom diskriminacijom, a pozitivno s grupnom identifikacijom (obje dimenzije) i percepcijom socijalne podrške od strane vršnjaka u ustanovi.

Kako bismo provjerili treću hipotezu, odnosno ispitali relativni doprinos navedenih prediktora pri objašnjenju samopoštovanja i zadovoljstva životom bilo je potrebno provesti dvije hijerarhijske regresijske analize. U prvom koraku obje hijerarhijske regresijske analize bile su uvedene kontrolne varijable spol, dob i duljina boravka u trenutnoj ustanovi. Prediktorske varijable su

također bile jednake u obje analize, a radi se o percipiranoj diskriminaciji, samokategorizaciji, emocionalnoj pripadnosti i evaluaciji grupe te socijalnoj podršci vršnjaka u ustanovi.

Prije provedbe regresijske analize, ispitani su izostanak singularnosti i multikolinearnosti kao preduvjeti provedbe analize (Tabachnick i Fidell, 2014). U skupu prediktorskih varijabli ne postoji singularnost, odnosno niti jedna varijabla nije linearna kombinacija rezultata drugih prediktorskih varijabli, a uvidom u prethodno prikazanu korelacijsku tablicu (Tablica 17.) vidljivo je da nema visokih korelacija između prediktora. Najvišu korelaciju imaju samokategorizacija i socijalna podrška vršnjaka ($r=0.55$). Kriterij koji ukazuje na multikolineranost podataka je CI (eng. *condition index*) te kada je on veći od 30 za određenu dimenziju, uz proporcije varijance veće od .50 za barem dvije varijable na toj dimenziji onda je prisutna multikolineranost (Belsely i sur., 1980, prema Tabachnick i Fidell, 2014). Podaci su pokazali kako multikolinearnost ne postoji u odnosu na kriterij zadovoljstvo životom niti trenutno samopoštovanje (Prilog 10). Temeljem navedenog, može se zaključiti kako su ostvareni preduvjeti za provedbu regresijske analize te je u svrhu provjere treće hipoteze moguće provesti hijerarhijske regresijske analize.

Rezultati hijerarhijske regresijske analize s trenutnim samopoštovanjem kao kriterijem pokazuju da u prvom koraku kontrolirane varijable ne doprinose značajno objašnjenju samopoštovanja. Varijable uvedene u drugom koraku objašnjavaju 26.8% ukupne varijance trenutnog samopoštovanja. Prediktori koji statistički značajno predviđaju trenutno samopoštovanje su percipirana diskriminacija te emocionalna pripadnost i evaluacija grupe (Tablica 18). Adolescenti koji imaju višu emocionalnu pripadnost i pozitivnije percipiraju grupu vršnjaka u skrbi, imaju i višu razinu trenutnog samopoštovanja. S druge strane, oni koji u većoj mjeri percipiraju iskustva diskriminacije zbog boravka u skrbi, imaju niže trenutno samopoštovanje. Dakle, emocionalna pripadnost i evaluacija grupe te percipirana diskriminacija značajni su za predviđanje trenutnog samopoštovanja adolescenata u institucijskoj skrbi. S obzirom na postotak objašnjene varijance, podaci sugeriraju da prediktori uključeni u analizu samo djelomično objašnjavaju trenutno samopoštovanje adolescenata u skrbi te da je potrebno u daljnjim istraživanjima istražiti i druge moguće prediktore koji bi mogli biti značajni za ovu populaciju.

Tablica 18. Hijerarhijska regresijska analiza za predviđanje trenutnog samopoštovanja adolescenata u institucionalnoj skrbi (N=216)

Prediktorske varijable	Trenutno samopoštovanje	
	β	t
1. korak		
Dob	.13	1.70
Spol	-.10	-1.41
Duljina boravka u ustanovi	-.01	-.13
<i>Ukupni model</i>		
R	.174	
R_c^2	.013	
ΔR^2	.030	
2. korak		
Dob	-.08	1.24
Spol	.10	-1.58
Duljina boravka u ustanovi	-.04	-.60
Percipirana diskriminacija	-.40	-5.59**
Samokategorizacija	.12	-1.47
Emocionalna pripadnost i evaluacija grupe	.25	3.06**
Socijalna podrška vršnjaka	-.04	-.49
<i>Ukupni model</i>		
R	.546	
R_c^2	.268	
ΔR^2	.268**	

Legenda. *p < 0.05; **p < 0.01; β – standardizirani regresijski koeficijent; R – koeficijent korelacije; R_c^2 – korigirani koeficijent multiple determinacije; ΔR^2 – promjena u koeficijentu multiple determinacije uvođenjem bloka varijabli.

U drugoj provedenoj hijerarhijskoj regresijskoj analizi kriterijska varijabla bila je zadovoljstvo životom. Skup kontrolnih varijabli i prediktora bio je jednak kao i u prethodnoj analizi.

U prvom koraku, pokazalo se da skup varijabli koje smo željeli kontrolirati objašnjavaju 7% varijance zadovoljstva životom (Tablica 19.), pritom je spol jedina značajna varijabla. Mladići iskazuju višu razinu zadovoljstva životom u odnosu na djevojke. U drugom koraku rezultati pokazuju da prediktorske varijable značajno predviđaju zadovoljstvo životom adolescenata u institucionalnoj skrbi, pri čemu objašnjavaju 27.3% varijance zadovoljstva životom (Tablica 19.). Pri objašnjenju zadovoljstva životom i uz kontrolu varijabli iz prvog koraka značajnim su se pokazale percipirana diskriminacija, samokategorizacija i socijalna podrška vršnjaka. Adolescenti koji percipiraju manju diskriminaciju, sebe više percipiraju članom grupe u skrbi te češće primaju socijalnu podršku od strane vršnjaka u ustanovi ujedno imaju i više zadovoljstvo životom.

Tablica 19. Hijerarhijska regresijska analiza za predviđanje zadovoljstva životom adolescenata u institucionalnoj skrbi (N=216)

Prediktorske varijable	Zadovoljstvo životom	
	β	t
1. korak		
Dob	.07	.99
Spol	-.24	-3.24*
Duljina boravka u ustanovi	.09	1.23
<i>Ukupni model</i>		
R	.277	
R_c^2	.06	
ΔR^2	.07*	
2. korak	β	t
Dob	.05	.77
Spol	-.18	-2.91*
Duljina boravka u ustanovi	.08	1.22
Percipirana diskriminacija	-.26	-3.67**

Samokategorizacija	.25	3.09*
Emocionalna pripadnost i evaluacija grupe	-.07	-.08
Socijalna podrška vršnjaka	.21	2.69*
<i>Ukupni model</i>		
<i>R</i>	.591	
R_c^2	.322	
ΔR^2	.273**	

Legenda. * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; β – standardizirani regresijski koeficijent; R – koeficijent korelacije; R_c^2 – korigirani koeficijent multiple determinacije; ΔR^2 – promjena u koeficijentu multiple determinacije uvođenjem bloka varijabli

Temeljem prethodno opisanih rezultata može se zaključiti kako je treća hipoteza također djelomično potvrđena. Rezultati govore u prilog tome da su pri objašnjenju trenutnog samopoštovanja značajni prediktori percipirana diskriminacija te emocionalna pripadnost i evaluacija grupe. Treća hipoteza nije potvrđena u odnosu na kriterij trenutnog samopoštovanja, budući da nije potvrđen značajni doprinos samokategorizacije i socijalne podrške vršnjaka. Doprinos pri objašnjenju zadovoljstva životom imaju prediktori percipirana diskriminacija, samokategorizacija i socijalna podrška vršnjaka. Dio hipoteze vezan uz kriterij zadovoljstva životom samo je djelomično prihvaćen jer smo očekivali da će se uz navedene prediktore značajnim prediktorom pokazati i emocionalna pripadnost i evaluacija grupe. Odabrani prediktori objašnjavaju približno podjednaku varijancu zadovoljstva životom (27.3%) i varijancu trenutnog samopoštovanja (26.8%). Također, pri objašnjenju zadovoljstva životom značajno doprinose tri prediktora, dok trenutno samopoštovanje adolescenta u skrbi predviđaju samo dva prediktora. Zaključuje se kako rezultati ukazuju da se doprinos skupa prediktora razlikuje ovisno o operacionalizaciji subjektivne dobrobiti, što je suprotno očekivanjima u hipotezama.

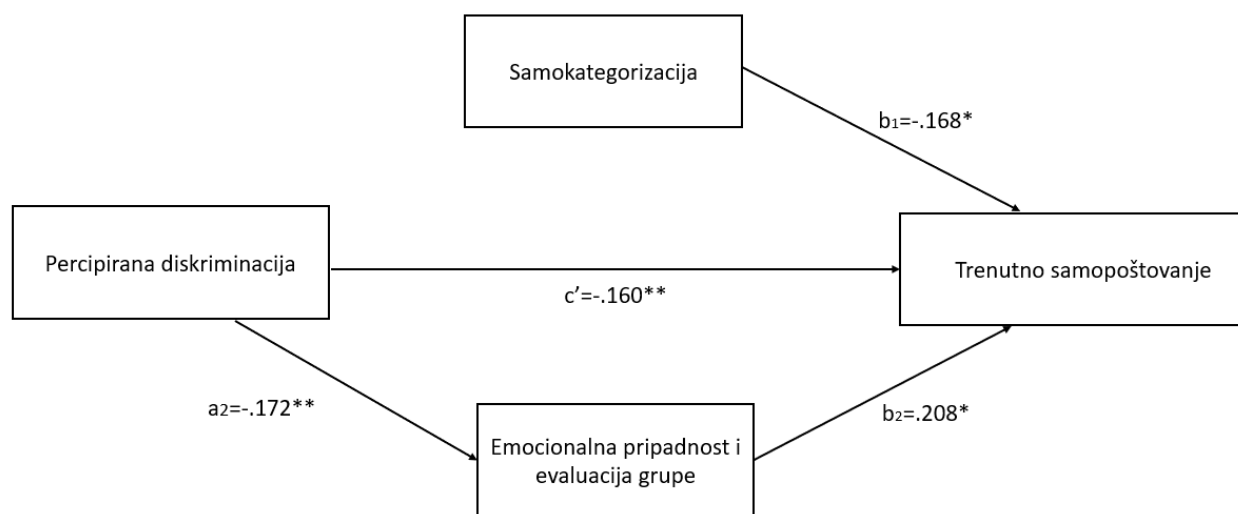
8.2.3. Provjera medijatorske uloge grupne identifikacije u odnosu diskriminacije i subjektivne dobrobiti

Drugi istraživački problem bio je ispitati medijatorski učinak grupne identifikacije u odnosu između percipirane diskriminacije i samopoštovanja, odnosno percipirane diskriminacije i zadovoljstva životom. U okviru ovog istraživačkog problema definirane su četiri hipoteze, odnosno četvrta, peta, šesta i sedma hipoteza ovog rada.

Četvrta hipoteza ovog rada odnosi se na provjeru medijatorske uloge grupne identifikacije u odnosu između percipirane diskriminacije i samopoštovanja pri čemu se očekuje da je percipirana diskriminacija pozitivno povezana s grupnom identifikacijom, a grupna identifikacija također pozitivno povezana sa samopoštovanjem. Peta hipoteza ovog rada glasi da postoji negativni izravan učinak percipirane diskriminacije na samopoštovanje. Kako bi se odgovorilo na ove hipoteze, medijatorski učinak grupne identifikacije testiran je putem makro PROCESS procedure za SPSS (Hayes, 2012). Ova metoda ne zahtijeva posebne pretpostavke o distribuciji podataka, dok se značajnost totalnih, izravnih i neizravnih regresijskih koeficijenata procjenjuje korištenjem *bootstrap* metode koja uključuje 5000 ponovljenih uzoraka s odabranom opcijom 95% intervala pouzdanosti (CI) za donju i gornju granicu. Intervali pouzdanosti (CI) procjenjuju se na temelju empirijskih distribucija rezultata uzorka, što omogućuje preciznije određivanje značajnih učinaka. Za provjeru spomenutih hipoteza, odnosno kod testiranja modela, uključena su dva medijatora, dvije dimenzije grupne identifikacije - samokategorizacija te emocionalna pripadnost i evaluacija grupe.

Rezultati medijacijske analize prikazani su na slici 10. Rezultati pokazuju kako percipirana diskriminacija značajno doprinosi emocionalnoj pripadnosti i evaluaciji grupe ($a_2 = -.172$; $SE = .258$; $t = -6.014$; $p < .01$; $IP[-.2279; -.1153]$) na način da je viša percipirana diskriminacija praćena nižom emocionalnom pripadnosti i pozitivnijom evaluacijom grupe, dok se efekt percipirane diskriminacije na samokategorizaciju nije pokazao značajnim. Nadalje, pokazalo se da samokategorizacija ($b_1 = -.168$; $SE = .690$; $t = -2.434$; $p < .05$; $IP[-.3039; -.0318]$) te emocionalna pripadnost i evaluacija grupe ($b_2 = -.208$; $SE = .067$; $t = -3.119$; $p < .05$; $IP[.0764; .3396]$) značajno doprinose trenutnom samopoštovanju adolescenata. Pri tome, viša razina samokategorizacije značajno doprinosi nižoj razini trenutnog samopoštovanja, dok viša razina emocionalne

pripadnosti i pozitivnija evaluacija grupe značajno doprinose višoj razini trenutnog samopoštovanja. Rezultati stoga ukazuju na različiti smjer doprinosa pojedinih dimenzija grupne identifikacije na razinu trenutnog samopoštovanja adolescenata. Nadalje, značajnim medijatorom u odnosu između percipirane diskriminacije i trenutnog samopoštovanja pokazala se samo dimenzija emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe ($B=-.035$; $SE=.013$; $IP[-.065; -.011]$). Ovaj testirani medijacijski model objašnjava 30.4% varijance trenutnog samopoštovanja. Također, iz rezultata je vidljiv značajan izravni učinak percipirane diskriminacije na trenutno samopoštovanje adolescenata u institucijskoj skrbi ($c'=-.160$; $SE=0.251$; $t=-6.342$; $p<.01$; $IP=[-.2091; -.1099]$). Odnosno, pokazalo se da kada adolescenti percipiraju da u većoj mjeri doživljavaju diskriminaciju zbog boravka u skrbi, to značajno doprinosi i nižoj razini trenutnog samopoštovanja. Dobiveni rezultati stoga pokazuju da je emocionalna pripadnost i evaluacija grupe djelomičan medijator u odnosu percipirane diskriminacije i trenutnog samopoštovanja, budući da je u modelu prisutan značajan izravan učinak percipirane diskriminacije na trenutno samopoštovanje, kao i neizravan učinak percipirane diskriminacije na trenutno samopoštovanje preko emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe.

Legenda. Prikazani su nestandardizirani koeficijenti puteva, $*p<.05$, $**p<.01$.

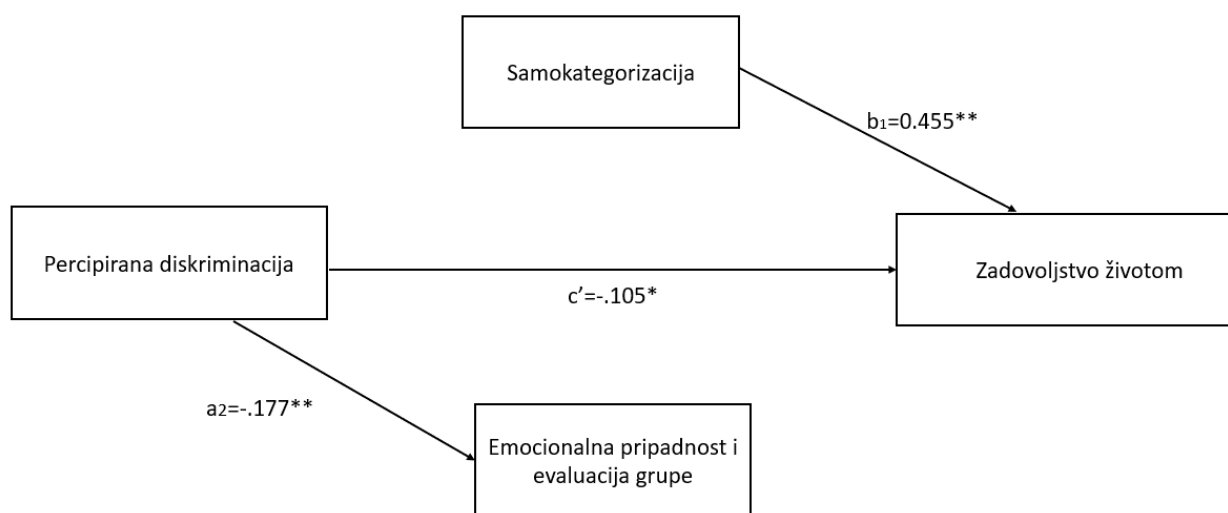
Slika 10. Rezultati testiranja medijatorskog učinka grupne identifikacije (samokategorizacije te emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe) u odnosu između percipirane diskriminacije i trenutnog samopoštovanja adolescenata u skrbi ($N=185$)

Može se zaključiti kako dobiveni rezultati ne potvrđuju četvrtu hipotezu ovog rada. Grupna identifikacija pokazala se kao značajan medijator u odnosu između percipirane diskriminacije i trenutnog samopoštovanja samo kada se radi o jednoj dimenziji grupne identifikacije, odnosno emocionalnoj pripadnosti i evaluaciji grupe. Također, smjer odnosa između varijabli nije u skladu s očekivanjima i stoga se hipoteza odbacuje. Prema hipotezi, očekivalo se da je viša diskriminacija praćena višom emocionalnom pripadnosti i pozitivnom evaluacijom grupe, a ona pak višim samopoštovanjem. Nadalje, rezultati pokazuju kako je kod adolescenata u institucijskoj skrbi prisutan značajan izravan i neizravan učinak percipirane diskriminacije na trenutno samopoštovanje. Odnosno, više razine doživljene diskriminacije zbog boravka u skrbi izravno su povezane s nižim razinama trenutnog samopoštovanja, dok neizravno, više razine doživljenog iskustva diskriminacije, kroz negativan učinak na emocionalnu pripadnost i evaluaciju grupe, pridonose nižem trenutnom samopoštovanju. Rezultati također ukazuju na različiti smjer povezanosti pojedinih dimenzija grupne identifikacije, pri čemu doživljavanje sebe kao člana grupe mladih u skrbi doprinosi nižoj razini samopoštovanja, dok viša razina emocionalne pripadnosti i pozitivnija evaluacija grupe doprinosi i višoj razini samopoštovanja. Peta hipoteza ovog rada u potpunosti je prihvaćena, budući da rezultati pokazuju značajan negativni izravni učinak percipirane diskriminacije na nižu razinu trenutnog samopoštovanja.

Šesta hipoteza odnosi se na očekivanje da će grupna identifikacija biti značajan medijator u odnosu između percipirane diskriminacije i zadovoljstva životom, na način da je percipirana diskriminacija pozitivno povezana s grupnom identifikacijom, a grupna identifikacija također pozitivno povezana sa zadovoljstvom životom. Nadalje, postavljena je i sedma hipoteza prema kojoj se očekivalo da postoji negativni direktni učinak percipirane diskriminacije na zadovoljstvo životom. Kako bi se provjerile navedene hipoteze bilo je potrebno provesti testiranje medijatorskog učinka grupne identifikacije u odnosu između percipirane diskriminacije i zadovoljstva životom. Medijatorski efekt testiran je na jednaki način kao i za prethodne opisane hipoteze, putem makro PROCESS procedure za SPSS (Hayes, 2012). Kod testiranja modela, ponovno su uključena ista dva medijatora kao i kod prethodne analize.

Rezultati prikazani na slici 11. pokazuju kako percipirana diskriminacija predviđa emocionalnu pripadnost i evaluaciju grupe ($a_2 = -.177$; $SE = .282$; $t = -6.280$; $p < .01$; $IP[-.2325; -.1214]$), dok se put od percipirane diskriminacije do samokategorizacije nije pokazao značajnim. Konkretnije,

pokazalo se kao i kod prethodnih rezultata da viša razina percipirane diskriminacije značajno doprinosi nižoj razini emocionalne pripadnosti i negativnijoj evaluaciji grupe. Nadalje, samokategorizacija predviđa zadovoljstvo životom adolescenata u skrbi ($b_1=.4552$; $SE=.082$; $t=-5.524$; $p<.01$; $IP[.2926; .6178]$). Iz rezultata je vidljivo da postoji izravan negativni učinak diskriminacije na zadovoljstvo životom ($c'=-.1048$; $SE=.0301$; $t=-3.484$; $p<.05$; $IP[-.1642; -.0455]$). Testirani medijacijski model objašnjava 23.55% varijance zadovoljstva životom.

Legenda. Prikazani su nestandardizirani koeficijenti puteva, * $p<.05$, ** $p<.01$

Slika 11. Rezultati testiranja medijatorskog učinka grupne identifikacije (samokategorizacije te emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe) u odnosu između percipirane diskriminacije i zadovoljstva životom adolescenata u skrbi ($N=186$)

Za razliku od prethodnog medijacijskog modela koji je testiran u odnosu na kriterij trenutnog samopoštovanja, rezultati vezani uz kriterij zadovoljstva životom pokazali su da nema značajnih medijatorskih učinaka niti jedne komponente grupne identifikacije u odnosu između percipirane diskriminacije i zadovoljstva životom. Sukladno tome, šesta se hipoteza ovog rada odbacuje. Sedma hipoteza je u potpunosti prihvaćena. Postoji izravan negativni učinak percipirane diskriminacije na zadovoljstvo životom, na način da je viša diskriminacija povezana s manjim zadovoljstvom života.

8.2.4. Provjera medijatorske uloge socijalne podrške u odnosu između grupne identifikacije i subjektivne dobrobiti

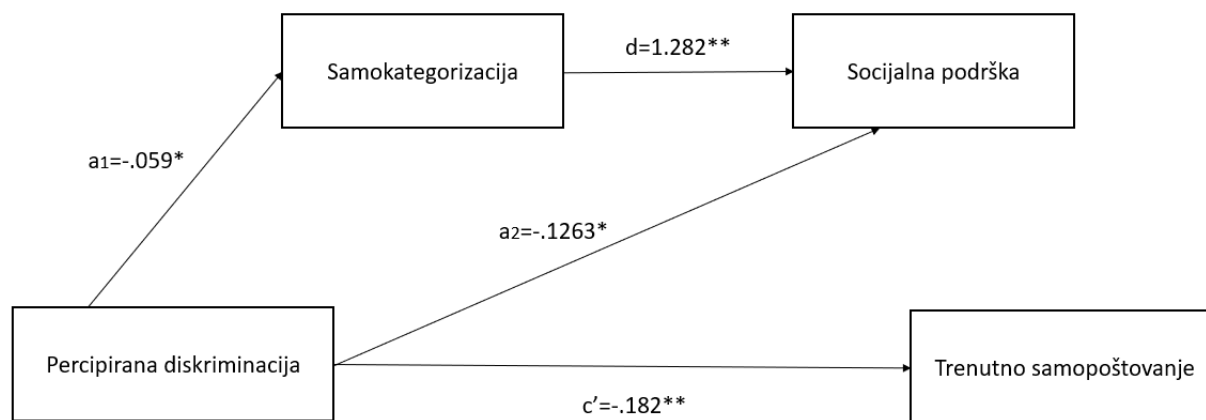
Treći istraživački problem bio je ispitati medijatorski učinak socijalne podrške u odnosu između grupne identifikacije i samopoštovanja, odnosno grupne identifikacije i zadovoljstva životom. Vezano za navedeni istraživački problem postavljene su dvije hipoteze, odnosno radi se o osmoj i devetoj hipotezi ovog rada. Osmo hipoteza glasi da će socijalna podrška biti značajan medijator u odnosu između grupne identifikacije i samopoštovanja, tako da je viša grupna identifikacija povezana s višom socijalnom podrškom, a viša socijalna podrška s višim samopoštovanjem. Deveta hipoteza glasi da će socijalna podrška biti značajan medijator u odnosu između grupne identifikacije i zadovoljstva životom, tako da je viša grupna identifikacija povezana s višom socijalnom podrškom, a viša socijalna podrška s višim zadovoljstvom životom.

Medijatorski učinak socijalne podrške testiran je ponovno putem makro PROCESS procedure za SPSS, ali sada je testiran model s nizom serijalnih medijatora u odnosu između dvije varijable (Hayes, 2012).

U svrhu testiranja osme hipoteze testirana su dva modela serijalne medijacije. U prvom modelu medijatori su bili emocionalna pripadnost grupi i evaluacija grupe te socijalna podrška, dok u drugom samokategorizacija i socijalna podrška. Testirani modeli su bili isti u odnosu na prediktorsku (percipirana diskriminacija) i kriterijsku varijablu (samopoštovanje) te medijator socijalne podrške, a razlikovali u odnosu na medijatore vezan uz dimenzije grupne identifikacije.

Rezultati prikazani na slici 12. ukazuju kako percipirana diskriminacija značajno doprinosi samokategorizaciji ($a1 = -.059$; $SE = .0293$; $t = -2.003$; $p < .05$; $IP[-.1167; -.0009]$) i socijalnoj podršci vršnjaka ($a2 = -.1263$; $SE = .0630$; $t = -2.003$; $p < .05$; $IP[-.2507; -.0019]$). Adolescenti koji u višoj mjeri percipiraju da su diskriminirani zbog boravka u skrbi, manje percipiraju sebe kao dio grupe adolescenata u skrbi te percipiraju da dobivaju manje podrške od strane vršnjaka u ustanovi. Nadalje, samokategorizacija značajno doprinosi socijalnoj podršci, oni adolescenti koji se u višoj mjeri percipiraju kao članovi grupe u ustanovi, ujedno i češće percipiraju da dobivaju podršku od vršnjaka s kojima se nalaze u ustanovi ($d = 1.2820$; $SE = .1579$; $t = 8.120$; $p < .01$; $IP[.9704; 1.5935]$). U ovom modelu također se pokazao značajnim izravan učinak percipirane diskriminacije na trenutno samopoštovanje ($c' = -.182$; $SE = .0259$; $t = -7.032$; $p < .01$; $IP[-.2330; -.1309]$) koji je

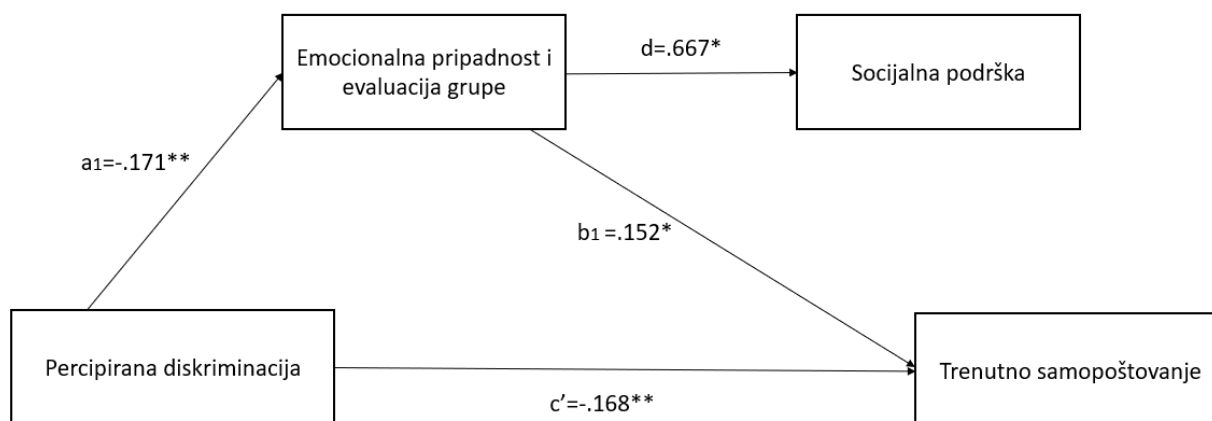
potvrđen u ranijim modelima. Odnosno, viša razina percipirane diskriminacije značajno predviđa nižu razinu trenutnog samopoštovanja. Socijalna podrška nije se pokazala značajnim medijatorom u odnosu između samokategorizacije i trenutnog samopoštovanja u ovom modelu, što je suprotno od očekivanja postavljenih u osmoj hipotezi. Testirani medijacijski model objašnjava 22% varijance trenutnog samopoštovanja.

Legenda. Prikazani su nestandardizirani koeficijenti puteva, * $p < .05$; ** $p < .01$.

Slika 12. Rezultati testiranja medijatorskog učinka socijalne podrške u odnosu između grupe identifikacije (samokategorizacije) i trenutnog samopoštovanja adolescenata u skrbi ($N=183$)

Rezultati testiranja drugog modela u okviru osme hipoteze (slika 13.) ukazuju kako percipirana diskriminacija značajno doprinosi objašnjenju emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe ($a1 = -.171$; $SE = .030$; $t = -5.6643$; $p < .01$; $IP[-.2304; -.1113]$). Također, viša razina emocionalne pripadnosti i pozitivnija evaluacija grupe značajno doprinosi percepciji češće socijalne podrške od strane vršnjaka u ustanovi ($d = .667$; $SE = .1754$; $t = -3.8219$; $p < .05$; $IP[.3226; 1.0114]$) te višoj razini trenutnog samopoštovanja ($b2 = .152$; $SE = .0632$; $t = 2.4056$; $p < .05$; $IP[.0273; .2768]$). U ovom modelu također se pokazao značajnim izravni učinak percipirane diskriminacije na trenutno samopoštovanje ($c' = -.168$; $SE = .0267$; $t = -6.2652$; $p < .01$; $IP[-.2203; -.1148]$). Socijalna podrška nije se pokazala značajnim medijatorom u odnosu između emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe s jedne strane te trenutnog samopoštovanja s druge strane. Ovaj testirani medijacijski model objašnjava 27% varijance trenutnog samopoštovanja.

Legenda. Prikazani su nestandardizirani koeficijenti puteva, * $p < .05$, ** $p < .01$.

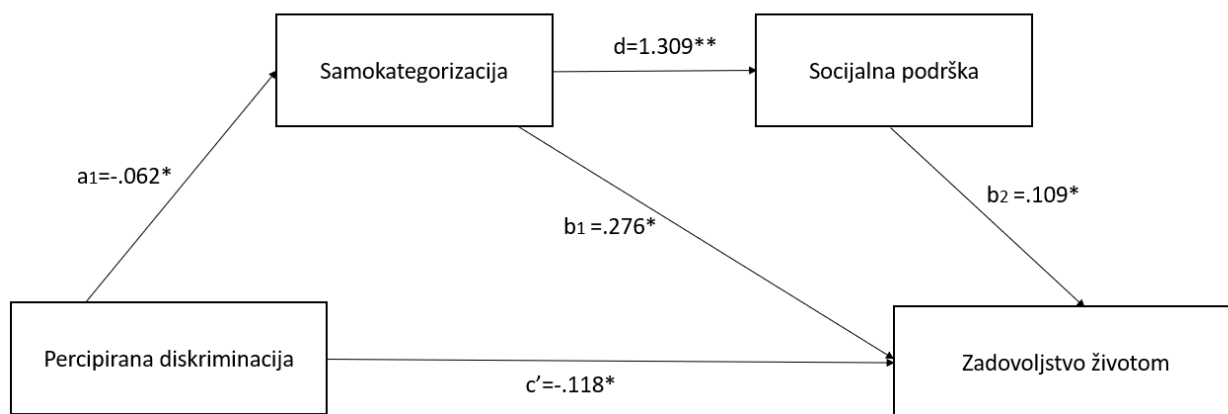
Slika 13. Rezultati testiranja medijatorskog učinka socijalne podrške u odnosu između grupne identifikacije (emocionalna pripadnost i evaluacija grupe) i trenutnog samopoštovanja adolescenata u skrbi ($N=181$)

Temeljem prikazanih rezultata osma hipoteza se u potpunosti odbacuje. Socijalna podrška nije se pokazala značajnim medijatorom u odnosu grupne identifikacije i trenutnog samopoštovanja.

Deveta hipoteza odnosila se na testiranje medijatorskog učinka socijalne podrške u odnosu između grupne identifikacije i zadovoljstva životom. U svrhu provjere ponovno su testirana dva medijatorska modela, koja su bila različita u odnosu na medijatorsku ulogu pojedine komponente grupne identifikacije. U prvom modelu tako je medijator bila samokategorizacija, dok je u drugom modelu bila emocionalna pripadnost i evaluacija grupe. Sve druge varijable bile su iste u oba modela - percipirana diskriminacija kao prediktorska varijabla, socijalna podrška kao drugi medijator i zadovoljstvo života kao kriterijska varijabla.

Rezultati testiranja prvog modela prikazani na slici 14. pokazali su značajan izravan učinak percipirane diskriminacije na zadovoljstvo životom ($c' = -.118$; $SE = .0286$; $t = -4.138$; $p < .05$; $IP[-.1747; -.0619]$). Odnosno, pokazalo se da viša razina percipirane diskriminacije zbog boravka u skrbi značajno predviđa nižu razinu zadovoljstva životom adolescenata. Također, percipirana diskriminacija značajno doprinosi samokategorizaciji ($a1 = -.062$; $SE = .0287$; $t = -2.143$; $p < .05$; $IP[-.1181; -.0049]$), a samokategorizacija značajno pridonosi objašnjenju zadovoljstva životom ($b1 = .276$; $SE = .0851$; $t = 3.241$; $p < .05$; $IP[.1079; .4437]$) na način da viša percipirana diskriminacija praćena nižom samokategorizacijom, a niža samokategorizacija nižoj razini

zadovoljstva životom. Samokategorizacija značajno doprinosi i objašnjenju socijalne podrške ($d=1.309$; $SE=.1597$; $t=8.197$; $p<.01$; $IP[.9939$; $1.6240]$), na način da je viša razina samokategorizacije pozitivno povezana sa češćim primanjem podrške od vršnjaka. Rezultati ukazuju i da viša socijalna podrška vršnjaka značajno doprinosi višoj razini zadovoljstva životom ($b_2=.109$; $SE=.0340$; $t=3.216$; $p<.05$; $IP[.0422$; $.1763]$). Serijalna medijacija samokategorizacije i percipirane socijalne podrške između percipirane diskriminacije i zadovoljstva životom nije se pokazala značajnom ($c'=-.009$; $BootSE=.006$; $BootLLCI=-.023$; $BootULCI=.001$). Testirani model serijalne medijacije objašnjava 29.75% varijance zadovoljstva životom.

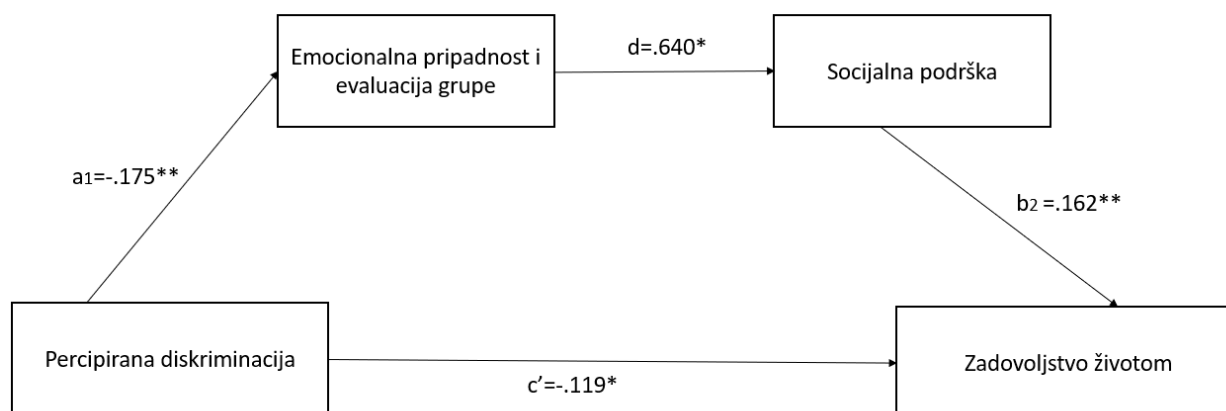

Legenda. Prikazani su nestandardizirani koeficijenti puteva, * $p<.05$, ** $p<.01$.

Slika 14. Rezultati testiranja medijatorskog učinka socijalne podrške u odnosu između grupne identifikacije (samokategorizacija) i zadovoljstva životom adolescenata u skrbi ($N=182$)

Vežano uz drugi model koji je testiran u sklopu devete hipoteze, gdje je kao dimenzija grupne identifikacije testirana emocionalna pripadnost i evaluacija grupe (serijalni medijator), rezultati su pokazali značajan neizravni serijalni učinak percipirane diskriminacije na zadovoljstvo životom adolescenata u skrbi preko emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe i socijalne podrške vršnjaka ($B=-.018$; $SE=0.0076$; $IP[-.0354$; $-.0059$). Kao što je vidljivo iz slike 15., percipirana diskriminacija predviđa nižu razinu emocionalne pripadnosti i negativniju evaluaciju grupe ($a_1=-.175$; $SE=.0299$; $t=-5.852$; $p<.01$; $IP[-.2336$; $-.1158]$), a niža razina emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe predviđa rjeđe dobivanje socijalne podrške od strane vršnjaka u ustanovi ($d=.640$; $SE=.1753$; $t=3.652$; $p<.05$; $IP[.2943$; $.9862]$), koja na kraju značajno predviđa niže zadovoljstvo životom adolescenata ($b_2 = .162$; $SE=.0304$; $t=5.329$; $p<.01$; $IP[.1020$; $.2220]$).

Prema rezultatima testiranja indirektnog efekta, socijalna podrška je značajni medijator u odnosu između emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe (dimenzija grupne identifikacije) i zadovoljstva životom adolescenata, na način da je niža percipirana diskriminacija povezana s višom emocionalna pripadnosti i pozitivnijom evaluacijom grupe koja je pak povezana s višom socijalnom podrškom, a viša socijalna podrška s višim zadovoljstvom života. Kako je indirektni put statistički značajan ($-.018$; $BootSE=.008$; $BootLLCI=-.035$; $BootULCI=-.006$), hipoteza se u odnosu na ovaj dio rezultata može prihvatiti. Riječ je o djelomičnoj medijaciji, budući da su rezultati pokazali i izravan negativni učinak percipirane diskriminacije na zadovoljstvo životom adolescenata u institucijskoj skrbi ($c'=-.119$; $SE=.0310$; $t=-3.8293$; $p<.05$; $IP[-.1797 \text{ } -.0575]$). Ovaj testirani medijacijski model objašnjava 28.6% varijance zadovoljstva životom.

Legenda. Prikazani su nestandardizirani koeficijenti puteva, * $p<.05$, ** $p<.01$

Slika 15. Rezultati testiranja medijatorskog učinka socijalne podrške u odnosu između grupne identifikacije (emocionalna pripadnost i evaluacija grupe) i zadovoljstva životom adolescenata u skrbi ($N=180$)

Zaključno, deveta hipoteza ovog rada je djelomično potvrđena i to samo u odnosu na dimenziju emocionalna pripadnost i evaluacija grupe dok se medijatorski učinak socijalne podrške u odnosu između grupne identifikacije i zadovoljstva životom adolescenata nije pokazao značajan kada je kao medijator uključena samokategorizacija kao dimenzija grupne identifikacije.

9. RASPRAVA

Cilj ovog istraživanja bio je istražiti grupnu identifikaciju adolescenata u institucijskoj skrbi te se u tu svrhu koristio mješoviti pristup istraživanju. Radi se o eksplorativno sekvencijalnom nacrtu koji se sastoji od kvalitativne i kvantitativne faze istraživanja. Kvalitativna faza istraživanja provedena je s ciljem dubljeg razumijevanja obilježja i ishoda grupne identifikacije kod adolescenata u institucijskoj skrbi te razvijanja mjernih instrumenata koji se odnose na konstrukte percipirane diskriminacije zbog boravka u skrbi i zadovoljstva životom. Kvantitativna faza omogućila je provjeru Odbijanje-identifikacija modela, provjeru medijacijske uloge socijalne podrške u OI modelu te generalizaciju rezultata na populaciji. S obzirom na mješoviti istraživački pristup i kako bi se sveobuhvatno razumjeli istraživani koncepti rasprava će biti strukturirana kroz tri potpoglavlja.

U prvom potpoglavlju prikazat će se rasprava vezana uz odnos percipirane diskriminacije, grupne identifikacije, socijalne podrške i subjektivne dobrobiti. Ovaj dio obuhvaća veći dio istraživačkih pitanja iz kvalitativnog dijela, zajedno s prvim istraživačkim problemom iz kvantitativnog dijela istraživanja. Sukladno tome, sažeto će se predstaviti dobiveni rezultati, uz osvrt na to kako se rezultati oba pristupa upotpunjuju. Nakon toga će se dati osvrt s obzirom na dosadašnje spoznaje, kao i prijedlozi za daljnja istraživanja.

U drugom potpoglavlju prikazat će se rasprava vezana uz testiranje Odbijanje-identifikacija modela na uzorku adolescenata u institucijskoj skrbi. S obzirom da se testiranje ovog modela isključivo odnosi na kvantitativnu fazu istraživanja, u tekstu će se najprije prikazati dobiveni rezultati u odnosu na model. Zatim će se rezultati sagledati u odnosu na dosadašnje spoznaje i dobivene podatke iz kvalitativne faze istraživanja, gdje je to prikladno. Na ovaj način, oba pristupa će se međusobno nadopunjavati i doprinijeti dubljem razumijevanju teme.

Treće potpoglavlje odnosi se na raspravu vezanu uz testiranje medijacijske uloge socijalne podrške u OI modelu. Budući da je i ovaj dio vezan isključivo uz kvantitativnu fazu istraživanja, tijekom teksta će biti jednak kao i u prethodnom potpoglavlju.

9.1. Odnos percipirane diskriminacije, grupne identifikacije, socijalne podrške i subjektivne dobrobiti

U kvalitativnom dijelu istraživanja rezultati govore o tome da je diskriminacija pojedinačno i rijetko iskustvo. Oni adolescenti koji su imali iskustvo diskriminacije naglašavaju da su to iskustvo najviše imali tijekom osnovne škole. Kvalitativni rezultati vezani uz percepciju diskriminacije nadopunjuju se i kroz dobivene kvantitativne rezultate. Kvantitativni rezultati pokazuju niski prosječan rezultat percipirane diskriminacije, odnosno adolescenti procjenjuju da rijetko ili gotovo nikada ne doživljavaju diskriminirajuća ponašanja zbog toga što se nalaze u institucijskoj skrbi. Nadalje, primjetno je da kvalitativni rezultati dodatno produbljuju specifične osnove na temelju kojih adolescenti doživljavaju diskriminaciju. Naime, iako je u fokusu cijelog istraživanja bila diskriminacija vezana uz institucijsku skrb, vidljivo je da u skrbi postoje određene podgrupe adolescenata koje doživljavaju više diskriminacije od strane okruženja, ali i samih vršnjaka u skrbi na temelju svojih različitih obilježja. U tom smislu osnove koje su dodatni uzorci diskriminacije u kontekstu skrbi su problemi u ponašanju i pripadnost romskoj nacionalnoj manjini. Dobiveni rezultati tako su u skladu s drugim istraživanjima u Hrvatskoj čiji rezultati ukazuju da pojedine skupine djece i mladih u izvanobiteljskoj skrbi imaju višestruke individualne i kolektivne čimbenike ranjivosti koje ih čine dodatno izloženijima kršenju prava i diskriminirajućim ponašanjima (Borić i Mataga Tintor, 2022). Veće iskustvo diskriminacije ovih dviju skupina mladih u skrbi također može biti promatrano kroz teoriju intersekcionalnosti. Teorija intersekcionalnosti govori o tome da iskustvo diskriminacije određenih pojedinaca može biti rezultat različitih identitetskih kategorija koje utječu jedna na drugu i imaju zajednički nepovoljan učinak na njegovu dobrobit (Turan i sur., 2019). U tom smislu, Brown (2006) također naglašava da osoba pripada mnogim grupama uz koje veže svoj socijalni identitet, pri čemu može biti i dvostruko diskriminirana ako ju se percipira kao člana koji ne pripada vlastitoj grupi. Stoga, iako kvantitativni rezultati govore o manjim prosječnim rezultatima percipirane diskriminacije, kvalitativni rezultati naglašavaju kako određeni adolescenti imaju brojna iskustva diskriminacije zbog boravka u skrbi, ali da su diskriminirani i na temelju drugih individualnih i kontekstualnih osnova. S obzirom na isprepletenost različitih identitetskih kategorija i čimbenika ranjivosti adolescenata u skrbi buduća istraživanja trebala bi dati doprinos u pokušaju kvantificiranja

percepcije diskriminacije uzrokovane pripadnosti različitim grupama te razumijevanju međuodnosa različitih čimbenika ranjivosti i diskriminacije adolescenata u institucijskoj skrbi.

Kvalitativni rezultati također ukazuju da se diskriminacija događa u vršnjačkom okruženju izvan i unutar ustanove. U vršnjačkom okruženju izvan ustanove adolescenti često skrivaju informaciju da se nalaze u skrbi zbog osjećaja srama i straha od odbacivanja. Pritom rezultati govore i o nedostatak informiranosti među vršnjacima iz okruženja o razlozima izdvajanja iz obitelji i životu u institucijskoj skrbi. U bliskim prijateljskim odnosima adolescenti doživljavaju prekide prijateljstva, smanjenje kontakata i druženja, a ponekad i odbacivanje od strane društva zbog izdvajanja i samog boravka u institucijskoj skrbi. Unutar ustanove diskriminacija se događa u odnosu na vršnjake koji se rizično ponašaju, koji su pripadnici romske nacionalne manjine te one koji imaju izražene probleme s mentalnim zdravljem u odnosu na grupu. Dobiveni rezultati govore u prilog tome kako se izdvajanje iz obitelji i određena negativna slika institucijske skrbi negativno odražava na bliske odnose adolescenata. Također, rezultati ukazuju da se gubitci u prijateljskim odnosima često ne uspijevaju ili se uspijevaju samo djelomično nadoknaditi kroz ostvarene odnose s vršnjacima u skrbi. Dobiveni rezultati u skladu su s domaćim i inozemnim istraživanjima koja govore o teškoćama u vršnjačkim odnosima s kojima se susreću djeca i mladi u institucijskoj skrbi kao što su odbacivanje od vršnjaka koji nemaju iskustvo skrbi, gubitak osoba iz socijalne mreže zbog izdvojenosti iz primarne sredine te osjećaj srama i skrivanje informacija o boravku u skrbi (Attar-Schwartz, 2009; Bravo i Del Valle, 2003; Dallas-Childs, 2023; Macleod i sur., 2021; Žižak i Koller-Trbović, 1999). S druge strane, održavanje nekvalitetnih prijateljstva u razdoblju adolescencije povezano je s uključivanjem u rizična ponašanja i pojavu problema s mentalnim zdravljem (Collins i Steinbers, 2008). Stoga, gubici koji se događaju u odnosu na uspostavljanje i održavanje vršnjačkih odnosa za adolescente u skrbi mogu biti dodatni rizičan čimbenik. U drugim okruženjima adolescenti ne navode iskustvo diskriminacije, naprotiv, ističu razumijevanje i podršku od strane nastavnika i drugih odraslih. Stoga se dobiveni rezultati razlikuju od prethodnih istraživanja koja upravo navode diskriminaciju od strane nastavnika, drugih odraslih i zajednice općenito (Baker, 2017; Kusturin, 2020; Majdak i Kamenov, 2009). S druge strane, moguće je i da adolescenti najviše diskriminacije primjećuju u vršnjačkim i bliskim odnosima jer su vršnjaci u ovom razdoblju jedan od značajnijih izvora socijalne podrške, kao i učenja o sebi i drugima (Damon i Lerner, 2008; Fabes i sur., 2009; Forko i Lotar, 2012). Nadalje, kvalitativni podaci upotpunjuju

kvantitativne podatke u razumijevanju diskriminacije o odnosu na doživljenu i anticipiranu diskriminaciju. Tako dobiveni rezultati govore o tome da adolescenti percipiraju da društvo ima brojne predrasude o djeci i mladima koji se nalaze u skrbi. Pritom očekuju da će i oni sami doživjeti diskriminaciju te da će im biti ograničene ili onemogućene određene životne prilike. Sagledavajući ove rezultate vidljivo je da kvalitativni podaci ponovno upotpunjuju kvantitativne podatke u pogledu percepcije anticipirane diskriminacije. Pritom je vidljivo da rezultati kvalitativnog istraživanja ukazuju na izraženiju anticipiranu diskriminaciju nego prisutnost stvarno doživljene diskriminacije kod adolescenata. Također, važno je napomenuti da su rezultati u skladu s ranije provedenim istraživanjima (npr., Calheiros i sur., 2015; Dallas-Childs, 2023) čiji rezultati jednako govore o tome da adolescenti u skrbi smatraju da ih drugi doživljavaju kao loše, nepromjenjive i deprivirane. Dobivene spoznaje vezane uz anticipiranu diskriminaciju kod adolescenata u skrbi ukazuju na potrebu daljnjih istraživanja vezanih uz obilježja i ulogu anticipirane diskriminacije u objašnjenju subjektivne dobrobiti.

Kvalitativni podaci pokazuju da vršnjačke grupe u institucijskoj skrbi imaju svoje specifičnosti koje se reflektiraju u svakodnevnom suživotu i vršnjačkoj kulturi. U vršnjačkoj kulturi posebno se cijene ponašanja koja se odnose na prilagodljivost drugima u grupi i razmjenu materijalnih resursa. Vršnjački odnosi su kompleksni, isprepleteni individualnim obilježjima i obilježjima skrbi. Posebni izazovi u stvaranju kvalitetnih vršnjačkih odnosa su fluktuacija članova grupe u pojedinim ustanovama te prisutnost konfliktnih odnosa. Nedostaci života u vršnjačkoj grupi vezani su ponajprije uz nedostatak privatnosti, osjećaj kolektivne odgovornosti i život različitih vršnjaka gdje su suživot i članstvo grupi nametnuti od strane drugog (ustanove). Opisujući odnose, adolescenti govore o istovremenoj prisutnosti dobrih odnosa i kontinuiranih sukoba. Kvaliteta vršnjačkih odnosa uvelike ovisi i o obilježjima članova grupe kao što su dob i rizičnost vršnjaka u grupi. U grupama gdje je većina članova adolescentske dobi, do sukoba i nezadovoljstva dolazi ako se u grupi nalazi član mlađe dobi, pri čemu se često mlađi član nastoji isključiti iz većinske grupe. Slično se događa i u situacijama ukoliko određeni pojedinac ima izraženije probleme mentalnog zdravlja u odnosu na većinsku grupu. Odbacivanje vršnjaka u grupama u ovim situacijama temelji se na određenim obilježjima adolescenata, koje većinska grupa smatra nepoželjnim, kao što su dob, problemi mentalnog zdravlja i rizična ponašanja. Nadalje, dinamika pojedinac – grupa posebno je vidljiva u ustanovama gdje se nalaze mladi s problemima u ponašanju i u odnosu na rizičnost grupe vršnjaka. Ukoliko pojedini adolescent

procijeni da je grupa vršnjaka drugačija i pokazuje brojna rizična ponašanja s kojima se ne slaže, on će se iz nje izdvojiti. S druge strane, ako grupa vršnjaka primijeti da se jedan član naročito razlikuje od ostalih članova zbog svojih problema ili rizičnih ponašanja, grupa će ga nastojati izolirati. Ova dinamika može se donekle pojasniti i pretpostavkama teorije socijalnog identiteta koje govore o tome da pojedinci teže ostvarivanju odnosa s grupom koja će im pomoći u održavanju poželjne slike o sebi (Brown i Pherson, 2020). S druge strane, grupa će odbaciti pojedinca jer na neki način odstupa od ponašanja koja su u toj grupi poželjna. Zbog ovih posebnosti vršnjačkih odnosa adolescenata s problemima u ponašanju, daljnja istraživanja trebala bi se usmjeriti na razumijevanje prijateljskih odnosa u ovim grupama mladih. Navedeno se čini posebno važno budući da su prijateljstva adolescenata koji iskazuju antisocijalna ponašanja istovremeno obilježena pozitivnim aspektima odnosa te većim sukobima i borbom za moć u odnosu na adolescente u općoj populaciji (Lennox Terrion i sur., 2015).

Kvalitativni podaci pokazuju da je grupna identifikacija prepoznata kao važan zaštitni čimbenik tijekom boravka u skrbi. Opisana je kao strategija nošenja s iskustvom skrbi pri čemu je naglašena važnost druženja, prihvaćanje prilikom ulaska u grupi i emocionalna povezanost s određenim članovima tijekom boravka u skrbi. Ovako opisana grupna identifikacija ne ukazuje nužno na prisutnost svih njezinih aspekata koji su opisani kroz literaturu. U tom smislu, aspekti druženja i prihvaćanja ulaska u grupu nisu aspekti grupne identifikacije, a nedostaju aspekti vezani uz svijest o pripadnosti grupi (samokategorizaciju) i koliko se grupa smatra dobrom ili lošom (evaluacija grupe). Vršnjačka grupa većinom je pozitivno opisana, a osjećaj bliskosti i zajedništva opisan je kroz opise zajedničkih trenutaka i rutine. Ovi podaci u skladu su i prethodno provedenim istraživanjima koja govore u prilog da adolescenti svoju grupu vršnjaka u skrbi percipiraju pozitivno (Magalhães i Calheiros, 2015b; Sonderman i sur., 2020). Grupa vršnjaka u ovom tretmanskome okruženju predstavlja zaštitni čimbenik, sigurno mjesto gdje se ostvaruje potreba za pripadanjem i emocionalna sigurnost (Krajnčan, 2021; Malekoff, 2015). Važno je istaknuti da se adolescenti vide kao različiti i u odnosu na vršnjake u skrbi i u odnosu na vršnjake u općoj populaciji. Pritom naglašavaju svoju individualnost i doživljaj da se članovi grupe jako međusobno razlikuju. Sličnost s drugim vršnjacima u skrbi vide u razlozima izdvajanja iz obitelji i potrebama zbog kojih su i institucijskoj skrbi, a upravo te iste razloge vide različitim u odnosu na vršnjake koji nemaju iskustvo skrbi. Kvantitativni podaci vezani uz samokategorizaciju s grupom vršnjaka u skrbi pokazali su da se adolescenti uglavnom slažu da sebe vide kao člana

grupe u institucijskoj skrbi, što nije u potpunosti u skladu s prethodno opisanim podacima dobivenim u kvalitativnom istraživanju. Nadalje, kvantitativni rezultati pokazali da se adolescenti uglavnom ili potpuno slažu u tome da osjećaju emocionalnu pripadnost grupi i da vršnjake vide u pozitivnom svijetu, dok je u kvalitativnim rezultatima primijećena i različitost grupa u odnosu na ostvarenost emocionalne pripadnosti, na način da je u pojedinim grupama opisan osjećaj emocionalne pripadnosti kroz metafore obitelji i bratskih odnosa, dok neki opisuju grupe u kojima nema emocionalne pripadnosti. Također, ističu i da osjećaju nisku emocionalnu pripadnost grupi vršnjaka u ustanovi u cjelini. Razlika između dobivenih rezultata u odnosu dimenzije grupne identifikacije može se pojasniti i u tome što grupe u institucijskoj skrbi ne nastaju temeljem sličnosti članova, već se radi o tome da funkcioniranje pojedinca istovremeno ovisi o njima samima i njima kao grupi. Ako se ovo nastoji razumjeti iz konteksta socijalne psihologije, grupa adolescenata u skrbi međuzavisna je s obzirom na dijeljenje iste sudbine (Brown, 2006). Razlozi izdvajanja i boravak u skrbi njihovo je zajedničko iskustvo koje ih povezuje u grupu. Također, ova uočena razlika u doživljaju dimenzija grupne identifikacije može biti vezana i uz specifičan grupni kontekst pojedinih ustanova koje su bile uključene u kvalitativnu fazu, budući da su u kvalitativnom dijelu istraživanja bili uključeni i mladi s problemima u ponašanju koji se nalaze u otvorenim (odgojni domovi) i zatvorenim tipovima ustanova (odgojni zavodi). U budućim istraživanjima bilo bi vrijedno dodatno istražiti odnos grupne identifikacije s iskazivanjem poželjnih i nepoželjnih ponašanja od strane adolescenata, kao i čimbenike koji pridonose tome da se u nekim grupama u institucijskoj skrbi ipak ostvaruje emocionalna pripadnost.

Nadalje, kvalitativni podaci govore o raznovrsnosti socijalne podrške koju adolescenti primaju od strane vršnjaka s kojima borave u skrbi. Pri tome opisuju prisutnost emocionalne podrške u teškim trenucima, međusobno razmjenjivanje i učenje različitih životnih vještina, interesa i hobija, kao i pomaganje kroz razne situacije zajedničkog suživota. Deskriptivni podaci o percepciji čestine dobivanja vršnjačke podrške pokazali su kako adolescenti u prosjeku procjenjuju da podršku od vršnjaka primaju ponekad. Kvalitativni podaci tako upotpunjuju kvantitativne govoreći o tome koje vrste socijalne podrške adolescenti primjećuju. Podrška je najviše vezana uz dijeljenje i razumijevanje iskustva života u skrbi, razmjenu sličnih interesa i životnih stilova, kao i učenje životnih vještina. Dobiveni rezultati u skladu su i s prethodnim istraživanjima koja pokazuju da vršnjaci u skrbi pružaju jedni drugima socijalnu podršku u vidu

pružanja savjeta, ohrabririvanja i dijeljenja materijalnih dobara (Emond, 2003; 2014; Moore i sur., 2020; Sekol, 2013). Socijalna podrška pokazala se posebno važnom prilikom ulaska u skrb, budući da taj trenutak adolescenti opisuju kao posebno ranjiv period. Slični rezultati u odnosu na ranjivost adolescenata prilikom dolaska u skrbi dobiveni su i u ranijim istraživanjima u Hrvatskoj pri čemu se jasno ističe da je adolescentima u tom razdoblju potrebna vršnjačka pomoć i podrška (Sekol, 2013). Ove nalaze stoga je važno sagledati i u odnosu na razvojni kontekst pri čemu su dobiveni rezultati u skladu s time da vršnjaci omogućavaju dijeljenje razvojne pozicije, učenje socijalnih vještina, dijeljenje sličnih iskustva i emocionalne povezanosti (Rubin i sur., 2008; Selvam, 2017). Osim toga, važno je istaknuti da rezultati u kvalitativnom dijelu govore o prisutnosti socijalne podrške i kroz zajedničko sudjelovanje u rizičnim aktivnostima. U grupama adolescenata tako je istovremeno prisutan pozitivan i negativan utjecaj vršnjaka, što je jednako i u odnosu na rezultate drugih istraživanja koja su provedena s adolescentima u skrbi (Huefner i sur., 2018; Lee i Thompson, 2009; Roesch-Marsh i Emond, 2021). Nadalje, zanimljivo je istaknuti kako se mladi osvrću na nedostatak dostupnosti drugih vršnjaka za zajedničko provođenje slobodnog vremena zbog različitog rasporeda i aktivnosti u koje su uključeni kroz dan. Ovdje se radi o nedostatku specifičnog oblika socijalne podrške, stvaranja mreže vršnjaka koja se odnosi na dostupnost drugih za zajedničko provođenje vremena (Sarafino i Smith, 2011). Također, važno je naglasiti da je u kvantitativnim rezultatima primijećena i značajna razlika u odnosu na spol, na način da mladići percipiraju da češće primaju podršku od strane vršnjaka. Ovi podaci stoga mogu ukazivati na specifične potrebe djevojaka i mladića u odnosu na podršku vršnjaka tijekom boravka u skrbi.

Zadovoljstvo životom opisano je kroz različita životna područja te je ovisno o području opisana i razina zadovoljstva životom. Adolescenti su pritom najmanje zadovoljni samim sobom te trenutnim životnim okolnostima, posebice situacijom boravka u skrbi. Kao važna područja za ostvarivanje zadovoljstva životom vide stabilnost, dovoljnu količinu materijalnih resursa, kvalitetne odnose s drugima i šanse za bolju budućnost kroz školovanje i stabilan posao. U pogledu zadovoljstva životom, kvantitativni podaci ukazuju na relativno više prosječne vrijednosti. Primjetno je da je kroz kvalitativni dio rezultata nezadovoljstvo životom više istaknuto te bi stoga u daljnjim istraživanjima trebalo dublje istražiti područja zadovoljstva životom u ovoj populaciji. Nadalje, kao i u drugim inozemnim istraživanjima (Gallardo-Masa i sur., 2023; Llosada-Gistau i sur., 2020a; Lipschitz-Elhawi i sur., 2008; Refaeli i sur., 2019) i ovo

istraživanje je potvrdilo da mladići izvještavaju o većoj razini zadovoljstva životom nego djevojke u institucijskoj skrbi. Ranije provedena istraživanja s djevojkama u institucijskoj skrbi ukazala su da su djevojke i mladići u izvanobiteljskoj skrbi imaju različite tretmanske potrebe te da su djevojke vrlo samokritične prema vlastitim životnim okolnostima i ponašanju što može ići u prilog objašnjenju dobivenih razlika (Jeđud, 2011; Lanctôt, 2018; Van Vugt i sur., 2014). Lipschitz-Elhawi i suradnici (2008) ističu kako bi razlike između mladića i djevojaka mogle biti povezane s rodnim ulogama, specifičnim kontekstom institucijske skrbi, kao i većom potrebom djevojaka za socijalnom usporedbom s drugim grupama djevojaka u okruženju. Pritom je važno istaknuti da je u literaturi moguće naići i na istraživanja koja govore o tome da su djevojke u skrbi zadovoljnije životom nego mladići (Gilman i sur., 2001; Schiff i sur., 2005; Hjern i sur., 2018). Budući da rezultati istraživanja u odnosu na spolne razlike nisu jednoznačni, bilo bi vrijedno dodatno istražiti koji čimbenici doprinose razlikama u odnosu na spol u zadovoljstvu životom tijekom boravka u institucijskoj skrbi.

Na kraju, u kvantitativnom dijelu istraživanja željelo se ispitati koja je uloga percipirane diskriminacije, grupne identifikacije i socijalne podrške pri objašnjenju samopoštovanja i zadovoljstvo životom. Rezultati su pokazali da je trenutno samopoštovanje značajno negativno povezano s percipiranom diskriminacijom i pozitivno s jednom dimenzijom grupne identifikacije, emocionalnom pripadnosti i evaluacijom grupe. Time je prva hipoteza ovog rada djelomično potvrđena, budući da se uz dobivene rezultate nije potvrdila očekivana pozitivna povezanost samopoštovanja sa samokategorizacijom i percipiranom socijalnom podrškom. Nadalje, rezultati su pokazali da je razina zadovoljstva životom značajno negativno povezana s percipiranom diskriminacijom, a pozitivno s obje dimenzije grupne identifikacije i percepcijom socijalne podrške, čime rezultati u potpunosti potvrđuju drugu hipotezu. Rezultati su pokazali različiti doprinos prediktorskih varijabli u odnosu na kriterij zadovoljstva životom i samopoštovanje, suprotno od očekivanja u trećoj hipotezi. Nadalje, svi predviđeni prediktori značajno doprinose zadovoljstvu života. Prediktorske varijable koje značajno doprinose trenutnom samopoštovanju su percipirana diskriminacija te emocionalna pripadnost i evaluacija grupe.

Rezultati negativne povezanosti diskriminacije i samopoštovanja mogu se pojasniti pomoću socijalnih usporedbi koje pojedinac radi u odnosu na različite grupe kojima pripada. Stoga ukoliko pojedinac pripada grupi koja je diskriminirana, događa se negativna usporedba u odnosu

na druge grupe iz okruženja, što može biti negativno povezano sa samopoštovanjem (Brown i Pehrson, 2020; Major i sur., 2018). Nadalje, dobiveni rezultati u skladu su s istraživanjima na redovnoj populaciji adolescenata koja pokazuju da je viša razina percipirane diskriminacije povezana s nižom dobrobiti pojedinca i nižim samopoštovanjem (Schmitt i sur., 2014; Yang i sur., 2019). Istraživanja koja su provedena s adolescentima u skrbi također jasno pokazuju negativnu povezanost diskriminacije s lošijom slikom o sebi i nižom razinom samopoštovanja (Ann i sur., 2020; Majdak i Kamenov, 2009). Negativna povezanost diskriminacije sa samopoštovanjem na određeni način ističe i paradoksalni položaj institucijske skrbi. Funkcija institucijske skrbi je da zaštiti dobrobit adolescenata, a istovremeno u društvu možemo primijetiti brojne stereotipe i predrasude o ovom obliku skrbi. Istraživanja pritom prikazuju da je prisutna nepovoljna socijalna slika o institucijskoj skrbi kao obliku skrbi, o djeci i mladima/korisnicima te stručnjacima koji rade u ovom sustavu (Calheiros i sur., 2015; Gazilj i sur., 2021; Vaz Garrido i sur., 2016). Društvo često grupu djece i mladih u skrbi vidi kao sirote, zločeste, usamljene, tužne i deprivirane (Calheiros i sur., 2015; Khoo i sur., 2015). Ako se uzmu u obzir i kvalitativni podaci dobiveni kroz ovo istraživanje, vidljivo je da adolescenti ističu pretpostavke o tome da drugi o njima misle loše ili da im se neće pružiti neke prilike ako se sazna da imaju ili su imali iskustvo skrbi. Prisutnost negativne etikete institucijske skrbi isto se može negativno odraziti na samopoštovanje adolescenata jer sebe mogu poistovjetiti sa stigmatizirajućim identitetom koji im je nametnut od okoline (Majdak i Kamenov, 2009). Rezultati istraživanja koje su proveli Calheiros i sur. (2021) s adolescentima u skrbi također su pokazali povezanost percepcije mladih o društvenom položaju mladih u skrbi s njihovim doživljajem sebe i njihovim mentalnim zdravljem, na način da oni koji su doživljavali sebe kao manje problematičnima, imali su i bolje ishode vezane uz mentalno zdravlje (Calheiros i sur., 2021). S obzirom na dobivene rezultate, primjetno je da bi se daljnja istraživanja trebala više usmjeriti prema procesu stigme i samostigmatizacije, kao i njihovom međudnosu s dobrobiti te ponašajnim i emocionalnim problemima.

Rezultati provedenog istraživanja također pokazuju da je trenutno samopoštovanje pozitivno povezano samo s jednom dimenzijom grupne identifikacije - emocionalnom pripadnosti i evaluacijom grupe. Ovaj nalaz u skladu je s istraživanjem čiji rezultati ističu da adolescenti ostvaruju bliske emocionalne odnose s vršnjacima u skrbi koji su pozitivno povezani s većim osjećajem prihvaćenosti i višom razinom samopoštovanja (Pinheiro Mota i Matos, 2013). Osim

toga, istraživanja pokazuju da povezanost s vršnjacima u skrbi može pomoći u stvaranju pozitivnije slike o sebi (Schofield i sur., 2017). Emocionalna pripadnost grupi može potaknuti osjećaj pripadanja i sigurnosti te povećati samopoštovanje tijekom boravka u skrbi (Anglin, 2002; Krajčan, 2021). Nadalje, važno je istaknuti kako se dimenzija samokategorizacije nije pokazala značajno povezana s razinom trenutnog samopoštovanja što je moguće pojasniti time da dimenzije grupne identifikacije mogu funkcionirati neovisno i imati različitu ulogu u objašnjenju samopoštovanja (Brown, 2006; Brown i Pherson, 2020). Razliku u doživljaju dimenzija grupne identifikacije moguće je pritom primijetiti i kroz dobivene kvalitativne podatke. Govoreći o samokategorizaciji, adolescenti govore o tome da ne vide sebe kao dio grupe u ustanovi te jasno ističu svoju individualnost i različitost u odnosu na druge vršnjake u ustanovi. Ono u čemu vide sličnost s drugima su razlozi boravka u skrbi. S druge strane, na razini podgrupa primjećuju povezanost i emocionalnu pripadnost s pojedinim članovima grupe. Grupu na razini ustanove većinom vide u pozitivnom svjetlu. Dobiveni rezultati zapravo otvaraju novo pitanje, a to je poistovjećuju li adolescenti kategorizaciju u ovoj grupi s institucijskom skrbi i negativnom etiketom koja se uz nju veže? To je posebice važno pitanje za daljnja istraživanja budući da je status određene grupe u društvu često povezan i s razinom samokategorizacije (Haslam i Reicher, 2006; Spears, 2015). Nadalje, iako se očekivala pozitivna povezanost između socijalne podrške vršnjaka i trenutnog samopoštovanja, takav rezultat nije dobiven. Dobiveni rezultati nisu u skladu s nekim prijašnjim istraživanjima s adolescentima u skrbi koji ukazuju na pozitivnu povezanost između socijalne podrške vršnjaka i samopoštovanja (Costa i Mota, 2014; Haddow i sur., 2021; Singstad i sur., 2021). Čini se da iako je socijalna podrška važna za psihološko funkcioniranje adolescenata, moguće je da njezina povezanost s određenim ishodima ipak ovisi o izvorima i vrstama primljene podrške te razinom u kojoj dobivena podrška zadovoljava određenu potrebu pojedinca (Southwick i sur., 2016). Kao što je ranije opisano, kvalitativni podaci pokazali su raznovrsnost socijalne podrške te su adolescenti istaknuli njezin značaj, kao i različite tipove, stoga bi se u budućim istraživanjima trebao dublje istražiti odnos socijalne podrške vršnjaka i samopoštovanja uzimajući u obzir više različitih aspekata podrške kao što su primjerice značaj različitih tipova podrške, učestalost, važnost pojedinih aspekata podrške za pojedinca i zadovoljstvo primljenom podrškom.

Vežano uz zadovoljstvo životom, rezultati su pokazali da je ono negativno povezano s percipiranom diskriminacijom, a pozitivno sa samokategorizacijom i socijalnom podrškom

vršnjaka. O odnosu percipirane diskriminacije i zadovoljstva životom, mladi su govorili i kroz provedeno kvalitativno istraživanje. Adolescenti su jasno naglasili svoja promišljanja o tome da će ih druge osobe diskriminirati zbog boravka u skrbi te u skladu s time očekuju da će im stav drugih otežati određene životne prilike, kao što su pronalazak posla, uspostavljanje prijateljstva i partnerstva. S druge strane, govoreći o temi zadovoljstva životom upravo područja kao što su posao i dobri odnosi s drugima navode kao važna područja zadovoljstva. Analizirajući različite vrste diskriminacije u grupama djece i adolescenata, autorica Spears Brown (2017) naglašava da je viša percipirana diskriminacija povezana s negativnim psiholoških ishodima, pri čemu je jedan od ishoda i niža razina zadovoljstva životom. Također, kvalitativna istraživanja provedena s djecom i mladima u izvanobiteljskoj skrbi pokazuju da su iskustva stigme i diskriminacije važna područja koja mladi opisuju govoreći o zadovoljstvu životom (Llosada-Gistau i sur., 2015; Llosada i Gistau i sur., 2020; Wood i Selwyn, 2017). Samokategorizacija i zadovoljstvo životom također su pozitivno povezani, što je u skladu s razvojnim potrebama adolescenata budući da je grupa vršnjaka iznimno važan kontekst koji omogućava samodefiniranje i integriranje u grupe izvan vlastite obitelji (Selvam, 2017), a vršnjački odnosi jedan su od ključnih indikatora zadovoljstva životom kod adolescenata (Proctor i sur., 2017). Nadalje, pozitivna povezanost razine zadovoljstva životom i socijalne podrške vršnjaka dobivena je i u drugih istraživanjima s adolescentima u skrbi (Llosada-Gistau i sur., 2020a; Singstad i sur., 2021). Kvantitativni podaci također ukazuju da doprinos skupa percipirane diskriminacije, grupne identifikacije i socijalne podrške nije podjednak bez obzira je li riječ o trenutnom samopoštovanju ili zadovoljstvu životom. Ovi podaci otvaraju pitanje koje je spomenuto u uvodu ovog rada, a odnosi se na izazove operacionalizacije i mjerenja subjektivne dobrobiti (Cooke i sur., 2016; Diener i sur., 2018a; Diener i sur., 2017; Eger i Maridal, 2015; Pocrnić i Bratko, 2021). Osim toga, s obzirom na postotke objašnjene varijance, potrebno je u daljnjim istraživanjima razmotriti i druge prediktore koji doprinose istraživanim kriterijima u ovoj populaciji. Primjerice, druga istraživanja u području govore o tome da zadovoljstvu životom doprinosi i odnos između adolescenata i odgajatelja (Costa i sur., 2019; Schiff i sur., 2005), podrška obitelji i osjećaj pripadnosti zajednici (Lipschitz-Elhawi i sur., 2008) te razumijevanje tijeka vlastitog života u skrbi (Wood i Selwyn, 2017). S druge strane, višem samopoštovanju djece i mladih u skrbi primjerice značajno doprinosi pozitivno mentalno zdravlje i aktivne strategije nošenja sa stresom (Barendregt i sur., 2015; 2016), socijalna prihvaćenost i fizički izgled (Jozefiak i sur., 2017) te manjak iskustava

zlostavljanja i zanemarivanja u djetinjstvu (Greger i sur., 2016). Na kraju, zanimljivo je i da rezultati provedenog istraživanja ukazuju da različite dimenzije grupne identifikacije doprinose različitim kriterijima, na način da samokategorizacija značajno doprinosi objašnjenju zadovoljstva životom, dok emocionalna pripadnost i evaluacija grupe značajno doprinosi objašnjenju trenutnog samopoštovanja. Dobivena razlika može se na određeni način pojasniti razmatranjem operacionalizacije i načina definiranja konstrukata. Najprije, grupna identifikacija razumije se kao multidimenzionalan konstrukt pri čemu istraživači u području ističu da dimenzije grupne identifikacije mogu funkcionirati neovisno i doprinositi različitim ishodima (Brown, 2006; Brown i Pehrson, 2020; Ellemers i sur., 1999). Nadalje, samokategorizacija se kao dimenzija grupne identifikacije definira kao kognitivna svijest o pripadnosti grupi (Brown, 2006; Brown i Pehrson, 2020), dok se zadovoljstvo životom definira kao kognitivna komponenta subjektivne dobrobiti (Diener, 1996; Diener i sur., 2018a). S druge strane, samopoštovanje predstavlja konstrukt koji obuhvaća vlastitu afektivnu reakciju na vrednovanje sebe (Lacković-Grgin, 1994), dok s druge strane dimenzija emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe predstavlja afektivni osjećaj prema grupi i njezinim članovima. Moguće je da je povezanost samokategorizacije i zadovoljstva životom upravo u ovoj kognitivnoj komponenti, odnosno mišljenju da osoba pripada grupi i mišljenju kako procjenjuje vlastito zadovoljstvo životom, dok je povezanost emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe vidljiva u afektivnoj komponenti, kako se osoba osjeća u grupi i u odnosu na samog sebe.

9.2. Odbijanje-identifikacija model u populaciji adolescenata u institucijskoj skrbi

Ovo potpoglavlje rasprave vezano je uz jedan od istraživačkih problema u kvantitativnom dijelu istraživanja. Radi se o drugom istraživačkom problemu čiji cilj je bio ispitati medijatorski učinak grupne identifikacije u odnosu između percipirane diskriminacije i samopoštovanja, odnosno percipirane diskriminacije i zadovoljstva životom, odnosno testirati OI model.

S ciljem odgovaranja na ovaj istraživački problem definirane su četiri hipoteze. U četvrtoj hipotezi ovog rada očekivalo se da će percipirana diskriminacija biti pozitivno povezana s grupnom identifikacijom, a grupna identifikacija pozitivno povezana sa samopoštovanjem. Rezultati su pokazali medijatorsku ulogu grupne identifikacije u odnosu na samopoštovanje samo

za jednu dimenziju grupne identifikacije, dimenziju emocionalne pripadnosti i evaluaciju grupe, na način da je viša percipirana diskriminacija praćena nižom emocionalnom pripadnosti i negativnijom evaluacijom grupe, a ona pak nižim samopoštovanjem. Dobiveni smjer povezanosti emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe s trenutnim samopoštovanjem, suprotan je od očekivanog te je hipoteza odbačena. Dobiveni rezultati u potpunosti potvrđuju petu hipotezu rada budući da rezultati pokazuju da percipirana diskriminacija ima izravni negativni učinak na trenutno samopoštovanje. Prema šestoj hipotezi ovog rada očekivali smo da će grupna identifikacija biti medijator u odnosu između percipirane diskriminacije i zadovoljstva životom na način da će percipirana diskriminacija biti pozitivno povezana s grupnom identifikacijom, a grupna identifikacija također pozitivno povezana sa zadovoljstvom životom. Hipoteza je odbačena jer rezultati ukazuju da nema medijatorske uloge grupne identifikacije u odnosu diskriminacije i zadovoljstva životom. Sedma hipoteza odnosila se na očekivanje da postoji negativni izravan učinak percipirane diskriminacije na zadovoljstvo životom, što su rezultati i pokazali te je hipoteza prihvaćena.

Dobiveni rezultati istraživanja pokazuju da testirani OI model kako ga izvorno predlažu autori Branscombe i suradnici (2019) nije potvrđen u populaciji adolescenata u institucijskoj skrbi. Naime, rezultati pokazuju da je samo jedna dimenzija grupne identifikacije, emocionalna pripadnost i evaluacija grupe medijator u odnosu između grupne identifikacije i samopoštovanja, no u smjeru da povezanosti među navedenim varijablama ne idu u očekivanom smjeru. U odnosu na zadovoljstvo životom, kao druge mjere subjektivne dobrobiti i percipirane diskriminacije, niti jedna dimenzija grupne identifikacije nema značajnu ulogu. Iako izvorni model nije potvrđen, dobiveni rezultati zapravo su u skladu s pojedinim rezultatima dobivenim prilikom provjere modela u adolescentskim grupama. Primjerice, istraživanje modela na uzorku adolescenata koji su proveli Armenta i Hunt (2009) pokazalo je da oni adolescenti koji doživljavaju višu razinu diskriminacije zbog etničke pripadnosti, ujedno se i u manjoj mjeri identificiraju s etničkom grupom vršnjaka i imaju niže samopoštovanje. Ukoliko je grupa kojoj adolescenti pripadaju marginalizirana, može doći do toga da se udaljuju od te grupe i pridaju veću važnost nekim drugim grupama u kojima mogu ostvariti pozitivnu samoevaluaciju (Armenta i Hunt, 2009; Tarrant, 2002). Grupa adolescenata u skrbi često je marginalizirana, budući da se uz djecu i mlade često vežu različite negativne etikete, od žrtve životnih okolnosti do problematične i delinkvente osobe (Borić i Mataga Tintor, 2022; Dallas-Childs, 2023; Osvaldsson, 2002). Dallas-

Childs (2023) pritom naglašava da je institucijska skrb obilježena naglim gubitkom obiteljskog identiteta koji se zamjenjuje s kolektivnim identitetom skrbi i stigmatizirajućim etiketama za mlade. S obzirom da je negativni socijalni položaj koji prati ovaj oblik skrbi na neki način prijetnja identitetu, pogotovo u razdoblju adolescencije, ne iznenađuje da su i rezultati ovog istraživanja pokazali da se adolescenti na neki način odmiču od tog identiteta. U tom smislu, čini se da je važno promišljati koje mogućnosti razvijanja različitih socijalnih identiteta i pripadnosti različitim grupama imaju adolescenti u institucijskoj skrbi. Bilo bi vrijedno u daljnjim istraživanjima upravo istražiti različitost grupa kojima pripadaju, u odnosu na koje grupe razvijaju grupnu identifikaciju i koji su ishodi njihove identifikacije s tim grupama. Nadalje, adolescencija je obilježena brojnim promjenama u interpersonalnim odnosima te se u tom razdoblju počinje razumijevati da postoje različite grupe čiji status varira ovisno o pojedinim značajkama (Bukowski i sur., 2009; Killen i sur., 2013). Također, adolescenti su istovremeno vrlo usmjereni na usporedbe s drugima i osjetljivi na odbijanje od strane vršnjaka (Rudan, 2004; Lacković-Grgin, 2006). Nadalje, istraživanje s adolescentima u općoj populaciji pokazali su da adolescencija uključuje značajne promjene u formiranju socijalnog identiteta kroz različite adolescentske grupe (Tanti i sur., 2011). Navedeno govori u prilog da intenzivne promjene u socijalnom funkcioniranju tijekom adolescencije, mogu na određeni način pojasniti zašto rezultati istraživanja OI modela nisu jednoznačni u adolescentskim grupama. Također, važno je naglasiti da rezultati koji su dobiveni provedenim istraživanjem slični rezultatima testiranja OI modela u grupama odraslih koji imaju problema s mentalnim zdravljem (Cruwys i Gunaseelan, 2016; Crabtree i sur., 2011). Čini se kako se u pojedinim grupama gdje su članovi međuzavisni u odnosu na korištenje određenih tretmanskih intervencija te rad na ponašajnim i emocionalnim problemima, OI model ne uspijeva potvrditi. Jedno od pojašnjenja može i biti da je grupiranje u odnosu na dijeljenje istih poteškoća najslabiji oblik međuzavisnosti članova u grupama (Brown, 2006). U odnosu na ove grupe istraživanja ističu probleme vezane uz izloženost štetnim utjecajima grupe i neadekvatnim modelima u nošenju s problemima (Crabtree i sur., 2010; Cruwys i Gunaseelan, 2016). Upravo navedene probleme adolescenti u provedenom istraživanju navode kao glavne nedostatke života u grupi. Pritom se posebice osvrću na sukobe u grupi i negativni utjecaj visoko rizičnih pojedinaca. Stoga bi u intervencijskom smislu bilo vrijednije poticati pozitivnu međuzavisnost u grupi u odnosu na postavljene tretmanske ciljeve, na način da pozitivne promjene u ponašanju kod jednog člana, imaju pozitivan utjecaj na pozitivne promjene

ponašanja drugih u grupi. Budući da OI model nije prethodno testiran na populaciji adolescenata u skrbi, rezultate je moguće usporediti samo u odnosu na pojedine istraživane konstrukte u istraživanjima s adolescentima u skrbi. Tako je istraživanje autorica Magalhães i sur. (2016) pokazalo da adolescenti u skrbi koji percipiraju višu razinu nepoštivanja njihovih prava u skrbi, imaju nižu razinu grupne identifikacije, što je zatim povezano s lošijim ishodima mentalnog zdravlja. U drugom istraživanju istih autorica, negativna društvena slika adolescenata u skrbi također se pokazala povezana s nižom razinom grupne identifikacije, skrivanjem boravka u skrbi i lošijim ishodima vezanim uz psihosocijalno funkcioniranje (Magalhães i sur., 2018). Uspoređujući rezultate navedenih istraživanja s rezultatima dobivenim u ovom istraživanju, vidljivo je da na određeni način ukazuju da je viša percipirana diskriminacija, negativno povezana s grupnom identifikacijom, što u konačnici rezultira nepovoljnim ishodima za adolescente.

Djelomičnu medijatorsku ulogu emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe moguće je prvenstveno sagledati kroz način na koji se konceptualizira grupna identifikacija. Kao što je istaknuto u uvodu ovog rada, brojne definicije grupne identifikacije kao ključno obilježje ističu upravo osjećaj emocionalne pripadnosti i privrženost grupi (Sani i sur., 2015; Henry i sur.; 1999; Tajfel, 1978; Wakefield i sur., 2016). U tom smislu, Ellemers i suradnici (1999) naglašavaju da je grupnu identifikaciju važno razumjeti pojedinačno budući da samokategorizacija predstavlja kognitivnu svijest o članstvu, dok se emocionalna pripadnost odnosi na emocionalnu povezanost s članovima grupe. Nadalje, važno je istaknuti da se kroz istraživanja pokazalo da je emocionalna pripadnost jače izražena u grupama gdje su članovi odabrali članstvo ili koje imaju bolji status, pri čemu niski status grupe negativno utječe na samopoštovanje i emocionalnu pripadnost (Brown i sur., 2006; Ellemers i sur., 1999). Ovo također može biti relevantno u odnosu na adolescente u institucijskoj skrbi zbog njihovog nepovoljnog socijalnog položaja, iskustva diskriminirajućih ponašanja, ali i činjenice da članstvo u grupi u skrbi nisu odabrali već im je grupa nametnuta izvana sukladno određenim kriterijima. Spears Brown (2017) ističe kako percepcija diskriminacije utječe na to što adolescenti osjećaju o grupi kojoj pripadaju i kako integriraju svoju grupni identitet u sliku o sebi, o čemu će dalje ovisiti prihvaćanje tog identiteta ili odmicanje. Dobiveni rezultati pritom govore u prilog da viša percepcija diskriminacije, vodi k tome da se mladi odmiču od identifikacije s grupom, što rezultira negativnim ishodima u odnosu na trenutno samopoštovanje. Iskustvo diskriminacije zbog boravka u skrbi, ne djeluje osnažujuće

na emocionalnu povezanost i pozitivnu evaluaciju grupe u skrbi, kao što je pretpostavljeno u OI modelu. Sagledavajući sve i kroz kvalitativne podatke važno je istaknuti da adolescenti koji se nalaze u ustanovama zbog problema u ponašanju, opisuju više diskriminacije, otpor prema pripadanju grupi vršnjaka u skrbi te ističu vlastito nezadovoljstvo samim sobom, ustanovom i životom. Podaci pritom u ovom dijelu pokazuju upotpunjavanje kvalitativnih i kvantitativnih podataka te ponovno ističu kako u grupi adolescenata u institucijskoj skrbi postoje određene podgrupe mladih u kojima su pojedini grupni procesi drugačiji i složeniji zbog interakcije različitih individualnih i kontekstualnih čimbenika. U daljnjim istraživanjima bilo bi važno dublje istražiti određene podgrupe adolescenata u skrbi, kao što su adolescenti s problemima u ponašanju te koja su obilježja grupnih procesa u tim grupama.

Na kraju, važno je istaknuti da su rezultati pokazali da percipirana diskriminacija ima izravni negativni učinak na obje mjere subjektivne dobrobiti, zadovoljstvo životom i trenutno samopoštovanje. Ovi podaci upotpunjuju se s podacima iz kvalitativne faze istraživanja. Kroz teme o kojima su adolescenti govorili primijećeno je da s jedne strane ističu iskustva diskriminacije i očekivanje da će im zbog boravka u skrbi biti uskraćene neke prilike (posao, stabilnost, dobri odnosi), dok s druge strane upravo te iste prilike navode kao područja koja su im važna kako bi bili zadovoljni životom. Isto tako, doživljaj skrbi, posebice negativnih strana skrbi, opisivali su i kroz teme vezane uz zadovoljstvo vlastitim životom i samim sobom. Pritom je jedan dio adolescenata u istraživanju istaknuo i nezadovoljstvo samim sobom, svojim ponašanjima i činjenicom da trenutno žive u izvanobiteljskoj skrbi. Dobiveni rezultati u skladu su i s istraživanjima u općoj populaciji adolescenata, koji ukazuju na negativan međudnos diskriminacije i dobrobiti adolescenata (Benner i sur., 2018; Schmitt i sur., 2014), kao i na negativan međudnos diskriminacije na samopoštovanje i uključivanje u rizična ponašanja (Yang i sur., 2019). Također, istraživanja govore i o negativnom učinku percipirane diskriminacije na zadovoljstvo životom u adolescentskim grupama (Daley i sur., 2018; Vang i sur., 2018). U odnosu na adolescente u skrbi, istraživanja na različite načine ističu negativne posljedice diskriminacije, kao što je dobiveno i u ovom istraživanju. Tako su negativne posljedice diskriminacije na grupu adolescenata istaknute različitim kvalitativnim istraživanjima (Dallas-Childs, 2023; Kusturin, 2020; Sekol, 2013; Voice, 2015) čiji rezultati govore o tome da mladi skrivaju boravak u skrbi, da su im onemogućene prilike u pronalasku posla te da se osjećaju diskriminirano od strane vršnjaka i odraslih iz zajednice. Istraživanje koje su provele Majdak i

Kamenov (2009) na populaciji mladih u institucijskoj skrbi u Hrvatskoj pokazalo je da je viši doživljaj stigmatizacije, povezan s lošijom slikom o sebi. Također, longitudinalno istraživanje s djecom u različitim oblicima skrbi pokazalo je negativni učinak percipirane stigme na način da, viša percipirana stigma dovodi do nižeg samopoštovanja i povećanja agresivnih oblika ponašanja (Ann i sur., 2020). Pri razmatranju ovih rezultata, ključno je istaknuti složenost diskriminacije u odnosu na kontekst institucijske skrbi. Diskriminacija institucijske skrbi vidljiva je na više razina, u odnosu na samo okruženje/uslugu, mlade koji su korisnici skrbi te stručnjake koji rade u ovom sustavu (Borić i Ćosić, 2022; Calheiros i sur., 2021; Calheiros i sur., 2015; Molitor i Berridge, 2017). Dobiveni podaci stoga jasno ukazuju na potrebu smanjivanja stigme i diskriminacije adolescenata u institucijskoj skrbi, ponajprije kroz izravan rad s njima na proradi iskustva kako se ona ne bi nepovoljno djelovala na njihovo samopoštovanje i zadovoljstvo životom. Osim toga, iznimno je važno dalje istraživati kako društvo i pojedina okruženja gledaju na ovu grupu mladih te koliko je to u skladu s onim što mladi očekuju od drugih i doživljavaju.

9.3. Medijacijska uloga socijalne podrške u Odbijanje-identifikacija modelu

Ova tematska cjelina dominantno se odnosi na istraživački problem postavljen u kvantitativnom dijelu istraživanja gdje je cilj bio testirati medijacijsku ulogu socijalne podrške u OI modelu. Radi se o trećem istraživačkom problemu, a kako bi se odgovorilo na ovaj problem postavljene su dvije hipoteze. Tako je u osmoj hipotezi ovog rada pretpostavljeno da će grupna identifikacija biti povezana s višom socijalnom podrškom, a viša socijalna podrška s višim samopoštovanjem. Ova hipoteza je odbačena jer se socijalna podrška nije pokazala kao značajan medijator u odnosu grupne identifikacije i trenutnog samopoštovanja. Prema sljedećoj hipotezi smo također pretpostavili da će socijalna podrška biti značajan medijator, na način da će grupna identifikacija biti povezana s višom socijalnom podrškom, a viša socijalna podrška s višim zadovoljstvom života. Ova hipoteza je potvrđena samo u odnosu na jednu dimenziju grupne identifikacije - emocionalnu pripadnost i evaluaciju grupe.

Rezultati ukazuju da oni adolescenti koji imaju višu razinu emocionalne pripadnosti grupi i pozitivnije evaluiraju grupu, percipiraju i češće podršku drugih vršnjaka u skrbi, što je naposljetku povezano s višom razinom zadovoljstva životom. Nadalje, nalazi provedenog

kvalitativnog istraživanja ne govore o visokoj emocionalnoj pripadnosti vršnjacima u ustanovi. Ostvarenost emocionalne pripadnosti i raznovrsnost socijalne podrške više su opisane na razini različitih podgrupa. Adolescenti pritom emocionalnu pripadnost opisuju kroz zajednički suživot i ostvarena prijateljstva s pojedincima u grupi. Prisutan je i generalni pozitivni doživljaj grupe vršnjaka u ustanovi. Govoreći o samokategorizaciji naglašavaju da ne vide sebe kao dio grupe u ustanovi, već se doživljavaju različitima i individualnima u odnosu na druge vršnjake u ustanovi. Kvalitativni podaci pritom dodatno objašnjavaju dobivene rezultate u kvantitativnom dijelu, odnosno da se samo jedna dimenzija grupne identifikacije - emocionalna pripadnost i evaluacije grupe, pokazala značajnim medijatorom. Nadalje, dobiveni podaci ukazuju na važnost uloge socijalne podrške u odnosu emocionalne pripadnosti i zadovoljstva životom, budući da grupna identifikacija najprije omogućava osobi da razvije osjećaj da pripada određenoj grupi, što dalje otvara prostor za pozitivniju percepciju grupe te davanje i primanje podrške od strane članova (Jetten i sur., 2017; Häusser i sur., 2020). Rezultati govore i u prilog tome da članovi vršnjačke grupe u skrbi predstavljaju važan resurs za razvoj pripadnosti i primanja socijalne podrške tijekom boravka u skrbi. Ovo je i u skladu s drugim istraživanjima s adolescentima u skrbi koja naglašavaju važnu ulogu socijalne podrške (Magalhães i sur., 2021; Moore i sur., 2020; Sonderman i sur., 2020) i emocionalne pripadnosti grupi (Dallas-Childs, 2023; Emond 2003; Negård i sur., 2020) pri ostvarivanju pozitivnih ishoda tijekom boravka u institucijskoj skrbi. Istraživanja općenito govore o tome da je podržavajuće okruženje u skrbi povezano s većim zadovoljstvom životom u institucijskoj skrbi (Gilman i Barry, 2003; Gilman i Handwerk, 2001). Nadalje, kvalitativni rezultati ukazali su na to da je socijalna podrška raznovrsna, obuhvaća različite vrste podrške od emocionalne do instrumentalne, kao i podršku prosocijalnim i rizičnim ponašanjima. Također, prepoznati su brojni nedostaci života u grupi kao što su nedostatak privatnosti, diskontinuitet odnosa i kontinuirani sukobi. Stoga, kao što je ranije navedeno, bilo bi iznimno važno da se buduća istraživanja usmjere na detaljnije istraživanje općenito vršnjačkih odnosa u institucijskoj skrbi i njihovih obilježja kako bi se dobilo bolje razumijevanje pozitivnih i negativnih utjecaja vršnjaka u skrbi.

Pri sagledavanju rezultata, važno je istaknuti da se pokazalo kako emocionalna pripadnost i evaluacija grupe nema direktan efekt na zadovoljstvo životom, ali ima efekt na zadovoljstvo životom preko percipirane socijalne podrške. Jedno od mogućih pojašnjenja je da socijalna podrška označava percepciju da postoje osobe koje brinu o nama i koje nam kroz davanje

podrške konkretno doprinose rješavanju životnih situacija u kojima se nalazimo, što zatim može doprinijeti da smo zadovoljni različitim područjima života, od ostvarenosti odnosa s drugima do zadovoljstva u odnosu na područje za koje smo primili pomoć. Nadalje, drugi autori ističu da identifikacija s diskriminiranom grupom ne mora uvijek imati pozitivan efekt na pozitivne ishode pojedinca, nego grupna identifikacija zapravo omogućuje stvaranje osnove za pružanje socijalne podrške koja zatim pozitivno djeluje na ishode kod pojedinca (Crabtree i sur., 2010; McKimmie i sur., 2020). Kao što je već istaknuto i u uvodu, u kontekstu institucijske skrbi, socijalna podrška vršnjaka važan je psihosocijalni resurs koji može pomoći u suočavanju sa stresnim situacijama koje proizlaze iz izdvojenosti iz obitelji i samog života u skrbi (Ferreira i sur., 2019; Magalhães i sur., 2021; Moore i sur., 2020). Rezultati dobiveni u ovom istraživanju pritom ističu da socijalna podrška vršnjaka ima ulogu u ostvarivanju zadovoljstva životom te da je važno područje rada prilikom daljnjeg planiranja intervencija u institucijskoj skrbi. Okruženje institucijske skrbi i intervencije koje se pružaju trebale bi biti usmjerene na poticanje, kao i na podržavanje davanja i primanja socijalne podrške među vršnjacima.

Sagledavajući rezultate kvantitativnog dijela istraživanja o odnosu grupe identifikacije i subjektivne dobrobiti, oni ukazuju da različite dimenzije grupne identifikacije imaju efekt na različite operacionalizacije subjektivne dobrobiti. Tako, emocionalna pripadnost i evaluacija grupe ima direktan efekt na samopoštovanje te je njihova povezanost pozitivna, dok samokategorizacija ima direktan efekt na zadovoljstvo životom, te je i taj odnos pozitivan. Rezultati pokazuju kako emocionalna pripadnost i evaluacija grupe ima efekt na zadovoljstvo životom, ali preko percipirane podrške vršnjaka. Kao što je već bilo istaknuto, međuodnos emocionalne pripadnosti i samopoštovanja može se pojasniti postavkama teorije socijalnog identiteta koje naglašavaju da emocionalna pripadnost grupi doprinosi da se pojedinac vrednuje pozitivnije i ima više samopoštovanje (Brown, 2006; Brown i Pehrson, 2020; Ellemers i Haslam, 2011). S druge strane, koncept zadovoljstva životom odnosi se na zadovoljstvo različitim životnim područjima pojedinca od kojih je jedno područje i zadovoljstvo odnosima s drugima oko sebe (Diener, 1996; Kovčo Vukadin i sur., 2016, Penezić, 2006). Zadovoljstvu odnosima s drugim ljudima može doprinijeti socijalna podrška budući da se ona odnosi na percepciju da su nam drugi ljudi dostupni i brinu o nama, ohrabruju nas i pružaju nam konkretnu pomoć kroz različite usluge i razmjenu resursa (Aronson i sur., 2015; Sarason i Sarason, 2009). Gledajući iz konteksta institucijske skrbi i dobivenih kvalitativnih rezultata čini se da je dostupnost i

percepcija primanja socijalne podrške vrlo važna za nošenje s iskustvom života u skrbi te ukoliko je prisutna može doprinijeti i zadovoljstvu životom. U daljnjim istraživanjima OI modela čini se da je važno uključiti i određena obilježja socijalne podrške kao što su zadovoljstvo i procijenjena važnost primljene podrške te percepcija davanja podrške drugim članovima grupe kako bi se dodatno pojasnili mehanizmi u odnosu s grupnom identifikacijom i subjektivnom dobrobiti. Posebno važnim se čini daljnja istraživanja usmjeriti na razumijevanje međudnosa grupne identifikacije i konstrukta zadovoljstva životom.

10. OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA I PREPORUKE ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA

Iako su se korištenjem mješovitog istraživačkog pristupa nastojala nadići ograničenja oba pristupa, provedeno istraživanje ima određena ograničenja koja je važno istaknuti.

Najprije, nedostatak istraživanja je što su se podaci prikupljali samo u jednoj točki mjerenja, što onemogućava donošenje uzročno-posljedičnih zaključaka. Svakako bi bilo vrijedno u budućim istraživanjima provesti longitudinalno istraživanje konstrukata OI modela.

Nadalje, s obzirom da su rezultati pokazali da različite dimenzije grupne identifikacije imaju efekt na različite načine operacionalizacije subjektivne dobrobiti, bilo bi vrijedno u budućim istraživanjima provjeriti OI model na ovoj populaciji i uz drugačiju operacionalizaciju subjektivne dobrobiti. Moguće je da postavke modela vrijede za neke druge konstrukte pod okriljem koncepta subjektivne dobrobiti.

Nedostatak istraživanja prepoznat je i u odnosu na uzorak budući da su u uzorku bili uključeni adolescenti koji su u institucijskoj skrbi zbog problema u ponašanju (u socijalnoj skrbi i pravosuđu) i oni koji su izdvojeni zbog neadekvatne roditeljske skrbi. Radi se o skupinama djece i mladih koje se razlikuju u odnosu na određena obilježja i potrebe te su potencijalne razlike mogle utjecati na dobivene rezultate. S druge strane, važno je istaknuti da kada bi se istraživanje usmjerilo samo na jednu od spomenutih skupina uzorak bi bio mali te se ne bi mogao testirati OI model, niti bi se mogle provesti složene analize koje su provedene u ovom radu. Dakle, s manjim uzorkom ne bismo došli do uvida o medijacijskim efektima grupne identifikacije. Također, važno je istaknuti da se ovim istraživanjem kroz sve faze nastojala obuhvatiti cjelokupna populacija adolescenata u institucijskoj skrbi kako bi se prikupio što veći uzorak te se na taj način povećala

vanjska valjanosti kvantitativnog dijela istraživanja. S obzirom na razvijene mjerne instrumente i spoznaje u ovom istraživanju, buduća istraživanja bi se trebala usmjeriti na ulogu grupnih procesa u određenim podgrupama adolescenata u institucijskoj skrbi.

Ograničenje kvalitativnog dijela istraživanja proizlazi i iz činjenice da je istraživačica prije i nakon prikupljanja podataka bila uključena u neformalne aktivnosti i druženje s adolescentima. Pritom je važno istaknuti da je ostanak u ustanovi bio iniciran od strane adolescenata ili stručnjaka, pri čemu je istraživačica posebnu pažnju posvetila tome da ne remeti svakodnevnicu života u ustanovi. Zbog toga moguća su ograničenja kvalitativnog istraživanja u odnosu na veću naklonost istraživačice u analizi te potencijalno umanjivanje vjerodostojnosti zaključivanja. S obzirom na navedeno, vjerodostojnost zaključivanja provjeravana je s mentoricom koja ima iskustvo istraživanja u institucijskoj skrbi. Također, istraživačica je sustavno vodila terenske bilješke, koje su doprinijele refleksiji u odnosu na doživljena iskustva i istraživačke teme. Na taj način nastojala se neutralizirati moguća pristranost, kao i utjecaj stavova i osjećaja istraživačice nakon posjete na donesene zaključke. Također, iako se uključenost istraživačice može promatrati kao nedostatak, važno je istaknuti da je ova specifična pozicija istraživača karakteristična za planiranje i provedbu istraživanja s djecom u skrbi. U tom smislu Ajduković i suradnici (2008) naglašavaju da je u istraživanjima s mladima u skrbi potrebno predvidjeti vrijeme za uspostavu odnosa i uspostavljanje povjerenja te predvidjeti procese koje utječu na osobni i profesionalni razvoj istraživača. U provedbi budućih istraživanja s adolescentima u skrbi svakako je važno da se radi o istraživaču koji je upoznat s njihovim specifičnim kontekstom i ima iskustva rada i/ili istraživanja s ovom populacijom. Važno je da pritom istraživač pokaže poštovanje i iskrenu znatiželju za uspostavljanje odnosa, ima razvijene komunikacijske vještine te da poštuje kontekst ustanove kao privatni životni prostor adolescenata.

11. ZNANSTVENI I PRAKTIČNI DOPRINOS ISTRAŽIVANJA

Provedeno istraživanje pridonijelo je sveobuhvatnom razumijevanju uloge grupnih procesa u subjektivnoj dobrobiti kod adolescenata u institucijskoj skrbi te je moguće istaknuti nekoliko ključnih znanstvenih i praktičnih doprinosa istraživanja.

Znanstveni doprinos najprije se odnosi na korištenje mješovitog istraživačkog pristupa koji je omogućio integriranje podataka i sveobuhvatnije razumijevanje istraživanih grupnih procesa u specifičnom kontekstu kao što je institucijska skrb. Doprinos kvalitativnog pristupa ogleda se u dubljem razumijevanju životnog konteksta, vršnjačkih odnosa te obilježja i ishoda grupne identifikacije i socijalne podrške. S druge strane, kvantitativni pristup omogućio je razumijevanje međuodnosa konstrukata i generalizaciju podataka za populaciju u institucijskoj skrbi u hrvatskom kontekstu.

Nadalje, u kvantitativnom istraživanju (treća faza) testiran je Odbijanje-identifikacija model, što dosada nije bilo istraženo u odnosu na ovu grupu adolescenata. OI model nije do sada ni istraživan u hrvatskom kontekstu u ovoj populaciji te su rezultati istraživanja pokazali da model u svom izvornom obliku nije potvrđen u populaciji adolescenata u institucijskoj skrbi. Također, doprinos ovog istraživanja je i što je provjerena medijatorska uloga socijalne podrške u OI modelu, čime se nastojala provjeriti dopuna OI modela s konstruktom socijalne podrške. Pri tome se pokazalo da socijalna podrška predstavlja važnu dopunu modelu ukoliko je u model uključena emocionalna pripadnost i evaluacija grupe kao dimenzija grupne identifikacije te zadovoljstvo životom kao mjera subjektivne dobrobiti. Budući da model, kao ni uloga socijalne podrške u modelu, nije dosada istraživana ni u ovoj grupi adolescenata ni u hrvatskom kontekstu, značaj kvalitativnih podataka je u sveobuhvatnijem razumijevanju i nadopunjavanju dobivenih spoznaja vezanih uz model. Dobiveni podaci tako su dali znanstveni doprinos u razumijevanju grupnih procesa u institucijskoj skrbi i rasvijetlili ulogu percipirane diskriminacije i grupne identifikacije. Važnost rezultata vidljiva je i u spoznajama o povezanosti pojedinih dimenzija grupne identifikacije s različitim operacionalizacijama subjektivne dobrobiti. Dobiveni podaci mogu se koristiti pri daljnjem razmatranju operacionalizacije konstrukta subjektivne dobrobiti u populaciji adolescenata u skrbi.

Znanstveni doprinos ovog istraživanja vidljiv je i u razvoju novih mjernih instrumenata za mjerenje percipirane diskriminacije zbog boravaka u skrbi (DIS-SKRB) te zadovoljstva životom kod adolescenata u institucijskoj skrbi (ZŽ-SKRB). Kreirani mjerni instrumenti predstavljaju inovaciju u odnosu na područje istraživanja i hrvatski kontekst budući da su to prvi mjerni instrumenti za mjerenje spomenutih konstrukata namijenjeni za ovu populaciju. Mjerni instrumenti kreirani su temeljem teorijskog znanja i kvalitativne (prve) faze istraživanja, a metrijske karakteristike provjerene su u provedenom predistraživanju. Zatim su se mjerni instrumenti koristili u kvantitativnom istraživanju (treća faza). Upravo zbog svih provedenih postupaka u kreiranju, testiranju i primjeni novih mjernih instrumenata, smatraju se važnim doprinosom za daljnja istraživanja u području institucijske skrbi. Kreirani mjerni instrumenti također se u budućnosti mogu potencijalno modificirati i provjeriti u primjeni s drugim grupama koje doživljavaju diskriminaciju zbog određenih karakteristika. Osim novo kreiranih mjernih instrumenata, doprinos budućim istraživanjima u području institucijske skrbi, primjetan je i kroz prijevod, modifikaciju i provjeru mjernih karakteristika instrumenata za mjerenje grupne identifikacije i socijalne podrške vršnjaka u skrbi.

Spoznaje o ulozi grupnih procesa u subjektivnoj dobrobiti adolescenata u skrbi, mogu se koristiti i u praktične svrhe, odnosno prilikom kreiranja intervencija za adolescente u institucijskoj skrbi. Prema rezultatima istraživanja, na individualnoj razini potrebno je raditi s adolescentima na doživljaju diskriminacije zbog boravka u skrbi. Također, posebno je važno usmjeriti rad prema pretpostavkama i očekivanju diskriminacije zbog boravka u skrbi te integriranju iskustva skrbi kao samo jednog dijela života. Važno je pritom raditi na temama vezanim uz razumijevanje socijalnog i osobnog identiteta, poučavati strategije nošenja s diskriminacijom te kako drugim ljudima iz okruženja podijeliti informaciju o boravku u skrbi. Također, potrebno je i raditi na osnaživanju pripadnosti drugim prosocijalnim grupama koje su dio socijalne mreže pojedinog adolescenta, kako bi adolescenti razvijali različite socijalne identitete. Istraživanje je pokazalo i značajne razlike u zadovoljstvu životom i socijalnoj podršci, na način da djevojke pokazuju manje zadovoljstva životom i manje percipiraju da primaju podršku od vršnjaka u skrbi. S obzirom na to potrebno je u radu s djevojkama više se usmjeriti na povećanje zadovoljstva životom, učenje socijalnih vještina i unapređivanje međuvrnjačkih odnosa tijekom skrbi. Navedeno ne pretpostavlja da se s mladićima ne treba raditi na ovim temama, te su u ovom smislu potrebna i daljnja istraživanja koja će usmjeravati kreiranje intervencija.

Na razini grupe potrebno je stvoriti poticajno okruženje i povećati prilike za pružanje socijalne podrške. Isto tako, potrebno je kroz različite rutine i rituale jačati emocionalnu povezanost i pripadnost grupi. Adolescenti u skrbi moraju imati prilike brinuti jedni o drugima i biti vršnjački mentori kroz različite situacije tijekom boravaka u ustanovi. Temeljem rezultata, posebno se čini važnim osigurati vršnjačku podršku prilikom ulaska u grupu. U odnosu na diskriminaciju, rezultati ukazuju da se kroz grupne procese može poticati socijalna podrška te kroz grupni rad raditi na temama diskriminacije i socijalnog položaja mladih u skrbi, kao i na strategijama nošenja s diskriminacijom. Temeljem rezultata čini se važno i promišljati i o načinu na koji se formiraju odgojne grupe, posebice u odnosu na sličnosti i razlike u obilježjima kao što su dob i rizičnost problema u ponašanju.

Na razini okruženja, potrebno je ponuditi edukacije odgajateljima vezano uz razumijevanje vršnjačke kulture i grupnih procesa između vršnjaka u skrbi te podučavanje metoda i tehnika za poticanje pozitivnih vršnjačkih odnosa. Također, čini se važnim raditi i na destigmatizaciji institucijskog oblika skrbi, posebice u okruženju škole, lokalne zajednice i medija.

Na kraju, važno je naglasiti da iako se ovo istraživanje odnosi na kontekst institucijske skrbi odnosno kontekst tretmanske intervencije, rezultati se mogu koristiti za daljnja istraživanja i unaprjeđivanje intervencija u preventivskoj znanosti. Prije svega, rezultati doprinose suvremenim spoznajama preventivske znanosti i prevenciji problema u ponašanju budući da doprinose razumijevanju uloge grupnih procesa koji su osnažujući i kao takvi omogućuju ostvarivanje subjektivne dobrobiti grupa u riziku. Osim toga, gledajući iz perspektive cjelokupne populacije adolescenata, iskustvo diskriminacije je sveprisutno u odnosu na različita obilježja i grupe kojima adolescenti pripadaju, stoga bi bilo vrijedno provjeriti pretpostavke OI modela u drugim grupama adolescenata. Rezultati ovog istraživanja potencijalno se mogu koristiti u odnosu na diskriminaciju adolescenata koji imaju ponašajne ili emocionalne probleme. Budući da diskriminacija ima izravni negativni učinak u ostvarivanju subjektivne dobrobiti, važno je sustavno raditi na destigmatizaciji problema mentalnog zdravlja kod adolescenata. Također, potrebno je kroz intervencije s djecom raditi na njihovom doživljaju diskriminacije te kroz grupni rad poticati članove grupe da razvijaju emocionalnu pripadnost i različite oblike socijalne podrške prije adolescencije kako bi se eventualno preveniralo narušavanje subjektivne dobrobiti kao posljedice percipirane diskriminacije.

12. ZAKLJUČAK

Uzimajući u obzir kompleksnost grupnog suživota adolescenata smještenih u institucijsku skrb, cilj ovog rada bio je istražiti njihovu grupnu identifikaciju u odnosu na grupu vršnjaka u skrbi.

U kvalitativnom dijelu istraživanja primijećene su različitosti u razumijevanju pojma diskriminacije. Iako je iskustvo diskriminacije zbog boravaka u institucijskoj skrbi pojedinačno i rijetko, adolescenti najčešće doživljavaju diskriminaciju u vršnjačkim odnosima izvan i unutar ustanove, u prijateljskim odnosima i romantičnim vezama. Prepoznate su i specifične podgrupe u institucijskoj skrbi koje su izložene većoj razini diskriminacije, adolescenti s problemima u ponašanju te pripadnici romske nacionalne manjine. Raznolike strategije suočavanja s diskriminacijom uključuju od traženja emocionalne podrške do fizičkog sukoba s osobom/grupama koje vrše diskriminaciju. Adolescenti izražavaju negativan dojam o institucijskoj skrbi, pri čemu se boje da će im to utjecati na neke odnose te ograničiti životne prilike i mogućnosti. Zbog toga su prisutni osjećaji srama i straha kada moraju podijeliti s nekime da se nalaze u institucijskoj skrbi. S druge strane, svjesni su da im boravak u skrbi daje prilike za bolje životne okolnosti i promjenu ponašanja. Vršnjačke grupe u skrbi imaju svoju specifičnu vršnjačku kulturu i norme, a vršnjački odnosi su često situacijski određeni i diskontinuirani. Bliskost se ostvaruje u manjim grupama ili s jednom osobom/vršnjakom. Prepoznati su i nedostaci života u grupi vršnjaka poput sukoba, izloženosti teškoćama mentalnog zdravlja drugih vršnjaka, negativnim utjecajima i rizičnim ponašanjima. Grupna identifikacija je prepoznata kao zaštitni čimbenik u zajedničkom suživotu. Međutim, adolescenti doživljavaju nisku emocionalnu pripadnost grupi u ustanovi, percipirajući sebe kao individualne u usporedbi s drugim vršnjacima. Generalno je prisutna pozitivna percepcija grupe u ustanovi, dok je emocionalna pripadnost ostvarena s pojedinim članovima grupe. Socijalna podrška vršnjaka je vrlo raznolika uključuje razumijevanje i emocionalnu podršku, razmjenu sličnih interesa i druženje te pomaganje i učenje životnih vještina.

Adolescenti izražavaju zadovoljstvo životom na različitim područjima, s najmanjim zadovoljstvom u vezi procjene samih sebe i dosadašnjih životnih okolnosti. Povezanost diskriminacije, identifikacije s grupom i socijalne podrške vidljiva je kroz opis strategija nošenja s diskriminacijom. Socijalna podrška važna je strategija nošenja s pozitivnim i negativnim stranama skrbi. U vršnjačkim grupama gdje su adolescenti s problemima u ponašanju primjetno

je distanciranje ili izbacivanje pojedinca iz grupe kao način izbjegavanja rizičnih ponašanja i posljedica. Zaključno, vršnjački odnosi su kompleksni i isprepleteni brojnim okolnostima, uključujući kontekst ustanove i individualna obilježja adolescenata. Može se zaključiti kako se grupna identifikacija ostvaruje i kroz emocionalnu pripadnost i pružanje socijalne podrške. U grupama gdje su adolescenti s problemima u ponašanju grupni procesi su intenzivniji, kompleksniji i promjenjiviji, ovisе o osobnim procjenama koristi i posljedica sudjelovanja u grupi.

U kvantitativnom dijelu istraživanja, rezultati pokazuju da su značajni prediktori pri objašnjenju trenutnog samopoštovanja percipirana diskriminacija te emocionalna pripadnost i evaluacije grupe, pri čemu percipirana diskriminacija negativno doprinosi trenutnom samopoštovanju, a emocionalna pripadnost i evaluacija grupe pozitivno. Percipirana diskriminacija, socijalna podrška i samokategorizacija pokazale su se kao značajni prediktori zadovoljstva životom pri čemu percipirana diskriminacija doprinosi negativno, a socijalna podrška i samokategorizacija pozitivno. Time su rezultati pokazali različiti doprinos percipirane diskriminacije i grupne identifikacije pri objašnjenju dviju mjera subjektivne dobrobiti.

S obzirom na postavke OI modela očekivalo se da će grupna identifikacija biti značajan medijator u odnosu između percipirane diskriminacije i samopoštovanja i to tako da je percipirana diskriminacija pozitivno povezana s grupnom identifikacijom i trenutnim samopoštovanjem, no to se nije pokazalo. Rezultati pokazuju da je samo dimenzija emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe djelomičan medijator u odnosu percipirane diskriminacije i trenutnog samopoštovanja, na način da je viša percipirana diskriminacija povezana s nižom emocionalnom pripadnosti i evaluacijom grupe, a niža emocionalna pripadnost s nižim samopoštovanjem. Dobiveni podaci stoga nisu potvrdili izvorni OI model na način na koji ga predlažu autori (Branscombe i sur., 1999). Očekivalo se i da će grupna identifikacija biti značajan medijator u odnosu između grupne identifikacije i zadovoljstva životom, no pokazalo se da nema značajnih medijatorskih učinaka niti jedne dimenzije grupne identifikacije u tom odnosu. Dobiveni rezultati također ukazuju na izravan negativni učinak percipirane diskriminacije na zadovoljstvo životom i trenutno samopoštovanje. U odnosu na testiranje medijatorske uloge socijalne podrške u OI modelu, rezultati su pokazali da je socijalna podrška značajan i djelomičan medijator samo u odnosu jedne komponente grupne identifikacije - emocionalne pripadnosti i evaluacije grupe i zadovoljstva

životom, na način da je viša emocionalna pripadnost i pozitivnija evaluacija grupe povezana s višom socijalnom podrškom, a viša socijalna podrška sa višim zadovoljstvom života, što je bilo i očekivano. Socijalna podrška nije se pokazala značajnim medijatorom u odnosu između grupne identifikacije i trenutnog samopoštovanja. Iz rezultata kvantitativnog dijela istraživanja moguće je zaključiti kako testirani OI model (Branscombe i sur., 1999) nije potvrđen u populaciji adolescenata u institucijskoj skrbi, već se pokazalo da ukoliko adolescenti percipiraju višu razinu diskriminacije, pritom se distanciraju od grupe u skrbi, što nepovoljno utječe na njihovo trenutno samopoštovanje. Medijatorska uloga socijalne podrške u OI modelu, pokazala se značajnom u odnosu na zadovoljstvo životom te je omogućila bolje pojašnjavanje međuodnosa u modelu. Može se zaključiti kako adolescenti koji percipiraju nižu diskriminaciju osjećaju više emocionalnu pripadnost i pozitivnije evaluiraju grupu te percipiraju višu socijalnu podršku, što je u konačnici povezano s višim zadovoljstvom životom. Pri tome je vidljivo da je vršnjačka grupa u skrbi važan resurs u postizanju pozitivnih ishoda te je važno kroz boravak u skrbi jačati njezinu ulogu.

Integriranjem rezultata oba pristupa vidljivo je da se rezultati podudaraju, međusobno nadopunjuju i daju uvid u cjelovitost teme istraživanja. Percipirana diskriminacija nije prisutna u velikom intenzitetu, a najviše se događa u vršnjačkim grupama izvan ustanove (razredu, društvu iz lokalne zajednice), unutar ustanove i u prijateljskim odnosima. Za adolescente u skrbi veći izazov predstavlja nošenje s očekivanjem da će biti diskriminirani jer osjećaju da je prisutna negativna slika o institucijskoj skrbi i djeci i mladi koji u njoj borave. Ovi podaci posebice su zabrinjavajući kada se nadopune s podacima kvantitativnog istraživanja koje je pokazalo da percipirana diskriminacija ima izravni negativni učinak na subjektivnu dobrobit adolescenata u skrbi, na način da je negativno povezana i s trenutnim samopoštovanjem i zadovoljstvom životom, ali i da također ostvaruje negativne efekte zadovoljstvo životom preko niske emocionalne pripadnosti i negativne evaluacije grupe te niže percepcije socijalne podrške. S obzirom da je grupa vršnjaka u skrbi na određeni način nametnuta, socijalna podrška ima važnu ulogu u ostvarivanju pozitivnih odnosa i u stvaranju emocionalne povezanosti. Samokategorizacija se na neki način povezuje i s negativnim identitetom koji se pripisuje institucijskoj skrbi, pri čemu se adolescenti vide kao različiti u odnosu na druge članove grupe u ustanovi. Zajedničkim obilježjima grupe vršnjaka u ustanovi smatraju izdvajanje iz obitelji i boravak u institucijskoj skrbi.

Zaključno, ovo istraživanje dalo je određene odgovore o ulozi grupnih procesa u subjektivnoj dobrobiti adolescenata u institucijskoj skrbi. Provedeno istraživanje predstavlja značajan doprinos i u metodološkom smislu zbog korištenja mješovitog istraživačkog pristupa kako bi se sveobuhvatnije razumio konstrukt grupe identifikacije. Temeljem rezultata istraživanja moguća su daljnja planiranja intervencija koje se odnose na nošenje s iskustvom diskriminacije zbog boravka u skrbi, kao i intervencija koje promiču emocionalnu pripadnost, pozitivni doživljaj grupe i socijalnu podršku vršnjaka kako bi se potencijalno poboljšali ishodi vezani uz subjektivnu dobrobit. Kada je riječ o zadovoljstvu životom, razvijanje emocionalne pripadnosti i socijalne podrške u grupi moglo bi doprinijeti pozitivnim ishodima i na određeni način umanjiti negativni učinak diskriminacije. Također, čini se ključnim sveobuhvatnije raditi na smanjenju diskriminacije ove grupe adolescenata zbog iskustva boravka u skrbi, posebice u odnosu na druge vršnjačke grupe kojih su dio te bliske odnose koje pokušavaju održati. Time se zapravo stvaraju temelji za ostvarivanje subjektivne dobrobiti ove grupe adolescenata, što u konačnici i treba biti jedna od glavnih svrha institucijske skrbi.

13. PRILOZI

PRILOG 1

Popis ustanova u Republici Hrvatskoj koje pružaju institucijsku skrb u datom trenutku provedbe istraživanja

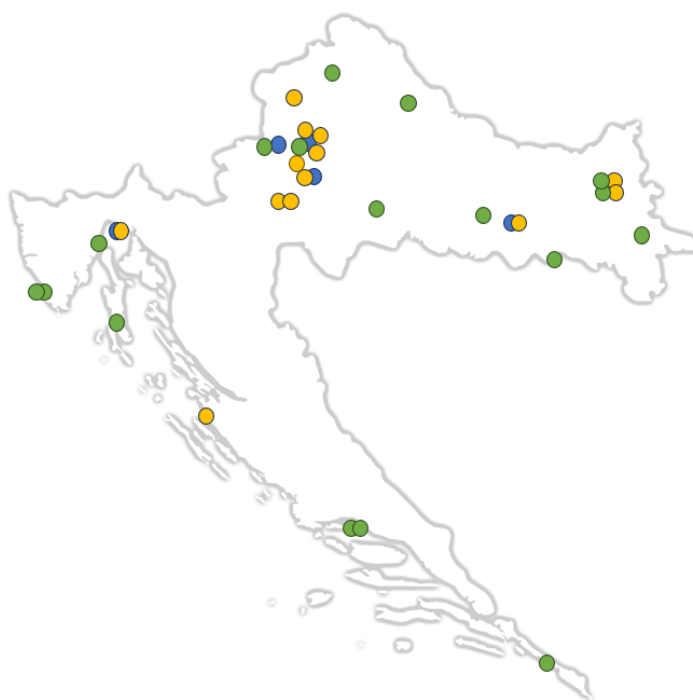
NAZIV USTANOVA I LOKACIJA	VRSTE USLUGA KOJE ĆE SE OBUHVATITI S OBZIROM NA PLANIRANO ISTRAŽIVANJE	UKUPAN BROJ USTANOVA
1. Centar za pružanje usluga u zajednici Maslina, Dubrovnik 2. Centar za pružanje usluga u zajednici Maestral, Split 3. Centar za pružanje usluga u zajednici Ivana Brlić Mažuranić, Lovran 4. Centar za pružanje usluga u zajednici Ruža Petrović, Pula 5. Centar za pružanje usluga u zajednici Zagreb, Zagreb 6. Centar za pružanje usluga u zajednici Vrbina, Sisak 7. Centar za pružanje usluga u zajednici Sv. Ana, Vinkovci 8. Centar za pružanje usluga u zajednici Izvor, Selce 9. Centar za pružanje usluga u zajednici Vladimir Nazor, Karlovac 10. Centar za pružanje usluga u Zajednici Svitanje, Koprivnica 11. Centar za pružanje usluga u zajednici Lipik, Lipik 12. Centar za pružanje usluga u zajednici Kuća sretnih ciglica, Slavonski Brod 13. Centar za pružanje usluga u zajednici Klasje, Osijek 14. Centar za pružanje usluga u zajednici SOS Dječje selo Ladimirevci – Kuća za mlade u Osijek I i Kuća za mlade u Osijeku II	Usluga smještaja Usluga organiziranja stanovanja uz sveobuhvatnu podršku	20

<p>15. Centar za pružanje usluga u zajednici SOS Dječje selo Lekenik – Kuća za mlade u Zagrebu, Kuća za mlade u Velikoj Gorici</p> <p>16. Caritas Zagrebačke nadbiskupije</p> <p>17. Hrvatska provincija Karmelićanski Božanskog srca Isusova, Zagreb</p> <p>18. Caritas biskupije Porečke i Pulske</p> <p>19. Nova Budućnost Zagreb</p> <p>20. Križevačka eparhija</p>		
<p>21. Centar za pružanje usluga u zajednici Osijek, Osijek</p> <p>22. Centar za pružanje usluga u zajednici Banija, Karlovac</p> <p>23. Centar za pružanje usluga u zajednici Rijeka, Rijeka</p> <p>24. Dom za odgoj Pula, Pula</p> <p>25. Centar za pružanje usluga u zajednici Zadar, Zadar</p> <p>26. Centar za pružanje usluga u zajednici Split, Split</p> <p>27. Centar za pružanje usluga u zajednici Dugave-Zagreb, Zagreb</p> <p>28. Centar za pružanje usluga u zajednici Zagorje, Bedekovčina</p> <p>29. Udruga Breza, Čepinski Martinci</p>	<p>Usluga smještaja</p> <p>Usluga organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku</p> <p>Usluga smještaja radi provođenja psihosocijalnih tretmana</p> <p>Odgojna mjera upućivanja u odgojnu ustanovu</p>	<p>9</p>
<p>1. Centar za pružanje usluga u zajednici Ivanec, Ivanec</p> <p>2. Centar za pružanje usluga u zajednici Mali Lošinj, Mali Lošinj</p>	<p>Usluga organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku</p> <p>Odgojna mjera upućivanja u odgojnu ustanovu</p>	<p>2</p>
<p>1. Centar za odgoj i obrazovanje Lug</p>	<p>Odgojna mjera upućivanja u posebnu odgojnu ustanovu</p>	<p>1</p>

1. Odgojni zavod u Turopolju 2. Odgojni zavod u Požezi	Odgojna mjera upućivanja u odgojni zavod	2
		34

PRILOG 2

Sažeti prikaz ustanova u kojima su adolescenti sudjelovali u pojedinoj fazi istraživanja

1. FAZA KVALITATIVNO ISTRAŽIVANJE N=30	<ol style="list-style-type: none"> 1. Odgojni zavod u Turopolju 2. Odgojni zavod u Požezi 3. Centar za pružanje usluga u zajednici Rijeka 4. Centar za odgoj i obrazovanje Lug 5. Centar za pružanje usluga u zajednici Zagreb (podružnica Antun Gustav Matoš)
2. FAZA PREDISTRAŽIVANJE N=107	<ol style="list-style-type: none"> 1. Odgojni zavod u Turopolju 2. Odgojni zavod u Požezi 3. Centar za pružanje usluga u zajednici Rijeka 4. Centar za pružanje usluga u zajednici Zagorje 5. Centar za pružanje usluga u zajednici Zadar 6. Centar za pružanje usluga u zajednici Klasje 7. Udruga Breza 8. Zajednica mladih Velika Gorica (Centar za pružanje usluga u zajednici SOS Dječje selo Lekenik) 9. Kuća Emaus (Caritas zagrebačke nadbiskupije) 10. Zajednica mladih Zagreb (Centar za pružanje usluga u zajednici SOS Dječje selo Lekenik) 11. Centar za pružanje usluga u zajednici Vladimir Nazor Karlovac 12. Centar za pružanje usluga u zajednici Banija Karlovac
3. FAZA KVANTITATIVNO ISTRAŽIVANJE N=216	<ol style="list-style-type: none"> 1. Centar za pružanje usluga u zajednici Zagreb – Dugave 2. Centar za pružanje usluga u zajednici Vrbina Sisak 3. Centar za pružanje usluga u zajednici Ivanec 4. Centar za pružanje usluga u zajednici Osijek 5. Centar za pružanje usluga u zajednici Pula 6. Centar za pružanje usluga u zajednici Ruža Petrović 7. Centar za pružanje usluga u zajednici Mali Lošinj 8. Zajednica mladih Osijek (Centar za pružanje usluga u zajednici SOS Ladimirevci) 9. Udruga Nova Budućnost 10. Centar za pružanje usluga u zajednici Zagreb – podružnica Antun Gustav Matoš i podružnica Ivan Goran Kovačić 11. Centar za pružanje usluga u zajednici Maestral 12. Centar za pružanje usluga u zajednici Split 13. Centar za pružanje usluga u zajednici sv. Ana 14. Centar za pružanje usluga u zajednici Maslina 15. Centar za pružanje usluga u zajednici Lipik 16. Centar za pružanje usluga u zajednici Kuća sretnih ciglica 17. Centar za pružanje usluga u zajednici Svitanje 18. Centar za pružanje usluga u zajednici Ivane Brlić Mažuranić

PRILOG 3

Odobrenje Etičkog povjerenstva Sveučilišta u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Etičko povjerenstvo
Klasa: 602-04/22-42/10
Ur.broj: 251-74/22-01/2
Zagreb, 26.04.2022.

Andrea Ćosić
ERF
andrea.cosic@erf.unizg.hr

Predmet: Mišljenje Etičkog povjerenstva o provođenju istraživanja „Grupna identifikacija adolescenata u institucionalnoj skrbi“

Etičko povjerenstvo Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pregledalo je dokumentaciju priloženu uz zahtjev za davanjem mišljenja o usklađenosti istraživačkog prijedloga „*Grupna identifikacija adolescenata u institucionalnoj skrbi*“ s Etičkim kodeksom Sveučilišta u Zagrebu. Voditeljica istraživanja Andrea Ćosić povjerenstvu je dostavila ispunjen obrazac nacrtu istraživanja te dodatne priloge.

Iz dostavljene dokumentacije razvidno je da se projekt:

- planira provesti sa svrhom kreiranja novih znanja važnih za dobrobit pojedinca i znanosti;
- planira provesti uz uvažavanje načela svjesnog i pisanog pristanka sudionika danog na temelju odgovarajuće obaviještenosti o svrsi, ciljevima i postupcima istraživanja te načinima zaštite privatnosti podataka i identiteta sudionika, odnosno odustajanja od sudjelovanja u istraživanju u bilo kojem trenutku;
- planira provesti uz uvažavanje prava i dostojanstva svih koji sudjeluju kao ispitanici i drugi sudionici u znanstvenom istraživanju;
- planira provesti uz uvažavanje odredbi Etičkog kodeksa istraživanja s djecom;
- planira provesti uz prepoznavanje eventualnih rizika koji se mogu pojaviti tijekom provođenja istraživanja;
- planira provesti uz poštivanje načela tajnosti podataka prikupljenih istraživanjem;
- planira provesti sa predviđenim načinom informiranja sudionika o dobivenim rezultatima te informiranjem o svrsi i načinu korištenja rezultata istraživanja;
- planira provesti uz dozvolu čelnika nadležne institucije.

Sukladno prethodno navedenom, Etičko povjerenstvo zaključuje kako je predloženi projektni prijedlog usklađen s Etičkim kodeksom Sveučilišta u Zagrebu te daje pozitivno mišljenje za njegovo provođenje.

Prof.dr.sc. Irma Koyčo Vukadin
Predsjednica Etičkog povjerenstva

PRILOG 4A

Informativni letak za mlade

Istraživačica: Andrea Ćosić, magistra socijalne pedagogije
Mentorice: prof.dr.sc. Ivana Borić i izv.prof.dr.sc. Martina Lotar Rihtarić
Sveučilište u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Kontakt: andrea.cosic@erf.unizg.hr

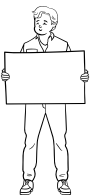
INFORMACIJE O ISTRAŽIVANJU

ULOGA GRUPNIH PROCESA U SUBJEKTIVNOJ DOBROBITI ADOLESCENATA U INSTITUCIJSKOJ SKRBI

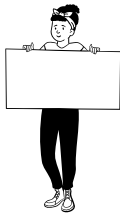
TKO PROVODI ISTRAŽIVANJE I KOJI JE CILJ?

U ustanovama u Republici Hrvatskoj, Andrea Ćosić, socijalna pedagoginja koja radi na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu, provodi istraživanje kojemu je cilj više saznati o iskustvima života u ustanovi. Ovo istraživanje provodi u sklopu svog doktorskog istraživanja, a zapravo je početak njezinog razumijevanja kako žive mladi u ustanovama. Svrha je da ono što se nauči u ovom istraživanju, može podijeliti s drugim stručnjacima kako bi unaprijedili svoj rad te drugim mladima u domu kako bi im boravak u ustanovi bio ugodniji.

KOJA JE TVOJA ULOGA U ISTRAŽIVANJU? Tvoje sudjelovanje u ovom istraživanju je dobrovoljno, što znači da možeš sam/a odlučiti hoćeš li sudjelovati ili ne. Također možeš odlučiti povući se iz istraživanja u bilo kojoj fazi koja će uslijediti. Nema točnih ili netočnih odgovora, važno je da iskreno podijeliš svoje mišljenje i iskustva i da se osjećaš sigurno i ugodno. U istraživanju jamčim zaštitu i povjerljivost tvojih osobnih podataka: sve informacije koje bi mogle otkriti tvoj identitet neće biti uključene u prikaz rezultata. Podaci će se analizirati i koristiti na razini grupe mladih, a koristiti će se bolje razumijevanje vršnjačkih odnosa u institucijskoj skrbi.

KAKO ISTRAŽIVANJE IZGLEDA? Istraživanje se provodi na način da mladi zajedno s istraživačicom razgovaraju u grupi prema unaprijed isplaniranim pitanjima koja su vezana uz temu istraživanja. Točan način sudjelovanja u grupnom razgovoru bit će ti pojašnjen prilikom početka razgovora, a trajat će najviše 90 minuta. Zbog potrebe analize podataka snimat će se audio zvuk razgovora. Nakon što sve aktivnosti vezane uz istraživanje budu završene audio zvuk razgovora bit će uništen. Prikupljeni podaci analizirat će se grupno i bit će dostupni samo istraživačkom timu. Ukoliko ti sudjelovanje u istraživanju potakne neke neugodne emocije slobodno se možeš javiti svom odgovorniku ili istraživačici koja će ti dati informacije o daljnjoj pomoći. Ako ćeš imati pritužbe na proces istraživanja istraživanje možeš se javiti Etičkom povjerenstvu ERF-a na eticko.povjerenstvo@erf.unizg.hr.

ZAŠTO JE TVOJE SUDJELOVANJE VAŽNO? Tvoje iskustvo i sudjelovanje u istraživanju dat će važne informacije pomoću kojih će se moći dobiti cjelovita slika o životu u grupi vršnjaka u institucijskoj skrbi. To će pomoći boljem razumijevanju odnosa adolescenata i utjecaju tih odnosa na boravak mladih u ustanovama. Ukoliko si zainteresiran/na za sudjelovanje, tvoj odgovornik/odgovornikica će ti dati detaljnije informacije o terminu održavanja istraživanja.

PRILOG 4B

Informativni letak za mlade

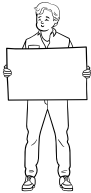
Istraživačica: Andrea Ćosić, magistra socijalne pedagogije
Mentorice: prof.dr.sc. Ivana Borić i izv.prof.dr.sc. Martina Lotar Rihtarić
Sveučilište u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Kontakt: andrea.cosic@erf.unizg.hr

INFORMACIJE O ISTRAŽIVANJU

ULOGA GRUPNIH PROCESA U SUBJEKTIVNOJ DOBROBITI ADOLESCENATA U INSTITUCIJSKOJ SKRBI

TKO PROVODI ISTRAŽIVANJE I KOJI JE CILJ?

 U ustanovama u Republici Hrvatskoj, Andrea Ćosić, socijalna pedagoginja koja radi na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu, provodi istraživanje kojemu je cilj više saznati o iskustvima života u ustanovi. Ovo istraživanje provodi u sklopu svog doktorskog istraživanja, a zapravo je početak njezinog razumijevanja kako žive mladi u ustanovama. Svrha je da ono što se nauči u ovom istraživanju, može podijeliti s drugim stručnjacima kako bi unaprijedili svoj rad te drugim mladima u domu kako bi im boravak u ustanovi bio ugodniji.

 KOJA JE TVOJA ULOGA U ISTRAŽIVANJU? Tvoje sudjelovanje u ovom istraživanju je dobrovoljno, što znači da možeš sam/a odlučiti hoćeš li sudjelovati ili ne. Također možeš odlučiti povući se iz istraživanja u bilo kojoj fazi koja će uslijediti. Nema točnih ili netočnih odgovora, važno je da iskreno podijeliš svoje mišljenje i iskustva i da se osjećaš sigurno i ugodno. U istraživanju jamčim zaštitu i povjerljivost tvojih osobnih podataka: sve informacije koje bi mogle otkriti tvoj identitet neće biti uključene u prikaz rezultata. Podaci će se analizirati i koristiti na razini grupe mladih, a koristiti će se bolje razumijevanje vršnjačkih odnosa u institucijskoj skrbi.

 KAKO ISTRAŽIVANJE IZGLEDA? U istraživanju uloga mladih je da ispune upitnik s određenim pitanjima koja su vezana uz temu istraživanja. Točan način ispunjavanja bit će objašnjen prije samog upitnika. Ispunjavanje traje 30 minuta. Nakon ispunjavanja upitnici će se spremiti u kuvertu i pohraniti kod istraživačice kako bi se dalje analizirali. Svi prikupljeni podaci analizirat će se grupno. Upitnici će biti dostupni samo istraživačkom timu, a nakon što sve aktivnosti vezane uz istraživanje budu završene bit će uništeni. Ukoliko ti sudjelovanje u istraživanju potakne neke neugodne emocije slobodno se možeš javiti svom odgajatelju ili istraživačici koja će ti dati informacije o daljnjoj pomoći. Ako ćeš imati pritužbe na proces istraživanja istraživanje možeš se javiti Etičkom povjerenstvu ERF-a na eticko.povjerenstvo@erf.unizg.hr.

ZAŠTO JE TVOJE SUDJELOVANJE VAŽNO? Tvoje iskustvo i sudjelovanje u istraživanju dat će važne informacije pomoću kojih će se moći dobiti cjelovita slika o životu u grupi vršnjaka u institucijskoj skrbi. To će pomoći boljem razumijevanju odnosa adolescenata i utjecaju tih odnosa na boravak mladih u ustanovama.

PRILOG 5A

Pisani pristanak za sudjelovanje u istraživanju

Istraživačica: Andrea Ćosić, magistra socijalne pedagogije

Mentorice: prof.dr.sc. Ivana Borić i izv.prof.dr.sc. Martina Lotar Rihtarić

Sveučilište u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Kontakt: andrea.cosic@erf.unizg.hr

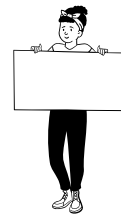
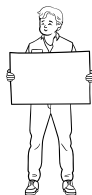
PRISTANAK ZA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU ULOGA GRUPNIH PROCESA U SUBJEKTIVNOJ DOBROBITI ADOLESCENATA U INSTITUCIJSKOJ SKRBI

KOJI JE CILJ OVOG ISTRAŽIVANJA?

U ustanovama u Republici Hrvatskoj provodim istraživanje kojemu je cilj više saznati o iskustvima života u ustanovi. Ovo istraživanje provodim u sklopu svog doktorskog istraživanja, a zapravo je početak mog razumijevanja kako žive mladi u ustanovama. Svrha je da ono što naučim u ovom istraživanju, podijelim s drugim stručnjacima kako bi unaprijedili svoj rad i drugim mladima u domu kako bi im boravak u ustanovi bio ugodniji.

KOJA JE TVOJA ULOGA U ISTRAŽIVANJU? Tvoje sudjelovanje u ovom istraživanju je dobrovoljno, što znači da možeš sam/a odlučiti hoćeš li sudjelovati ili ne. Također možeš odlučiti povući se iz istraživanja u bilo kojoj fazi koja će uslijediti. Nema točnih ili netočnih odgovora, važno je da iskreno podijeliš svoje mišljenje i iskustva i da se osjećaš sigurno i ugodno. U istraživanju jamčim zaštitu i povjerljivost tvojih osobnih podataka: sve informacije koje bi mogle otkriti tvoj identitet neće biti uključene u prikaz rezultata. Podaci će se analizirati i koristiti na razini grupe mladih, a koristiti će se bolje razumijevanje vršnjačkih odnosa u institucionalnoj skrbi.

KAKO ISTRAŽIVANJE IZGLEDA? Istraživanje se provodi na način da mladi zajedno s istraživačicom razgovaraju u grupi prema unaprijed isplaniranim pitanjima koja su vezana uz temu istraživanja. Točan način sudjelovanja u grupnom razgovoru bit će ti pojašnjen prilikom početka razgovora, a trajat će najviše 90 minuta. Zbog potrebe analize podataka snimat će se audio zvuk razgovora. Nakon što sve aktivnosti vezane uz istraživanje budu završene audio zvuk razgovora bit će uništen. Prikupljeni podaci analizirat će se grupno i bit će dostupni samo istraživačkom timu. Ukoliko ti sudjelovanje u istraživanju potakne neke neugodne emocije slobodno se možeš javiti svom odgajatelju ili istraživačici koja će ti dati informacije o daljnjoj pomoći. Ako ćeš imati pritužbe na proces istraživanja istraživanje možeš se javiti Etičkom povjerenstvu ERF-a na eticko.povjerenstvo@erf.unizg.hr.

ZAŠTO JE TVOJE SUDJELOVANJE VAŽNO? Tvoje iskustvo i sudjelovanje u istraživanju dat će važne informacije pomoću kojih će se moći dobiti cjelovita slika o životu u grupi vršnjaka u institucijskoj skrbi. To će pomoći boljem razumijevanju odnosa adolescenata i utjecaju tih odnosa na boravak mladih u ustanovama.

Istraživačica: Andrea Čosić, magistra socijalne pedagogije
Mentorice: prof.dr.sc. Ivana Borić i izv.prof.dr.sc. Martina Lotar Rihtarić
Sveučilište u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Kontakt: andrea.cosic@erf.unizg.hr

**PRISTANAK ZA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU
ULOGA GRUPNIH PROCESA U SUBJEKTIVNOJ DOBROBITI ADOLESCENATA
U INSTITUCIJSKOJ SKRBI**

Ako želiš sudjelovati u kvalitativnom istraživanju, molim potpiši ovaj obrazac.

Ovaj dokument je dokaz da si pristao/la na istraživanje. Dokument se potpisuje u dva primjerka, od kojih jedan primjerak ostaje kod tebe, a jedan kod istraživačice.

Nakon pročitanih i pojašnjenih informacija od strane istraživačice, ja _____ (ime i prezime) svojim potpisom potvrđujem da razumijem svrhu i način provođenja istraživanja te način na koji će biti zaštićen moj identitet. Svojim potpisom pristajem sudjelovati u istraživanju te znam kome se mogu obratiti u slučaju pitanja.

Datum i mjesto: _____

Tvoj potpis: _____

Puno hvala na spremnosti da sudjeluješ u ovom istraživanju! 😊

Ako imaš dodatnih pitanja ili trebaš neku vrstu pomoći nakon sudjelovanja u istraživanju, možeš se javiti istraživačici Andrei Čosić na andrea.cosic@erf.unizg.hr koja će te uputiti gdje možeš potražiti pomoć. Ukoliko ćeš imati pritužbe na postupak istraživanja možeš se javiti Etičkom povjerenstvu ERF-a na eticko.povjerenstvo@erf.unizg.hr.

PRILOG 5B

Pisani pristanak za sudjelovanje u istraživanju

Istraživačica: Andrea Ćosić, magistra socijalne pedagogije

Mentorice: prof.dr.sc. Ivana Borić i izv.prof.dr.sc. Martina Lotar Rihtarić

Sveučilište u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

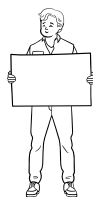
Kontakt: andrea.cosic@erf.unizg.hr

PRISTANAK ZA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU ULOGA GRUPNIH PROCESA U SUBJEKTIVNOJ DOBROBITI ADOLESCENATA U INSTITUCIJSKOJ SKRBI

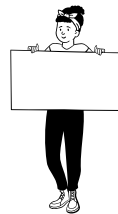
KOJI JE CILJ OVOG ISTRAŽIVANJA?

U ustanovama u Republici Hrvatskoj provodim istraživanje kojemu je cilj više saznati o iskustvima života u ustanovi. Ovo istraživanje provodim u sklopu svog doktorskog istraživanja, a zapravo je početak mog razumijevanja kako žive mladi u ustanovama. Svrha je da ono što naučim u ovom istraživanju, podijelim s drugim stručnjacima kako bi unaprijedili svoj rad i drugim mladima u domu kako bi im boravak u ustanovi bio ugodniji.

KOJA JE TVOJA ULOGA U ISTRAŽIVANJU? Tvoje sudjelovanje u ovom istraživanju je dobrovoljno, što znači da možeš sam/a odlučiti hoćeš li sudjelovati ili ne. Također možeš odlučiti povući se iz istraživanja u bilo kojoj fazi koja će uslijediti. Nema točnih ili netočnih odgovora, važno je da iskreno podijeliš svoje mišljenje i iskustva i da se osjećaš sigurno i ugodno. U istraživanju ti jamčim zaštitu i povjerljivost tvojih osobnih podataka: sve informacije koje bi mogle otkriti tvoj identitet neće biti uključene u prikaz rezultata. Podaci će se analizirati i koristiti na razini grupe mladih, a koristit će se bolje razumijevanje vršnjačkih odnosa u institucionalnoj skrbi.

KAKO ISTRAŽIVANJE IZGLEDA? U istraživanju uloga mladih je da ispunjavaju upitnik s određenim pitanjima vezanim uz temu istraživanja. Točan način ispunjavanja bit će objašnjen prije samog ispunjavanja upitnika. Ispunjavanje traje 30 minuta. Nakon ispunjavanja upitnici će se spremati u kuvertu i pohraniti kod istraživačice kako bi se dalje analizirali. Svi prikupljeni podaci analizirat će se grupno. Upitnici će biti dostupni samo istraživačkom timu, a nakon što sve aktivnosti vezane uz istraživanje budu završene bit će uništeni. Ukoliko ti sudjelovanje u istraživanju potakne neke neugodne emocije slobodno se možeš javiti svom odgajatelju ili istraživačici koja će ti dati informacije o daljnjoj pomoći. Ako ćeš imati pritužbe na proces istraživanja istraživanje možeš se javiti Etičkom povjerenstvu ERF-a na eticko.povjerenstvo@erf.unizg.hr.

ZAŠTO JE TVOJE SUDJELOVANJE VAŽNO? Tvoje iskustvo i sudjelovanje u istraživanju dat će važne informacije pomoću kojih će se moći dobiti cjelovita slika o životu u grupi vršnjaka u institucijskoj skrbi. To će pomoći boljem razumijevanju odnosa adolescenata i utjecaju tih odnosa na boravak mladih u ustanovama.

Istraživačica: Andrea Čosić, magistra socijalne pedagogije
Mentorice: prof.dr.sc. Ivana Borić i izv.prof.dr.sc. Martina Lotar Rihtarić
Sveučilište u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Kontakt: andrea.cosic@erf.unizg.hr

**PRISTANAK ZA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU
ULOGA GRUPNIH PROCESA U SUBJEKTIVNOJ DOBROBITI
ADOLESCENATA U INSTITUCIJSKOJ SKRBI**

Ako želiš sudjelovati u kvantitativnom istraživanju, molim potpiši ovaj obrazac.

Ovaj dokument je dokaz da si pristao/la na istraživanje. Dokument se potpisuje u dva primjerka, od kojih jedan primjerak ostaje kod tebe, a jedan kod istraživačice.

Nakon pročitanih i pojašnjenih informacija od strane istraživačice, ja _____ (ime i prezime) svojim potpisom potvrđujem da razumijem svrhu i način provođenja istraživanja te način na koji će biti zaštićen moj identitet. Svojim potpisom pristajem sudjelovati u istraživanju te znam kome se mogu obratiti u slučaju pitanja.

Datum i mjesto: _____

Tvoj potpis:

Puno hvala na spremnosti da sudjeluješ u ovom istraživanju! 😊

Ako imaš dodatnih pitanja ili trebaš neku vrstu pomoći nakon sudjelovanja u istraživanju, možeš se javiti istraživačici Andrei Čosić na andrea.cosic@erf.unizg.hr koja će te uputiti gdje možeš potražiti pomoć. Ukoliko ćeš imati pritužbe na postupak istraživanja možeš se javiti Etičkom povjerenstvu ERF-a na eticko.povjerenstvo@erf.unizg.hr.

PRILOG 6A

Informativni letak za roditelje/skrbnike – kvalitativni dio istraživanja

Istraživačica: Andrea Ćosić, magistra socijalne pedagogije

Mentorice: prof.dr.sc. Ivana Borić i izv.prof.dr.sc. Martina Lotar Rihtarić

Sveučilište u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Kontakt: andrea.cosic@erf.unizg.hr

INFORMACIJE ZA RODITELJE O SUDJELOVANJU DJETETA U ISTRAŽIVANJU

Tema istraživanja: Uloga grupnih procesa u subjektivnoj dobrobiti adolescenata u institucijskoj skrbi

U ustanovama u Republici Hrvatskoj, Andrea Ćosić, socijalna pedagoginja koja radi na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu, provodi istraživanje kojemu je cilj više saznati o iskustvima života u ustanovi. Ovo istraživanje provodi se u okviru izrade doktorskog rada pod naslovom „**Uloga Grupnih procesa u subjektivnoj dobrobiti adolescenata u institucijskoj skrbi**“, u sklopu studija „Prevenicijska znanost i studij invaliditeta na Sveučilištu u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu.

Očekuje se da će istraživanje doprinijeti boljem razumijevanju grupnog života mladih u ustanovi. Zaključci istraživanja će dati preporuke za unapređenje odnosa između vršnjaka u ustanovama. Krajnja svrha istraživanja je bolje razumjeti vršnjačke odnose mladih u ustanovi i pomoću preporuka učiniti boravak u ustanovi ugodnijim.

U istraživanju uloga djeteta je da u grupnom razgovoru s ostalim vršnjacima iz ustanove odgovori na određena pitanja koja su vezana uz temu istraživanja. Grupni razgovor će trajati sat vremena te je zbog potrebe prikupljanja podataka razgovor sniman diktafonom. Nakon provedbe, snimljeni razgovori bit će dostupni samo istraživačkom timu te je osigurana zaštita i povjerljivost svih osobnih podataka.

Vaše dijete je pristalo sudjelovati u ovom istraživanju. Sudjelovanje u ovoj studiji je dobrovoljno i povjerljivo, što znači da će sve informacije koje prikupimo od Vašeg djeteta biti objavljene kao rezultat grupe i vaše dijete/ obitelj se neće moći identificirati. Svi podaci bit će prikazani kao grupni podaci.

Ukoliko imate dodatnih pitanja ili trebate neku vrstu pomoći ili informacija, molimo kontaktirajte Andreu Ćosić na mail andrea.cosic@erf.unizg.hr.

PRILOG 6B

Informativni letak za roditelje/skrbnike – kvantitativni dio istraživanja

Istraživačica: Andrea Čosić, magistra socijalne pedagogije

Mentorice: prof.dr.sc. Ivana Borić i izv.prof.dr.sc. Martina Lotar Rihtarić

Sveučilište u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Kontakt: andrea.cosic@erf.unizg.hr

INFORMACIJE ZA RODITELJE O SUDJELOVANJU DJETETA U ISTRAŽIVANJU

Tema istraživanja: Uloga grupnih procesa u subjektivnoj dobrobiti adolescenata u institucijskoj skrbi

U ustanovama u Republici Hrvatskoj, Andrea Čosić, socijalna pedagoginja koja radi na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu, provodi istraživanje kojemu je cilj više saznati o iskustvima života u ustanovi. Ovo istraživanje provodi se u okviru izrade doktorskog rada pod naslovom „**Uloga Grupnih procesa u subjektivnoj dobrobiti adolescenata u institucijskoj skrbi**“, u sklopu studija „Prevenicijska znanost i studij invaliditeta na Sveučilištu u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu.

Očekuje se da će istraživanje doprinijeti boljem razumijevanju grupnog života mladih u ustanovi. Zaključci istraživanja će dati preporuke za unapređenje odnosa između vršnjaka u ustanovama. Krajnja svrha istraživanja je bolje razumjeti vršnjačke odnose mladih u ustanovi i pomoću preporuka učiniti boravak u ustanovi ugodnijim.

U istraživanju uloga djeteta je da ispuni upitnik s određenim pitanjima koja su vezana uz temu istraživanja. Ispunjavanje traje 30 minuta. Nakon ispunjavanja, upitnici će biti dostupni samo istraživačkom timu te je osigurana zaštita i povjerljivost svih osobnih podataka.

Vaše dijete je pristalo sudjelovati u ovom istraživanju. Sudjelovanje u ovoj studiji je dobrovoljno i povjerljivo, što znači da će sve informacije koje prikupimo od Vašeg djeteta biti objavljene kao rezultat grupe i vaše dijete/ obitelj se neće moći identificirati. Svi podaci bit će prikazani kao grupni podaci.

Ukoliko imate dodatnih pitanja ili trebate neku vrstu pomoći ili informacija, molimo kontaktirajte Andreu Čosić na mail andrea.cosic@erf.unizg.hr.

PRILOG 7

Vodič za razgovor u fokus grupi

- Moje ime je Andrea, radim na ERF-u i provodim doktorsko istraživanje o ulozi grupnih procesa u subjektivnoj dobrobiti adolescenata u institucijskoj skrbi. Hvala što ste iskazali želju da sudjelujete u ovom istraživanju. U ovom istraživanju zanima me način na koji mladi u ustanovama opisuju život u grupi vršnjaka te koju važnost za njih ima to što žive i odrastaju u grupi vršnjaka. Plan mi je obići veliki broj ustanova u cijeloj Hrvatskoj, baš poput ove, razgovarati s mladima te predložiti smjernice kako da mladima život s vršnjacima u ustanovi bude ugodniji i kvalitetniji.
- Vaše sudjelovanje u ovom istraživanju je dobrovoljno, što znači da možete sami odlučiti želite li sudjelovati ili ne. Možete odustati od sudjelovanja u fokus grupi kada god to želite. Također, ako nakon provedbe fokus grupe odlučite da ne želite da se ono što ste govorili dalje koristi u istraživanju možete to naglasiti. U tom slučaju, svatko od vas se osobno može javiti meni javiti meni na mail adresu koju ću vam ostaviti.
- Nema točnih ili netočnih odgovora, cijenim sve ideje, mišljenja i iskustva. Također želim da se tijekom istraživanja osjećate sigurno i udobno, mišljenje svakog od vas je važno. Važno je da se prilikom razgovora međusobno poštujemo i uvažavamo. Isto tako važno je da poštujemo povjerljivost svih informacija koje ćete iznijeti i međusobno čuti tijekom ovog razgovora te vas molim da poštujemo povjerljivost i na način da ono što ste podijelili u ovom razgovoru ne dijelite s drugima koji nisu dio ovog razgovora nakon što završimo. Sve što razgovaramo je povjerljivo, no postoji iznimka. Ako tijekom razgovora saznam da postoji opasnost da povrijedite sebe ili nekoga drugoga, dužna sam nakon provedbe razgovora obavijestiti o tome odgajatelje u vašoj ustanovi.
- U istraživanju jamčim zaštitu i povjerljivost vaših osobnih podataka: sve informacije koje bi mogle otkriti osobni identitet ili identitet vaših prijatelja iz ustanove neće biti uključene u prezentaciju rezultata. Podaci koje prikupimo od vas bit će analizirani i predstavljeni kao dio rezultata grupe adolescenata u ustanovama. Podaci će biti dostupni samo istraživačkom timu. Nakon što analiziramo sve podatke, poslat ćemo u tvoju ustanovu letak u kojem će biti napisani zaključci do kojih smo došli na temelju istraživanja i zamolit ćemo odgajatelje da vam predstave rezultate ako to budete željeli. Pripremit ćemo i letak s rezultatima koje ćemo podijeliti mladima u ustanovama. Isto tako, rezultati do kojih dođemo bit će prikazani kao znanstveni radovi i izlagat će se na skupovima kako bi drugi mladi, stručnjaci i znanstvenici saznali nešto novo o ovoj temi i kako bi se dalje mogli unaprjeđivati uvjeti života mladih u ustanovama.
- Predviđeno vrijeme trajanja je 60-90 minuta, imam set pripremljenih pitanja koja će nas voditi kroz razgovor. Cijenim sve što želite podijeliti o temi i važan je vaš doprinos. Svi se možete spontano uključivati i odgovarati na postavljena pitanja kada želite.

- Kako bi što bolje analizirati naš razgovor i zapamtiti sve što ste nam rekli, molimo vas za dopuštenje da se razgovor snima. Snimke razgovora bit će dostupne samo istraživačkom timu i nakon završetka svih aktivnosti istraživanja trajno će se izbrisati.
- Na kraju, ukoliko ti sudjelovanje u istraživanju potakne neke neugodne emocije slobodno se možeš javiti svom odgajatelju ili istraživačici koja će ti dati informacije o daljnjoj pomoći.
- Želiš li nastaviti razgovor sada kada imaš sve ove informacije? Imate li dodatnih pitanja koje je potrebno pojasniti?

Uvodna pitanja

- Molim te da se ukratko predstaviš: kako se zoveš, koliko imaš godina, koliko dugo si smješten/a u ovoj ustanovi, gdje si prije živio/la/bio/bila smješten/a?
- Kako bi nekome tko nije nikada čuo opisao ustanovu u kojoj živiš? Kakva je to ustanova? Što mladi ovdje rade? Imaš li neku metaforu, neki interni naziv za ustanovu? Ako da, koji i što on znači?

Ključna pitanja

- Kako je živjeti u grupi vršnjaka u domu? Kojom metaforom ili nazivom bi opisao svoju odgojnu grupu? Što taj opis za tebe znači?
- Što vidiš kao pozitivne strane, a što kao negativne strane života u vršnjaka u domu? Pojasni svoja razmišljanja.
- Kako bi opisao odnos s drugim vršnjacima u domu? Koliko se međusobno podržavate i pomažete? U kojim stvarima se manje slažete?
- Kako se osjećaš kada se usporediš sa svojim vršnjacima u domu? Osjećaš li se drugačije ili slično?
- Osjećaš li kao da pripadaš ustanovi/grupi u kojoj živiš. Ako da/Ako ne, na temelju čega to procjenjuješ?
- Da budeš dio grupe u domu, što moraš raditi? Kakvo je društvo kojem želiš, a kakva kojem ne želiš pripadati? Po čemu odlučuješ da li želiš biti dio grupe ili ne?
- Koliko su ti važni drugi članovi odgojne grupe/u ustanovi? Voliš li provoditi vrijeme s drugim članovima (iz grupe, doma)?
- Mogu li vršnjaci u domu pozitivno djelovati na tvoj život? Ako da, kako? Ako ne, zbog čega ne?
- Koliko ti je važna podrška od drugih (iz grupe, doma)? U kojim sve situacijama možeš dobiti podršku od vršnjaka u domu? Navedi primjere.
- Što je za tebe diskriminacija? Jesi li ikada doživio neku vrstu diskriminacije (ako da, pojasni)?
- Jesi li imao iskustvo da se netko nepravedno ponašao prema tebi samo zato što ste u ustanovi (u školi/u zajednici/vršnjaci izvan doma)? Ako da, navedite primjer, pojasnite. Jesi li imao iskustvo da te netko ponižavao ili vrijeđao jer se nalaziš u ustanovi?

- Kako drugim ljudima (prijateljima, poznanicima, nastavnicima i dr.) objašnjavaš u kakvoj ustanovi si smješten/a? Što ljudi izvan ustanove (na cesti, u medijima, misle o mladima u ustanovi?) Kako reagiraš na to?
- Kažeš li svima da si u domu? Ima li nekih ljudi kojima ne kažeš? O čemu to ovisi?
- Kako reagiraju bliski ljudi (npr. roditelji, prijatelji, vršnjaci iz škole, djevojka/dečko, učitelji) na to što se nalaziš ovdje? Kako reagiraju ljudi iz mjesta gdje se nalazi ustanova?
- Mogu li vršnjaci u domu biti podrška ako te netko diskriminira jer si u domu?
- Kako se uspoređuješ s drugim mladima koji nisu u domu, kako bi opisao svoje šanse za dobar život? Što možeš, a što ne možeš ostvariti jer se nalaziš u ustanovi?
- Što je za tebe zadovoljstvo životom? Kako bi to opisao i objasnio?
- Koja su područja važna da bi mladi koji žive u ustanovama bili zadovoljni životom? Zbog čega?
- Kada sagledaš svoj život u cijelosti da li si zadovoljan njime? Čemu to pripisuješ? Koju ocjenu bi si dao/dala. Pojasni.
- Koja područja života su ti važna da bi bio/la zadovoljna u životu? Što je važno imati, kakav je važno biti?
- Što je važno na tebi kao osobi da budeš zadovoljna? Što vam je važno u odnosu s obitelji i prijateljima da bi bili zadovoljni? Što vam je važno u području škole da bi bilo zadovoljni životom?
- Što je važno u ustanovi da bili zadovoljni životom?
- Na koji način gledaš na svoju budućnost nakon ustanove? Kako tvoja promišljanja o budućnosti utječu na tvoje zadovoljstvo životom?

Zaključna pitanja

- Podijeliti savjet/poruku kako bi se mladi koji dolaze u dom mogli uklopiti u grupu vršnjaka.
- Na koji način grupa vršnjaka u domu može pomoći da bude bolje u domu, da su mladi zadovoljniji životom?
- Što bi moglo pomoći da mladi koji se nalaze u ustanovama ne budu diskriminirani?
- Imaš li još nešto za reći o ovoj temi, a da nismo pitali?
- Imaš li na kraju neku poruku, a da je vezana uz temu?

Zahvala na sudjelovanju i ponavljanje informacija vezanih uz daljnji tijek istraživanja.

PRILOG 8 Vinjeta

Pročitat ću vam opis jedne situacije u kojoj se djeca i mladi koji trenutno borave u domovima mogu naći. Molim da pažljivo poslušate priču, a zatim ćemo zajednički komentirati i podijeliti dojmove.

X je srednjoškolac i trenutno živi u odgojnom domu. Prije dolaska u dom živio je u udomiteljskoj obitelji. Često mu se zna dogoditi da se ljudi iz okoline negativno ponašaju prema njemu samo zato što živi u domu. U školi u koju ide događa se da mu se drugi rugaju: „*ti si domac*“. Često nije pozvan na rođendane. Većina učitelja u školi se ponaša prema X dobro, no nekada se zna naći u situaciji gdje se osjeća kao da je glavni krivac škole. Čim se u školi dogodi nešto loše, odmah okrive njega. Od kada je u domu, primijetio je da neki prijatelji nekada ne odgovaraju na njegove poruke i ne žele se više družiti s njim. Sviđa mu se jedna djevojka, ali ne zna da li da joj kaže da je u domu.

Što mislite o situacijama koje doživljava ovaj mladić?

Jeste li se i sami našli u istim ili sličnim situacijama. Ako da, pojasnite, navedite primjer?

PRILOG 9

Protokol za vođene bilješke

Mjesto/ ustanova Datum Istraživačice	
Sudionici	
Iskustvo života u ustanovi/grupi vršnjaka	
Pripadnost grupi	
Važnost i podrška drugih iz grupe/ustanove	
Percipirana diskriminacija (zbog boravka u ustanovi ili drugih razloga)	
Zadovoljstvo životom (općenito, područja važna za zadovoljstvo životom)	
Napomene i komentari	

PRILOG 10

Multikolinearna dijagnostika za hijerarhijsku regresijsku analizu provedenu za dvije kriterijske varijable

Multikolinearna dijagnostika u odnosu na kriterijsku varijablu trenutno samopoštovanje

Model	Dimenzija	Karakteristični korijen	Condition Index	Proporcije varijance							
				(Konstanta)	Duljina boravka u ustanovi	Spol	Dob	Samokategorizacija	Emocionalna pripadnost i evaluacija	Percipirana diskriminacija	Socijalna podrška vršnjaka
1	1	3.424	1.000	.00	.03	.01	.00				
	2	.495	2.629	.00	.93	.02	.00				
	3	.077	6.679	.01	.01	.95	.02				
	4	.004	30.803	.99	.03	.03	.98				
2	1	6.886	1.000	.00	.01	.00	.00	.00	.00	.00	.00
	2	.552	3.533	.00	.92	.00	.00	.00	.00	.01	.00
	3	.271	5.043	.00	.00	.01	.00	.02	.02	.44	.04
	4	.139	7.030	.00	.02	.44	.00	.02	.00	.18	.12
	5	.060	10.680	.00	.01	.30	.00	.00	.34	.00	.51
	6	.059	10.845	.01	.01	.08	.02	.62	.00	.04	.12
	7	.030	15.035	.02	.00	.13	.06	.33	.58	.21	.19
	8	.003	47.867	.97	.04	.04	.92	.00	.06	.11	.01

Multikolinearna dijagnostika u odnosu na kriterijsku varijablu zadovoljstvo životom

Model	Dimenzija	Karakteristični korijen	Condition Index	Proporcije varijance							
				(Konstanta)	Duljina boravka u ustanovi	Spol	Dob	Samokategorizacija	Emocionalna pripadnost i evaluacija	Percipirana diskriminacija	Socijalna podrška vršnjaka
1	1	3.425	1.000	.00	.03	.01	.00				
	2	.496	2.628	.00	.92	.02	.00				
	3	.075	6.755	.01	.01	.95	.02				
	4	.004	30.876	.98	.04	.03	.98				
2	1	6.884	1.000	.00	.01	.00	.00	.00	.00	.00	.00
	2	.553	3.528	.00	.91	.00	.00	.00	.00	.01	.00
	3	.276	4.997	.00	.01	.01	.00	.02	.02	.42	.04
	4	.136	7.127	.00	.02	.43	.00	.02	.00	.19	.12
	5	.061	10.596	.00	.01	.32	.00	.00	.34	.01	.47
	6	.056	11.067	.01	.01	.08	.02	.65	.00	.04	.15
	7	.031	14.853	.02	.01	.13	.06	.31	.57	.20	.19
	8	.003	48.181	.97	.04	.04	.92	.00	.07	.13	.02

14. LITERATURA

1. Ajduković, M., i Keresteš, G. (2020). *Etički kodeks istraživanja s djecom*. Drugo revidirano izdanje. Nacionalno etičko povjerenstvo za istraživanje s djecom.
2. Ajduković, M., Kregar Orešković, K., i Sladović Franz, B. (2008). Mogućnosti i izazovi kvalitativnog pristupa u istraživanju skrbi djece. U N. Koller-Trbović i A. Žižak (Ur.), *Kvalitativni pristup u društvenim istraživanjima* (str. 119-150). Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
3. Ajduković, M., Sladović Franz, B., i Kamenov, Ž. (2005). Stavovi stručnjaka socijalne skrbi prema izdvajanju djece iz obitelji i udomiteljstvu. *Ljetopis socijalnog rada*, 12(1), 39-66.
4. Al Ramiah, A., Hewstone, M., Dovidio, J. F., i Penner, L. A. (2010). The social psychology of discrimination: Theory, measurement and consequences. U L. Bond, F. McGinnity, i H. Russel (Ur.), *Making Equality Count: Irish and International Research Measuring Equality and Discrimination* (str. 84-113). The Liffery Press.
5. Allen, E. (2019). Perceived discrimination and health: Paradigms and prospects. *Sociology Compass*, 13(8), e12720. <https://doi.org/10.1111/soc4.12720>.
6. An, E. M., Lee, S. J., i Chung, I. J. (2020). The effects of the stigma trajectory of adolescents in out-of-home care on self-esteem and antisocial behavior. *Children and Youth Services Review*, 116, 105167. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105167>.
7. Anglin, J.P. (2002). *Pain, normality and the struggle for congruence*. The Haworth Press, Inc.
8. Antaramian, S. P., Huebner, E. S., Hills, K. J., i Valois, R. F. (2010). A dual-factor model of mental health: Toward a more comprehensive understanding of youth functioning. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80(4), 462-472. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2010.01049.x>.
9. Armenta, B. E., i Hunt, J. S. (2009). Responding to societal devaluation: Effects of perceived personal and group discrimination on the ethnic group identification and personal self-esteem of Latino/Latina adolescents. *Group Processes & Intergroup Relations*, 12(1), 23-39. <https://doi.org/10.1177/1368430208098775>.

10. Aronson, E., Wilson, D. T., i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija* (4. izdanje). Mate doo.
11. Attar-Schwartz, S. (2008). Emotional, behavioral and social problems among Israeli children in residential care: A multi-level analysis. *Children and Youth Services Review*, 30(2), 229–248. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2007.09.009>.
12. Attar-Schwartz, S. (2009). School functioning of children in residential care: The contributions of multilevel correlates. *Child abuse & neglect*, 33(7), 429-440. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2008.12.010>.
13. Attar-Schwartz, S. (2013). Runaway behavior among adolescents in residential care: The role of personal characteristics, victimization experiences while in care, social climate, and institutional factors. *Children and Youth Services Review*. 35(2), 258-267. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2012.11.005>.
14. Attar-Schwartz, S., i Huri, Y. (2019). Grandparental support and life satisfaction among adolescents in residential care. *Children and Youth Services Review*, 96, 70-78. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2018.11.033>.
15. Águila-Otero, A., Bravo, A., Santos, I., i Del Valle, J. F. (2020). Addressing the most damaged adolescents in the child protection system: An analysis of the profiles of young people in therapeutic residential care. *Children and youth services review*, 112, 104923. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2020.104923>.
16. Baker, C. (2017). Care leavers' views of their transition to adulthood: a rapid review of the evidence. Coram Voice. <https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/999-CV-Care-Leaver-Rapid-Review-lo%20%28004%29.pdf>.
17. Ball, T. C., Molina, L. E., i Branscombe, N. R. (2023). Consequences of interminority ingroup rejection for group identification and well-being. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 29(2), 184–192. <https://doi.org/10.1037/cdp0000380>.
18. Barendregt, C. S., Van der Laan, A. M., Bongers, I. L., i Van Nieuwenhuizen, C. (2015). Adolescents in secure residential care: the role of active and passive coping on general well-being and self-esteem. *European child & adolescent psychiatry*, 24, 845-854. <https://doi.org/10.1007/s00787-014-0629-5>.
19. Barendregt, C. S., van der Laan, A. M., Bongers, I. L., i Van Nieuwenhuizen, C. (2016). Longitudinal relation between general well-being and self-esteem: Testing differences for

- adolescents admitted to secure residential care and after discharge. *International Journal Of Offender Therapy And Comparative Criminology*, 60(16), 1836-1855. <https://doi.org/10.1177/0306624X1558877>.
20. Bariser, H. (2020). *Protecting well-being in face of perceptions of discrimination: extending the rejection identification model among low-status Turkish Cypriots*. [Diplomski rad, Instituto Universitario de Lisboa]. Repositorio do Iscte. https://repositorio.iscte-iul.pt/bitstream/10071/21608/1/master_hazal_bariser.pdf.
21. Barter, C., i Renold, E. (2000). 'I wanna tell you a story': exploring the application of vignettes in qualitative research with children and young people. *International journal of social research methodology*, 3(4), 307-323. <https://doi.org/10.1080/13645570050178594>.
22. Begovac, I. (2021). Latencija, pubertet, adolescencija – psihološki i psihoanalitički aspekti. U I. Begovac (Ur.), *Dječja i adolescentna psihijatrija* (str. 92-108). Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet. <https://repozitorij.mef.unizg.hr/islandora/object/mef:3027/d/atastream/FILE0/view#page=110>.
23. Benner, A. D., Wang, Y., Shen, Y., Boyle, A. E., Polk, R., i Cheng, Y.P. (2018). Racial/ethnic discrimination and well-being during adolescence: A meta-analytic review. *American Psychologist*, 73(7), 855–883. <https://doi.org/10.1037/amp0000204>.
24. Betts, K. R., i Hinsz, V. B. (2013). Group marginalization: Extending research on interpersonal rejection to small groups. *Personality and social psychology review*, 17(4), 355-370. <https://doi.org/10.1177/1088868313497999>.
25. Bizumic, B., Reynolds, K., Turner, J. C., Bromhead, D., i Subasic, E. (2008). The Role of the Group in Individual Functioning: School Identification and the Psychological Well-Being of Staff and Students. *Applied Psychology*, 58(1), 171-192. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2008.00387.x>.
26. Bogart, K. R., Lund, E. M., i Rottenstein, A. (2018). Disability pride protects self-esteem through the rejection-identification model. *Rehabilitation psychology*, 63(1), 155-159.
27. Bratko, D., i Sabol, J. (2006). Osobine ličnosti i osnovne psihološke potrebe kao prediktori zadovoljstva životom: rezultati on-line istraživanja. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 15(4-5 (84-85)), 693-711.

28. Branscombe, N. R., Schmitt, M. T., i Harvey, R. D. (1999). Perceiving pervasive discrimination among African Americans: Implications for group identification and well-being. *Journal of personality and social psychology*, 77(1), 135-149. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.1.135>.
29. Borić, I., i Ćosić, A. (2019). Deinstitutionalization and transformation of institutions for children with behavioural problems in Croatia. U M. Krajncan (Ur.), *Celostna obravnava otrok in mladostnikov z vedenjskimi in čustvenimi težavami oziroma motnjami v Strokovnem centru Planina* (str. 111-131). Vzgojni zavod Planina.
30. Borić, I., i Ćosić, A. (2019). Participacija djece u sustavu alternativne skrbi. Sažetak studije slučaja. U I. Borić, A. Mataga Tintor, i M. Šalinović (Ur.), *Studija o participaciji djece iz ranjivih skupina u Hrvatskoj* (str.168-174). Ured UNICEF-a za Hrvatsku. <https://www.unicef.org/croatia/media/12201/file/Studija%20o%20participaciji%20djece%20iz%20ranjivih%20skupina%20u%20Hrvatskoj.pdf>.
31. Borić, I., i Mataga Tintor, A. (2022). Ključni nalazi. U I. Borić, A. Mataga Tintor, i M. Šalinović (Ur.), *Studija o participaciji djece iz ranjivih skupina u Hrvatskoj* (str. 73-79). Ured UNICEF-a za Hrvatsku. <https://www.unicef.org/croatia/media/12201/file/Studija%20o%20participaciji%20djece%20iz%20ranjivih%20skupina%20u%20Hrvatskoj.pdf>.
32. Braun, V., i Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>.
33. Braun, V., i Clarke, V. (2013). *Successful qualitative research: A practical guide for beginners*. Sage Publications.
34. Braun, V., i Clarke, V. (2020). Can I use TA? Should I use TA? Should I not use TA? Comparing reflexive thematic analysis and other pattern-based qualitative analytic approaches. *Counselling and Psychotherapy Research*, 21(1), 37-47. <https://doi.org/10.1002/capr.12360>.
35. Bravo Arteaga, A., i Del Valle, J.F. (2003). Las redes de apoyo social de los adolescentes acogidos en residencias de protección. Un análisis comparativo con población normativa [Social support networks for adolescents in protection residences. A comparative analysis with normative population]. *Psicothema*, 15(1), 136-142.
36. Brown, N. W. (2018). *Psychoeducational groups: Process and practice*. Routledge.

37. Brown, R. (2000). Social identity theory: Past achievements, current problems and future challenges. *European Journal of Social Psychology*, 30(6), 745-778.
38. Brown, R. (2006). *Grupni procesi: Dinamika unutar i između grupa*. Naklada Slap.
39. Brown, R. (2020). The social identity approach: Appraising the Tajfellian legacy. *British Journal of Social Psychology*, 59(1), 5-25. <https://doi.org/10.1111/bjso.12349>.
40. Brown, R., i Pehrson, S. (2020). *Group processes: Dynamics within and between groups*. John Wiley & Sons.
41. Brown, J. D., i Marshall, M. A. (2006). The three faces of self-esteem. U M. Kernis (Ur.), *Self-esteem: Issues and answers* (str. 4-9). Psychology Press.
42. Bryman, A. (2006). Integrating quantitative and qualitative research: how is it done? *Qualitative research*, 6(1), 97-113. <https://doi.org/10.1177/146879410605887>.
43. Boden, J. M., Fergusson, D. M., i Horwood, L. J. (2008). Does adolescent self-esteem predict later life outcomes? A test of the causal role of self-esteem. *Development and psychopathology*, 20(1), 319-339. <https://doi.org/10.1017/S0954579408000151>.
44. Brugger, L. J. (2021). Rejection-Identification: An Examination of Group-Level and Individual-Level Discrimination Among Hispanic Immigrants. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 43(3), 311-331. <https://doi.org/10.1177/07399863211033502>.
45. Budd, R., i Kandemir, A. (2018). Using vignettes to explore reality and values with young people. *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research*, 19(2), Art. 1. <https://doi.org/10.17169/fqs-19.2.2914>.
46. Bukowski, W. M., Motzoi, C., i Meyer, F. (2009). Friendship as process, function, and outcome. U K. H. Rubin, W. M. Bukowski i B. Laursen (Ur.), *Handbook of peer interactions, relationships, and groups* (str. 271–231). The Guilford Press.
47. Calheiros, M. M., Garrido, M. V., Lopes, D., i Patrício, J. N. (2015). Social images of residential care: How children, youth and residential care institutions are portrayed?. *Children and Youth Services Review*. 55, 159-169. <https://doi.org/10.1016/j.chidyouth.2015.06.004>.
48. Calheiros, M. M., Patrício, J. N., i Silva, C. S. (2020). Social support as a moderator of associations between youths' perceptions of their social images and self-representations in residential care. *Children and Youth Services Review*, 119, Article e105667. <https://doi.org/10.1016/j.chidyouth.2020.105667>.

49. Calheiros, M. M., Silva, C. S., Patrício, J. N., i Carvalho, H. (2021). Youth in residential care: A cross-sectional mediation analysis of youth's perceptions of their social images, self-representations, and adjustment outcomes. *Frontiers in psychology*, *12*, Article, e744088. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.744088>.
50. Cameron, J. E. (2004). A Three-Factor Model of Social Identity. *Self and Identity*, *3*(3), 239-262. <https://doi.org/10.1080/13576500444000047>.
51. Campos, J., Barbosa-Ducharne, M., Dias, P., Rodrigues, S., Martins, A. C., i Leal, M. (2019). Emotional and behavioral problems and psychosocial skills in adolescents in residential care. *Child and Adolescent Social Work Journal*, *36*(3), 237-246. <https://doi.org/10.1007/s10560-018-0594-9>.
52. Capozza, D. E., i Brown, R. E. (2000). *Social identity processes: Trends in theory and research*. Sage Publications Ltd.
53. Car, S. (2013). Adolescencija 21. stoljeća: društvena uvjetovanost, temeljne karakteristike i pedagoški izazovi. *Pedagoška istraživanja*, *10*(2), 285-294.
54. Cardoos, S. L., Zakriski, A. L., Wright, J. C., i Parad, H. W. (2015). Peer experiences in short-term residential treatment: Individual and group-moderated prediction of behavioral responses to peers and adults. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *43*(6), 1145-1159. <https://doi.org/10.1007/s10802-014-9964-8>.
55. Carvalho, J. M., Delgado, P., Montserrat, C., Llosada-Gistau, J., i Casas, F. (2021). Subjective Well-Being of Children in Care: Comparison between Portugal and Catalonia. *Child and Adolescent Social Work Journal*, *38*(1), 81-90. <https://doi.org/10.1007/s10560-020-00675-3>.
56. Casas, F. (2016). Children participating in measuring what matters—why, when, how. *Learning for Well-being Magazine*, *1*, 1-7.
57. Collins, W. A., i Steinberg, L. (2008). Adolescent development in interpersonal context. U W. Damon i R.M. Lerner (Ur.), *Child and adolescent development: An advanced course* (str. 551-590). John Wiley & Sons, Inc.
58. Cooke, P. J., Melchert, T. P., i Connor, K. (2016). Measuring well-being: A review of instruments. *The Counseling Psychologist*, *44*(5), 730-757. <https://doi.org/10.1177/0011000016633507>.
59. Coopersmith, S. (1967). *The antecedents of self-esteem*. Freeman.

60. Corey, M. S., Corey, G., i Corey, C. (2018). *Groups: Process and practice*. Cengage Learning.
61. Corsaro, W. A. (2005). Collective action and agency in young children's peer cultures. U J. Qvortrup (Ur.), *Studies in Modern Childhood* (str. 231-247). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230504929_14.
62. Costa, M., Mota, C. P., i Matos, P. M. (2019). Predictors of psychosocial adjustment in adolescents in residential care: A systematic review. *Child Care in Practice*, 28(1), 52-81. <https://doi.org/10.1080/13575279.2019.1680533>.
63. Crabtree, J. W., Haslam, S. A., Postmes, T., i Haslam, C. (2010). Mental health support groups, stigma, and self-esteem: Positive and negative implications of group identification. *Journal of Social Issues*, 66(3), 553-569. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2010.01662.x>.
64. Creswell, J. W. (2015). *A Concise Introduction to Mixed Methods Research*. SAGE Publication, Inc.
65. Creswell, J. W., i Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and conducting mixed methods research* (3th edition). Sage publication, Inc.
66. Cronin, T. J., Levin, S., Branscombe, N. R., van Laar, C., i Tropp, L. R. (2012). Ethnic identification in response to perceived discrimination protects well-being and promotes activism: A longitudinal study of Latino college students. *Group Processes & Intergroup Relations*, 15(3), 393-407. <https://doi.org/10.1177/13684302114271>.
67. Cruwys, T., i Gunaseelan, S. (2016). "Depression is who I am": Mental illness identity, stigma and wellbeing. *Journal of affective disorders*, 189(1), 36-42. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2015.09.012>.
68. Cruwys, T., Haslam, S. A., Dingle, G. A., Haslam, C., i Jetten, J. (2014). *Depression and Social Identity: An integrative review*. *Personality and Social Psychology Review*, 18(3), 215–238. <https://doi.org/10.1177/108886831452383>.
69. Dallas-Childs, R. (2023). *"It was a thing about belonging and identity. I just felt, this is who I am": residential care experienced children and young people actively (re)creating identity, family and community*. [Doktorska disertacija, The University of Edinburgh]. Edinburgh Research Archive. <https://era.ed.ac.uk/handle/1842/40891>.

70. Daley, A., Phipps, S., i Branscombe, N. R. (2018). The social complexities of disability: Discrimination, belonging and life satisfaction among Canadian youth. *SSM-population health*, 5, 55-63. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2018.05.003>.
71. Daly, D. L., Huefner, J. C., Bender, K. R., Davis, J. L., Whittaker, J. K., i Thompson, R. W. (2018). Quality care in therapeutic residential programs: definition, evidence for effectiveness, and quality standards. *Residential Treatment for Children & Youth*, 35(3), 242-262. <https://doi.org/10.1080/0886571X.2018.1478240>.
72. Damon, W., i Larner, R.M. (2008). The Scientific Study of Child and Adolescent Development: Important Issues in the Field Today. U W. Damon, R.M., i Lerner (Ur.), *Child and adolescent development: An advanced course* (str. 3-13). John Wiley & Sons, Inc.
73. Deaux (2000). Models, meanings and motivation. U D. Capozza, i R. Brown (Ur.), *Social Identity Process. Trends in Theory and Reserch* (1-15). SAGE Publications.
74. Diener, E. (1996). Traits can be powerful, but are not enough: Lessons from subjective well-being. *Journal of Research in Personality*, 30(3), 389-399. <https://doi.org/10.1006/jrpe.1996.0027>.
75. Diener, E. (2012). New findings and future directions for subjective well-being research. *American Psychologist*, 67(8), 590–597. <https://doi.org/10.1037/a0029541>.
76. Diener, E., Heintzelman, S. J., Kushlev, K., Tay, L., Wirtz, D., Lutes, L. D., i Oishi, S. (2017). Findings all psychologists should know from the new science on subjective well-being. *Canadian Psychology/psychologie canadienne*, 58(2), 87-104. <https://doi.org/10.1037/a0029541>.
77. Diener, E., Lucas, R. E., Oishi, S., Hall, N., i Donnellan, M. B. (2018a). Advances and open questions in the science of subjective well-being. *Collabra: Psychology*, 4(1), 15. <https://doi.org/10.1525/collabra.115>.
78. Diener, E., Napa Scollon, C., i Lucas, R. E. (2003). The evolving concept of subjective well-being: the multifaceted nature of happiness. U E. Diener (Ur.), *Assessing Well-Being* (str. 67-100). Springer Dordrecht.
79. Diener, E., Oishi, S., i Tay, L. (2018b). Advances in subjective well-being research. *Nature Human Behaviour*, 2(4), 253-260. <https://doi.org/10.1038/s41562-018-0307-6>.

80. Dinisman, T. (2016). Life satisfaction in the transition from care to adulthood: The contribution of readiness to leave care and social support. *Child & Family Social Work*, 21(4), 401-411. <https://doi.org/10.1111/cfs.12156>.
81. Dishion, T. J., Spracklen, K. M., Andrews, D. W., i Patterson, G. R. (1996). Deviancy training in male adolescent friendships. *Behavior therapy*, 27(3), 373–390. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(96\)80023-2](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(96)80023-2).
82. Demaray, M. K., i Malecki, C. K. (2014). Best practices in assessing and promoting social support. U A. Thomas, i J. Grimes (Ur.), *Best practices in school psychology*. (1-11). National Association of School Psychologists.
83. DeVellis, R.F., i Thorpe, C.T. (2022). *Scale development: Theory and applications* (5th edition). SAGE Publications.
84. Doane, M., i Elliot, M. (2015). Perceptions of discrimination among atheists: Consequences for atheist identification, psychological and physical well-being. *Psychology of Religion and Spirituality*, 7(2), 130-141. <https://doi.org/10.1037/rel0000015>.
85. Donnellan, M. B., Trzesniewski, K. H., Robins, R. W., Moffitt, T. E., i Caspi, A. (2005). Low self-esteem is related to aggression, antisocial behavior, and delinquency. *Psychological science*, 16(4), 328-335. <https://doi.org/10.1111/j.0956-7976.2005.01535.x>.
86. Dyson, G. (2005). Examining bullying among institutionalised young offenders: Triangulation of questionnaires and focus groups. U J. L. Ireland (Ur.), *Bullying amongst prisoners. Innovations for theory and research* (str. 84–109). Willan Publishing.
87. Đuran, E. (2020). *Zaštitni čimbenici i zadovoljstvo životom kod mladih s problemima u ponašanju*. [Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet]. Digitalni akademski repozitorij. <https://repozitorij.erf.unizg.hr/islandora/object/erf%3A865>.
88. Eger, R. J., i Maridal, J. H. (2015). A statistical meta-analysis of the wellbeing literature. *International Journal of Wellbeing*, 5(2), 45-74.
89. Drageset, J. (2021). Social Support. U Haugan, G., i Eriksson, M. (Ur.), *Health Promotion in Health Care–Vital Theories and Research* (str. 137-145). Springer.

90. Ellemers, N., i Haslam, S. A. (2011). Social identity theory. U P.A. Van Lange, A.W. Kruglanski, i Higgins, E. T. (Ur.), *Handbook of theories of social psychology* (2 edition, 379-389). SAGE publications.
91. Ellemers, N., Kortekaas, P., i Ouwerkerk, J. W. (1999). Self-categorisation, commitment to the group and group self-esteem as related but distinct aspects of social identity. *European journal of social psychology*, 29(2-3), 371-389. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0992\(199903/05\)29:2/3<371::AID-EJSP932>3.0.CO;2-U](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0992(199903/05)29:2/3<371::AID-EJSP932>3.0.CO;2-U).
92. Emond, R. (2003). Putting the care into residential care: The role of young people. *Journal of Social work*, 3(3), 321-337. <https://doi.org/10.1177/1468017303333004>.
93. Emond, R. (2014). Longing to belong: children in residential care and their experiences of peer relationships at school and in the children's home. *Child & Family Social Work*, 19(2), 194-202. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2012.00893.x>.
94. Evans, M., i Fisher, E. B. (2021). Social isolation and mental health: the role of nondirective and directive social support. *Community Mental Health Journal*, 58, 20-40. <https://doi.org/10.1007/s10597-021-00787-9>.
95. Evans, R., Katz, C. C., Fulginiti, A., i Taussig, H. (2022). Sources and types of social supports and their association with mental health symptoms and life satisfaction among young adults with a history of out-of-home care. *Children*, 9(4), 520. <https://doi.org/10.3390/children9040520>.
96. Fabes, R. A., Martin, C. L., i Hanish, L. D. (2009). Children's behaviors and interactions with peers. U K. H. Rubin, W. M. Bukowski, i B. Laursen (Ur.), *Handbook of peer interactions, relationships, and groups* (str. 45–62). The Guilford Press.
97. Fattore, T., Fegter, S., i Hunner-Kreisel, C. (2019). Children's understandings of well-being in global and local contexts: Theoretical and methodological considerations for a multinational qualitative study. *Child Indicators Research*, 12(2), 385-407. <https://doi.org/10.1007/s12187-018-9594-8>.
98. Fernández, S., Branscombe, N. R., Gómez, Á., i Morales, J. (2012). Influence of the social context on use of surgical-lengthening and group-empowering coping strategies among people with dwarfism. *Rehabilitation Psychology*, 57(3), 224-235. <https://doi.org/10.1037/a0029280>.

99. Ferreira, S., Magalhães, E., i Prioste, A. (2019). Social support and mental health of young people in residential care: A qualitative study. *Anuario de Psicología Jurídica*, 30 (1), 29-34. <https://doi.org/10.5093/apj2019a12>.
100. Fiorilli, C., Grimaldi Capitello, T., Barni, D., Buonomo, I., i Gentile, S. (2019). Predicting adolescent depression: The interrelated roles of self-esteem and interpersonal stressors. *Frontiers in psychology*, 10, 565. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00565>.
101. Fletcher, G. J., i Clark, M. S. (2008). *Blackwell handbook of social psychology: Interpersonal processes*. John Wiley & Sons.
102. Forko, M., i Lotar, M. (2012). Izlaganje adolescenata riziku na nagovor vršnjaka-važnost percepcije sebe i drugih. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 20(1), 35-47.
103. Forsyth, D. R. (2010). *Group Dynamics* (5th edition). Wadsworth/Cengage.
104. Gallardo-Masa, C., Sitjes-Figueras, R., Iglesias, E., i Montserrat, C. (2023). How Adolescents in Residential Care Perceive their Skills and Satisfaction with Life: Do Adolescents and Youth Workers Agree?. *Child Indicators Research*, 1-27. <https://doi.org/10.1007/s12187-023-10090-6>.
105. Garcia-Molsosa, M., Collet-Sabé, J., i Montserrat, C. (2021). The school experience of children in residential care: A multiple case study. *Child & Family Social Work*, 26(1), 1-10. <https://doi.org/10.1111/cfs.12784>.
106. Garstka, T. A., Schmitt, M. T., Branscombe, N. R., i Hummert, M. L. (2004). How young and older adults differ in their responses to perceived age discrimination. *Psychology and aging*, 19(2), 326-335. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.19.2.326>.
107. Gazilj, I., Borić, I., i Ćosić, A. (2021). The Experience of Residential Care from the Perspective of Adolescents and Caregivers. *Journal of Elementary Education*, 14 (Spec. Iss.), 35-61. <https://doi.org/10.18690/rei.14.Spec.Iss.35-61.2021>.
108. Giamo, L. S., Schmitt, M. T., i Outten, H. R. (2012). Perceived discrimination, group identification, and life satisfaction among multiracial people: A test of the rejection-identification model. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 18(4), 319-328. <https://doi.org/10.1037/a0029729>.

109. Gilligan, R. (1999). Enhancing the resilience of children and young people in public care by mentoring their talents and interests. *Child and Family Social Work*, 4(3), 187-196. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2206.1999.00121.x>.
110. Gilman, R., i Barry, J. (2003). Life satisfaction and social desirability among adolescents in a residential treatment setting: Changes across time. *Residential Treatment for Children & Youth*, 21(2), 19-42. https://doi.org/10.1300/J007v21n02_02.
111. Gilman, R., i Handwerk, M. L. (2001). Changes in life satisfaction as a function of stay in a residential setting. *Residential Treatment for Children & Youth*, 18(4), 47-65. https://doi.org/10.1300/J007v18n04_05.
112. Gitterman, P. (2019). Social identities, power, and privilege: The importance of difference in establishing early group cohesion. *International Journal of Group Psychotherapy*, 69(1), 99-125. <https://doi.org/10.1080/00207284.2018.1484665>.
113. González-García, C., Águila-Otero, A., Montserrat, C., Lázaro, S., Martín, E., del Valle, J. F., i Bravo, A. (2022). Subjective well-being of young people in therapeutic residential care from a gender perspective. *Child Indicators Research*, 15(1), 249-262. <https://doi.org/10.1007/s12187-021-09870-9>.
114. González-García, C., Bravo, A., Arruabarrena, I., Martín, E., Santos, I., i Del Valle, J. F. (2017). Emotional and behavioral problems of children in residential care: Screening detection and referrals to mental health services. *Children and Youth Services Review*, 73, 100–106. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2016.12.01>.
115. González-García, C., Lázaro-Visa, S., Santos, I., Del Valle, J. F., i Bravo, A. (2017). School functioning of a particularly vulnerable group: Children and young people in residential child care. *Frontiers in psychology*, 8, 1116. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01116>.
116. Greenspoon, P. J. i Sasklofske, D. H. (2001). Toward an integration of SWB and psychopathology. *Social Indicators Research*, 54, 81–108. <https://doi.org/10.1023/A:1007219227883>.
117. Greger, H. K., Myhre, A. K., Lydersen, S., i Jozefiak, T. (2016). Child maltreatment and quality of life: a study of adolescents in residential care. *Health and Quality of life outcomes*, 14(1), 1-17. <https://doi.org/10.1186/s12955-016-0479-6>.

118. Grych, J., Hamby, S., i Banyard, V. (2015). The resilience portfolio model: Understanding healthy adaptation in victims of violence. *Psychology of Violence*, 5(4), 343. <https://doi.org/10.1037/a0039671>.
119. Gurung, U. N., Sampath, H., Soohinda, G., i Dutta, S. (2019). Self-esteem as a protective factor against adolescent psychopathology in the face of stressful life events. *Journal of Indian Association for Child and Adolescent Mental Health*, 15(2), 34-54.
120. Harder, A. T., i Knorth, E. J. (2014). Uncovering what is inside the ‘black box’ of effective therapeutic residential youth care. U J. K., Whittaker, J. F. del Valle i L. Holmes (Ur.), *Therapeutic Residential Care with Children and Youth: Developing evidence-based international practice*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley. 217–228.
121. Harder, A. T., Knorth, E. J., i Kalverboer, M. E. (2017). The inside out? Views of young people, parents, and professionals regarding successful secure residential care. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 34(5), 431–441.
122. Haslam, S. A. (2004). *Psychology in organizations*. Sage Publications.
123. Haslam, C., Cruwys, T., Haslam, S. A., Dingle, G., i Chang, M. X. L. (2016). Groups 4 Health: Evidence that a social-identity intervention that builds and strengthens social group membership improves mental health. *Journal of Affective Disorders*, 194, 188-195. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2016.01.010>.
124. Haslam, C., Cruwys, T., Milne, M., Kan, C. H., i Haslam, S. A. (2016a). Group ties protect cognitive health by promoting social identification and social support. *Journal of Aging and Health*, 28(2), 244-266. <https://doi.org/10.1177/0898264315589578>.
125. Haslam, S. A., Haslam, C., Jetten, J., Cruwys, T., i Bentley, S. (2019). Group life shapes the psychology and biology of health: The case for a sociopsychobio model. *Social and Personality Psychology Compass*, 13(8), Article e12490. <https://doi.org/10.1111/spc3.12490>.
126. Haslam, C., Jetten, J., Cruwys, T., Dingle, G. A., i Haslam, S. A. (2018). *The new psychology of health: Unlocking the social cure*. Routledge.

127. Haslam, S. A., Jetten, J., Postmes, T., i Haslam, C. (2009). Social Identity, Health and Well-Being: An Emerging Agenda for Applied Psychology. *Applied Psychology-An International Review-Psychologie appliquee-Revue internationale*, 58(1), 1-23. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2008.00379.x>.
128. Haslam, S. A., O'Brien, A., Jetten, J., Vormedal, K., i Penna, S. (2005). Taking the strain: Social identity, social support, and the experience of stress. *British Journal of Social Psychology*, 44(3), 355-370. <https://doi.org/10.1348/014466605X37468>.
129. Haslam, S. A., i Reicher, S. (2006). Stressing the group: social identity and the unfolding dynamics of responses to stress. *Journal of applied psychology*, 91(5), 1037-1052. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.91.5.1037>.
130. Haslam, A., Reicher, D.R., i Levine, M. (2012). Wen other people are heaven, when other people are hell:How social identity detirmines the nature and iimpact of social support. U J. Jetten, C. Haslam, i A.S. Haslam (Ur.), *The social cure: identity, health and Well-being* (str. 157-175). Psychology Press.
131. Häusser, J. A., Junker, N. M., i van Dick, R. (2020). The how and the when of the social cure: A conceptual model of group-and individual-level mechanisms linking social identity to health and well-being. *European Journal of Social Psychology*, 50(4), 721-732. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2668>.
132. Hayes, A. F. (2012). PROCESS: A versatile computational tool for observed variable moderation, mediation, and conditional process modeling. <http://www.afhayes.com/public/process2012.pdf>.
133. Heatherton, T. F., i Polivy, J. (1991). Development and validation of a scale for measuring state self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(6), 895-910. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.60.6.895>.
134. Heatherton, T. F., i Wyland, C. L. (2003). Assessing self-esteem. U S. J. Lopez, i C. R. Snyder (Ur.), *Positive psychological assessment: A handbook of models and measures* (str. 219-233). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10612-014>.
135. Henry, K. B., Arrow, H., i Carini, B. (1999). A tripartite model of group identification: Theory and measurement. *Small group research*, 30(5), 558-581.

136. Herceg Babić, T. (2014). Doživljaj odgojnog rada odgajatelja u odgojnim domovima. [Neobjavljeni specijalistički rad] Poslijediplomski specijalistički studij iz psihosocijalnog pristupa u socijalnom radu.
137. Hjern, A., Rajmil, L., Kling, S., i Vinnerljung, B. (2018). Gender aspects of health-related quality of life of youth in secure residential care in Sweden. *International Journal of Social Welfare*, 27(4), 358-363. <https://doi.org/10.1111/ijsw.12342>.
138. Hoffmann, P., Platow, M. J., Read, E., Mansfield, T., Carron-Arthur, B., i Stanton, M. (2020). Perceived self-in-group prototypicality enhances the benefits of social identification for psychological well-being. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 24(4), 213–226. <https://doi.org/10.1037/gdn0000119>.
139. Huefner, J. C., Smith, G. L., i Stevens, A. L. (2018). Positive and negative peer influence in residential care. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 46(6), 1161-1169. <https://doi.org/10.1007/s10802-017-0353-y>.
140. Jans, L., Leach, C. W., Garcia, R. L., i Postmes, T. (2015). The development of group influence on in-group identification: A multilevel approach. *Group Processes & Intergroup Relations*, 18(2), 190-209. <https://doi.org/10.1177/1368430214540757>.
141. James, S. (2011). What works in group care?—A structured review of treatment models for group homes and residential care. *Children and youth services review*, 33(2), 308-321. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2010.09.014>.
142. Jeđud (2009). Značaj rutina i rituala u životnim grupama. U Žižak, A. (Ur.), *Izazovi grupnog rada s djecom, mladima i odraslima u riziku* (str. 145-164). Sveučilište u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
143. Jeđud, I. (2011). *Doprinos perspektive korisnica Odgojnog doma Bedekovčina u razumijevanju rizičnosti kod djevojaka*. [Doktorska disertacija] Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
144. Jelić, M. (2009). Validacija hrvatske verzije Skale socijalnog samopoštovanja. *Migracijske i etničke teme*, (3), 237-262.
145. Jelić, M. (2012). Nove spoznaje u istraživanjima samopoštovanja: konstrukt sigurnosti samopoštovanja. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 21(2 (116)), 443-463.

146. Jetten, J., Haslam, S. A., Cruwys, T., Greenaway, K. H., Haslam, C., i Steffens, N. K. (2017). Advancing the social identity approach to health and well-being: Progressing the social cure research agenda. *European Journal of Social Psychology*, 47(7), 789-802. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2333>.
147. Jozefiak, T., Kayed, N. S., Ranøyen, I., Greger, H. K., Wallander, J. L., i Wichstrøm, L. (2017). Quality of life among adolescents living in residential youth care: do domain-specific self-esteem and psychopathology contribute?. *Quality of Life Research*, 26(10), 2619-2631. <https://doi.org/10.1007/s11136-017-1603-8>.
148. Kamenov, Ž., i Majdak, M. (2010). Razvoj upitnika za procjenu doživljaja neformalne stigmatizacije maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja (UNS–D). *Kriminologija i socijalna integracija*, 18(1), 1-130.
149. Kendrick, A., Steckley, L., i Lerpiniere, J. (2008). Ethical issues, research and vulnerability: gaining the views of children and young people in residential care, *Children's Geographies*, 6(1), 79-93. <https://doi.org/10.1080/14733280701791967>.
150. Kendrick, A. (2005). Social exclusion and social inclusion: Themes and issues in residential child care. U D. Crimmens i I. Milligan (Ur.), *Facing Forward: Residential Child Care in the 21st Century* (str. 7-18) Russell House Publishing, Lyme Regis.
151. Khoo, E., Mancinas, S., i Skoog, V. (2015). We are not orphans. Children's experience of everyday life in institutional care in Mexico. *Children and Youth Services Review*, 59, 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2015.09.003>.
152. Killen, M., Mulvey, K. L., i Hitti, A. (2013). Social exclusion in childhood: A developmental intergroup perspective. *Child development*, 84(3), 772-790. <https://doi.org/10.1111/cdev.12012>.
153. Kim, H. Y. (2013). Statistical notes for clinical researchers: assessing normal distribution (2) using skewness and kurtosis. *Restorative dentistry & endodontics*, 38(1), 52-54. <https://doi.org/10.5395/rde.2013.38.1.52>.
154. Klik, K. A., Williams, S. L., i Reynolds, K. J. (2019). Toward understanding mental illness stigma and help-seeking: A social identity perspective. *Social science & medicine*, 222, 35-43. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.12.001>.

155. Kools, S. M. (1997). Adolescent identity development in foster care. *Family relations*, 46 (3), 263-271. <https://doi.org/10.2307/585124>.
156. Kovčo Vukadin, I., Novak, M., i Križan, H. (2016). Zadovoljstvo životom: individualna i obiteljska perspektiva. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 24(1), 84-115. <https://doi.org/10.31299/ksi.24.1.4>.
157. Krajnčan, M. (2021). Indicators of the Quality of Work in Residential Treatment Centres. *Journal of Elementary Education*, 14 (Spec. Iss.), 7-33. <https://doi.org/10.18690/rei.14.Spec.Iss.7-33.2021>.
158. Kusturin, S. (2002). Rad studenta - Potrebe mladih u odgojnim domovima. *Ljetopis socijalnog rada*, 9(2), 321-348.
159. Kusturin, S. (2020). Kvaliteta života mladih nakon iskustva institucijske skrbi. [Doktorska disertacija]. Pravni fakultet Studijski centar socijalnog rada.
160. Kyprianides A., Easterbrook M.J., i Cruwys T. (2019). “I changed and hid my old ways”: How social rejection and social identities shape well-being among ex-prisoners. *Journal of Applied Social Psychology*, 49(5), 283–294. <https://doi.org/10.1111/jas.p.12582>.
161. La Barbera, F., i Capone, V. (2016). Five dimensions of European identity: A contribution to the Italian adaptation and validation of the in-group identification scale. *Europe's journal of psychology*, 12(2), 288-303. <https://doi.org/10.5964/ejop.v12i2.1058>.
162. Lacković-Grgin, K. (1994). *Samopoimanje mladih*. Naklada Slap.
163. Lacković-Grgin, K. (2006). *Psihologija adolescencije*. Naklada Slap
164. Latrofa, M., Vaes, J., Pastore, M., i Cadinu, M. (2009). “United we stand, divided we fall”! The protective function of self-stereotyping for stigmatised members’ psychological well-being. *Applied Psychology: An International Review*, 58(1), 84-104. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2008.00383.x>.
165. Lam, C. B., McHale, S. M., i Crouter, A. C. (2014). Time with peers from middle childhood to late adolescence: Developmental course and adjustment correlates. *Child development*, 85(4), 1677–1693. <https://doi.org/10.1111/cdev.12235>.

166. Lanctôt, N. (2018). Gender-responsive programs and services for girls in residential centers: Meeting different profiles of rehabilitation needs. *Criminal Justice and Behavior*, 45(1), 101-120. <https://doi.org/10.1177/0093854817733495>.
167. Leach, C. W., Van Zomeren, M., Zebel, S., Vliek, M. L., Pennekamp, S. F., Doosje, B., van Zomeren, M., i Spears, R. (2008). Group-level self-definition and self-investment: a hierarchical (multicomponent) model of in-group identification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(1), 144-165. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.95.1.144>.
168. Leary, M. R., i Baumeister, R. F. (2000). The nature and function of self-esteem: Sociometer theory. *Advances in Experimental Social Psychology*, 32, 1-62. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(00\)80003-9](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(00)80003-9).
169. Lebedina-Manzoni, M., Lotar, M., i Ricijaš, N. (2008). Podložnost vršnjačkom pritisku kod adolescenata—izazovi definiranja i mjerenja. *Ljetopis socijalnog rada*, 15(3), 401-419.
170. Lee, B. R., i Thompson, R. (2009). Examining externalizing behavior trajectories of youth in group homes: Is there evidence for peer contagion?. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 31-44. <https://doi.org/10.1007/s10802-008-9254-4>.
171. Leipoldt, J. D., Harder, A. T., Kayed, N. S., Grietens, H., i Rimehaug, T. (2019). Determinants and outcomes of social climate in therapeutic residential youth care: A systematic review. *Children and Youth Services Review*, 99, 429-440. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2019.02.010>.
172. Leipoldt, J. D., Harder, A. T., Kayed, N. S., Grietens, H., i Rimehaug, T. (2022). The interplay of youth and care characteristics with a positive social climate in therapeutic residential youth care. *Children and Youth Services Review*, 134, 106348. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2021.106348>.
173. Lennox Terrion, J., Rocchi, M., i O'Rielly, S. (2015). The relationship between friendship quality and antisocial behavior of adolescents in residential substance abuse treatment. *Journal of groups in Addiction & Recovery*, 10(2), 141-162. <https://doi.org/10.1080/1556035X.2015.1034823>.

174. Leonardelli, G. J., i Tormala, Z. L. (2003). The negative impact of perceiving discrimination on collective well-being: the mediating role of perceived ingroup status. *European Journal of Social Psychology*, 33(4), 507-514. <https://doi.org/10.1002/ejsp.159>.
175. Linton, K. E., i Marriott, R.G. (1996). Self-esteem in adolescents: Validation of the state self-esteem scale. *Personality and Individual Differences*, 21(1), 85-90. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(96\)83741-X](https://doi.org/10.1016/0191-8869(96)83741-X).
176. Lipschitz-Elhawi, R., Itzhaky, H., i Michal, H. (2008). The contribution of background variables, internal and external resources to life satisfaction among adolescents in residential treatment centers. *Residential Treatment for Children & Youth*, 25(3), 271-288. <https://doi.org/10.1080/08865710802429713>.
177. Llosada-Gistau, J., Casas, F., i Montserrat, C. (2020a). Factors influencing the subjective well-being of adolescents in out-of-home care. A mixed method study. *Applied Research in Quality of Life*, 15, 835-863. <https://doi.org/10.1007/s11482-019-9708-6>.
178. Llosada-Gistau, J., Crous, G., i Montserrat, C. (2020b). The relationship between subjective well-being and residential out-of-home care in Spain: the children's voice. *Social Work & Society*, 18(3), 1-16.
179. Llosada-Gistau, J., Montserrat, C., i Casas, F. (2015). The subjective well-being of adolescents in residential care compared to that of the general population. *Children and Youth Services Review*, 52, 150-157. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2014.11.007>.
180. Lovakov, A. V., Agadullina, E. R., i Osin, E. N. (2015). A hierarchical (multicomponent) model of in-group identification: Examining in Russian samples. *The Spanish Journal of Psychology*, 18(e32), 1-12. <https://doi.org/10.1017/sjp.2015.37>.
181. Lyubomirsky, S., Tkach, C., i DiMatteo, M. R. (2006). What are the differences between happiness and self-esteem. *Social indicators research*, 78(3), 363-404. <https://doi.org/10.1007/s11205-005-0213-y>.

182. Macleod, G., Dallas-Childs, R., Brough, C., i Toye, M. (2021). 'She just got me': supporting care experienced young people negotiating relationships and identities at school. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 21(S1), 25-35. <https://doi.org/10.1111/1471-3802.12543>.
183. Maddux, J. E. (2018). *Subjective well-being and life satisfaction: An introduction to conceptions, theories, and measures*. Routledge/Taylor & Francis Group.
184. Magalhães, E., i Calheiros, M. M. (2015a). Group identification of youth in residential care: Evidences of measurement and dimensionality. *Child Indicators Research*, 8(2), 375-388. <https://doi.org/10.1007/s12187-014-9257-3>.
185. Magalhães, E., i Calheiros, M. M. (2015b). Youths in residential care perceptions about their group: Psychometric properties of a measurement tool. *The Spanish Journal of Psychology*. 18(E40). <https://doi.org/10.1017/sjp.2015.46>.
186. Magalhães, E., i Calheiros, M. M. (2017). A dual-factor model of mental health and social support: Evidence with adolescents in residential care. *Children and Youth Services Review*, 79, 442-449. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.06.041>.
187. Magalhães, E., Calheiros, M. M., i Costa, P. (2016). To be or not to be a rights holder: Direct and indirect effects of perceived rights on psychological adjustment through group identification in care. *Children and Youth Services Review*, 71, 110-118. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2016.10.039>.
188. Magalhães, E., Calheiros, M. M., i Antunes, C. (2018). 'I always say what I think': a rights-based approach of young people's psychosocial functioning in residential care. *Child Indicators Research*. 11(6), 1801-1816. <https://doi.org/10.1007/s12187-017-9511-6>.
189. Magalhães, E., Ferreira, S. Calheiros, M.M., i Costa, P. (2021, September 1-3). Is Someone There for You? Social support of children and youth in care and after leaving care - Supportive relationships in care and young people's psychological functioning. XVI International Conference of the European Scientific Association on Residential and Family Care for Children and Adolescents (EuSARF), Zurich. <https://drive.switch.ch/index.php/s/JLVM7vMbFZXomWV>.

190. Magallares, A., Morales, J. F., i Rubio, M. Á. (2014). Group identification, discrimination and psychological health in an obese sample. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 14(3), 421-431.
191. Majdak, M., i Kamenov, Ž. (2009). Stigmatiziranost i slika o sebi maloljetnih počinitelja kaznenih djela. *Kriminologija i socijalna integracija*, 17(1), 1-96.
192. Majdak, M., i Kamenov, Ž. (2011). Odrednice samopoimanja i samopoštovanja maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47(2), 58-72.
193. Major, B., Dovidio, J. F., i Link, B. G. (2018). *The Oxford handbook of stigma, discrimination, and health*. Oxford University Press.
194. Major, B., Kaiser, C. R., O'Brien, L. T., i McCoy, S. K. (2007). *Perceived discrimination as worldview threat or worldview confirmation: Implications for self-esteem*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(6), 1068-1086. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.92.6.1068>.
195. Malecki, C. K., Demaray, K.M., i Elliot, N.S. (2019). A working manual on the Development of the Child and Adolescent Social Support Scale (Revised version January 2019). CASSS Manual.
196. Malekoff, A. (2015). *Group work with adolescents: Principles and practice*. Guilford Publications.
197. Maurović, I. (2010). Grupni rad u odgojnoj grupi u Domu za djecu Klasje u Osijeku. (U) Žižak, A. (Ur.), *Izazovi grupnog rada u radu s djecom, mladima i odraslima u riziku* (str. 166-180). Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
198. Maurović, I. (2015). Otpornost adolescenata u dječjim domovima. [Doktorska disertacija]. Pravni fakultet u Zagrebu Sveučilišta u Zagrebu Studijski centar socijalnog rada.
199. McKimmie, B. M., Butler, T., Chan, E., Rogers, A., i Jimmieson, N. L. (2020). Reducing stress: Social support and group identification. *Group Processes & Intergroup Relations*, 23(2), 241-261. <https://doi.org/10.1177/1368430218818733>.
200. Meca, A., Gonzales-Backen, M., Davis, R., Rodil, J., Soto, D., i Unger, J. B. (2020). Discrimination and ethnic identity: Establishing directionality among Latino/a

- youth. *Developmental psychology*, 56(5), 982–992.
<https://doi.org/10.1037/dev0000908>.
201. Milanov, M., Rubin, M., i Paolini, S. (2014). Different types of ingroup identification: A comprehensive review, an integrative model, and implications for future research. *Psicologia sociale*, 9(3), 205-232.
<https://www.rivisteweb.it/doi/10.1482/78347>.
 202. Milas, G. (2009). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Naklada Slap.
 203. Miller, K., Wakefield, J. R. H., i Sani, F. (2016). Group identification and addictive health behaviours in adolescents. U S. Buckingham, Best, D. (Ur.), *Addiction, Behavioral Change and Social Identity: The Path to Resilience and Recovery* (str. 71-86). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315678207>.
 204. Miller, K., Wakefield, J. R., i Sani, F. (2015). Identification with social groups is associated with mental health in adolescents: Evidence from a Scottish community sample. *Psychiatry Research*, 228(3), 340-346. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2015.05.088>.
 205. Minev, M., Petrova, B., Mineva, K., Petkova, M., i Strebkova, R. (2018). Self-esteem in adolescents. *Trakia Journal of Sciences*, 16(2), 114-118.
 206. Moksnes, U. K., i Espnes, G. A. (2013). Self-esteem and life satisfaction in adolescents—gender and age as potential moderators. *Quality of Life Research*, 22(10), 2921-2928. <https://doi.org/10.1007/s11136-013-0427-4>.
 207. Molidor, C., i Berridge, D. (2017). Residential care for children and young people. Policy and practice challenges. U P. Dolan i N. Frost (Ur.), *The Routledge Handbook of Global Child Welfare* (str. 280-290). Routledge, Taylor & Francis Group.
 208. Montserrat, C., Llosada-Gistau, J., Garcia-Molsosa, M., i Casas, F. (2022). The Subjective Well-Being of Children in Residential Care: Has It Changed in Recent Years?. *Social Sciences*, 11(1), 25. <https://doi.org/10.3390/socsci11010025>.
 209. Moore, T., McArthur, M., i Death J. (2020) Brutal Bullies and Protective Peers: How Young People Help or Hinder Each Other’s Safety in Residential Care. *Residential Treatment for Children & Youth*, 37(2), 108-135.
<https://doi.org/10.1080/0886571X.2019.1682487>

210. Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006.-2012.godine (2006) Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Dokumenti/Nacionalni%20plan%20za%20prava%20djece%20u%20Republici%20Hrvatskoj%20za%20razdoblje%20od%202022.%20do%202026.%20godine.pdf>.
211. Negård, I. L., Ulvik, O. S., i Oterholm, I. (2020). You and me and all of us: The significance of belonging in a continual community of children in long-term care in Norway. *Children and Youth Services Review*, 118, 105352. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105352>.
212. Newman, B. M., Lohman, B. J., i Newman, P. R. (2007). Peer group membership and a sense of belonging: their relationship to adolescent behavior problems. *Adolescence*, 42(166), 241-263.
213. Obiteljski zakon NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23 (2020). <https://www.zakon.hr/z/88/Obiteljski-zakon>.
214. Oreb, T., i Majdak, M. (2013, Lipanj 21-23). Doživljaj institucionalnog tretmana djevojaka s problemima u ponašanju u odgojnoj ustanovi. Unapređenje kvalitete života djece i mladih, Split.
215. Orth, U., Robins, R. W., i Roberts, B. W. (2008). Low self-esteem prospectively predicts depression in adolescence and young adulthood. *Journal of personality and social psychology*, 95(3), 695-708. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.95.3.695>.
216. Orth, U., Robins, R. W., i Widaman, K. F. (2012). Life-span development of self-esteem and its effects on important life outcomes. *Journal of personality and social psychology*, 102(6), 1271-1288. <http://dx.doi.org/10.1037/a0025558>.
217. Orúzar, H., Miranda, R., Oriol, X., i Montserrat, C. (2019). Self-control and subjective-wellbeing of adolescents in residential care: The moderator role of experienced happiness and daily-life activities with caregivers. *Children and Youth Services Review*, 98, 125-131. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.12.021>.
218. Osvaldsson, K. (2002). Taking trouble: Institutionality and Identity in Youth detention Home. [Doktorska disertacija, Linköping University]. Digitala

219. Outten, R., Schmitt, M.T., Garcia, D. M., i Brancscombe, N.R. (2008). Coping Options: Missing Links between Minority Group Identification and Psychological Well-Being. *Applied Psychology*, 58(1), 146-170. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2008.00386.x>.
220. Paljević, S. (2013). *Socijalne strategije i zadovoljstvo životom u adolescenata smještenih u dječjem domu*. [Diplomski rad]. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera Filozofski fakultet.
221. Paricio, D., Herrera, M., Rodrigo, M. F., i Viquer, P. (2020). Association Between group identification at school and positive youth development: moderating role of rural and urban contexts. *Frontiers in Psychology*, 11, 1971. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01971>.
222. Patton, M.Q. (2015) *Qualitative Research and Evaluation Methods* (4th edition). SAGE, Thousand Oaks.
223. Penezić, Z. (2006). Zadovoljstvo životom u adolescentnoj i odrasloj dobi. *Društvena istraživanja*, 15, 4-5(84-85), 643-669.
224. Pinheiro, M., Magalhães, E., i Baptista, J. (2021). Adolescents' Resilience in Residential Care: A Systematic Review of Factors Related to Healthy Adaptation. *Child Indicators Research*, 1-19.
225. Pinheiro Mota, C., i Matos, P. M. (2013). Peer attachment, coping, and self-esteem in institutionalized adolescents: The mediating role of social skills. *European journal of psychology of education*, 28(1), 87-100. <https://doi.org/10.1007/s10212-012-0103-z>.
226. Plan deinstytucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016. (2018.), Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2011). https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_03_36_829.html.
227. Plan deinstytucionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije 2018. – 2020. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku. (2018).

<https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/MDOMSP%20dokumenti/Plan%202018-2020.pdf>.

228. Pocrnić, M., i Bratko, D. (2021). Subjektivna dobrobit i osobine ličnosti: Povezanost na fenotipskoj i etiološkoj razini. *Psihologijske teme*, 30(3), 525-546. <https://doi.org/10.31820/pt.30.3.7>.
229. Poljak, A. (2021). *Procesi deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne skrbi za djecu*. [Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet]. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. <https://repozitorij.erf.unizg.hr/islandora/object/erf:1013>.
230. Proctor, C. (2022). Child and Adolescent Life Satisfaction. U Maggino, F. (Ur.), *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research* (str. 1-10). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-69909-7_3844-2.
231. Proctor, C., Linley, P. A., i Maltby, J. (2017). Life Satisfaction. U R.J. R. Levesque (Ur.) *Encyclopedia of Adolescence* (str. 1-12). Cham Springer International Publishing.
232. Pravilnik o mjerilima za pružanje socijalnih usluga, NN 110/2022, 2022. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_09_110_1624.html.
233. Pravilnik o načinu izvršavanja odgojnih mjera posebne obveze, upućivanje u disciplinski centar, pojačana briga i nadzor, pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi, upućivanje u odgojnu ustanovu i upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu, NN 141/2011, 2011. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_12_141_2840.html.
234. Pravilnik o standardima kvalitete socijalnih usluga, NN 31/2023, 2023. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_03_31_563.html.
235. Ratkajec Gašević, G., i Maurović, I. (2015). Izvještaj istraživanja: bjegovi mladih iz odgojnih domova i domova za odgoj. Centar za nestalu i zlostavljano djecu.
236. Richardson, P., Goodwin, A., i Vine, E. (2011). *Research methods and design in psychology*. SAGE Publications.

237. Refaeli, T., Benbenishty, R., i Zeira, A. (2019). Predictors of life satisfaction among care leavers: A mixed-method longitudinal study. *Children and Youth Services Review*, 99, 146-155. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2019.01.044>.
238. Republika Hrvatska, Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2023). Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2022. godini. <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokument/i/Glavno%20tajništvo/Godišnje%20izvješće%202022/Godišnje%20statisticko%20izvjesce%20o%20domovima%20i%20korisnicima%20socijalne%20skrbi%202022.pdf>.
239. Rew, L., Slesnick, N., Johnson, K., Aguilar, R., i Cengiz, A. (2019). Positive attributes and life satisfaction in homeless youth. *Children and Youth Services Review*, 100, 1-8. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2019.02.021>.
240. Roche, S. (2019). A scoping review of children's experiences of residential care settings in the global South. *Children and youth services review*, 105, 104448. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2019.104448>.
241. Roesch-Marsh, A., i Emond, R. (2021). Care Experience and Friendship: Theory and International Evidence to Improve Practice and Future Research. *The British Journal of Social Work*, 51(1), 132-149. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaa131>.
242. Rosenberg, M. (1965). Rosenberg self-esteem scale. *Journal of Religion and Health*. Princeton University Press, 1 – 4. https://fetzer.org/sites/default/files/images/stories/pdf/selfmeasures/Self_Measures_for_Self-Esteem_ROSENBERG_SELF-ESTEEM.pdf.
243. Roth, J., i Mazziotta, A. (2015). Adaptation and validation of a German multidimensional and multicomponent measure of social identification. *Social Psychology*, 46 (5), 277-290.
244. Rubin, K.H., Bukowski, W.M., Parker, J.G., i Bowker, J.C. (2008) Peer interactions, relationships and groups. U W. Damon i R.M. Lerner (Ur.). *Child and Adolescent Development: An advanced Course* (141-181). John Wiley & Sons.
245. Rudan, V. (2004). Normalni adolescentni razvoj. *Medix: specijalizirani medicinski dvomjesečnik*, 10(52), 36-39.

246. Ryan, R. M., i Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 141-166. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.141>.
247. Sani, F., Madhok, V., Norbury, M., Dugard, P., i Wakefield, J. R. (2015). Greater number of group identifications is associated with healthier behaviour: Evidence from a Scottish community sample. *British Journal of Health Psychology*, 20(3), 466-481. <https://doi.org/10.1111/bjhp.12119>.
248. Sarafino, E. P. i Smith, T. W. (2011). *Health psychology: Biopsychosocial interactions* (7th edition.). Hoboken. John Wiley & Sons.
249. Sarason, I. G.,i Sarason, B. R. (2009). Social support: Mapping the construct. *Journal of Social and Personal Relationships*, 26(1), 113-120. <https://doi.org/10.1177/0265407509105526>.
250. Sastre, M. T. M., i Ferrière, G. (2000). Family'decline'and the subjective well-being of adolescents. *Social Indicators Research*, 49, 69-82. <https://doi.org/10.1023/A:1006935129243>.
251. Savolainen, I., Kaakinen, M., Sirola, A., i Oksanen, A. (2018). Addictive behaviors and psychological distress among adolescents and emerging adults: A mediating role of peer group identification. *Addictive behaviors reports*, 7, 75-81. <https://doi.org/10.1016/j.abrep.2018.03.002>.
252. Scheepers, D., i Ellemers, N. (2019). Social Identity Theory. U K., Sassenberg i M.L.W. Vliek (Ur.), *Social Psychology in Action* (str. 123-143). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-13788-5_9.
253. Schiff, M., Nebe, S., i Gilman, R. (2006). Life satisfaction among Israeli youth in residential treatment care. *British Journal of Social Work*, 36(8), 1325-1343. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bch274>.
254. Schmitt, M. T., Branscombe, N. R., Kobrynowicz, D., i Owen, S. (2002). Perceiving discrimination against one's gender group has different implications for well-being in women and men. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(2), 197-210. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bch274>.

255. Schmitt, M. T., Branscombe, N. R., Postmes, T., i Garcia, A. (2014). The consequences of perceived discrimination for psychological well-being: a meta-analytic review. *Psychological bulletin*, 140(4), 921-948. <https://doi.org/10.1037/a0035754>.
256. Schmitt, M. T., Spears, R., i Branscombe, N. R. (2003). Constructing a minority group identity out of shared rejection: The case of international students. *European Journal of Social Psychology*, 33(1), 1-12. <https://doi.org/10.1002/ejsp.131>.
257. Schofield, G., Larsson, B., i Ward, E. (2017). Risk, resilience and identity construction in the life narratives of young people leaving residential care. *Child & Family Social Work*, 22(2), 782-791. <https://doi.org/10.1111/cfs.12295>.
258. Schoonenboom, J., i Johnson, R. B. (2017). How to construct a mixed methods research design. *KZfSS Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 69(2), 107-131. <https://doi.org/10.1007/s11577-017-0454-1>.
259. Schütz, F. F., Cassarino-Perez, L., i Córdova, V. E. (2017). Subjective Well-being of children in residential care. U SArriera, J., i Bedin, L. (Ur.), *Psychosocial Well-being of Children and Adolescents in Latin America: Evidence-based Interventions* (str. 47-70). Springer, Cham https://doi.org/10.1007/978-3-319-55601-7_3.
260. Sekol, I. (2013). Peer violence in adolescent residential care: A qualitative examination of contextual and peer factors. *Children and youth services review*, 35(12), 1901-1912. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2013.09.006>.
261. Sekol, I. (2016). Bullying in adolescent residential care: the influence of the physical and social residential care environment. *Child & Youth Care Forum*, 45(3), 409-431. <https://doi.org/10.1007/s10566-015-9336-8>.
262. Sekol, I., i Farrington, D. P. (2016). Personal characteristics of bullying victims in residential care for youth. *Journal of aggression, conflict and peace research*, 8(2), 99-113. <https://doi.org/10.1108/JACPR-11-2015-0198>.
263. Sekol, I., i Maurović, I. (2017). Miješanje kvantitativnog i kvalitativnog istraživačkog pristupa u društvenim znanostima-miješanje metoda ili metodologija? *Ljetopis socijalnog rada*, 24(1), 7-32. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v24i1.147>.

264. Sekol, I., i Maurović, M. (2019). *Siguran dom – Strategija suzbijanja vršnjačkog zlostavljanja u domskom okruženju: priručnik za stručnjake*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
265. Selvam, T. (2017). Functions of peer group in adolescence life. *International Journal of Scientific Research and Review*, 6(11), 131-136.
266. Singstad, M. T., Wallander, J. L., Greger, H. K., Lydersen, S., i Kayed, N. S. (2021). Perceived social support and quality of life among adolescents in residential youth care: a cross-sectional study. *Health and quality of life outcomes*, 19, 1-12. <https://doi.org/10.1186/s12955-021-01676-1>.
267. Skoko, B., i Benković, V. (2009). Znanstvena metoda fokus grupa – mogućnosti i načini primjene. *Politička misao: Croatian Political Science Review*, 46(3), 217-236.
268. Sladović Franz, B. (2003). *Psihosocijalni razvoj djece u dječjim domovima*. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
269. Smjernice za alternativnu skrb o djeci, 2010, Ured UNICEF-a z Hrvatsku. https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/Smjernice_za_alternativnu_skrb.pdf.
270. Standardi skrbi izvan vlastite obitelji za djecu u Europi, Quality4Children Inicijativa FICE IFCO i SOS-Dječjeg sela, 2010. https://udomiteljizadjecu.hr/wp-content/uploads/documents/publikacije/Quality4children_standardi.pdf.
271. Soares, A. S., Pais-Ribeiro, i J. L., Silva, I. (2019). Developmental assets predictors of life satisfaction in adolescents. *Frontiers in psychology*, 10, 236. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00236>.
272. Sonderman, J., Bekken, F. F., Van der Helm, G. H. P., Roest, J. J., Kuiper, C. H. Z., Stams, G. J. J. M., i Van de Mheen, D. (2020). Peer Interactions in Residential Youth Care: A Validation Study of the Peer Interactions in Residential Youth Care (PIRY) Questionnaire. *Residential Treatment for Children & Youth*, 39 (3) 1-22. <https://doi.org/10.1080/0886571X.2020.1787924>.

273. Southwick, S. M., Sippel, L., Krystal, J., Charney, D., Mayes, L., i Pietrzak, R. (2016). Why are some individuals more resilient than others: the role of social support. *World psychiatry*, 15(1), 77-79. <https://doi.org/10.1002/wps.20282>.
274. Souza, L. E. C. D., Lima, T. J. S. D., Maia, L. M., Fontenele, A. B. G., i Lins, S. L. B. (2019). A hierarchical (multicomponent) model of in-group identification: adaptation of a measure to the Brazilian context. *Psicologia: Reflexão e Crítica*, 32(1), 19. <https://doi.org/10.1186/s41155-019-0131-6>.
275. Sovar, I. (2015). Institucionalizacija i deinstitucionalizacija ustanova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. *Ljetopis socijalnog rada*, 22(2), 311-332. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v22i2.36>.
276. Spears Brown, C. (2017). *Discrimination in childhood and adolescence: A developmental intergroup approach*. Psychology Press.
277. Suldo, S. M., i Shaffer, E. J. (2008). Looking beyond psychopathology: The dual-factor model of mental health in youth. *School Psychology Review*, 37(1), 52-68.
278. Sveučilište u Zagrebu (2007). *Etički kodeks*. https://www.agr.unizg.hr/upload/dokumenti/unizg_eticki_kodeks.pdf.
279. Swerts, C., Van Wolvelaer, F., Reynaert, D., i De Maeyer, J. (2022). A Quality of Life Perspective on Vulnerability: The Case of Young People in Flemish Youth Care. U Tiliouine, H., Benatuil, D. i Lau, M.K.W. (Ur.). *Handbook of Children's Risk, Vulnerability and Quality of Life* (str. 449-462). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-01783-4_27.
280. Tabachnick, B.G. i Fidell, L.S. (2014). *Using Multivariate Statistics* (6th edition). Pearson.
281. Tabbah, R., Chung J.J., i Miranda, A.H. (2016). Ethnic Identity and Discrimination: An Exploration of the Rejection-Identification Model in Arab American Adolescents. *Identity*, 16(4), 319-334. <https://doi.org/10.1080/15283488.2016.1231609>.
282. Tadić, M. (2010). Pregled nekih istraživanja u kontekstu subjektivne dobrobiti. *Društvena istraživanja-Časopis za opća društvena pitanja*, 19(105-106), 117-136.

283. Tadić Vujčić, M., Brajša-Žganec, A., i Franc, R. (2019). Children and young peoples' views on well-being: A qualitative study. *Child Indicators Research*, 12(3), 791-819. <https://doi.org/10.1007/s12187-018-9559-y>.
284. Taipale, J. (2019). The structure of group identification. *Topoi*, 38(1), 229-237. <http://dx.doi.org/10.1007/s11245-017-9463-y>.
285. Tajfel, H., i Turner, J.C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. U W.G. Austin i S. Worchel (Ur.), *The Social Psychology of Intergroup Relations* (pp 33-47). Brooks/Cole.
286. Tajfel, H. (1970). Experiments in Intergroup Discrimination. *Scientific American*, 223(5), 96–103.
287. Tajfel, H. (1978). *Differentiation between Social groups: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations*. Academic Press.
288. Tanti, C., Stukas, A. A., Halloran, M. J., i Foddy, M. (2011). Social identity change: Shifts in social identity during adolescence. *Journal of Adolescence*, 34(3), 555-567. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2010.05.012>.
289. Tarrant, M. (2002). Adolescent peer groups and social identity. *Social Development*, 11(1), 110-123. <https://doi.org/10.1111/1467-9507.00189>.
290. Tarrant, M., MacKenzie, L., i Hewitt, L. A. (2006). Friendship group identification, multidimensional self-concept, and experience of developmental tasks in adolescence. *Journal of Adolescence*, 29(4), 627-640. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2005.08.012>.
291. Tashakkori, A., i Creswell, J. W. (2007). The new era of mixed methods. *Journal of Mixed Methods research*, 1(1), 3-7. <https://doi.org/10.1177/2345678906293042>.
292. Taylor, S. E. (2011). Social support: A review. U H. S. Friedman (Ur.), *The Oxford handbook of health psychology* (str. 189-214). Oxford University Press. 189–214.
293. Teddlie, C., i Tashakkori, A. (2009). *Foundations of Mixed Methods Research. Integrating Qualitative and Quantitative Approaches in the Social and Behavioural Sciences*. Sage Publications, Inc.
294. Thornicroft, G., Rose, D., Kassam, A., i Sartorius, N. (2007). Stigma: ignorance, prejudice or discrimination? *The British Journal of Psychiatry*, 190(3), 192-193. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.106.025791>.

295. Tovarović, J. (2021). Relacije samopoštovanja i razvoja Ja-identiteta. *Psihološka istraživanja*, 24(1), 49-62.
296. Trzesniewski, K. H., Donnellan, M. B., Moffitt, T. E., Robins, R. W., Poulton, R., i Caspi, A. (2006). Low self-esteem during adolescence predicts poor health, criminal behavior, and limited economic prospects during adulthood. *Developmental psychology*, 42(2), 381-390. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.42.2.381>.
297. Turan, J. M., Elafros, M. A., Logie, C. H., Banik, S., Turan, B., Crockett, K. B., Pescosolido, B., i Murray, S. M. (2019). Challenges and opportunities in examining and addressing intersectional stigma and health. *BMC medicine*, 17, Article 7, 1-15. <https://doi.org/10.1186/s12916-018-1246-9>.
298. van Dick, R., i Haslam, S. A. (2012). Stress and well-being in the workplace: Support for key propositions from the social identity approach. U J. Jetten, C. Haslam, i S. A. Haslam (Ur.), *The social cure: Identity, health and well-being* (str. 175-194). Psychology Press.
299. Van Lange, P. A., Higgins, E. T., i Kruglanski, A. W. (2011). *Handbook of theories of social psychology*. Sage Publications, Ltd.
300. Van Vugt, E., Lanctôt, N., Paquette, G., Collin-Vézina, D., i Lemieux, A. (2014). Girls in residential care: From child maltreatment to trauma-related symptoms in emerging adulthood. *Child Abuse & Neglect*, 38(1), 114-122. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.10.015>.
301. Vasta, R., Haith, M. M., i Miller, S. A. (1997), *Dječja psihologija*. Naklada Slap.
302. Vaz Garrido, M., Nunes Patrício, J., Calheiros, M. M., i Lopes, D. (2016). Comparing the social images of youth in and out of residential care. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 26(5), 439-455. <https://doi.org/10.1002/casp.2273>.
303. Voice, C. (2015). Children and young people's views on being in care: A literature review. Hadley Centre for Adoption and Foster Care Studies. <https://coramvoice.org.uk/wp-content/uploads/2021/01/Childrens-views-lit-review-FINAL-2.pdf>.
304. Webster, G. D., Howell, J. L., i Shepperd, J. A. (2020). Self-esteem in 60 seconds: The six-item state self-esteem scale (SSES-6). *Assessment*, 29(2), 152-168. <https://doi.org/10.1177/1073191120958059>.

305. Wakefield, J. R., Bowe, M., Kellezi, B., McNamara, N., i Stevenson, C. (2019). When groups help and when groups harm: Origins, developments, and future directions of the “Social Cure” perspective of group dynamics. *Social and Personality Psychology Compass*, 13(3), e12440. <https://doi.org/10.1111/spc3.12440>.
306. Weiss, B., Caron, A., Ball, S., Tapp, J., Johnson, M., Weisz, J. R. (2005). Iatrogenic Effects of Group Treatment for Antisocial Youths. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(6), 1036–1044. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.73.6.1036>.
307. Wendt, G. W., Costa, A. B., Poletto, M., Cassepp-Borges, V., Dellaglio, D. D., i Koller, S. H. (2019). Stressful events, life satisfaction, and positive and negative affect in youth at risk. *Children and Youth Services Review*, 102, 34-41. <https://doi.org/10.1016/j.chidyouth.2019.04.028>.
308. Wendt B., Zappe J.G., Scott J.B., Siqueira A.C., i Dell’Aglío D.D. (2017) Social Images of Children in Care, Their Families, and Residential Care Institutions. U Dell’Aglío D., Koller S. (Ur.), *Vulnerable Children and Youth in Brazil* (str. 229-243). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-65033-3_15.
309. Whittaker, J. K., Holmes, L., del Valle, J. F., Ainsworth, F., Andreassen, T., Anglin, J., Bellonci, F., Berridge, D., Bravo, A., Canali, C., Courtney, M., Daly, D., Gilligan, R., Gritens, H., Harder, A., Holdern, M., James, S., Kendrick, A., Knorth, E., Lausten, M- Lyson, J., Martin, E., McDermid, S., McNamara, P, Palareti, L., Ramsey, S., Sisson, K., Small, R., Thoburn,, J., Thomspson, R., i Zeira, A. (2016). Therapeutic residential care for children and youth: A consensus statement of the international work group on therapeutic residential care. *Residential Treatment for Children & Youth*, 33(2), 89-106. <https://doi.org/10.1080/0886571X.2016.1215755>.
310. Wild, L. G., Flisher, A. J., Bhana, A., i Lombard, C. (2004). Associations among adolescent risk behaviours and self-esteem in six domains. *Journal of child psychology and psychiatry*, 45(8), 1454-1467. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2004.00330.x>.

311. Wood, M., i Selwyn, J. (2017). Looked after children and young people's views on what matters to their subjective well-being. *Adoption & Fostering*, 41(1), 20-34. <https://doi.org/10.1177/0308575916686034>.
312. Zabern, A., i Bouteyre, E. (2018). Leading protective factors for children living out of home: A literature review. *Child & Family Social Work*, 23(2), 324-335. <https://doi.org/10.1111/cfs.12398>.
313. Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje N133/22, 2013, <https://www.zakon.hr/z/235/Zakon-o-izvr%C5%A1avanju-sankcija-izre%C4%8Denih-maloljetnicima-za-kaznena-djela-i-prekr%C5%A1aje>
314. Zakon o socijalnoj skrbi NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23, 2023. <https://www.zakon.hr/z/222/Zakon-o-socijalnoj-skrbi>.
315. Zakon o sudovima za mladež NN 84/11, 143/13, 56/15, 126/19, 2020. <https://zakon.hr/z/180/Zakon-o-sudovima-za-mlade%C5%BE>.
316. Zhang, M. F., i Selwyn, J. (2020). The subjective well-being of children and young people in out of home care: Psychometric analyses of the "Your Life, your Care" survey. *Child Indicators Research*, 13(5), 1549-1572. <https://doi.org/10.1007/s12187-019-09658-y>.
317. Zvizdić, S. (2015). *Socijalna podrška i rezilijencija kod djece i adolescenata*. Filozofski fakultet u Sarajevu.
318. Žižak, A. (1999). Teorijska i praktična utemeljenost institucijskog tretmana-što smo naučili za budućnost. U J. Bašić, A. Žižak, B. Žic, I. Vrgoč, M. Kujundžić, J. Ostojić, i I. Mamek Jagić (Ur.), *Odgoj u domovima-kako dalje* (str. 17-29). Ministarstvo rada i socijalne politike Republike Hrvatske.
319. Žižak, A. (2009). Grupni tretmani djece i mladih u riziku: stari i novi izazovi. U A. Žižak (Ur.), *Izazovi grupnog rada s djecom, mladima i odraslima u riziku* (str. 15-47). Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
320. Žižak, A., i Koller-Trbović, N. (1999). *Odgoj i tretman u institucijama socijalne skrbi: deskriptivna studija*. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

321. Vang, Z.M., Hou, F. i Elder, K. (2019). Perceived Religious Discrimination, Religiosity, and Life Satisfaction. *Journal of Happiness Studies* 20, 1913–1932. <https://doi.org/10.1007/s10902-018-0032-x>.
322. Wellman, J. D., Araiza, A. M., Nguyen, T. V. C., Beam, A. J., i Pal, S. (2022). Identifying as fat: Examining weight discrimination and the rejection-identification model. *Body Image*, 41, 46-51. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2022.02.008>.
323. Westlake, M. F., Hillman, S., Kerr-Davis, A., Viziteu, A., Silver, M., i Dykiert, D. (2023). A systematic review and meta-analysis of the type and prevalence of mental health disorders and symptoms among children living in residential care. *Developmental Child Welfare*, 5(4), 223-246. <https://doi.org/10.1177/251610322312022>.
324. Wright, A. W., Richard, S., Sosnowski, D. W., i Kliewer, W. (2019). Predictors of better functioning among institutionalized youth: A systematic review. *Journal of Child and Family Studies*, 28, 3245-3267. <https://doi.org/10.1007/s10826-019-01527-0>.
325. Yang, T. C., Chen, I. C., Choi, S. W., i Kurtulus, A. (2019). Linking perceived discrimination during adolescence to health during mid-adulthood: Self-esteem and risk-behavior mechanisms. *Social Science & Medicine*, 232, 434-443. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.06.012>.

15. ŽIVOTOPIS AUTORICE

Andrea Ćosić rođena je 6. kolovoza 1992. godine u Zagrebu. Nakon što je 2011. završila X. gimnaziju „Ivan Supek“ u Zagrebu, upisuje prijediplomski studij Socijalne pedagogije na Sveučilištu u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu. Po završetku prijediplomskog studija 2014. godine, upisuje diplomski studij Socijalne pedagogije na istom Sveučilištu i sastavnici. Tijekom diplomskog studija bila je aktivno uključena u razne volonterske aktivnosti i projekte. Na studiju je bila demonstratorica na kolegiju „Trening socijalnih vještina II“. Godine 2016. osvojila je Dekanovu nagradu za najbolji studentski rad pod nazivom „Pa što si ti dečko to upisao? Doživljaj studiranja socijalne pedagogije iz perspektive muških studenata“, izrađenog u koautorstvu s kolegama, pod mentorstvom doc.dr.sc. Ivane Jeđud Borić. Diplomski studij završila je 2016. godine, obranom rada na temu „Razvoj socijalnih vještina kod djevojaka u ponašanju: primjena metode treninga socijalnih vještina“, pod mentorstvom doc.dr.sc. Ivane Jeđud Borić i izv.prof.dr.sc. Valentine Kranželić. U ožujku 2019. godine upisuje Doktorski studij Prevenicijska znanost i studij invaliditeta, studijski program Prevenicijska znanost na Sveučilištu u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu. U razdoblju od prosinca 2016. do srpnja 2017. zaposlena je u Udruženju Djeca prva kao stručna suradnica na programima i projektima. Od rujna 2017. godine radi kao asistentica na Odsjeku za poremećaje u ponašanju na Sveučilištu u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu. U sklopu navedenog radnog mjesta izvodi nastavu na 2 kolegija na prijediplomskom i 6 kolegija diplomskom studiju Socijalne pedagogije. Do sada je sudjelovala kao suradnica na 8 znanstveno-istraživačkih projekata na temu participacije djece i mladih u različitim kontekstima, izvanobiteljske skrbi te procjene problema u ponašanju. Sudjelovala je i u organizaciji dvije znanstveno-međunarodne konferencije. Aktivno je uključena u različite stručne projekte i edukacije stručnjaka u područjima znanstvenog i stručnog interesa. Objavila je 9 znanstvenih radova te aktivno sudjelovala na 18 domaćih i međunarodnih znanstvenih i stručnih konferencija. Na međunarodnoj konferenciji EuSARF 2023. osvojila je nagradu za najbolji izloženi poster u kategoriji mladih istraživača pod nazivom „Peer discrimination within residential care: youth perspective“. Osim toga, vrijedna iskustva stječe i radom u Odgojnom savjetovalištu u sklopu Nastavno-kliničkog centra Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta. Predsjednica je Udruženja Djeca prva, članica upravnog odbora The European Scientific Association On Residential And Family Care For Children And Adolescents

(EuSARF) Academy te članica International Network on Participation of Children in Alternative Care (INPAC).

Popis objavljenih radova:

- Borić, I., **Ćosić, A.**, i Osmak Franjić, D. (2022). Ostvarivanje participativnih prava u vrijeme pandemije. U A. Zovko, N. Vukelić, I. Miočić (Ur.), *Prema postpandemijskom obrazovanju: kako osnažiti sustav odgoja i obrazovanja* (str. 89-109)? Sveučilište u Rijeci Filozofski fakultet.
- Mirosavljević, A., i **Ćosić, A.** (2021). Otpornost obitelji djece s problemima u ponašanju i intervencije koje ju potiču – doživljaj stručnjaka u sustavu socijalne skrbi. *Revija za socijalnu politiku*, 28(1), 95-112. <https://doi.org/10.3935/rsp.v28i1.1714>.
- Borić, I., **Ćosić, A.**, i Prskalo, I. (2021). Experiences of Adolescent Participation in Educational Institutions in Croatia. *Societies*, 11(4), 142. <https://doi.org/10.3390/soc11040142>.
- Gazilj I., Borić I., i **Ćosić A.** (2021). The Experience of Residential Care from the Perspective of Adolescents and Caregivers. *Journal of Elementary Education*, 14(Spec.Iss), 35-61. <https://doi.org/10.18690/rei.14.Spec.Iss.35-61.2021>.
- Borić, I., i **Ćosić, A.** (2020). Deinstitutionalization and transformation of institutions for children with behavioural problems in Croatia. U M. Krajnčan (Ur.), *Celostna obravnava otrok in mladostnikov z vedenjskimi in čustvenimi težavami oziroma motnjami v Strokovnem centru Planina* (str. 111-131). VZ Planina.
- **Ćosić, A.**, i Borić, I. (2020). Možnosti za delo s dekleti z vedenjskimi težavami. U M. Krajnčan (ur.), *Kam z otroki? Celostna obravnava otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami v vzgojnih zavodi* (str. 34-54). Strokovni center Maribor.
- Borić, I. Mirosavljević, A. i **Ćosić, A.** (2019). Metodologija i rezultati kvalitativnog dijela istraživanja. U D. Osmak Franjić i I. Borić (Ur.), *Participacija djece u školi* (str. 50-99). Pravobranitelj za djecu Republike Hrvatske, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Jeđud Borić, I., **Ćosić, A.**, Mirosavljević, A., i Kranželić, V. (2018). Child participation in schools – practical and methodological challenges. U Blažević I., Radetić-Paić, I., i Benassi,

L. (Ur.), *Develomental determinants of preschool and school aged children* (str. 51-87). Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

- **Ćosić, A.** (2018). „Što si to ti dečko upisao?!“ — Doživljaj studiranja socijalne pedagogije iz perspektive muških studenata. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*. 26(2). 208-229. <https://doi.org/10.31299/ksi.26.2.4>.